

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

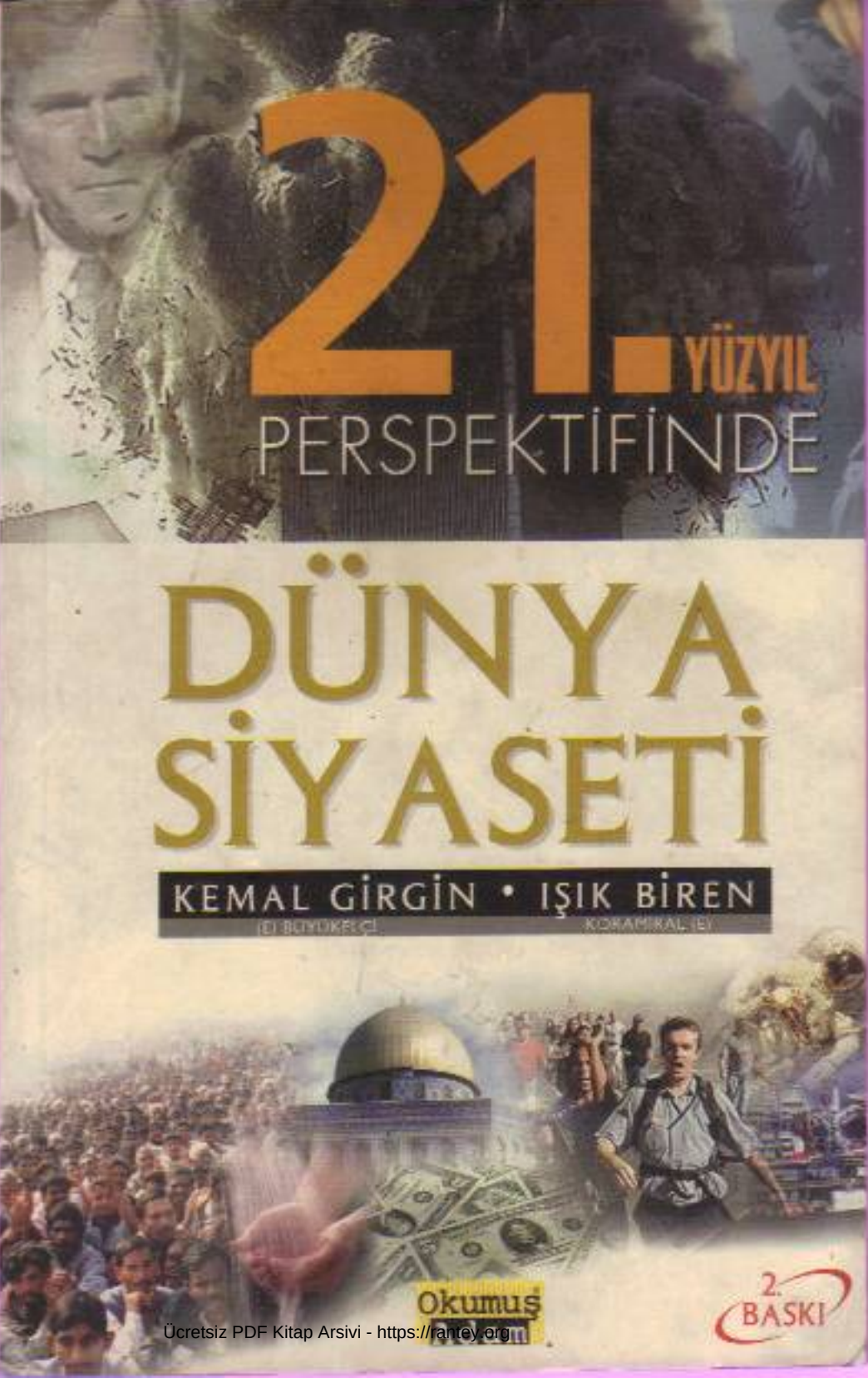
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>



21. YÜZYIL PERSPEKTİFİNDE

DÜNYA SİYASETİ

KEMAL GİRGİN • IŞIK BİREN

(E) BÜYÜKKEÇİ

KORAMIRAL (E)

Okumak

2.
BASKI

GİRİŞ

Bu kitap, dünyanın 21.yüzyılda, uluslararası siyasi ilişkiler açısından ne gibi olaylarla karşılaşabileceği, nasıl gelişmeler yaşanabileceği, diplomatik dengelerde nelerin etken olabileceği sorularına ışık tutmayı amaçlayarak yazılmıştır. Bu yeni yüzyılın ilk “On yılı” da şimdi eklenmiştir.

Dünya olayları ve siyaset gelişmeleri, sosyal bilimler alanına girmekte olup, pozitif bilimlerde olduğu gibi mutlak kesinlik göstermez. Her türlü değişiklik ve sürprizlere açıktır. Bu hem gelişmelerin niteliği ve hem de gelişmelerin zamanlaması açısından böyledir. Fakat bazı temel gerçekler vardır ki, bunların geleceğe yönelik etkileri tahmin edilebilir ve öngörülerde bir ölçüde isabet sağlayabilir veya yakın tahminlere yol açabilir. Buna “vizyon” yani ileriye görüş ve seziş yeteneği ve olgusu diyebiliriz. Ama, her türlü vizyonu aşan olaylar olabilir.

Nitekim, 11 Eylül 2001’de New York’daki İkiz Kulelere (Dünya Ticaret Merkezi’ne) ve Washington’da Pentagon’a (Savunma Bakanlığına) aynı gün az aralıklarla yapılmış müthiş terörist saldırıları, hiçbir gizli servisin, hiçbir devlet adamının ve hiçbir uzmanın hesaplayamadığı vizyon dışı eylemler olmuştur.

Keza, ondan on yıl kadar önce sürpriz ve hızlı gelişmelerle Sovyetler Birliği’nin dağılması, komünizmin çöküşü, iki Almanya’nın birleşmeleri, kansız ve savaşsız gerçekleşmesi bakımından yine hertürlü vizyonu aşmış birer olgudur.

Öte yandan dünyadaki ve ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeler ve tahminler belirli bir uzaklığa kadar gidebilir ki buna da “öngörülebilir gelecek” (foreseeable future) deniyor. Bugünkü şartlarda beş-on yıl veya onbeş-yirmi yıl akla yakın görülebilir. Ancak 50-60 sene sonrasını kestirmek veya tahmin yürütmek biraz abartılı olabilir ve bunu yapan yeni bir alt-sektör olarak “futuology” (geleceği bilme branşı) gündeme gelmeye başlamıştır, fakat isabet payı meçhuldür.

Son bir nokta olarak, sosyal bilimler ve siyasette geleceğe dönük çalışmalar, büyük ölçüde geçmiş olaylar ve gelişmelerin etkisi altındadır. Geçmişte yaşananlar, bir ölçüde geleceğe de ışık tutabilir. Diğer bir söyleyiş ile bugünkü veya yarınki gelişmelerin kökeninde çoğunlukla geçmişteki (veya tarihteki) olaylar ve gerçekler yatar. Tarih her zaman tekerrür etmeyebileceği gibi, geçmişten ders almak da akılcılığın kurallarındandır. Bu iki hususu dengelemek lâzımdır.

İşte bu kitap, yukarıdaki düşüncelerin ışığında, biraz geçmişini özetlemek, biraz da ileriye dönük düşünceleri geliştirmek üzerine bina edilmiş, okuyucuya bilgi desteği sağlamak ve mevcut bilgilerini zenginleştirmek amacıyla kaleme alınmıştır. Ayrıca, Ek’ler bölümünde, bu konularla ilgili olanların elinin altında bulunması gereken ve her an ihtiyaç duyulabilen, günümüzün dünya siyasetini yönlendiren belgelerin tam metinlerine yer verilmiştir.

Kemal Girgin
E. Büyükelçi
Nisan – 2002

Işık Biren
Koramiral (E)
Şubat - 2010

BİRİNCİ KİTAP

” ” ”

DÜNYA SİYASETİ AÇISINDAN
20.YÜZYILIN BİLANÇOSU

BÖLÜM 1

”””

GENEL VE TOPYEKÜN SAVAŞLAR İLE
STRATEJİK SONUÇLARI

Kısa süre önce geride bıraktığımız 20.yüzyılın özetini “iki kelimeyle” ifade zorunda kalsanız, acaba hangi iki kelimeyi kullanmak yerinde olacaktır? Bu cevabı hemen herkes kendine göre verebilir. Böylece pek çok ifade tarzlarının ortaya çıkabildiği görülecektir.

Dünya siyaseti açısından biz, bu iki kelimenin “ilerlemeler” ile “trajediler” olduğu kanısındayız ve açıklamalarımızdan sonra birçok okuyucunun da bunların isabetli bir seçim olduğu kanısında birleşecekleri inancındayız.

Dünyamızın ve insanlığın milyonlarca yıllar ile ifade olunan var oluş ve yaşamının yanında, söz konusu olan bir “100 yılın” hiç de uzun bir süre sayılamayacağı kesindir. Böyle pek çok “100 yıl” geçip gitmiştir. Ama en azından hepimizin bir bölümüne tanık olduğumuz ve içinde yaşadığımız şu son “100 yıl” yani “20 nci yüzyıl”, bütün gelip geçen yüzyılların içinde kuşkusuz en önemlisi ve dolu dolusu olmuştur. Bu sözleri birkaç örnekle ispatlayalım.

Yeryüzünü, dünyamızı oluşturan üç temel unsur olan karalar, denizler ve hava olarak belirlediğimizde, insanoğlunun binlerce yıl hep karada ve denizde yaşayıp, yol aldığını görmekteyiz. Ama şu kapattığımız son yüzyılda, üçüncü unsur (veya bo-

yut) olan havanın, insanın yaşam ve faaliyet alanı olarak, gitgide gündeme girdiğini görmekteyiz. Bu 20.yüzyılın en önemli olayıdır. İnsanın, binlerce yıl adeta bir mahkumiyet mekanı olarak yaşadığı kara ve denizlerden sonra havalarda da uçmaya başlaması, hatta son 25-30 yılda havadan (atmosferden) ötelere uzaya da gidişi ve bir süre orada kalıp yaşamayı başarması, Ay'a ayak basması, uzak gezegenlere (şimdilik) bilimsel araçlar yollayarak yakın görüntülerini alması, onların sırlarını çözecek araştırmalara girişmesi işte tam anlamı ile "gelişmeler" veya "ilerlemeler" olgusunun en önemli ve belirgin örneğidir.

Bu harika olguyu genç kuşaklara birkaç tarih ve olay ile açıklayalım.

İhsanın havada uçuşması yüzyılların hayali ve umudu olmuştur. Bu tür havacılığın ilk öncülerinden birinin Türk (Osmanlı) Hezarfen Ahmet Çelebi olduğu, kendisinin kanatlar takarak 1936 yılında rüzgardan aldığı güçle uçup Galata Kulesinden Üsküdar'a, denizi aşarak ulaşabildiği tarihçe kaydolunmaktadır. O devirlerde bazı diğer ülkelerdeki kişilerinde benzer deneylerle kanat yardımıyla uçtuklarını öğreniyoruz.

Bu tarihi olay bir insan uçuşu denemesi olup, esas olan, insan yapısı bir aracın içinde insanla havada uçuşması hayli yenidir. İlk aşamalar hidrojen balonunun keşfi ve biraz geliştirilmesi ile 1852'de başladı ve devam etti. Geçtiğimiz 20.yüzyıla yanaşırken Otto Lilienthal isimli bir Alman, kanatlı aracıyla iki binden fazla deney-uçuş yapmış, 1896'da bu ilkel kanatlı aracından düşerek bu uğurda can vermiştir. Bu arada Fransa'da da Clement Ader bir motorlu basit araç yapıp, 1890'da uçmayı başarmış ve Avion (uçak) adını verdiği yeni aracını orduya tanıtırken o da başarısızlığa uğramıştır (1897).

Nihayet 20.yüzyıl başlarında Amerikalı Wright Kardeşler, bir tür planöre benzinli bir motor takarak (1903), uçuşlarında yerden 3 metre yükselip, 30 metre ileriye kadar gidebilmişler ve bu uçuş sadece 9 saniye sürmüştür. Böylece, dünya tarihinde ilk kez

insan taşıyan bir araç kendi gücüyle başarılı uçuş yapmıştır. Bu kardeşler, 1905 yılındaki yeni araçlarıyla ise bu sefer 39 kilometre kadar uçmuşlar ve 38 dakika havada kalmışlardır.

Buna paralel olarak, balonculukla uçuş ve taşıma da gelişmiş, bu alandaki en ünlü kişi Alman Kont Ferdinand von Zeppelin olmuş, bu zat 1900 yılında 128 metre uzunluğundaki ilk katı güdümlü balonunu uçurmayı başarmıştır. Bu tür balonlar daha sonraları Birinci Dünya Savaşı sırasında (1914-18) askeri araç olarak, ondan sonraları da 1937'ye kadar uzun mesafelerde yolcu ve yük taşıma aracı olarak kullanılmış, en ünlüsü "Hindenburg" "motorlu (zeplini) bir kaza geçirip, New York üzerinde yanarak yere çakılmış ve artık balonlar son bulmuştur.

Bu arada Wright kardeşlerin başlattıkları uçakçılık gelişmiş, I.Dünya Savaşı sırasında çift kanatlı (altlı-üstlü) uçaklar askeri amaçlı kullanılmaya başlanmış ve bunlarla bazı hava savaşları yapılmıştır.

Bilindiği üzere, İkinci Dünya Savaşı (1939-45) sırasında uçaklar çok geniş ölçüde kullanılmış ve hayli geliştirilmiş, savaş sonlarına doğru Almanlarca pilotsuz uçaklar (V-1 ile V-2'ler) yapılarak ilk füzeler çağı başlamış, ayrıca, ilk pervanesiz ("tepkilli" denilen jetler) uçaklar devri de açılmıştır.

Buraya kadarki özet bilgiler, bitirdiğimiz 20.yüzyıl başlarında ne kadar ilkel durumdaki havacılığın, yüzyıl içinde uzaya çıkılarak ve aylarca uydularda yaşanarak ne kadar büyük bir ilerleme kaydettiğini hatırlatmayı amaçlamaktadır.

Şu son yıllarda girilen dev proje olan, 20 küsur devletin ortaklaşa başladığı uluslararası uzay İstasyonu inşaatının planlandığı şekilde yürütülmekte bulunduğunu da hatırimızda tutalım. Ayrıca, dünya semalarında yıllardır her gün onbinlerce kişinin dev uçaklarda yolculuk yaptığını unutmayalım.

Öte yandan, bir diğer olağanüstü gelişme (ilerleme) konusu olarak nükleer enerji alanındaki duruma da kısaca göz atalım.

Başlangıçta, 1945’de ABD tarafından Japonya’da Hiroşima ve Nagasaki kentlerine uçaktan atılarak patlatılan, toplam 100 binden fazla insanı bir anda öldüren “atom bombası” isimli silah, II. Dünya Savaşının tamamen bitmesine yol açan müthiş önemli bir teknik - askeri - siyasi olgudur. Ağır ve trajik sonuçları bir tarafa bırakılırsa, bu bombanın yapılarak, nükleer gücün dünya gündemine girmesinin kapattığımız 20.yüzyılın en büyük dönüm noktalarından biri olduğu inkâr edilemez.

İlende inceleyeceğimiz, 21.yüzyıla da damgasını basacak, ağırlığını hissettirecek bu müthiş buluşun Alman Yahudisi Amerikalı bilgin Albert Einstein’ın teorileriyle ortaya çıkıp geliştirilerek, silah gücünün yanı sıra, sivil enerji ihtiyaçları (elektrik üretimi) ve tıp alanında da kullanılması yüzyılın en büyük ilerleme adımlarındandır.

Bir özetlemeye gidersek; kapanan 20.yüzyıl boyunca az önce değindiğimiz havacılık ve nükleer güç gibi teknolojik büyük atılımların yanı sıra, elektrik - elektronik buluş ve uygulamaları ile haberleşme (iletişim - bilişim) alanı ve ulaşım (otomotiv, denizcilik), sanayiinde büyük gelişmeler kaydedilmiştir.

Ayrıca tıp alanındaki buluşlar, yeni ilaç ve metotlar, medyadaki yoğun yenilikler (televizyon, basım-yayın), eğitimin yaygınlaşması, yaşam konforunun artması, tüketimin yükselmesi gibi olgular, hep kapattığımız 20.yüzyılın “ilerleme” başarıları arasındadır. Böylece, birinci niteliği özetledikten sonra ikinci nitelik veya özelliğe de biraz değinelim.

Bütün bu ilerleme-gelişme olaylarının yanı sıra, kapanan 20.Yüzyıl’ın ikinci en büyük ve belirgin özelliği “trajediler”le dolu olmasıdır. Diğer bir söylemle, bir olumlu, bir de olumsuz iki temel nitelik söz konusudur.

Olumsuz veya trajik niteliğin belli başlı nedeni, yüzyıl boyunca yaşanmış olan savaşlar ve kanlı çatışmalardır. Başından sonucu söylersek, şu geçtiğimiz 20.Yüzyılda yaklaşık 100 milyon in-

san savaş ve çatışmalarda hayatını kaybetmiş, yüzlerce milyon kişi de bu olayların maddi ve manevi ızdıraplarını çekmiştir.

Gerçekten de son yüzyıla, bölgesel de olsa, bir savaşla girilmiş (1900 başlarındaki Güney Afrika'daki Boer Savaşı) ve 1905'te Rus-Japon savaşı, 1912'de Trablusgarp Savaşı (Bugünkü Libya'daki Türk-İtalyan savaşı) 1913'te de Balkan Savaşları (Osmanlı İmparatorluğu ile Sırbistan, Karadağ, Yunanistan, Bulgaristan ve en sonra Romanya'nın aralarında) yaşanmıştır. Daha sonrasına bakıldığında bu saydıklarımız sonucunda, binlerce insan ölmüş ve yüzbinlerce insan zoraki göçmen olup, evini köyünü terk edip sefil olmuş bulunmasına rağmen, nispeten küçük ve sınırlı savaşlar sayılır.

Nihayet 1914'te Birinci Dünya Savaşı (1914-18) eşiğine gelinmiştir. Onu yine bazı orta ve bölgesel savaşlar takip etmiştir. 1917'de ihtilal geçiren Rusya'daki iç savaş, Türk İstiklal Savaşı (1920-22) ve daha sonraları Japonya'nın Çin'in bir kısmını işgali savaşı (1931-32) ile İspanya iç savaşı (1936) yaşanmış ve yeneden bir kanlı ve kapsamlı dünya çatışması olan İkinci Dünya Savaşı (1939-45) patlak vermiştir.

Bu büyük ve tarihin en önemli savaşının bitimini takiben 1950'lerden itibaren bir yandan Soğuk Savaş denilen gerilimli ve korkulu 40 yıllık sürtüşmeli döneme girilmiş, bir yandan da çok katılımlı Kore Savaşı (1950-53), Hindicini Savaşı-Fransızlarla Vietnamlılar arasında (1954) ile Cezayir Savaşı- Fransızlarla Cezayirliiler arasında (1954-58) ve ünlü Vietnam Savaşı-Amerikalılarla Güney ve Kuzey Vietnamlılar (1968-73) gibi milyonlarca insanın acı çekmesine ve ölmesine, yersiz yurtsuz kalmasına, milyonlarca çocuğun kimsesiz durumuna düşmesine sebep olan yerel sıcak savaşlar birbirini izlemiştir.

Bu saydığımız yerel savaşlara güney Asya'daki Hind-Pakistan savaşlarını (3 kez) ve Kamboçya iç (Pol Pot) Savaşını, Afrika'daki yerel savaşları (Sudan, Somali, Nijerya, Mozambik, Namibya, Angola, Tanzanya-Clganda, Çad-Libya, Etiyopya-Eritre, İki Ye-

men ve diğerlerini ki hepsini saymak olanak ve konu dışıdır) kimisi bağımsızlık için, kimisi iç savaş, kimisi de ikili savaş şeklindeki kanlı çatışmaları katmalıyız. İki küçük devlet olan Ruanda ve Burundi'deki son Hutu-Tutsi katliamlarıyla ölen ve göçen yüzbinler ile Zaire'deki iç savaştaki binlerce ölü henüz birkaç yıl öncesi olarak hatırlardadır.

Ortadoğu'da ise son 50 küsur yıldır yaşanmış, 1948'de başlayan İsrail-Arap savaşları (4 kez) ve İran-Irak. arasında (1980-88) Birinci Körfez Savaşı ile Irak'la , yaşanmış İkinci Körfez (1990-91) Savaşı ve son 20 yıldır a Afganistan'da on yıllık Sovyet işgaliyle (1979-89) başlayan savaş ve sonra süregelen iç savaşa dönüşen kanlı çatışmalar, son Taliban olayı bir solukta özetlediğimiz, fakat yüzbinlerce ölü, milyonlarca sakat ve mülteci yaratmış trajik olaylardır.

Orta Amerika ve bazı Karayıp ülkeleri de iç çatışma alanı olmuştur (Küba, Nikaragua, Honduras, Guatemala, Peru, Kolombiya vs.).

Nihayet, uygar kıta sayılan Avrupa'nın ortasındaki Bosna-Hersek dramı ile 20.yüzyılın son yılında patlak veren kanlı Kosova olayları, yüzbinlerce ölü ve göçmen ile bu modernizm ve medeniyet çağının nihai bilançosunu karartan kanlı ve korkunç trajedi örnekleridir.

Daha birçok yazmamış olduğumuz çeşitli yerel kargaşa ve kanlı olaylar da yine 20.yüzyılın trajedilerinin tuzu biberidir. (Kapattığımız yüzyılın son birkaç on yılında 20-30 önemli çatışma yaşanmıştır).

Sadece şu saydıklarımıza bakıldığında neden bu son yüzyılın belirgin bir trajik yönü olduğu anlaşılacaktır.

Savaşlar ve silahlı çatışmalar dışında ayrıca vuku bulmuş büyük depremler, kasırga ve tayfunlar, su baskınları, salgın hastalıklar ve yangınlar gibi doğal afetler de şu son yüzyılda dünyamızdan hiç eksik olmamış ve trajik olaylar arasına katılmıştır. (Ör-

neğın Türkiye’de çok yeni Marmara depreminde 17 bin ve 1939 sonundaki Erzincan depreminde de 40 bin kişi ölmüştür. Çin’de, Meksika ve İran’da da büyük depremler, Hindistan ve Bangladeş ve diğeri bölgelerde kasırgalar eksik olmamış, on binlerce kişi öldürmüştür).

Netice olarak, bitirdiğimiz 20.yüzyıl iyi ve kötü olaylarla dolu olarak geçip gitmiş, insanlık tarihinde derin izler bırakmıştır.

Burada birkaç kelime ile değinmiş bulunduğumuz iki büyük Dünya Savaşı’nın ve sonrasının dünya siyaseti açısından stratejik sonuçlarına biraz bakmamız gerekmektedir. Çünkü yeni giren 21.yüzyıla bu tespitler ışık tutabilir.

Her şeyden önce, bu iki savaşın ortak özelliğı hayli uzun sürmeleri (beşer yıl kadar) ve herkes değilse bile birçok devletin iki ana blok halinde birbirleriyle kıyasıya çarpışmış olmalarıdır. Askerlerin yanı sıra pek çok sivil de hayatını kaybetmiştir.

Diğeri bir deyişle, bu iki savaş toplam on yıl kadar sürmüştür ki bu da yüzyılın yüzde onu kadar bir sürenin topluca boğuşmakla geçtiğini ortaya koymaktadır. Tüketilen insan hayatlarının yanı sıra korkunç rakamlara ulaşan araç, gereç, tesis ve bina kayıpları çabasıdır.

(a) Birinci Dünya Savaşı ve Stratejik Sonuçları:

Yaklaşık 5 yıla yakın süren bu savaş (1914-18) Avrupa’da patlak vermiş ve özellikle bu kıtada cereyan etmiş, bir kısmı da Ortadoğı’da ve Rusya’nın batı bölümünde yaşanmıştır. ABD Savaşı 1917’de katılmış, askerlerini Avrupa’ya göndermiş, İngiltere, Fransa, Rusya ve yandaşlarından oluşmuş “Üçlü İtilaf” denilen bloğun yanında yer almıştır. Bunun karşıtı ise Almanya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve yandaşlarından oluşmuş “Üçlü İttifak” devletleri idi ve Osmanlı İmparatorluğu da bu grubun yanında savaşı katılmıştır. Sonunda bu ikinci blok mağlûp olmuş ve ağır şartlar ve kayıplarla barışa razı olmuştur. Buna ilerde yine değineceğiz.

Bu büyük savaşa yaklaşık 20 kadar ülke taraf olmuş ve 10 milyona yakın insan ölmüştür. Bunların çok büyük kısmını askerler oluşturmuştur. Savaş yalnız cephelerle sınırlı kalmamış, sivil yerleşim yerleri de zarar görmüştür. Büyük kara ve deniz savaşları olmuş, havada da bazı çarpışmalar yaşanmıştır.

20.yüzyılın ilk büyük çatışması olan savaşın siyasi kökeninde İngiltere ile Almanya'nın sömürgecilik ve dünya ticaretindeki rekabetleri, geniş silahlı kuvvetler ve özellikle güçlü donanmalar oluşturma yarışı, Balkanlardaki huzursuzluk ve kaynaşmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından pay kapma ve İngilizlerle Fransızların Ortadoğu'dan toprak koparma gayretleri gibi bir dizi kendi askeri amaçları doğrultusunda kullanılmıştır.

Savaş araç ve gereçleri ile teknolojik yenilikler de bu sırada gelişmeler göstermiş, zehirli gazlar, ağır toplar, ilk tanklar ve uçaklarla, denizaltı gemileri, büyük tonajda savaş gemileri önemli roller oynamışlardır.

1. Dünya Savaşının stratejik sonuçları şöylece özetlenebilir:

1. Büyük bir askeri güç olan Almanya ezilerek bir süre için dünya politika sahnesinde tehlike oluşturmaktan men edilmiş ve Afrika'daki kolonilerine el konarak sömürgecilik yarışında saf dışı edilmiştir. (Ama, sonradan Nazi Alman-yası daha büyük tehlike olmuştur).
2. Rusya Çar İmparatorluğu çökerek, Bolşevik ihtilali patlak vermiş, iç savaş yaşanmış, Rusya kuvvetten düşerek, tehlikeli olmaktan çıkmıştır (Ama sonradan komünist Rusya gittikçe güçlenen ve tehlike yaratan bir dev olmuştur).

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da yıkılarak, yeni devletler doğmuştur.

3. Osmanlı İmparatorluğu da çökmüş ve İngiltere ile Fransa, Ortadoğu'ya yerleşerek Hindistan'a giden yolları güvenceye almışlar, Ortadoğu'nun petrol kaynaklarına sahip

topraklarını da kontrollerine almışlardır. (Osmanlı'nın Arap toprakları bunların eline geçmiştir).

4. Bu savaşın yeni silahlarından hava kuvveti, zırhlı birlikler, denizaltı gemileri ve deniz kuvvetinin gücü anlaşılmış ve daha sonraki savaşlar ve politikalar için bu silahların yapımına önem verilmiştir. (Zamanla Almanya, İtalya, Rusya ve Japonya bu alanda hızla hazırlanmışlardır).
5. ABD her ne kadar bu savaşın bir bölümüne katılmışsa da sonra tekrar Avrupa ve diğer bölgeler işlerine pek karışmayıp, kendi kıtasına öncelik ve önem vererek kabuğuna çekilme ve tarafsızlık politikasına (izolasyonizme) dönmüştür. Bu olgu da Avrupa'da Hitler'in Mazi Almanyası'nın Faşist İtalya'nın ve Pasifikte yayılmacı ve militarist Japonya'nın sonraki saldırılarının önünü açmıştır.

(b) İkinci Dünya Savaşı ve Stratejik Sonuçları:

Birinci Dünya Savaşındakine benzer şekilde ortaya çıkan iki blok gibi bu sefer Almanya, İtalya ve Japonya “Mihver” denilen birinci grubu oluşturmuş, buna karşı da zamanla İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve diğer yandaşları “Müttefikler” bloğunu kurmuşlardır. (Türkiye bu savaşa katılmamış, son aylarında sembolik olarak Mihvere harp ilan etmiştir).

Yine Almanya'nın yeniden silahlanıp, zorla kabul ettirilmiş (1919) Versay Barış Andlaşması'nı 10-15 yıl içinde bir kenara bırakmasıyla ve Avrupa'da Hitler'in felsefe ve politikaları doğrultusunda yayılmasıyla (Avusturya'yı kendine katması, Çekoslovakya'nın bir kısmına girip burayı kontrole alması, Polonya'dan toprak istemesi ve Batılıların bunlara boyun eğerek uzlaşmaları), İtalya'nın da Afrika'da önce Etiyopya'yı işgali, sonra karşı komşusu Arnavutluk'a atlaması, Japonya'nın da Çin'in bir bölümünü-Mançurya'yı-ele geçirmesi dünya üzerinde yeni bir büyük savaşın rüzgarlarını estirmeye başlamıştır.

1939 Eylül başı Almanya, bir kısım toprak isteğini reddeden Polonya'ya saldırınca, Rusya da diğer yönden Polonya'ya girmiş, bu ülke parçalanmış ve savaş da böylece patlak vermiştir. İngiltere ve Fransa da Polonya'ya vermiş bulundukları güvence nedeniyle bu zavallı ülkenin yanında yer almışlar, savaş hızla yayılmış, Almanlar Belçika, Hollanda, Fransa, Danimarka ve Norveç'i hızla işgal ederek (yıldırım harbi=Blitzkrieg yaparak) kısa sürede Orta Avrupa'ya hakim olmuşlardır. Bununla yetinmeyen Almanya 1941 ortasında doğuya dönüp, Rusya'ya da saldırmış ve hızla ilerlemeye koyulmuştur. Bu saldırıdan önce de Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya da Alman işgal ve kontrolüne girmiş bulunmaktaydı. Yani Balkanlara da hakim olmuştu.

Böylece savaş Trakya'da Türkiye'nin sınırına karşı dayanmıştı. Ancak Türkiye tarafsız bir dış politika benimseyerek topraklarını Alman ordusuna açmadı, çatışmaya da girmede. Almanya'nın bu suretle Türkiye'den geçip Kafkaslara ve Bakü petrollerine ulaşması, Ortadoğu'da da Kerkük ve Irak petrollerine yanaşması mümkün olamadı. Oysa, Alman ordularının en büyük ihtiyacı petroldü. Zira hava ve deniz kuvvetleriyle, motorize ve tank birliklerinin can damarı petrol ve benzindi. (Almanya bu ihtiyacını büyük ölçüde Romanya'dan sağladı).

Rusya'ya saldıran Alman kuvvetleri birkaç ayda Moskova kapılarına kadar dayandılar, kuzeyde Leningrad'ı (bugün Sen Petersburg) kuşattılar fakat alamadılar, güneyde de Karadeniz'in kuzeyinden ilerleyerek Kafkas dağlarına kadar ulaştılar. Ancak, bu kadar ilerleme ve yayılmanın yarattığı problemler sonucu, bir yandan da Rus direnişinin gittikçe artışı, Almanların duraklayıp, gerilemesine yol açtı.

Öte yandan, Pasifik bölgesinde de 7 Aralık 1941 günü Japonya ilk önce ABD'nin Hawaii Adalarındaki Pearl Harbour deniz üssüne havadan saldırıp ABD filosunu batırınca, bu bölgede de savaş başladı ve hızla yayılmaya koyuldu.

Japonlar büyük bir performans ile Hindicini yarımadası ile Filipinler, Endonezya ve diğer birçok adaları işgal etti. Bu yayılmanın ardından bir duraklama geldi.

Bir yandan da kuzey Afrika'daki İtalyan ve Alman kuvvetleri hızla ilerleyerek Mısır sınırına dayanıp Süveyş kanalına tehdit oluşturunuyordu. Ayrıca, Ege adaları ile Girit ve Rodos da işgale uğramıştır. Türkiye bu kıyılarda da savaş tehdidi altında bulunmaktaydı.

ABD ile Avrupa arasındaki Atlantik Okyanusu'nda da yardım konvoylarına saldıran Alman denizaltı gemileriyle büyük bir mücadele sürmekteydi.

Bütün bu özet ve kısa bilgilerimiz genç kuşakların yaşamadıkları ve 50-60 yıl gerilerde kalmış olan bazı olay ve gerçekleri bilmelerini hedeflemektedir.

Görüldüğü üzere, İkinci Dünya Savaşı, birincisine nazaran çok daha kapsamlı biçimde, çok daha büyük bir alanda ve daha da fazla devletin katılımı ile gerçekleşmiş, insan kayıpları ve tahribatı çok daha fazla olmuştur. Bu savaş ile “topyekûn savaş” (total war) kavramı yerleşmiştir ki bu sadece askeri hedefler, araçlar ve savaşan personelin katılımı ve zarar görmesi değil, her türlü kaynakların sivil nüfusun ve kentlerin, yolların, fabrikaların, limanların, köprülerin, özetle ne mevcutsa her şeyin tahrip konusu olması demektir!. Genel ve topyekûn savaş tam anlamıyla bu olmuştur.

Almanya'nın doğu cephesinde (Rusya'da) ve güneyde (İtalya'dan açılan cephede) gerilemesine ilave olarak batıdan müttefiklerce ikinci cephe açılması (Fransa'nın Atlantik kıyısına denizden, Normandiya bölgesinden çıkarma yapılması) olayıyla başlayan gerilemesi çetin savaşlar sonucu gittikçe etrafındaki baskıyı arttırıp çemberin daraltılmasına yol açmış ve her taraftan Alman topraklarına girilerek tam mağlubiyeti sağlanmış ve Mayıs 1945'te Almanya teslim olmuş, Avrupa'da savaş bitmiştir.

Pasifikte Japonya ile olan savaş ise henüz bitmemiş, Japonlar adım adım geri atılmışsa da sürmüştür. Büyük deniz - hava savaşları ve denizden asker çıkarılarak yapılan harekâtlar herkeşe ağır kayıplara mal oluyordu. Bu arada ABD gizli bir yeni bomba üzerinde (kod adı: Manhattan Projesi) çalışarak atom bombasını gerçekleştirdi. 1945 Ağustosunda Japonya'da Hiroşima ve Nagasaki kentlerine uçaktan atılan birer atom bombası 100 bin kadar insanı öldürdü ve kentleri dümdüz etti. Bu arada Sovyetler (Rusya) de Japonya'ya savaş ilân ederek bir cephe açtı. Artık Japonya dayanamadı ve o da teslim olarak İkinci Dünya Savaşı her tarafta son bulmuş oldu (Ağustos 1945).

Tarihin en büyük savaşı ve 20.yüzyılın da en büyük trajedisi olan II. Dünya Savaşı sırasında, katılan ülkelerde 110 milyon asker seferber olmuş, bunların 27 milyonu cepheelerde çatışmada ölmüş, sivil nüfustan da 25 milyon kişi kadarı hayatını kaybetmiştir. Böylece 50 milyonun üzerinde can kaybı olmuş, bundan daha büyük bir sayı da yaralı ve sakat kalmıştır. (Can kaybı rakamları Nazi kamplarında ve gaz odalarında Almanlarca öldürülmüş 6 milyon kadar tahmin edilen Yahudiyi de kapsamaktadır).

Bu topyekûn savaşta ayrıca, binlerce uçak, tank, top, gemi, trenler ve sair araçlar tahrip olmuştur. Ayrıca, örneğin Almanya'da 1.5 milyon ev yıkılmış (7,5 milyon kişi evsiz kalmış), Rusya'da ise 6 milyon ev yıkılmış, 1700 kadar kent ve kasaba ile 70 bin köy yakılıp yıkılmıştır.

Bazı ülkelerin insan kayıpları ise şöyle açıklanmıştır: Rusya 17 milyon kişi, Almanya 6 milyon kişi, ABD ise 259 bin asker ve subay ölü vermiştir.

Savaş masrafları ise (o zamanki dolar değeriyle) 1,5 bilyon dolar ve diğer tahribat ve kayıplarla 4 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır.

Bu muazzam ve müthiş felaketin sonunda Almanya tamamen 4 galip devletçe işgal edilip, sonra ikiye bölünmüş (Batı Almanya

= Federal Almanya ile Doğu Almanya = Komünist Almanya), bir kısım diğer devletler de Rusya'ya toprak kaptırmışlardır ki bunların toplam yüz ölçümü 475 bin km.kare ve nüfus miktarı 24 milyon kişi kadar olmuştur. Ayrıca, Ruslar birçok Alman fabrikasını sökerek tazminat olarak Rusya'ya taşıyıp yeniden kurmuşlardır. Böylece Hitler yönetiminde etrafa saldıran Almanya dünyayı ateşe vermesinin cezasını bir miktar görmüştür. (Hitlerin de savaşın son günlerinde intihar ettiği bilinmektedir).

Şimdi son olarak dünya siyaseti açısından ikinci Dünya Savaşının da stratejik sonuçlarına bir göz atalım:

1. Rusya ve komünist rejimler Avrupa'nın ortalarına kadar uzanıp yerleşmiş, az sonraki "soğuk savaş" isimli gerilim, tehlike ve endişeler döneminin alt yapısı ortaya çıkarak bu durum yaklaşık 45 yıl devam etmiştir (Doğu Almanya, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk 45 yıla yakın komünist devletler olmuşlardır).
2. Atom bombasından başlayıp diğer daha güçlü türlerinin (hidrojen bombası, kobalt bombası, nötron bombası) ortaya çıkışı ile "Nükleer Silahlar" dönemine girilmiş, ayrıca da bu bombaları taşıyan ve atan füzeler (roketler), dev uçaklar ve denizaltı gemileri ile oluşan sistemlere sahip iki süper güç (ABD ile Sovyetler Birliği) arasında bir "kor-kü veya dehşet dengesi" oluşarak bunlar çeşitli krizlere ve gerginliklere rağmen birbirleri ile doğrudan savaşa girmekten kaçınmışlar, fakat diğer birçok bölgesel savaş ve çatışmayı açık veya kapalı biçimde körüklemişlerdir.
3. Dünyanın iki süper gücü kendilerine bağlı yandaşları ile iki güçlü askeri blok oluşturmuşlar, böylece (Kuzey Atlantik ve Avrupa'da) NATO ile (Sovyet Rusya ile Doğu Avrupa devletlerinin) Varşova Paktı ortaya çıkmış ve

uzun yıllar iki tehlikeli rakip olarak birbirini tehdit edip gözlemiştir (Varşova Paktı, son 10 yılda ortadan kalkmış bulunmaktadır).

4. Dünyada, ideolojik açıdan komünizm ile kapitalizm cep-
heleri oluşmuştur. (Bu ayırım da artık son bulmuştur).
Yalnız devletler değil, milletlerin içlerinde bile bu bölün-
me yaşanmıştır (Çin’de komünist siyasi yönetim sürmek-
te, Vietnam ile Kamboçya’da zayıflamış haldedir).
5. Bu iki blokun dışında kalanlar, yeni bağımsızlık kazanan
birçok devlet ve fakir ülkeler kendi aralarında “Bağ-
lantısızlar Hareketi” ve “üçüncü Dünya”, “77’ler Grubu”
gibi siyasi ve duygusal gruplaşmaya gitmişlerdir. Den-
ge politikaları uygulamaya çalışmışlar, fakat bir kısmı da
aralarında kapışmışlardır.
6. Birleşmiş Milletler Teşkilatı ortaya çıkmış ve çeşitli dünya
sorunlarıyla ortak şekilde çözümler için çaba gösterilmesi
devri açılmış, birçok (teknik - uzman) yan kuruluşları fa-
aliyete geçirilmiş, bazı konularda başarı sağlanırken, bir-
çok konuda da çözüm sağlanamamıştır. Ancak, tarihte ilk
kez bu kadar devlet bir arada diyalog ve işbirliği arama
ortamına girmiştir. Kuruluşunda (1946) 51 üyesi varken,
şimdi (20.yüzyıl sonu) Birleşmiş Milletlerin 186 üyesi
bulunmaktadır. (Zamanla, bazı yeni katılımlar da dünya
gelişmelerine göre olabilir ve bu sayı artabilir).
7. Savaş teknikleri, araç, gereç ve silahları büyük bir gelişme
evresine girmiş, savaş endüstrisi devletlerin bir kısmının
ekonomik yaşamında önemli bir faaliyet ve gelir kaynağı
oluşturma pozisyonuna oturmuştur (Bu gerçek, devletler
arası huzursuzlukların da körükleyicisi olmuştur).
8. Petrol ve enerji ihtiyaçları ile kaynakları büyük önem ka-
zanmış, bunların sağlanması veya kontrolü çabaları dün-
ya dengelerini etkileyen boyutlara ulaşmıştır. Bu uğurda
sıcak çatışmaların tohumları atılmış ve yeşermektedir.

9. Acı tecrübeler sonucu genel ve topyekûn savaşlar dan kaçınılırken, bölgesel ve yerel savaş ve çatışmalar ek sik olmamış, yeni yeni devletlerin çıkışı ile bu gibi olaylar gittikçe çoğalmıştır. Milyonlarca insan bu yolda yaşamını yitirmiştir. (Ortadoğu, Güney Asya ve uzak Doğu ile Afri ka'da).
10. Dünya siyaseti ve uluslararası ilişkiler alanında za manla“milliyetçilik”,“mikro-milliyetçilik”,“insanhakları” gibi yeni yaklaşım ve sloganlar belirmiştir. II Dünya Sava şının mirası olan bir takım sınırlar ve topraklar değiştikçe yeni sürtüşmelere zemin hazırlamıştır ve sürmektedir.

c) Soğuk Savaş ve Yerel Savaşların Stratejik Sonuçları:

Dünya siyaset ve diplomasi hayatına yarım yüzyıl kadar (1945-90 arası) hükümran olmuş bu kavramın en basit ve kısa tanımlaması şöyle yapılabilir:

Süper güçlerin (ABD ve SSCB) birbirlerine galebe çalmak için birbirleriyle doğrudan silahla çatışmaksızın, başka devletleri veya grupları kullanarak, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, iç ka-rışıklıklar, ihtilal rejimi ihracı, ideolojik propaganda ve kışkırt-malarla, kendi görüş ve menfaatlerini yayıp pekiştirme yolunda ve devamlı silahlanma ile gerginlikler içinde yürütölmüş zoraki denge ve korku politikaları “Soğuk Savaş” ortamını ve dönemi-ni oluşturmuştur. Bunun özünde, iki süper gücün kendi sosyo-politik düzen ve modelini dünyaya kabul ettirmek (empoze et-mek) gayreti ve mücadelesi esas olmuştur.

Sovyet sistemi, tam devletçi ekonomik düzen (kollek-tivizm) ile tek siyasal görüş ve parti (otoriter komünizm) düzenini uy-gulayıp, savunmuştur. Doğu Avrupa’da işgal yoluyla, Asya ve Afrika’da ihtilal ve iç savaşlar yoluyla gerici kısmi başarılar sağ-lamış, komünist devletlerin doğuşuna yol açmıştır. Hatta, Ame-rika kıtasında da (Küba ve Nikaragua’da) bunda muvaffak ol-

muş ise de diğer Orta ve Güney Amerika devletlerinde bunu başaramamıştır. (1952 Doğu Almanya, 1956 Macaristan, 1968 Çekoslovakya’da komünist yönetime ve Ruslara karşı ayaklanmalar olduysa da bastırıldı). Güneydoğu Asya’da Vietnam, Kamboçya ve Laos ile onlardan önce Çin’de komünist rejimler kurulmuştur.

ABD ise kendi ekonomik düzenini (kapitalizm ve serbest ekonomi) ile siyasi sistemini (demokrasi ve çoğulculuk) savunarak dünyaya yaymaya çalışmış, bu nedenle de komünist sistemlere karşı durup, mücadele etmiştir. (Bu uğurda Kore’de ve Vietnam’da sıcak savaşlara girmiştir).

Neticede, soğuk savaş ABD ve Batı ülkelerinin galebeşiyle sonuçlanmış, Sovyet sistemi kendi iç sorunları ve başarısızlıkları sonucu çökmüş, Sovyetler birliği dağılarak 15 kadar yeni bağımsız devlet ortaya çıkmış, Yugoslavya keza dağılarak 5 devlete ayrılmış, Almanya gibi ideolojik bölünme halindeki merkezi ve güçlü devlet yeniden birleşmiş, diğer bazı ülkelerde de benzer değişiklikler yaşanmıştır (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk artık komünizmi terk etmişlerdir).

20. Yüzyılın son 10 yılı “soğuk savaş sonrası” dönemini başlatmıştır (Post-cold war era).

Yeni tamamladığımız 20.yüzyıl savaşlarının toplam insan (asker ve sivil) ölümleri yaklaşık 100 milyon kişi civarında hesaplanmaktadır. (Bu yekûna göre, her yıl başına 1 milyon insan kaybı olmuş denebilir). Yaralı ve sakat sayıları da bu miktarlara yakındır.

Maddi bakımdan (askeri harcamalar ve sivil kesimde oluşmuş tahribatlar) kayıpların parasal ifadesi de korkunç miktarlara ulaşmış olup, bir fikir vermek üzere aşağıdaki rakamları incelemek yetercektir:

20. yüzyıl önemli savaşlarının maliyetleri (milyar dolar):

• Birinci Dünya Savaşı (1914-18)	2850
• İkinci Dünya Savaşı (1939-45)	4000
• Kore Savaşı (1950)	340
• Süveyş Savaşı (1956)	13
• Vietnam Savaşı (1965-73)	720
• İsrail - Arap Savaşı (1948)	21
• Altı Gün Savaşı (1967)	3
• Afganistan Savaşı (1979-89)	116
• İran - Irak Savaşı (1980-88)	150
• Falkland Savaşı (1982)	5
• Körfez Savaşı (1991)	102

Yukarıdaki miktarlara ayrıca, kapattığımız yüzyıldaki diğer bir kısım savaşların ve iç savaşların maddi kayıplarını hesaplayarak katmak gereklidir. (Balkan Savaşları, Türk İstiklâl Savaşı, Rusya’da Bolşevik ihtilâli iç savaşı, Çin -Japon Savaşı, İspanya iç savaşı, Çin komünist ihtilâli iç savaşları, Hind - Pakistan Savaşları - 3 kez - , Kamboçya iç savaşı, Afrika’da yaşanan ikili ve iç savaşlar, Yugoslavya’nın dağılışındaki çatışmalar ve Bosna Savaşı ve nihayet son -1999 - 78 günlük Kosova NATO harekatı ve bombardımanlar ile diğer iç ve dış çatışmalar - Türkiye’deki PKK olayı, İspanya’da Bask, İrlanda’da IRA olayı, Sri Lanka’da Tamil olayı, Keşmir ve benzerleri -).

Günümüzde, dünyanın 15-20 yerinde halen veya zaman zaman sıcak çatışmalı bu tür olaylar sürmektedir.

Yukarıda değinilen savaş ve iç savaşların maddi ve manevi kayıplarına ve masraflarına ilaveten, hemen bütün devletlerin kendi boyutlarına göre yaptıkları potansiyel savaş ve tehditten korunma amaçlı askeri harcamaları da göz önüne alındığında, yeni kapa’nan 20.yüzyılın bu bakımdan ne kadar talihsiz olduğu

anlaşılacaktır. Oysa bu müthiş masraflar, savaş olmayıp milletlerin sağlık, eğitim, yaşam koşulları ve üretim faaliyetlerine harcanmış olsaydı, bu günkü dünyanın çehresi çok daha değişik ve güzel olabilirdi.

BÖLÜM 2

””

İMPARATORLUKLARIN DAĞILIŞI VEYA
KÜÇÜLMESİ - YENİ DEVLETLER

Az önce geride bıraktığımız 20.yüzyıldaki siyasi coğrafya değişimleri, bir kısım imparatorlukların batışı veya dağılışı ile yeni devletlerin sahneye çıkışları ve uluslararası ailenin kalabalıklaşması sonucunu doğurmuştur.

Hatta 21.yüzyıl başında dünyada artık imparatorluk kalmadığı söylenebilir. Hemen her imparatorluk çeşitli kavim, millet ve toprakları elinde tutarak, bunların bir çoğu üzerinde koloniyal (sömürgeci) düzenler kurmuş oldukları için 20. yüzyıl sonlarında artık sömürgeciliğin neredeyse tasfiye edildiği bir gerçektir. Bazı yerlerdeki ufak toprak parçalarında ve az sayıda nüfus üzerinde halen bu sistem görülebilmektedir (Pasifik’te, Karayipler’de vs.).

Fakat bu son gerçek, 21 .yüzyılda artık böyle bir dünya olmayacağı anlamına gelmez. Bir takım yeni oluşumlar, yeni girişimler, yeni bazı emperyal durumların ortaya çıktığını bize gösterebilir. Bu gibi oluşumların belki adı biraz farklı olabilir ve moda deyimler olan “Birlik”, “Topluluk”, “Blok”, “Federasyon” gibi isimler altında bir hakim gücün empoze ettiği birlikde yaşama şekilleri-zoraki veya gönüllü-görülebilir. (Avrupa Birliği, Bağımsız Devletler Topluluğu gibi),

Bu bahse daha sonraları, “İkinci Kitap” bölümünde eğilebiliriz.

Şimdilik 20.yüzyıldaki imparatorlukların son bulması olayını özetle görelim. Bu alandaki gelişmeler yüzyılın ilk çeyreğinde, ortalarında ve sonlarında olarak, üç dönem halinde vukubulmuştur.

a) 20.yüzyılın ilk çeyreğinde tarihe karışan imparatorluklar ve bunlardan ortaya çıkan devletler şöyledir.

• **Osmanlı İmparatorluğu:** Kuzey Afrika’da ve Balkanlarda parça parça toprak kayıplarıyla başlayan dağılışı, 1. Dünya Savaşı sonunda kesin çöküşe ulaşmış ve hemen veya bir manda yönetimi sürecinden sonra, son yıllardaki siyasi coğrafyadaki şu devletler ortaya çıkmıştır:

Bulgaristan, Yugoslavya, Türkiye Cumhuriyeti, Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Ürdün, Kuveyt, Suudi Arabistan, Libya, İsrail, Yemen Körfezdeki bazı devletçikler.

• **Rusya-Çarlık İmparatorluğu:** Önemli toprak kayıplarıyla tarihe gömülen bu devlet, daha sonraları büyük kısmıyla yeni bir imparatorluk (Sovyetler Birliği) olmuşsa da yüzyılın sonlarında yeni bir dağılma ve parçalanma süreci yaşamıştır. Çar İmparatorluğu’nun 1914-18 Cihan Harbi (I. Dünya Savaşı) ve 1917’de başlayan bolşevik ihtilali ve iç ‘savaşlar sonucu kaybettiği topraklar ve ondan yeni ortaya çıkan devletler şunlardır: Polonya, Finlandiya, Letonya, Lit-vanya (ve birkaç yıl için olarak Ukrayna, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkistan. Bu son sayılanlar sonra yine Rusya’ya (SSCB) bağlanmışlardır).

• **Avusturya-Macaristan İmparatorluğu:** Merkezi Avrupada olan ve Adriyatikte kıyısı bulunan, bu çok uluslu devlet de 1918’de, savaş sonucu, parçalanmış ve yerine küçülmüş olarak Avusturya Cumhuriyeti, Macaristan Krallığı, Çekoslovakya gibi devletlerle bir kısım toprakları Yugoslavya’nın temeline katılmış,

bazı parçalar da komşu devletlere verilmiştir. Böylece artık denizlerle de bağlantısı kalmamıştır.

• **Alman (Kayzer) İmparatorluğu:** Cihan Harbinin baş aktörlerinden olan Almanya da kendi bazı topraklarını Fransa ve Polonya'ya vermiş, fakat asıl Afrika'daki sömürgeleri olan Tanganyika, Kamerun, Namibya gibi yerleri kaybetmiş ve kolonyalizm yarışından ebediyen elimine edilmiştir.

b) 20.yüzyılın ortalarındaki dönemde tarihe gömülen imparatorluk ise Büyük Britanya (İngiliz) İmparatorluğu olmuştur.

Yüzyılın ilk yarısında, döneminin süper devleti sayılan İngiltere, 19.yüzyıldan beri "Topraklar üzerinde güneşin batmadığı İmparatorluk" unvanını kazanmıştı. Mitekim, Uzakdoğu'dan (Hong Kong'dan) Amerika'daki Karayip denizindeki adalara kadar toprağı olan bu 5 kıtaya yayılmış devletin, bir ucunda güneş batarken, diğer ucunda güneş doğmuş olduğundan, bu özel unvana sahip olmuştu. (Avustralya ve Kanada da özel bağlarla İngiltere'nin sayılmıştır).

II. Dünya Savaşının da galibi olmasına rağmen, İngiltere'nin özellikle 1960'lardan itibaren çoğunluğu Afrika kıtasında olarak 50'ye yakın toprağında yerel çatışmalarla yeni devletler oluşturmuş, bir kısmına kolayca bağımsızlık vermiş, dünya gerçeklerini benimsemiştir.

Bu yeni dönemde birçok devlet fazla kan dökmeden, hafif çatışmalar veya müzakere yoluyla bağımsız olduğundan bu ılımlı siyaseti ile İngiltere onları, çok gevşek gönül bağları sistemi olan "Britanya Ortaklık Topluluğu = Com-monwealth" adıyla bir aile haline getirmiştir. (En çok ve kanlı çatışmalar Hind - Pakistan bağımsızlık ayrışması

1947-48 sırasında, bu iki millet arasında olmuştur. Bunlar daha sonraki yıllarda iki kez daha savaşmışlardır). Ayrıca, Asya-da Endonezya ve Filipinler devlet (1947) olmuşlardır.

c) 20.yüzyılın son döneminde çöken imparatorluk ise ünlü Sovyetler Birliği olmuş ve 1990'dan itibaren, bu yaklaşık 70 yıllık zoraki birlik parçalanarak onu oluşturan 14 devlet (birlik cumhuriyetleri) peşpeşe bağımsızlıklarını ilân etmişler, 15 nci ve esas merkez güç olan Rusya da artık "Rusya Federasyonu" adını resmileştirerek bugünkü yerini almıştır. (Yeni doğan devletler ise şunlar olmuştur: Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Baltık kıyısı devletleri olan Estonya, Letonya ve Litvanya). Burada vurgulamaya değer husus şudur ki Sovyetlerin parçalanışı, tahminlerin aksine, savaşımadan vuku bulmuştur.

Rusya, Sovyetlerin dağılışımdan sonra değişik bir birlik oluşturma ve eski günlere yeniden dönmeyi amaçlayan bir plan olan "Bağımsız Devletler Topluluğu"nu yaşama geçirmiş, fakat Baltık ülkeleri buna katılmamış, diğerleri de gönülsüz davranmış ve soğuk durarak, halen pek bir varlık gösterememiş halde devam etmektedirler. İlerde daha somut ve samimi bir birlik olabileceğini söylemek zordur.

BÖLÜM 3

”””

TOTALİTER VE MILİTARİST AKIMLARIN
YÜKSELİŞ VE BATIŞLARI

Yeni bitirdiğimiz 20.yüzyılda, dünyanın bir kısım önemli ülkelerinde totaliter, diktacı, polisiye ve militarist karakterde rejimler oluşmuş, bunlar dünya ve bölgeleri için hayli ciddi tehlikeler yaratmış, bir kısmı da kendi milletlerini felakete sürüklemiş, bazıları da halkına çeşitli sıkıntılar çektirip bazı atılımlar yaptırmıştır. Bunları özetle ve sırayla sayalım:

a) Komünizm, 1917’de Rusya’da Bolşevik ihtilâli (Ekim Devrimi) sonucunda egemen olmuş, Viladimir İlyiç Lenin önderlik yapmış, onun 1924’de ölümü üzerine, parti içi kavgalardan sonra Jozef Stalin liderliğe geçmiş, karşıtlarını tasfiye ederek 1952’ye kadar tek lider olarak bu koca ülkeyi diktatörlükle yönetmiş, komünist sistemi oturtmak için milyonlarca Rus’un ölümünü organize etmekten çekinmemiş, bunlar son yıllarda resmen açıklanmıştır. Kurulan bu rejim; tek lider, tek parti (komünist partisi), güçlü gizli polis ve istihbarat teşkilâtı (önce NKVD ve sonra KGB) ile ordu gücüne (Kızıl Ordu) dayalı korku, baskı ve zorlama ortamı yaratmış, ülke özellikle bayındırlık ve sanayi alanında gelişmeler gösterirken, tarım ve köylü kesimi ağır kayıplar vermiş, her şey devletleştirilmiş, kitlesel ölümler ve sürgünler yaşanmıştır. Yönetim kadrolarında sık sık tasfiyeler ve idamlar

yapılmıştır. Böylece ortaya çıkan kapalı kutu ve korkular rejimindeki Rusya 1941’de bir başka diktatörün (Hitler Alman-yasının) saldırısına ve istilasına uğramış, bu durum diktatör Stalin’in pozisyonunu ve milli birliğini kuvvetlendirdiğinden, zamanla Almanlar geri sürülerek, mağlup edilmiş (1945), II. Dünya Savaşı sonunda Rusya da diğer büyük galip devletler (başta ABD, İngiltere ve sonra Fransa) ve diğerleri arasına katılmıştır.

Ancak, savaş sonrası Rusya, komünist sistemini (devrimini) işgal ettiği Doğu Avrupa ülkelerine empoze etmiş ve dünyanın diğer bölgelerine (özellikle Güney Asya ile Afrika’ya) yayma politikalarına girişince Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve bir kısım bölgesel çatışmalarla ve iç kaynaşmalarla 45 yıl daha süren soğuk savaş ile komünist rejimler, 1980’li yılların sonlarında sarsıntı ve kıpırdanmalar dönemine girmiş, Sovyetlerin son lideri Mihail Gorba-çov’un uyguladığı saydamlık (Glastnost) ve yeniden yapılanma (Perestroyka) politikaları da bu çözülme hareketine zemin hazırlamış ve komünizmi kurtaramamıştır. Böylece hem Sovyetler Birliği dağılarak (1991) ondan 14 yeni devlet ortaya çıkmış, hem de Sovyet Bloku (diğer doğu Avrupa) ülkeleri, Rus etki alanından çıkarak komünizmi bitirmişlerdir.

Şimdi Rusya Federasyonu halini alan Moskova merkezli güç, ekonomide liberalizm ve kapitalizmi, siyasette de çok partili demokratik rejimi denemektedir. (Bilindiği üzere Rusya’da halen Komünist Parti mevcuttur ve diğerleri arasında birinci parti durumunda, fakat iktidar dışında kalmaktadır).

Dünya ve insanlık açısından, Rusya’daki bu köklü güç ve yönetim değişikliklerinin, çatışma olmadan ve kan dö-külmeksizin gerçekleşmesi, kayda değer bir şans ve siyasi olgudur.

b) Faşizm, İtalya’da Benito Mussolini’nin liderliği ve yandaşlarının tertipleriyle 1919 sonrası gelişerek 1922’de iktidara gelmiştir. Partinin milis kuvvetleri (Kara Gömlekli ler) baskısıyla halkı yıldırان bu rejim, koyu devletçi, yaşamın birçok alanında dayatmacı, ve müdahaleci, Mussolini’nin diktatörlüğünden

(Duçe) güç alan, güdümlü bir siyasal, ekonomik ve sosyal hayat yaratmış, kendi gibi, ama daha sonra ortaya çıkan Alman (Hitler) rejimi ile iş ve kader birliği yaparak, insanlığı II.Dünya Savaşı'na sürüklemiş, sonunda mağlup olarak, İtalya işgale uğramış, diktatör Mussolini de idam olunarak (1943) bu dönem İtalya'da kapanmıştır.

c) Nazizm hareketi 20.yüzyılın ilk yarısında 1930'lara doğru, Almanya'da yavaş yavaş filizlenip gerçekleşmiş, bu ülkeyi ve Avrupa'yı çok derinden etkilemiş, II.Dünya Savaşı'na yol açmış, milyonlarca can kaybı ve dünya den gelerini değiştirmiş bir süreçtir ve bu da militan bir parti (Nasyonal Sosyalist Partisi), partinin silahlı birlikleri ve gizli polis (SS'ler ve Gestapo) ile diğer örgütler (Hitler Gençliği=Hitler Jugend) gibi dayanaklar ve Adolf Hitler'in tek ve etkileyici liderliğinde Almanya'ya 15 yıla yakın egemen olmuştur.

1918'de savaş sonunda Almanya'nın mağlubiyetinin bu gururlu ve dinamik millette uyandırdığı eziklik duygusu, zorla imzalandıkları Versay Andlaşması'nın (1919) ağır hükümleri, savaş sonrası yaşanan ekonomik yıkım ve siyasi kavgalar, kurnaz ve demagog bir lider olan Hitler tarafından iyi değerlendirilip kullanılmış, sömürülmüş, büyük sanayici ve kapitalist silah tüccarları ve bir kısım generallerin de desteğiyle Hitler ve onun icadı Nazi'ler Almanya'da diktatoryal ve militarist bir sistem kurmuşlardır.

Nazizm de kuvvetli bir devletçiliğin ve her alanda etkin bas-kı rejiminin yanı sıra, önce Yahudi düşmanlığı (anti-se-mitizm) ile bir süre sonra da komünizm düşmanlığı (anti-komünizm) gibi ideolojilerle de beslenmiştir. Alman ırkı herkesten üstün ilan edilmiştir. Bütün Almanların bir çatıda toplanması ileri sürülmüştür.

Versay'ın askeri yasaklarını, güçlendikçe delen Hitler Alman-yası, büyük bir sanayileşme, bayındırlık ve silahlanma hamlesine girişmiş, Hitlerizm söylem ve icraatı mağlup ve ezik Almanya'nın belini doğrultmuş, disiplinsever ve mağrur Alman milletine mo-

ral aşılamış, Almanya Avrupa'da herkese kafa tutan ve ürkütücü bir kimliğe bürünerek, silah kullanmaya gerek kalmadan Cermen soyundan Avusturya'yı kendisine katmış (Anschluss=İlhak), Çekoslovakya'yı, bir kısmını işgal ile (südetleri) kontrolüne almış, Polonya'dan toprak (Danzig'e geçiş koridoru) istemiş, neticede II.Dünya Savaşını (1 Eylül 1939) çıkarmıştır. Hızlı bir ilerleyişle, birçok komşu ülkeyi (Polonya, Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka, Norveç, Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan'ı işgal ile) 1941'de Rusya'ya saldırmış ve hayli ilerleyerek Moskova kapılarına dayanmıştır. Almanlar bir yandan da Kuzey Afrika'da ilerleyip Mısır'a yaklaşmışlardır.

Ancak, İngiltere ve Rusya'nın zamanla organize oluşu, ABD'nin 1941'de savaşa girerek bu iki devlete malzeme ve askeri yardımlarıyla, Almanya'nın gücü de çok yayılması sebebiyle zayıfladığından, her yönden gerilemeler başlamış, müttefik devletler de Doğu'da Rusya cephesinden, Güneyde İtalya'da açtıkları cepheden, batıda da Fransa'ya asker çıkarıp (Normandiya çıkarma-sı=İkinci cephe) ilerleyerek, Almanya'yı mağlup etmiş, başkenti Berlin'e girmişler ve Almanya teslim olmuştur (Mayıs 1945).

Tarihin gördüğü en güçlü ve karizmatik diktatörlerden biri olan Hitler sığınağında intihar ederek ortadan kalkmış, ülkesi işgale uğrayıp parçalanmış (üçte biri Rus işgalinde komünist Doğu Alman devleti olmuş), bütün şehirleri ve kasabaları yakılıp, yıkılmış, mağrur Alman milleti birkaç yıl aç ve açık sefalet yaşamış, işgal kuvvetlerine boyun eğmiştir. (Sonra batıdaki işgal bölgeleri birleştirilip Federal Almanya kurulmuştur).

Böylece, diğer bir totaliter ve militer sistem olan Nazizm olgusu da son bulup, tarihe gömülmüştür.

d) Yirminci yüzyılın en büyük totaliter ve diktatoryal rejimlerinden biri de Asya'da Çin'de gerçekleşmiştir. Komünist Çin hareketinin lideri Mao Tse Tung bu yoldaki çabalarına 1934'lerde orta Çin bölgelerinde 10 bin kilometre kadar hesaplanan yer

değiştirmelerle (tarihte uzun Yürüyüş) ülkenin hâkimi Çan Kay Şek rejimiyle mücadele etmiş, bu rejimin zayıflaması ve çürümesiyle, gittikçe ilerleyerek, sonunda tam hakimiyet kurmuş ve 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti adıyla komünist Çin Devletini gerçekleştirmiştir.

Bu yeni durumda Mao ülkenin tek hakimi, tartışmasız diktatörü, baş öğretmen olmuş, adeta halkının kendisine tapmasını ve mutlak itaatini sağlamıştır. Burada da sistemi yerleştirmek için milyonlarca kişi yok edilmiş, büyük yönetim tasfiyeleri yapılmış, halk mutlak bir disipline alınmış, çok ağır maddi ve manevi özveriye mecbur edilmiş, yokluklarla boğuşulmuş ve bu durum Mao'nun ölümüne kadar sürmüştür. Bu süre içinde bir ara Kültür İhtilali denen bir dönemde de eskiye ait çok şey yıkılmış ve adeta yeni bir devrim daha olmuş ve çok pahalıya mal olmuştur. Herkes tek tip üniforma giyinmiş, tek tip düşünce ve yaşama mecbur edilmiştir.

Mao'dan sonra gelen liderler yavaş yavaş daha sakin ve ılımlı çizgiler benimsemiş, katı kuralları yumuşatmış, fakat tek parti (Çin Komünist Partisi) yönetimi ve siyasal sisteminden vazgeçmemiş, özgürlükçü ve liberal istekleri bastırmış, fakat ekonomide yavaş yavaş ve gittikçe belirginleşen biçimde kapitalizme ve özel teşebbüse doğru yol almış ve hayli başarılar göstermiştir.

Dünyanın en kalabalık (1,5 milyar kişi) milleti, gittikçe şaşırtıcı atılımlar yapmakta ve adeta bir süper devlet olma yolunda gözükmektedir.

e) Avrupa'da İspanya ve Portekiz de iki diktatör yönetimlerinde uzun yıllar yaşamışlar ve tek partili totaliter bir sistem uygulamışlardır. Bu iki ülkedeki otoriter rejimler de baskıcı, eleştiriye kapalı ve sıkı denetim-gözetim esasına dayalı olmakla beraber, gözlemcilere göre, bu ülkeler insanlarına disiplin ve istikrar getirmiş, ekonomiye verim ve fayda sağlayabilmişler, bugünkü refah düzeylerine altyapı oluşturmuşlardır.

Kanaatımızca, bu iki komşu ve akraba halk, bu söylediğimiz rejimlerinden önce hayli iç siyasi çalkantı ve kargaşa yaşamakta iken (mesela İspanya’da 1936 iç harp sırasında 1 milyon kişi kadar ölmüştür) bu iki diktatörün iktidarı sırasında bu sıkıntılardan kurtulmuşlardır.

İspanya’da General Franko ve Portekiz’de de Salazar rejimlerinde tamamen siyasetçiler ve partiler yerine, ağırlıkla toplumun sosyal tabakalarından, çalışma branşlarından (meslek gruplarından) temsilcilerden oluşan korpora-tif meclislerle ülkenin idaresi ve diktatör liderin son söz yetkisi ve yönlendirmeleriyle yürütülmüştür. Böylece siyasi görüş farklılıkları, polemik ve çekişmeler bertaraf edilmiştir. (Franko 1936-75 yıllarında ve Salazar 1932-68 yıllarında hüküm sürmüşlerdir).

f) 20.yüzyılda başka birçok totaliter yönetimler ve diktatör liderler de olmuştur. Fakat diğerlerinin yukarıdakilerin özel ve kendine özgü durumunda oldukları kanısında değiliz (Örneğin: Küba’da Fidel Castro, Yugoslavya’da Tito, Romanya’da Çavuşesku, Arnavutluk’ta Enver Hoca, Afri-ka’daki bazı eski liderler, Mısır’da Nasser, Irak’ta Saddam Hüseyin vs.).

BÖLÜM 4

”””

SÖMÜRGEÇİLİĞİN ÇÖZÜLMESİ VE
GENÇ DEVLETLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Dünya siyasetinin son yüzyıldaki en önemli özelliklerinden biri de mevcut devlet sayısındaki devamlı artış olmuştur. Nitekim, 20.yüzyıl başlarında (1900’lerde) yaklaşık 40-50 devlet var iken yüzyılın sonunda (1999 sonu -2000 başı) bu neredeyse 190’a yaklaşmıştır. Böylece, dünya devletleri ailesi (uluslararası toplum) kalabalıklaşmış, yaklaşık 150’ye yakın yeni devlet, diğer bir deyişle bu kadar yeni siyasi aktör sahneye çıkmıştır. Bu yeni aktörler dünya siyaset oyununda çeşitli yeni ve değişik roller oynamaya başlamışlar ve uluslararası siyaseti renklendirmişlerdir. Bunların bazıları olumlu, bazıları da olumsuz yönde olmuştur denebilir.

İlk çoğalma süreci, I. Dünya Savaşı (Cihan Harbi) sırasında, bu savaşın neticesi olarak yaşanmıştır. Bunlardan, önceki bölümde, imparatorlukların çözülmesi, dağılması veya batışı kısmında da bahsetmiştik. Burada, Avrupa kıtasında yeni devletlerin doğuşunu görüyoruz. (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Sırp - Hırvat - Sloven Krallığı (sonra Yugoslavya), Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, birkaç yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti, Ortadoğu’da da özellikle Osmanlı İmparatorluğu topraklarında hemen veya bir süre İngiliz ve Fransız yönetimini (manda rejimi-

ni) takiben Suriye, Lübnan, Ürdün gibi devletler bağımsız olmuşlar, II. Dünya Savaşı sonrasında da Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da yeni devletleri görmekteyiz. (Libya, Tunus, Fas ve uzun bir bağımsızlık savaşından sonra Cezayir) sisteminin dinamik aktörü İsrail Devleti ortaya çıkmıştır.

Asya'da da paralel değişiklikler başlamış ve Hindistan'dan kopan Pakistan da ayrı bir devlet (1947) olmuştur. Bu yörede az sonra Endonezya da bağımsızlığını almıştır. Onları takiben Hindicini denilen büyük yarımada Fransa'ya karşı başlayan uzun bağımsızlık savaşı sonrası Vietnam ile Kamboçya ve Laos ortaya çıkmıştır. Bu arada Çin de ikiye ayrılmış, ana kıtada komünist Çin Halk Cumhuriyeti esas ağırlığıyla dünya aktörlerinden biri olurken, küçük bir parçası Formosa adasında da Çin Cumhuriyeti (bugünkü Tayvan) bir devlet olmuştur. Bu arada yöredeki İngiliz çekilmesiyle Burma, Malezya, sonra Singapur doğmuştur. Hayli sonraları (1971) Pakistan ikiye ayrılarak doğudaki kanadı Bangladeş devleti olmuştur.

Keza Pasifik'te (Okyanusya'da) da yeni doğmuş bir kısım küçük ada devletlerinin doğduğunu (ve halen de doğmakta olduğunu) görmekteyiz.

Afrika kıtasında da yeni devletlerin doğumu furyasını özellikle 1960'lardan sonra görmekteyiz. Birleşmiş Millet -ler'in (Genel Kurulu'nun) sömürgecilğe son verme (Decolonisation) kararı (Aralık 1960) ve İngiltere'nin ve Fransa'nın özel siyasetleri sonucu çok sayıda yeni ve genç devlet oluşmuş, Belçika'nın biraz sancılı davranışlarına rağmen onun da sömürgeleri kurtulmuş, daha sonraları (1975'lerde) Portekiz sömürgeleri Mozambik, ve Angola da bağımsızlığına kavuşmuş, elde kalmış son İngiliz kolonisi Rodezya (bugünkü Zimbabve) de yeni bir devlet olmuştur. İspanya da Batı Afrika bölgesindeki topraklarından çekilmiş olup bunun üzerinde uyuşmazlık sürmektedir. Böylece 20.yüzyılın ikinci yarısında Afrika'da 40'a yakın yeni devlet doğmuş bulunmaktadır.

Yeni devletleşme sürecini en çok sayıyla ve çok geniş bir alanda Afrika kıtası (özellikle kara Afrika) yaşamıştır.

Avrasya bölgesi de yeni biten 20.yüzyılın son 10 yılında, Sovyetler Birliği'nin dağılışı üzerine büyük bir bağımsızlık ve devletleşme süreci yaşamıştır. Bu coğrafyada ortaya çıkmış 15 kadar yeni devlet olduğunu bir önceki bölümde isimlerini sayarak Sovyet İmparatorluğu'nun çöküşünde belirtmiştik.

Bunların Orta Asya'da olan bir kısmının nüfus bakımından önemli ölçüde Türk kökenli (biraz da Rus ve diğer) olduğu ma-lumdur. (Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan). Öte yandan Kafkaslardaki yeni 3 devletten biri de Türk kökenli Türkçe konuşan Azerbaycan olup, diğerleri Gürcistan ve Ermenistan değişik kavimler ve ayrı dillere sahiptirler.

Avrasya'nın Avrupa bölümünde olan Ukrayna ve Beyaz Rusya, büyük komşusu Rusya Federasyonu ile ikide birde birlik kurma anlaşmaları yapmaktadır. Ukrayna ise şimdilik bu tür Slav birliği akımlarına hayli soğuk durmaktadır.

Son olarak, Avrupa kıtasının göbeği sayılabilecek yerlerde de son 10 yılda yeni devletleşmeler olduğu hatırlanacaktır. Bunlardan Çekoslovakya ikiye bölünerek Çek Cumhuriyeti ve Slovakya Devleti ortaya çıkmış, bu çok medeni ve kavgasız gerçekleşmiştir. Buna mukabil, Yugoslavya, bilindiği üzere çok sancılı ve kanlı bir biçimde ayrışıp, yeni 5 devlet doğmuştur (Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Slovenya, Sırbistan). Bölgede, Sırbistan ve Karadağ'ın oluşturduğu yeni Yugoslavya ile Kosova'nın sancılı durumu dünya siyaset sahnesinde birer soru işareti halinde durmaktadırlar.

Netice olarak, yeni kapanan 20 nci yüzyılda dünyanın çeşitli bölgelerinde 100'den fazla yeni devletin doğduğu görülmekte ve dünyanın bazı bölgelerinde de ayrılıp, devlet kurma çaba veya ümidinde olan bazı hareketler yaşanmıştır. Bu sonuncuların durumuna ileride yine değinilecektir.

Bu yeni ortaya çıkan bir kısım devletlerin (uluslararası aktörlerin) benzer durumda olanları, birbiriyle dayanışma veya dayanışma amacıyla bir araya gelmeleri, bazı durumları ve problemleri dünya forumlarında tartışmaya açmaları da 20.yüzyıl sonlarında dünya siyaset sahnesinde uzun süre boy göstermiştir. Bir bakıma yeni akımlar denebilecek bu hareketlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz.

Eski Doğu ve Batı bloklarından ayrı olanların başlattığı “üçüncü Dünya”cılık, askeri bloklar dışı ve bunlara uzak durma iddiasında olanların bir ara çok rağbet ettiği “Bağılantısızlık Hareketi”, fakir veya az gelişmiş-kalkınma yolundaki-ülkelerin grubu “77’ler grubu” veya zengin-fakir ülkeler ilişkilerini bir ara ele almış olan “Kuzey-Güney Diyalogu” gibi oluşumlar hep yeni ve genç devletlerin ortaya çıkışlarıyla gündeme gelmiş faaliyetlerdir.

Bu kalabalıklaşma, problemler ve dertler, güvenlik ve diyalog arayışları, 20. Yüzyılın özellikle ikinci yarısında önem kazanıp, bir takım kurumsallaşmalara yol açmış olup, bunların özeti-ni gelen bölümde inceleyeceğiz.

BÖLÜM 5

”””

SİYASAL SONUÇLU TEKNOLOJİK VE
EKONOMİK İLERLEMELER

Tarihi perspektifte incelendiğinde dünyadaki teknolojik gelişmelerin izlediği ivmenin geometrik bir dizi temposunda olduğu gözlenmektedir. Özellikle temel bilimlerdeki buluşlar bir öncekileri ile entegre olarak 20. Yüzyılda teknolojinin atılım çağı olmasına neden olmuştur.

Buhar gücünün (makinenin) deniz ve kara vasıtalarında yoğun olarak kullanımı, içten yanmalı motorlar ve dizel teknolojinin yaygın kullanımı, sivil ve savaş araçlarının hareket kabiliyetinin önemli şekilde artmasını sağlamıştır. Yine aerodinamik alandaki gelişmeler, hava platformlarının (uçak, uydu vs. uzay araçlarının) kabiliyetinin gelişmesini ve yüzyılın ortalarına doğru gaz türbini ve jet motoru teknolojilerinin ilerlemesi, hava gücünün önemini arttıran nedenleri ortaya çıkartmıştır. Bu yenilikleri uygulayan ve modern savaş araç ve gereçlerine sahip devletler dünya politikasında da etkili roller üstlenmişlerdir. Ekonomileri de güç kazanmıştır.

Petrol ve petro-kimya ürünlerindeki teknolojik gelişmeler ise motorlu araçların gerek materyal ve gerekse yakıt avantajı nedeniyle menzillerinin gelişmesini sağlamıştır.

Bu gelişmeler askeri alanda, kara, deniz ve hava savaş platformlarının nitelikleri ile silah taşıma ve hedef üzerinde etkili olabilme imkânlarını arttırmıştır. Ekonomi alanında da enerji kaynakları, özellikle de petrol büyük önem kazanmıştır.

Çelik, alüminyum alaşımları çoğu yerde yerlerini yeni malzemelere (kompozit, titanyum, plastik vb.) bırakmıştır. Bu yeni teknolojik gelişmeler, savaş platformlarını daha hafif ve daha fazla silah ve araç taşıyabilir duruma getirmiştir.

Savaş araçlarındaki bu gelişmeler, temposunu arttırarak devam edegelmektedir. Petrol ve kömür gibi fosil yakıtlara ilaveten katı yakıt alanındaki buluşlar ve nihayet nükleer gücün yakıt olarak kullanımı, yalnız savaş araç ve silahlarının gelişmesini sağlamakla kalmamış, artan nüfus ile sanayileşme sürecindeki dünyanın enerji üretim alanında en önemli kaynaklarından biri haline gelmiştir. Büyük boyutlara ulaşmış çeşitli alanlardaki enerji ihtiyaçları, dünya politikasının ve uluslararası ilişkilerin değişimini etkileyerek, enerji kaynaklarının ve nakil sistemlerinin (boru hatları) kontrolünü ön plana çıkartmış, bu uğurdaki sürtüşmelerin dozajını ve boyutlarını büyötmüştür. Bazan sıcak savaş nedeni bile olmuştur. (Son 1990-91 Körfez savaşı gibi).

Yirminci yüzyılın başlarında geliştirilen dizel-elektrik motorlu denizaltılar, ikinci dünya harbinden sonra nükleer-buhar teknolojisi ile donatıldığında; denizaltı platformlarının su altında kalabilme zamanları ve su altı süratleri inanılmaz gelişmelere uğramıştır. Nükleer silahlarla donanmış denizaltı gemileri dünya askeri dengelerinde ve stratejik hesaplarda büyük önem kazanmıştır. (Bunlar 12-24 kadar füze taşıyabilir).

Savaş platformlarındaki bu müthiş gelişmeler, doğaldır ki savaş için gerekli keşif ve algılama (sensor) donanımları ve silah sistemlerinin bu platformlardaki kullanımını da etkilemiştir.

Elektromanyetik dalgaların sadece haberleşme alanında kullanımı yerine, radar ve sonar gibi yeni elektronik teknolojilerinin

geliştirilmesi ise keşif ve algılama donanımlarında büyük devrimlere neden olmuştur.

İkinci Dünya Harbi ve sonrasındaki bu gelişmeler, gemilerin ve uçakların göz menziline çok ötesindeki mesafelerden tesbit edilmesine ve izlenerek taktik ve operatif avantajlar sağlanmasına neden olmuştur. Özellikle sonarın bulunuşu ve geliştirilmesi ile 2.Dünya Savaşında Atlantik ve Pasifik harekât alanlarındaki Alman ve Japon denizaltı tehdidi, müttefiklerce büyük ölçüde bertaraf edilmiştir. Böylece, Atlantik koalisyonunun Avrupa cephesindeki müttefiklerinin harbe devam gücünü arttıran lojistik desteğin en az zayıyla sürdürülebilmesine önemli bir etken olmuştur.

Radar ve sonar teknolojilerindeki bu gelişmeler, sadece savaş platformlarının keşif ve algılama sahasında sınırlanmamış, aynı teknolojiler silah sistemlerine de uygulanmış ve güdümlü (uzaktan kumandalı) silahların gelişmesi sağlanmıştır.

Yüksek tahrip gücü sağlamak amacı ile yürütülen teknolojiler ise harp başlıklarındaki gelişime neden olmuş ve nükleer başlıklı, güdümlü silahların üretimi ile dünya siyasal konjonktürü yeni boyutlar kazanmıştır. Kıtalararası (10 bin km) menzile sahip füzelere, birden fazla (8-14 kadar) nükleer başlık takılıp her birinin ayrı bir hedefe yönlendirilmesi bunları çok güçlü yapmıştır.

Güdümlü sistemlerdeki teknolojiler 20.yüzyılda en hızlı gelişen bir saha olmuştur. Bunun sonucu olarak, böyle karmaşık (sophisticated) silahlara sahip güçler, özellikle ABD, Rusya ve diğerleri (Çin, İngiltere, Fransa) dünya siyasi dengelerinde güçlü, söz sahibi duruma geçmişlerdir.

Radar, sonar, lazer gibi aktif güdümlü sistemlerine, inf-red (ısı güdümü), GPS (coğrafi mevki bulma sistemi) İNS (Inertial Navigasyon Sistemi) gibi yeni teknolojiler de katılınca, artık çok uzak mesafelerden transistör, mikro elektronik, film-optik kablolar, süper iletkenler gibi yeni buluşların üretim aşamasına ge-

çilmesi ile elektronik teknolojilerinde yeni olanaklar sağlamıştır. Bu olanaklar ise hem fonksiyon olarak sistemlerinin kabiliyetini artırmış ve hem de onların hacim ve ağırlıklarını inanılmaz boyutlara indirmiştir.

Özellikle ağırlıkların önemli olduğu hava platformları (uçaklar, uzay araçları, uydular gibi) bu mikro sistemler sayesinde çok değerli yetenekleri taşıyabilir hale gelmişlerdir. Sonuç olarak, taşınan ağırlık sorunu (pay-load) büyük ölçüde çözülmüştür. Böylece, hem hava / uzay araçlarının ve uyduların elektronik algılama ve haberleşme kabiliyetleri artırılmış hem de çok uzak mesafelere erişmek imkanı sağlanmıştır.

Gerek uydular aracılığı ile gizli haberleşme, gerekse uydu yoluyla yürütülen ince casusluk faaliyetleri ve fotoğraflar büyük değer kazanmıştır. Bu teknolojilerin gelişmesi devam etmektedir.

Soğuk harb sırasında iki blok arasındaki uzay rekabeti, artık bilginin paylaşıldığı bir işbirliği ortamına dönüşmüştür. Böyle bir işbirliğinin uzay'ın kullanımını geliştireceği ve birleşen bilgi ve teknolojilerin sağlayacağı sinerji ile insanoğlunun öteki gezegenleri de inceleme imkanına kavuşacağı kesindir. Atılan güdümlü silahların, nükleer dahil, yüksek tahrip güçleri ve hatta biyolojik veya kimyasal kitle imha başlıkları ile askeri ve sivil hedefleri vurması mümkün hale gelmiştir.

Böylesine hızla gelişen teknolojiler, sonunda dünya politikasını ciddi olarak etkilemiş ve oluşan “Dehşet Dengesi” dünya kamuoyunun bir numaralı endişesi haline gelmiştir. Yarım yüzyıl kadar sürmüş bulunan (1945-90) soğuk savaşın, büyük bir dünya çatışmasına dönüşmesine bu zoraki denge mani olmuştur. Taraflar birbirlerinden çekinmişlerdir.

Tabii bu gelişmeler tek taraflı olmamış ve soğuk harbin her iki kutbunda giderek bir tırmanmaya (escalation) neden olmuştur. Bir silahlanma yarışı (arms race) yaşanmıştır.

İnanılmaz mali ve maddi kaynakların bu *arada* harcanması sonucu, imkanları daha fazla olan zengin ülkeler (ABD gibi) bir

de karşı tarafın oluşturduğu tehdidi, uzayda oluşturabilecekleri karşı sistemlerle bertaraf edebilme teknolojilerini üretme yoluna gidince (SDI=Stratejik Savunma İnisiyatifi veya Yıldız Savaşları), karşıtların yapabilecekleri fazla bir şey kalmamış ve soğuk harbin sonucunu tayin eden gelişmelerden biri olmuş ve Rusya bu alanda ABD ile boy ölçüşecek maddi-parasal imkanlara sahip olmadığından bu yarıştan çekilmiş ve uzlaşma yoluna girmiştir.

Bu gelişmelerin diplomatik evreleri ve sonuçları başka bölmelerde incelenmiştir.

Şimdi bir de savaş endüstrisinin gelişmesine ve bu alandaki yeni buluşların dünya dengelerine olan etkisine bir göz atalım.

Her endüstride olduğu gibi savaş endüstrisi de teknolojik gelişmeler, parasal kaynaklar ve izlenen politikalarla yönlendirilmektedir. Bu işler hem devletlerin kendi savunma ihtiyaçları için hem de dünya silah pazarı yani başkalarına satışlar için yapılmakta ve önemli bir rekabet alanı oluşturmaktadır.

Ticari ve ekonomik amaçlı endüstrilerden farklı olarak, savaş endüstrisinin müşterileri daima devletler ve onları yöneten hükümetler olmuştur. Dünya nimetlerinden daha fazla yararlanmak ve bu alandaki rakipleri etkisiz hale getirebilmek gibi nedenlere bağlı olan tarihsel gelişmeler, 20.yüzyılda, özellikle iletişimin (yazılı ve görüntülü) ve medyanın çok ilerlediği son çeyrekde insan haklarının ve yaşam kalitesinin ön plana çıkması ile daha hümanist görüntülere dönüşmektedir. Özellikle yirminci yüzyılın sonuna doğru soğuk harbin ideolojik rekabet ve çatışmalarının, komünizmin yenilgisi ile sonuçlanması, iki kutuplu bir dünya yerine tek süper gücün varlığının yer alması, dünyanın yeni kavramlar ve problemlerle karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır.

Bu da bir bakıma son yüzyıl kapanırken, tüm dünyada” savunma harcamalarında dramatik kısıtlamalara gidilmesini ve yapılan tasarrufla kaynakların daha insancıl ve çevre duyarlı alan-

lara kaydırılması sürecini gündeme getirmiştir. Ama dünyada 40 yıla yakın bir zamandır sürdürülen “silahsızlanma” (disarmament) müzakereleri henüz tatminkâr ve köklü neticelere ulaşmamış, ancak bazı alanlarda ve bir kısım devletler arasında anlaşmalar imzalanarak sınırlı sonuçlar alınmıştır. (ABD-Rusya arasında stratejik silahtardaki START-1 ve 2 anlaşmaları, nükleer denemeler yasağı NBT anlaşması, nükleer silahların yayılmasını önleme (proliferation) anlaşması, kimyasal ve biyolojik silahların imhası anlaşmaları, kara mayınları üretim ve kullanımını durdurma sözleşmesi en belli başlı sonuçlardır).

Bu arada, iki kutuplu dehşet dengesinin yerini giderek etnik, dini ve bölgesel anlaşmazlık ve çatışmaların aldığı, yüzyılın son döneminde şahit olduğumuz bir diğer vakıadır. Ayrıca da, Soğuk Savaş döneminin iki lider süpergücünden biri olan Rusya, savaş endüstrisinin önemli kollarında hâlâ kapasite sahibidir ve üretime devam etmektedir (Füze ve uçaklar ile tank, helikopter ve savaş gemiler).

Bu nedenle, değişen dünya konjonktüründe öne çıkan tehdit ve risk alanları, özellikle bazı bölgelerde barışı tehdit eden boyutlara gelebilmektedir. Veya güçlü devletlerin bu kargaşaları kışkırtma ihtimali devamdadır.

Dolayısı ile ülkelerin, tehdit, risk ve çıkarları açısından önemli sayılan olayların ve çatışmaların kontrolü gerekmektedir. Bu daha masraflı savunma veya savaş sanayiinde rekabet yerine, belki de yeniden yapılanma ve yeni “vizyonların gündeme gelmesi beklenmektedir. Diğer bir ifade ile dünya güvenliğinin sağlanması için, rekabet ve körükleme yerine, ortak tedbirler, işbirliği ve koordinasyon ile hareket dönemini başlatmıştır.

Örneğin, NATO stratejilerindeki değişimler, ittifakın yeni üyelerin katılımları ile genişletilmesi, barış için işbirliği; terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve kara para ile mücadele gibi konular bu yeni vizyonlarda ele alınan faktörler olmaktadır. Nitekim, Rusya da NATO ile resmi ilişkiler kurmuş, temel anlaşma

(Founding Act) imzalamış, karşılıklı askeri ve diplomatik temsilci bulundurmaktadırlar.

NATO'nun soğuk harp dönemindeki ana stratejik unsurları olan caydırıcılık ve kararlılık bizce önemini yitirmemiş olup, özellikle bölgesel ve antidemokratik maceracı liderlerin her an bir çılgınlık yapmalarına karşı kullanılabilir. Rusya da son yıllarda Bosna ve Kosova krizlerinde olduğu gibi, fiilen NATO kuvvetlerinin yanında yer almıştır.

Kitle imha silahlarının yayılması ve bu silahları hedeflere sevk edecek füzelerin veya hava araçlarının kontrolden çıkması ihtimali 20nci yüzyılın sonlarında tüm dünyanın gündemini ciddi olarak etkilemiştir ve bu etki gelecek yüzyılda da artarak devam edecektir. Bu alanda da işbirliği ve ortak önlemler gereği artık anlaşılmaktadır. Nükleer hafif silahlar ve nükleer madde kaçakçılığı, bunların teröristlerin eline geçmesi olasılığı devletleri korkutmaktadır.

Soğuk savaş süresince şu veya bu nedenle bloklardan birisi tarafından kontrol edilebilen bazı dengesiz güçler, Soğuk Savaş sonrası dönemde kontrolden çıkmışlar ve kendi başlarına bir takım çatışma ve tecavüzlere yeltenmişlerdir.

Balkanlar ve Orta Doğu'daki çatışmalar bunlara birer örnektir. Şimdilerde asimetrik harp tekniklerine verilecek önem ise harp sanayiinin yönüne etkili olacaktır.

Bu dönem, gerek endüstrinin yeni alanlarda araştırma-geliştirme faaliyetlerine yönelmesi ve gerekse kısıtlanan bütçe ve siparişler nedeni ile savunma sanayii şirketlerinin birleşmelerine veya büyük çapta satın alımlara neden olacaktır.

Aslında, gerek ABD ve gerekse Avrupa'da bu gelişmelere tanık olunmaktadır. Böylece yeniden yapılanmalar devam etmekte ve savunma sanayiinde ise yeni alanlara yönelinmektedir.

Örneğin, balistik füzelere karşı geliştirilen akıllı mühimmat ile sivil stratejik hedeflerde daha seçici ve nokta imha kabiliyetlerinin geliştirilmesine önem verilmektedir.

Diğer bir deyişle, topyekûn savaş senaryoları, yerini kitle imha silahlarının muhtemel tehditlerine karşı savunma, uzaydan gözetleme ve haberleşme sistemlerinin geliştirilmesine mevzii ve karmaşık çatışma ve savunma senaryolarına terk etmektedir.

Stratejistlerin bu tür senaryolar üretmeleri ve savaş endüstrisinin de bu yoldaki taleplere cevap verecek nitelikte araştırma-geliştirme ve üretim alanlarında faaliyet göstermeleri gündeme girmiştir.

Şimdi yirminci yüzyılın itici gücüne bir göz atalım.

Bu güç önümüzdeki yüzyılda yalnız savunma alanlarında değil, tüm alanlarda, özellikle ekonomik alanda en etkili faktör olmaya artarak devam edecektir demek, fazla abartılı sayılmamalıdır.

Bu güç, enformatik teknolojilerinin (özellikle kompüterler ve internetin) seyrettiği gelişim trendidir. New York borsasındaki teknoloji hisselerindeki (Masdaq) son artışlar ve elektronik ticaret'in (e-trade) gelişme temposu bir tesadüf olmaktan öte, bir gerçeğin ifadesidir. Bu tür iletişim teknolojilerinin, uzaktan kontrol ve enformasyon alanlarında kat ettiği mesafe, artık bireysel savaşçıların dahi kişisel teçhizatı olarak yer alması sonucunu doğurmuştur. İnsansız hava araçları ve uzaydan görüntüleme ile elde edilen bilgilerin değerlendirilmesi ve bu bilgilerin karar ve uygulama makamlarına süratle iletilmesi bu alanda yeni tertiplerin alınmasını zorunlu kılacaktır.

Artık bir tek er'in dahi yeni savaş senaryolarında artan bir öneme sahip olacağı bir vakiadır. Gece görüş cihazı, her hava koşulunda koruyucu elbisesi, verileri izleyen ekranı ve etkili silahları ile bir er bile gerektiğinde taktik bir kimliğe eşdeğerde olacaktır. Savaş senaryolarında artık barışı sağlama ve barışı idame ettirme gibi yeni amaçlar hedeflenecek ve etnik katliam, sürpriz saldırı olaylarında silahlı unsurların kullanımı yöntemleri geliştirilecektir.

Görülmektedir ki; tüm bu yeni senaryolarda öngörülen hedef, enformasyon üstünlüğü ve çevik hareket temeline dayanmaktadır.

Yeni yüzyıla girerken uzay teknolojisindeki gelişmeler, enformasyon alanındaki ilerlemeler ne olursa olsun savaşın temel taşları olan, manevra üstünlüğü, hedef hassasiyeti üç boyutlu savunma ve etkili lojistik ve hareket sonucu etkilerin tesbiti gibi kavramlar önemini iyice ortaya çıkarmıştır.

Yeni kapanan 20.yüzyıl sonlarında erişilen, yukarıda özetlenmiş askeri-teknolojik gelişmeleri örneklendirmek ve rakamlandırmak gerekirse şunları söyleyebiliriz.

Denizlerde, günümüzde her biri 5 bin personel ve 70-80 vurucu uçak taşıyan dev uçak gemileri ile ortalama 12-16 tane kıtalararası nükleer füze atabilen ve nükleer enerji ile çalışan dev denizaltı gemileri en önemli savaş unsurları ve üstünlük faktörleri halindedir ama çok masraflıdır.

Karada; yüksek teknoloji ile donatılmış modern silahlı personel ve suda bile yüzebilen çevik zırhlı araçlar ile çok hassas haberleşme teçhizatı çağına girilmiştir. Kara hareketi, her savaşın belkemiği olmaya devamdadır.

Havada; süpersonik (ses hızının birkaç katı) jet savaş uçakları ve gittikçe büyük önem kazanmış çeşitli tiplerde savaş helikopterlerinin (zırhlı, füze atan, saldırı amaçlı vs.) yanı sıra, havada diğerlerine yakıt ikmali yapan sarnıç uçakları, AWACS denilen güçlü radarlarla donanmış dinleme ve haberleşme uçakları, çok yükseklerden uçan casus uçakları ile yörüngeye oturtulmuş casus uyduların her yeri gözetleyip rapor etmesi gibi yenilikler, 20.yüzyılın sonlarında hava gücünü olağanüstü önemli ve yaşamsal yapmıştır. (Bir F-16 uçağı 25-30 milyon dolar olup, tipten ve fonksiyonuna göre değeri milyar dolara yaklaşan çok özel uçaklar yapılmıştır). Çok sayıda nükleer başlık taşıyan füzeler de hava silahıdır.

Yukarıda kısaca açıklanmaya çalışılan yeni kapanan son yüzyılın en son askeri-teknolojik gelişmelerinden iyi pay alabilen gelişmiş devletler, dünya siyasetinde ve uluslararası ilişkilerde buna göre söz ve etki sahibi olabilmektedirler. Bu olanakların yanı sıra, bu devletlerin stratejik konumları, bunları kullanabilme yetenekleri liderleri ve ekonomileriyle kuşkusuz rol oynamaktadır.

Sivil alandaki son gelişmelerin bazılarına da çok kısa değinmeden, 20.yüzyılın teknolojik ve ekonomik ilerlemeleri bölümünü bitirmek mümkün olamaz.

Dünyanın bir kısmı yüzyıl kapanırken topraklarında yüksek teknoloji (Hi-Tech-High Technology) parkları-böl-geleri kurmuş, Silicon Valley (Silikon Vadisi) denilen elektronik ve çip endüstrisinin en hassas ve önemli üretimlerini yapan alanlar oluşturmuşlardır.

Uydu ve uzay teknolojileri, (ABD'nin 1969'da Ay'a insan indirmesi, Rusya'nın 15 yıldır Mir uzay İstasyonu'nu faal tutması), enformatik-bilişim-çağı, internetin yayılması olayı, kapasiteleri 350 yolcuya ve tonlarca yüke erişmiş dev uçak filoları, yılda 30-40 milyona varabilen dünya otomotiv üretim kapasitesi, saatte 200 km üzerinde hız yapabilen trenleriyle bir kısım ülkeler en modern ve gelişmiş olanaklara sahip olmuşlardır. Bunlar "Ar-Ge = Araştırma-Geliştirme"ye milyarlar harcıyor. Enformatik çağında ilerilerle geriler dijital uçurum yaşıyorlar.

Bunların yanı sıra dünyamızda hâlâ birkaç yüzyıl öncesinin hayat tarzını süren, kitleler halinde aklıktan ölenlerin de yaşadıkları bölgeler ve ülkeler de mevcuttur.

21. Yüzyılın dünya siyaseti açısından en ilginç yanı ve de en önemli meselesi, işte bu köklü farklılığın, gittikçe açılan aralığın nasıl giderileceği ve nelere yol açacağının bilinmesi ile gerekli çözümlerinde yatmaktadır.

BÖLÜM 6

”””

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ
BİRLEŞME VE GRUPLAŞMA MODASI

Yeni kapattığımız 20.yüzyılda iki büyük dünya savaşı yaşanması, milyonlarca kişinin bu yüzden ölmeleri ve pek çok maddi tahribat ve yıkım, harcanan milyarlarca dolar, bu savaşlar sonrası yöneticilerini uluslararası işbirliği ile barışın devamı, uyumsuzlukların savaşırsız çözümü, silahlanmanın frenlenmesi, diplomasi ve müzakere ile uzlaşma arayışlarına itmiş ve bunu sağlayacak teşkilatlanma dönemlerine girilmiştir.

Bunlardan ilki, Birinci Dünya Savaşı ertesinde kurulan “Milletler Cemiyeti = Cemiyet-i Akvam” (League of Nations veya Societe des Nations) isimli teşkilattır. 1919-1939 arasında yaşamış ve bir şeyler yapmaya çalışmış bu teşkilat bütün devletlerin ve özellikle ABD’nin buraya girişini sağlayamamış, önemli kanlı çatışma ve işgal olaylarını durdurmakta pek etkin olamamıştır. Nitekim, Japonya Çin’in bir kısmını (Mançurya’yı) işgal etmiş, İtalya Habeşistan’ı istila etmiş, Almanya savaşırsız Avusturya ve Çekoslovakya’yı yutmuş, İspanya’da bir kısım devletlerin katkısıyla 3 yıl süren kanlı bir iç savaş yaşanmış, İtalya Arnavutluk’a atlamış, Almanya da Polonya’dan geçiş koridoru bahanesiyle bu ülkeye saldırmış ve peşinden ikinci Dünya Savaşı patlak vermiş, böylece Milletler Cemiyeti de başarısız varlığını yitirmiştir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı (United Nations Organisation=CJNO) bu alanda ikinci kuruluş olmuş ve 1945'te San Francisco'daki II. Dünya Savaşı galipleri ve diğer katılanlar arasındaki uluslararası konferans Haziran 1945'te bugün de geçerli olan Birleşmiş Milletler Andlaş-ması (Temel Sözleşmesi) veya Anayasası (Ü.M. Charter) dediğimiz belgeyi imzalamış ve Teşkilat ilk toplantısını (genel kurul) Ocak 1946'da Londra'da yapmıştır. Orada 51 üye ülke kurucu olarak yer almıştır. (Türkiye de katılmıştır).

B.M. Anayasası 111 maddelik bir belgedir ve buna ayrıca uluslararası Adalet Divanı Statüsü isimli belge de eklenmiştir.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı işte bu anayasayı uygulayacak organlardan oluşmuş ve 55 yıldır varlığını sürdürmektedir. Yeni yüzyıl başında üye sayısı 188'e çıkmıştır ve dünya gelişmelerine göre daha da artmaktadır. (Netekim 2009 itibariyle BM üyeleri 192 ye ulaşmıştır).

Amaçları dünya barışını korumak, uygun siyasi diyalog ortamı yaratmak, silahlı çatışmaları durdurmak, hukuki uluslararası normlar tesbit etmek, uzlaşmazlıkları çeşitli görüşmeler yoluyla çözmek, uluslararası işbirliği ile ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak, insan haklarını korumak şeklinde özetlenebilecek Birleşmiş Milletler Teşkilatı bir kısım olaylarda ve alanlarda başarılar sağlamış, bazılarında ise yetersiz ve başarısız kalmıştır.

Ancak, Birleşmiş Milletler'in (BM = ÜN) günümüzdeki en büyük ve en geniş uluslararası diyalog ve temas platformu olduğunu kabul etmek gereklidir.

Kuruluşundan kısa süre sonra esas merkezi New York olan B.M. Teşkilatı'nın ayrıca, Avrupa'da Cenevre ve Viya-na'da da merkezleri bulunmaktadır.

B.M. Teşkilatı'nın organları şunlardır: (1) Genel Kurul (bütün üye devletlerden oluşur) (2) Güvenlik Konseyi 15 üyelidir ve bunun 5 tanesi sürekli, kalanı seçimle değişir (sürekliler: ABD,

Rusya, İngiltere, Fransa, Çin) (3) Ekonomik ve Sosyal Konsey (54 üyedir) (4) Vesayet Konseyi (henüz devlet olmamış topraklara bakar) (5) Sekreteryası (Teşkilatın bütün çalışmalarını hazırlar ve izler, başındaki BM Genel Sekreteri, Teşkilatın en yüksek yetkilisidir. Seçimle değişir. Son organ olarak (6) uluslararası Adalet Divanı (Lahey'dedir ve kendisine başvurulduğunda uluslararası uyuşmazlıklara bakan yüksek mahkemedir, 15 yargıçtan oluşur).

Kitabımızın sonundaki Ek'ler içinde B.M. Anayasası da yer aldığından, ayrıntılar bu metin incelenerek öğrenilebilir. Özellikle Güvenlik Konseyi (Security Council)'nin dünya olaylarındaki rolü dikkate değerdir.

Birleşmiş Milletler yukarıdaki gövdesi (esas Teşkilatı) yanı sıra dal budak salmış koca bir ağaç gibi bir çok alanda uzmanlık kuruluşlarına sahiptir ve tümü "Birleşmiş Milletler Sistemi" adını alır. Bu pek çeşitli yan kuruluşlardan-bir kısım-önemli 20'sini aynen sayalım:

ÜNICEF (BM. Çocuklar Yardım Fonu) ÜNHCR (Mülteciler Yüksek Komiserliği) UNESCO (Eğitim, Bilim, Kültür Teşkilatı) ILO (uluslararası Çalışma Teşkilatı) WHO (Dünya Sağlık Teşkilatı) ÜNDP (BM Kalkınma Programı)

IBRD (Kalkınma ve Yeniden İnşa-Dünya Bankası-)

IMF (uluslararası Para Fonu)

WMO (Dünya Meteoroloji Teşkilatı)

CIPCI (Evrensel Posta Birliği)

İTÜ (uluslararası Telekomünikasyon Birliği)

IAEA (uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)

IMO (uluslararası Denizcilik Teşkilatı)

ÜNIDO (BM. Sınai Kalkınma Teşkilatı)

FAO (Gıda ve Tarım Teşkilatı)

WTO(Dünya Ticaret Örgütü-eski GATT)

İTO (uluslararası Turizm Örgütü)

İCAO (uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı)

IFAD (Tarım Geliştirme Fonu)

ÜNCHS (İnsan Yerleşimleri Merkezi-HABITAT-)

Bunların yanı sıra, Birleşmiş Milletler'in kısaltma isimleri bulunan bazı Komisyonları, Fonları, Merkezleri vs. diğer yan kuruluşları daha mevcuttur.

Bu arada, Birleşmiş Milletler Barış Gücü operasyonları ve Teşkilatın kriz bölgelerindeki askeri fonksiyonlarına da değinmek bu kitabın amacına uygun düşecektir.

Birleşmiş Milletlerin hazır askeri kuvveti -ordusu-yoktur. Anayasasında bir ortak kurmay heyeti öngörülmüşse de bu gerçekleşmemiştir, kağıt üzerinde ve teorik kalmıştır. Oysa Teşkilatın bazı silahlı önlemler alabileceğini gösteren görevleri sayılmıştır. İşte bu durumlar, Güvenlik Konseyi kararları ile ve üye ülkelerden birer miktar asker katılımıyla oluşturulan Barış Gücü (Peace Keeping Force = Barış Koruma Kuvveti) yoluyla yapılmaktadır. Bu askerlere “Mavi Bereliler” de denmektedir. Geçtiğimiz 50 yılda Asya’da, Afrika’da ve Avrupa’da böyle BM kuvvetleri görevler yapmış ve bazı yerlerde halen yapmaktadırlar. Bunların bazıları başarılı olmuş, bazıları da amacına ulaşamamıştır.

İlk Birleşmiş Milletler askeri müdahalesi 1950’de Kore Savaşı’nın çıkması üzerine yapılmış, çoğunluğu ABD askeri olan bu ortak kuvvette çeşitli milletlerin de askerleri yer almış, Türkiye de bir tugay gücünde (5 bin kişilik) bir birlikle katılmış, birkaç yıl boyunca bine yakın şehidimiz olmuştur.

Daha sonraları, Afrika’da, Ortadoğu’da, Asya’da ve Avrupa’da muhtelif sıcak çatışma bölgelerinde böyle B.M. birlikleri ateşkesi takiben oralara yerleşip, yeni çatışmaları önleyecek koşulları korumaya çalışmışlardır. Türkiye’yi yakından ilgilendiren Kıbrıs’ta da 45 yıldır böyle bir BM kuvveti (ÜNFICYP) yeşil hat boyunca bulunmaktadır. Başarısı zaman zaman tartışma konusu olmuş, yetersiz kalmıştır (Bu nedenledir ki Türkiye 1974 Barış

Harekâtını yaparak, Ada'ya kuvvet çıkarmış ve gerçek sükûneti sağlamıştır).

Öte yandan, geçtiğimiz yıllarda Afrika'da, Somali'deki kanlı kargaşalıklar üzerine BM Barış Gücü (ÜNISOM) gönderilmiş, buna bir Türk birliği de katılmış ve Güç'ün başkomutanlığını bir Türk generali (Çevik Bir) yapmıştır.

Ayrıca, Türkiye Bosna-Hersek'deki savaş sırasında buraya giden BM gücü (30 bini aşkın bir kuvvet) içinde de yer almış, daha sonraları bu gücün (UNPROFOR) yerini NATO güçleri alıp, etkili olmuştur. (Son Kosova krizinde doğrudan NATO kuvvetleri rol oynamış, bir Türk Birliği de oraya gitmiştir). Halen Ortadoğu'da bulunan bazı askeri gözlemci gruplarında da Türk subayları ve askeri yer almıştır.

Birleşmiş Milletlerin bu tür bazı askeri fonksiyonları bahsini noktalarken, ilerde de bu gibi operasyonların gerekli olabileceğini kaydetmeliyiz (Nitekim, 2000 yılı ilk yarısında, Afrika'daki Sierra-Leone krizinde 10 binden fazla askerli bir BM Gücü görev almış bulunuyor).

BM kuruluşundan beri 55'e yakın kriz bölgesine Barış Gücü yollamış bulunmaktadır. Ancak, Bosna ve Kosova'da olduğu gibi NATO kuvvetleri, BM güçlerinden daha etkili olmaktadır.

II.Dünya Savaşını takip eden yıllarda, daha başka uluslararası siyasi, askeri, ekonomik ve işbirliği amaçlı bölgesel kuruluşlar pıtrak gibi çoğalmışlar, her yeri adeta bir gruplaşma, birlik kurma modası sarmıştır. Bunlar, bölgesine ve amacına göre ilk başta belirli sayıda üye ile işe başlamışlar, fakat günümüze kadar üye sayıları gittikçe artmış, bazıları ise şekil veya isim değişikliklerine uğramıştır. Şu son 50 yıldaki bu kuruluşlara dair detaylı bilgi çok yer tutacağından, önemlilerin isimlerini vermekle yetineceğiz.

- WEÜ (Batı Avrupa Birliği-BAB-) 1948'de kurulduğunda 5 üyeli iken, halen AB üyeleri kadar.

- Avrupa Konseyi (halen 47 üyeli -ilk kuruluşunda-1948-10 üye vardı.
- NATO (Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı) Halen 28 üyeli, kuruluşunda ise -1949- 12 üyeliydi.
- OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma T.) 30 kadar üyeli
- AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu-Ortak Pazar-Şimdi Avrupa Birliği) (6 üyeliydi şimdi 26 oldu.) Artık AB (=EU)
- Varşova Paktı (Komünizmin ve SSCB'nin çöküşü ile dağıldı-Askeri-)
- COMECON (Ekonomik - Doğu Bloku ülkeleri -Varşova Paktı gibi-Bitti-)
- LAFTA (Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği)
- CARICOM (Karayipler Ortak Pazarı Birliği)
- CENTO (Merkezi Andlaşma Teşkilatı-Bölgemizdeydi-Bitti)
- SEATO (Güneydoğu Asya Andlaşması Teşkilâtı-Bitti)
- AMZCJS (Avustralya bölgesinde üçlü Teşkilât - Bitti)
- ASEAN (Güneydoğu Asya ülkeleri Birliği) 1967 kurulduğundan beri 12 üyeyi aşmıştır.
- O.I.C. (İslam Konferansı Teşkilatı) Halen 55'e yakın üyesi bulunuyor.
- AĞIT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) (OSCE) Halen 50 üyeyi aşmıştır.
- KE1 (Karadeniz Ekonomik İşbirliği) Kıyıdaş ve dışardan 11 ülke üyedir.
- MAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı) ABD, Kanada ve Meksika üyedir.
- APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği) Halen 20'yi aşkın üyesi var.

- Arap Birliği (1945'te kurulmuş, halen 22 üyedir.)
- GCC (Körfez İşbirliği Konseyi-Körfezdeki Arap devletleri)
- OPEC (Petrol İhraç Eden ülkeler Teşkilatı) 13 devlet
- OPEAC (Petrol İhraç Eden Arap ülkeleri Teşkilatı)
- G - 7 (7 Sanayileşmiş Ülke-zenginler-grubu) Son + Rusya
- D - 8 (8 Kalkınmakta olan ülke-Türkiye dahil)
- D - 15 (Onbeş kalkınmakta olan ülke grubu)
- Nordic union (İskandinav ülkeleri Birliği)
- Visegrad Grubu (Orta Avrupa'nın bazı ülkeleri)
- G-20 Grubu (Zengin Sanayici ülkeler+Yeni Yükselenler AB/IMF/IBRD)

Bu listeyi biraz daha uzatmak ve bir kısım bölgesel veya belirli amaçlı devletlerarası gruplaşmaları daha eklemek mümkündür. Bütün bunlar 20.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış oluşumlardır. Sayıları zamanla artmaktadır.

(İngiliz Milletler Topluluğu -Commonwealth- ile Rusya önderliğindeki Bağımsız Devletler Topluluğu gevşek haldeki oluşumlardır).

Yukarıdaki listede bulunan NATO ve AGİT en önemli askeri ve siyasi kuruluşlar olduğundan bunların kuruluş ve işleyiş belgelerini (Temel andlaşmalarını) kitabımızın Ek'leri arasında vermiş bulunuyoruz. Geniş bilgi bu metinlerin incelenmesiyle elde edilebilir.

Sivil Toplum Örgütleri, resmi olmayan yani devletle ve hükümetle ilişkisi olmayan (non-governmental organisation=NGO), bazı ihtiyaç ve amaçlar için kurulmuş, vatandaşların oluşturduğu birlik, dernek, örgüt, vakıf gibi kuruluşlardır. Belirli bir bilinçlenme, dayanışma, hak arama ve hak savunma, barışçı eylem koyma topluluğu olan bu tür kuruluşların sayısı her ülkede ve

tüm dünyada artmaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse: Yeşil Barış örgütü (Green-peace) bir çok ülkede ve tüm dünyada kolları olan evrensel bir çevre koruma örgütüdür. Bir diğeri Human Rights Watch (İnsan Hakları Gözleme) örgütüdür. Helsinki Watch (Helsinki - AGİT prensipleri - uygulamalarını izleyen) bir sivil haklar örgütüdür. Mesela, nükleer silahlanmaya karşı uyarma ve bilinçlenme, yol - trafik - kazalarını önleme, uyuşturucu ve kötü alışkanlıklarla mücadele, eski tarihi bina ve anıtları koruma, kadın haklarını savunma, kimsesiz çocukları himaye ve daha birçok alanlarda pekçok böyle gruplaşma ve örgütlenme günümüzde çok yaygındır.

Birleşmiş Milletlere kayıtlı bulunan bu tür örgütlerin sayısı 1000 civarına ulaşmıştır ve bazan siyasete etki yapabilmektedirler.

BÖLÜM 7

”””

2000’Lİ YILLARA DEVREDEN
SORUNLARIN ENVANTERİ

Bu başlık altında, dünya politikasını ve uluslararası ilişkileri çeşitli yönlerde etkilemiş (ve ileride de etkileyecek) birçok sorun saymak mümkündür. Son 20 nci yüzyıl pekçok olaya ve gelişmelere sahne olmuş, gayet dinamik bir yüzyıl dilimi yaşanmış, bunun sonucu bir takım kötü birikimler olmuş ve mirası kalmıştır. Bunların önemli bir kısmını daha ayrıntılı biçimde 2 nci Kitap dediğimiz, bunun ardındaki ana bölümde göreceğiz. Şimdilik, bazı önemli sorunları özet olarak sıralayabiliriz.

Nüfus Patlaması : Dünya nüfusu hızla artarak 1950’de 3 milyar iken bu yeni yüzyıla girerken 6 milyar kişiye ulaşmıştır. Özellikle fakir ve az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışı, diğer daha ileri ve varlıklı ülkelere nazaran daha fazla olup, fakirliği daha da derinleştirmekte, sancılı sorunlara yol açmaktadır. Dünya nüfusu her yıl 70-80 milyon kişi kadar çoğalmaktadır. Dünyadaki çocuk sağlığı, eğitim, iş alanları açmak ve konut sorunları birçok ülkenin en önemli problemleri olmuştur. Yeni 21.Yüzyıl Çin nüfusu 1 milyar 330 milyonu geçmiş, Hindistan ise 1 milyar 200 milyonu aşmış duruma gelmiştir. Bazı istatistiklere göre, 20. yüzyılın sonlarında dünyada 25 kadar ülkenin nüfusu 50 milyonun üzerinde, 51 ülkenin nüfusu 10-50 milyon arasında bulunmakta, 77

ülkenin nüfusu 1-10 milyon kişi arasında ve 1 milyonun altında nüfusu olan ülke sayısı da 35 kadar bulunmuştur. Yeni 21. Yüzyıl bu açıdan ileride inceleyeceğiz.

Milliyetçilik Kasırgası: Önceki bölümlerde, dünyada son 100 yılda yaklaşık 150'ye yakın devlet doğduğunu görmüştük. Bunların pek çoğu milli bilinçlenme ve önemli bir bölümü de muhtelif boyutta mücadele sonucu ortaya çıkmıştır. Bu alandaki hızlı ve yaygın akımlar adeta bir kasırga gibi algılanabilir. Geçtiğimiz 20.yüzyılın son 10 yılında bu deyimı doğrulayacak gelişmeler daha da güçlenmiştir. Sadece birkaç örnek verirse, eski Yugoslavya'daki ayrışma nedeniyle birkaç yılda Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak, Makedon, Arnavut gibi unsurların çatışmaları ve ayrışmaları belleklerde çok taze ve sürmektedir. Küçük bir ada olan Kıbrıs'ta 25 yıl önce iki ayrı milletin Türk-Rum ayrışması yaşanmıştır. Keza Çekoslovakya, Çek ve Slovak milletleri olarak, çatışmadan, ikiye ayrılmıştır. Bu örneklerle gelişmiş ve ileri ülkelerde de rastlanmaktadır. Nitekim Belçika'da Flamanlar (Hollanda ırkından) ve Valonlar (Fransız kırmısı) bir tür ayrışma adımı atarak federe (iki kesimli) hale gelmişlerdir. Keza İngiltere'de son yıllarda Galler Bölgesi ile İskoçya da ayrı milli topluluk durumlarını vurgulayacak kendi meclislerini oluşturmuşlardır. İrlanda'nın da kuzeyi ve güneyinde iki apayrı oluşum ve yıllardır hissedilen sancılar bilinmektedir.

Bir kısım ırk gruplarının evvelce topluca yaşarken, zamanla ırkçı veya milliyetçi duygulan ön plana çıkarıp ayrışma eğilimlerine girişleri, günümüzdeki mikro-milli-yetçilik akımlarını doğurmuştur. 20. yüzyılın sonlarına gelirken, bu alandaki gelişmelerin birçok yerde hız kazandığı ve toplumsal gerginliklere yol açtığı görülmüştür. Bir BM yetkilisinin ifadesi ile bunların hepsinin isteği yerine gelse, dünyada belki 400-500 kadar devlet oluşur değerlendirmesi ilginç bir tespittir. Bu konu ileride de ele alınacaktır.

Çevre Sorunları: Büyük bir ağır sanayileşme (kimya ile kömür ve madenciliğin gelişmesi), nüfus artışı ile insanların ih-

tiyaçları için doğaya yüklenme, nükleer çağın getirdiği tehlikeli atıklar, akaryakıt üretim artışı ve nakliyatının sorunları, iklim ve doğadaki anormal değişiklikler dünyamızda genel bir çevre kirlenmesi ve çevre sorunları yaygınlaşmasına yol açmıştır. Çok çarpıcı bir örnek verirsek, Rusya'nın eski Ortaasya topraklarındaki hayli büyük Aral Gölü, başka yerlerdeki tarımı geliştirme uğruna suları kanallarla aşırı sevk edilerek bugün adeta kurumuşluğa yaklaşmış, suların çekildiği yerlerdeki tuzlu topraklar rüzgarla savrularak geniş bir bölgeye her yönden gittikçe zarar verir hale gelmiştir.

Keza, Tuna nehri boyunca yer alan ülkelerin ağır sanayi ve kimyasal atıkları bu candamarı nehrin sularını zehirlemiş, sonunda kavuştuğu Karadeniz'i, Rusya'daki diğer büyük nehirler olan Dinyeper ve Dinyester'in de katkısıyla mahvolma derecesinde bozmuştur. Akdeniz suları da kıyılarındaki devletlerin sanayi ve kentsel atıkları yüzünden hayli bozulmuştur.

Petrol nakliyatında zaman zaman vuku bulan deniz kazaları birçok yerde ağır deniz kirliliklerine yol açmıştır. Alaska'nın bakır sularında ve Fransa'nın Manş Denizi kıyılarında yer yer bu tür kirlenmeler ortaya çıkmış, 1991 Körfez Savaşı sırasında da petrol yangınları ve denize yayılmaları bu yörede ağır tahribat yapmıştır. Türk Boğazlarındaki bazı tanker kazaları da yıllarca kötü izlerini bırakmıştır ve bu tehlike halen devam etmektedir. Marmara Denizi suyu kalitesi çok bozuk haldedir.

Sera gazları denilen, sanayiden kaynaklanan karbon dioksit ve diğer dumanlar ağır hava kirlilikleri ve iklim ısınmalarına yol açmıştır ve gittikçe tehlikeli olmaktadır. 1992'de Rio de Janeiro'daki geniş katılımlı Dünya Çevre Konferansı bu duruma çareler arayan evrensel bir toplantı olmuş ve 500 sayfalık bir temel doküman (Gündem 21 = yeni yüzyılın eylem planı) ortaya çıkmıştır. Ancak, buna taraf devletler birçok önemli tedbiri almakta veya yavaş davranmakta, parasal masraflardan kaçmaktadırlar.

İklim değişiklikleri (ısınma) da son yıllarda Japonya-Kyoto’da bir uluslararası geniş konferans konusu olmuştur. Birkaç derece artmış olan ısınmaların kutuplardaki buz dağlarını eritip Okyanuslardaki su seviyelerini yükseltmesinin bazı ada devletlerini yok edeceği ve birçok ülkenin de kıyılarına zarar vereceği ortaya çıkmıştır.

Son yıllarda sıkça görülen büyük orman yangını (Amazonlar’da, Endonezya’da vs.), şiddetli kasırgalar ve su baskınları dünyayı yıpratmakta, uluslararası işbirliği gerektirmektedir.

Plastik türü kap ve eşyaların çöpe atılması ve çok uzun dayanmaları ciddi çevre problemleri yaratmaktadır.

Terörizm: Son 15-20 yılda dünyanın her tarafında baş gösteren, siyasi sonuç almak için küçük gruplarca şiddet kullanma, insan kaçırma veya öldürme ile bombalama yoluyla korkutma veya mesaj verme eylemleri gittikçe insanlığı tehdit eder bir eğilime girmiştir. Birçok ülke terörizm belasını tatmış olup, bu alanda uluslararası işbirliği yolları denenmekte, Birleşmiş Milletler çerçevesinde terörizme karşı önlemler sözleşmeleri yanı sıra, uluslararası konferans ve toplantılar ile bir kısım devletler de diğerleriyle ikili olarak mücadele ve yardımlaşma anlaşmaları yapmaktadırlar.

Hemen hemen her türlü hedefe yönelebilen terörizm, dünya siyasetinde yankılar uyandırabilmek için diplomatik temsilcilikler, uçaklar ve kritik noktalara saldırmayı metotları arasına almıştır.

Birçok devlet terörizme karşı iç mücadele için özel eğitimli birlikler (anti-terör timleri) yetiştirmek yoluna gitmişler, özel kanunlar ve yargı organları oluşturmuşlardır.

Sovyetler Birliği’nin çöküşü ve idari denetiminin zayıflaması sonucu illegal nükleer madde ticareti ve hafif nükleer silahların çalınıp, terörist gruplar eline geçmesi dünya hükümetleri için en-

dişe verici bir gündem maddesi haline gelmiş ve potansiyel bir vahim tehlike olarak gelecekte de uluslararası dikkati gerektirmektedir.

Uyuşturucu ticareti ve kara para olayları da dünya devletlerinin dikkatini önemle çeken bir husus olarak yeni yüzyıla miras bırakmıştır. Bu alandaki illegal faaliyetler kısmen de terörizmi besleyen karakterde olmaktadır.

Gençliği uyuşturucu (eroin, esrar, kokain vs.) ile mahveden, birçok suça kaynaklık eden, organize suç örgütleri (çeteler, mafyalar) hem birçok devletin milli organları ve hem de uluslararası (Birleşmiş Milletler) ve bölgesel teşkilatlar ve işbirliği mekanizmaları yoluyla mücadele hedefi halindedir. Kolombiya, Güney Asya devletleri üretimi ve bazı Ortadoğu bölgeleri ile Pakistan, İran, Türkiye, Rusya, İtalya, Fransa gibi yerlerdeki transit sevkiyat yolları özel önem arz etmektedir. uluslararası uyuşturucu ile mücadele sözleşmeleri yapılmıştır.

Çoğunlukla uyuşturucudan ve silah kaçakçılığı ile diğer illegal mafya faaliyetleri ürünü olan kara para olayı da İnterpol, Birleşmiş Milletler Komisyonları, OECD gibi kuruluşlarca izleniyor. Kara para konusunda Strazburg Konvansiyonu isimli uluslararası belge imzalanmıştır.

Nükleer Yayılma: Son yüzyılın ikinci yarısında nükleer bilim ve kullanım alanında büyük gelişmeler kaydedilmiş, önceleri askeri (1945 atom bombaları) ile başlayan bu olay, ardından sivil alanlara da yayılmış, elektrik enerjisi üretimi, tıp gibi alanlarda kullanım bulmuştur. Atom bombasının gelişmiş ve çeşitlenmiş şekli olan nükleer silahlar gerçi fiilen (Japonya'dakiler hariç) kullanılmamış ise de bunların yer altı, yer üstü ve atmosferde denenmeleri birçok yan tesirler bırakmış, üretim ve stoklanmaları gittikçe önem kazanmıştır. Bu silahların insanlığa büyük tehdit ve tehlike oluşturmaları sebebiyle sınırlayıcı andlaşma ve sözleşmeler yapıldığı, deneylerin kısıtlandığı, askeri amaçla başkalarına geçmesinin önlenmesine çalışıldığı malumdur. 20.yüz-

yıl bittiğinde halen bu silahların açık üretimini yapan devletlerin (ABD, Rusya, Çin, Fransa, İngiltere) ve gizlice yapan (İsrail gibi) veya bu kapasiteye yaklaşmış olanların nükleer tehdidi devam ettirdikleri kuşkusuzdur.

Sivil amaçlı, özellikle elektrik üretimi alanında, nükleer enerji kullanımı hayli yaygınlaşmıştır. Dünyada 400 civarında nükleer santral çalışmakta, önemli bir sayıda da inşaatları devam etmektedir. ABD’de ve Sovyetler’de (Çer-nobil - şimdiki Ukrayna’da) ağır kazalar olmuş ve çok tehlikeli etkileri insanları ölüm ve sakat bırakma, hastalıkları geliştirme yönünde görüldüğü gibi, tarım ürünlerini, suları, havayı da olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır. Bir kısım ülkeler, eldeki nükleer santralleri devreden çıkardıkları gibi, bazıları da yapımlarını durdurmuştur. Buna rağmen, klasik enerji kaynakları ve üretimleri yetersiz kalan bir kısım ülkeler nükleer santral yapılmasını gündemde tutmaktadır. Türkiye de bunlardan biridir.

Kapanan 20. yüzyılın yarattığı en çelişkili olgulardan biri de nükleer enerji kullanım sorunudur. Faydaları yanı sıra, tehlikeleri açısından en ciddi ikilemdir.

Enerji sorunları: Yeryüzünde insan sayısı çoğalıp medeniyet araçları ve teknolojik ilerlemeler arttıkça enerjinin önemi de ön plana çıkmaktadır. Geçtiğimiz 20. yüzyılın ilk yarısı (ve 19.yüzyıl) kömür çağı olmuştur dersek, ikinci yarısı da özellikle petrol çağı ve gittikçe de doğal gaz çağı olmuştur diyebiliriz.

Bu durum dünya siyasetinde büyük çekişmelere yol açmış olup, özellikle Ortadoğu’da, Asya’da ve Afrika’da, kısmen de Orta Amerika’da son yıllarda da Kafkaslar ile Orta Asya’da yoğun faaliyetlere ve rekabetlere yol açmaktadır. Bir kısım siyasi olayların kökeninde petrol yatmaktadır. Petrol ve gazın kaynakları yanı sıra, tüketim bölgeleri ile dünya pazarlarına boru hatlarıyla şevki de en önemli politik faktörler arasına katılmıştır. Bölgemizde Hazar Denizi geçişli enerji hatları projeleri ile başka alterna-

tiflerin rekabeti çok yoğun bir şekilde ve politik mücadelelerle sürmektedir.

Ayrıca, deniz yoluyla petrol ve gaz sevkiyat hacmi de gittikçe artmış, bu nedenle bazı deniz geçitleri (Türk Boğazları, Süveyş ve Panama kanalları, Malaka Boğazı vs.) daha da önem kazanmışlardır.

Enerji sorunları 21.yüzyılda bütün hızıyla sürecektir ve ilerde tekrar ele alınacaktır.

Su Problemi: Dünyadaki insan sayısının hızla artması, sanayinin gelişerek daha çok su ihtiyacı göstermesi, tarımın da can damarı suyun fazla artmaması, çevre sorunları kirliliği nedeniyle su kalitelerinin zayıflaması, bu hayati maddeyi dünya siyasetinde stratejik bir faktör haline getirmiştir. Bu yüzyılın en önemli meselelerinden biri de artan su ihtiyaçları olarak ilerde tekrar ele alınacaktır.

Global Güvenlik İhtiyacı: 20.yüzyılda iki büyük dünya savaşı ve önemli sayıda da bölgesel savaşlar ile halen bir hayli yerde sürmekte olan düşük yoğunluktaki çatışmalar (low-intensity conflicts) hem bölgesel hem de dünya çapında güvenlik düzenlemeleri ihtiyaçlarını gündeme getirmiştir.

“Blokler ve Karşı Bloklar” veya “İttifaklar Sistemleri” modası biraz geçmişse de bunlardan bir kısmı halen önemini korumaktadır. Nitekim 1950-90 arası iki ana askeri bloktan eski komünist ülkeler bloku Varşova Paktı 10 yıl önce dağılırken, onun karşısındaki Kuzey Atlantik Andlaşması (NATO) Teşkilatı kendini yeni şartlara adapte etmeye çalışarak ayakta kalmış, üye sayısını arttırarak ve Bosna ile Kosova krizlerinde fiili ve etkin roller üstlenerek dünya siyasi ve askeri dengelerinde ön plana çıkmıştır.

Öte yandan, Birleşmiş Milletler Teşkilatı da birçok yerde Barış Koruması (Peace-keeping) operasyonlarına girişip, Barış Gücü birlikleriyle askeri roller oynamaktadır.

Bölgesel ve yerel ölçeklerde de güvenlik arayışları sürmekte, bazı düzenlemeler yapılmaktadır. Duruma ve şartlara göre bunlar değişik oluşum ve nitelikler gösterebilmekte, Körfez Savaşı (1991) sırasındaki 30 küsur devletin oluşturduğu geçici koalisyon kuvvetleri olduğu gibi, Avrupa Kolordusu denen bazı Avrupa Birliği üye ülkeleri (Alman, Fransız, İspanyol gibi) ortak kuvveti yanı sıra, yine Avrupa Birliği'nin geliştirmeğe çalıştığı Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK=ESDI) oluşumu yeni yüzyıla girdiğimizde ön planda konuşulmaktadır.

Türkiye'nin de üyesi olduğu bir Güneydoğu Avrupa (Balkanlar) İstikrar Paketi fikri geliştirilirken, bu bölge ülkeleri birliklerinden oluşan tugay düzeyinde bir ortak güç oluşumu da somut adımlar atmış ve karargahı Filibe'de faaliyete geçmiştir. Keza Kafkaslar için de böyle bir İstikrar Paketi (ve Gücü) de filizlenmekte olan bir fikirdir.

Global güvenlik ihtiyacı zaman zaman hissedilmekte, ancak bunu sağlayacak bir ortak güç oluşumu yeni yüzyılın çetin sorunlarından biri durumundadır. İleride buna tekrar değinilecektir.

Ekonomik Krizler: Bilindiği gibi 20. yüzyılda dünya, önceleri 1929'da başlayan büyük bir ekonomik kriz dönemi yaşamış, birçok ülkede, özellikle ABD ve Avrupa'da bu şiddetle hissedilmişti. Çeşitli iflaslar, banka çöktüşleri, üretim durması ve işsizlik kendini göstermişti.

Kapattığımız 20 nci yüzyılın son çeyreğinde, dünya ve Avrupa ekonomileri Ortadoğu'dan kaynaklanan petrol şokları ile sarsılmış, üreticilerin petrol fiyatlarını kat kat artırmaları sonucu, sanayi ülkeleri ve dünya ticareti sıkıntıya düşerken, petrol gelirleri aşırı yükselen ve döviz birikimleri (petrodolar) çığ gibi büyüyen bir kısım Ortadoğu ve Asya ülkeleri dünya politikası ve ekonomik dengelerinde yeni aktörler olarak ortaya çıkmışlar, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) önemli bir kuruluş kimliği kazanmıştır. Süper güçler (ABD ve Rusya) bu bölgelere yakın mevzilen-meye geçmişlerdir. Rusya'nın 1979-89 döneminde

Afganistan'a girip direnmesi Körfez'e yakınlaşmak içindi. Daha sonra Irak'ın petrol zengini Kuveyt'i işgali ve ABD önderliğindeki Körfez Savaşı, Kuveyt'i kurtarmanın yanı sıra, oradaki petrolcü şeyhlikleri ve Suudi Arabistan'ı ordusu kuvvetli Irak'dan korumak için yapılmış ve bu korkuya kapılan bölgenin küçük ülkeleri hem ABD'ye üsler vermiş hem de yeni silahlara hayli para yatırmışlardır.

Nihayet son yüzyılın 90'lı yılları sonlarındaki Güney Asya (Asya Kaplanları denen dinamik ülkelerde) ve sonra Rusya krizi denen durumlar birçok diğer devletleri de etkilemiş, hızlı ticaret ve yatırımlar düşmüş, dış borçlarını ödemeleri zorlaşmış, yabancı sermaye bu ülkelerden hızla kaçmış, Rusya ise dış borçlarını ödemeyi bir süre için durdurmuş (moratoryum) ve bu ülke ile ticaret genelde düşmüştür. Bu nedenle, son yüzyıl kapanırken birçok ülke ekonomisi sıkıntılı darboğazlarla yüz yüze kalmıştır. Türkiye de bu yıllarda ekonomik kriz yaşamıştır.

Sonuç olarak, geçen yüzyıldan kalan ve bir kısım önemlileri yukarıda özetlenen dünyanın birçok ülkesini ve uluslararası ilişkileri etkileyen sorunlar 21.yüzyılda da bir süre veya devamlı önemlerini koruyarak etkili olacağı benzetilmektedir.

İKİNCİ KİTAP

” ” ”

21. YÜZYILDA TEMEL SORUNLAR
VE KÜRESEL BOYUTLARI

BÖLÜM 1

”””

GLOBALİZM (KÜRESELLEŞME)
BİR ALDATMACA VEYA RÜYA MI?

21 . Yüzyıl başlarında, günümüzde, dünyadaki yeni değişim ve gelişimler ortamında en çok sözü edilen yeni kelime “Küreselleşme” (Globalizm veya Globalizasyon) olup, bunun tam ve resmi kabul görmüş bir tarifi henüz belirlenmemiştir. Kısaca ve kabaca anlamı; dünyamızın (yerküremiz = globe) artık adeta bir tek ülke imiş gibi düşünülmesi, mevcut sınırların ve devlet kısıtlamalarının yokmuş gibi kabul edilmesi, her türlü ekonomik ve sosyal temasın engel tanımadan serbestçe yürütülmesi ve geliştirilmesi felsefesi ve uygulaması olgusudur denebilir.

Ekonomistler bunu” tek bir dünya pazarı” şeklinde özetleyip, “serbest-tam liberal ticaret”, “serbest piyasa ekonomisi”, “yeni ekonomi” ve “küresel ekonomi” gibi deyimlerle de detaylandırmakta ve buna göre bazı adımlar atmaktadırlar. Birkaç örnek gerekirse, hemen şirket evlilikleri veya birleşmelerinden ve satın almalarından (merger and acquisitions) başlayabiliriz.

Bu yeni yaklaşımın taraftarları, bu yolla genişleyip güçlenerek, diğerleriyle rekabet olanaklarının artacağı, genel giderlerinin düşeceği, pazarlarının alanının genişleyeceğini ve üretimlerinin satışlarında veya işlemlerinde pazar paylarının artacağını, mevcut personel yüklerinin kadro indirimleriyle hafifleyip, yete-

neği yüksek yöneticilerle daha başarılı olacaklarını savunmaktadırlar. Özellikle sanayi, elektronik, telekom, bankacılık, petrol ve enerji, medya gibi sektörlerde milyarlarca dolarlık, birleşme operasyonları görülmüştür.

Bu yeni görüş ve girişimlere şiddetle karşı çıkan kesimler de harekete geçmiş olup, karşıt görüşlerle bu yeni moda küreselleşme akımını protesto etmekte, fırsat çıktıkça çatışmalara varan eylemler sergilemekte, seslerini dünya kamuoyuna duyurmaktadırlar. Bunların iddialarının özünde, dünyanın ve ülkelerin yönetimlerinin artık devleşmiş şirketlere geçeceği, bu şirketlerin kârlarını katlayarak büyütme için ahlaki olmayan (hak ve hukuka karşı saygılı davranmayan) uygulamalarda bulunabileceklerini, büyük yönetici ve kapitalistlerin karşısında zayıf durumdaki emeği yani bireyi ezeceklerini, personel tasfiyeleri yaşanacağını, tüketicileri tekellerin sömüreceklerini, mevcut ekonomik uçurumun (zengin-fakir farkının) daha da genişleyeceğini ve sefaleti arttıracığını ileri sürmektedirler.

Bu tür fikir çatışmaları ve fiili eylemler gerçekten de dünya çapındaki toplantılar sırasında çok yakın zamanlarda yaşanmış ve yankılar uyandırmıştır. Nitekim, bu durum Amerika'da (Aralık 1999) Seattle kentinde yapılan Dünya Ticaret Örgütü (VVTO = World Trade Organisation) toplantısında patlak vermiş, ortalık karışmış, dünyanın çeşitli yerlerinden gelmiş 25 bin kadar gösterici ile 400 kadar sivil toplum örgütü temsilcileri günlerce eylem koymuş ve "kahrolsun küreselleşme" ve benzeri sloganlar atmışlardır. Bu tür olaylar 2000 Nisanında Washington'daki Dünya

Bankası / IMF toplantısında ve sonbaharda Prag'da yapılan diğer toplantıda da yaşanmıştır. Bu karşı olan eylemciler gittikçe aralarında örgütlenerek çeşitli isimler almakta ve yeni sivil toplum örgütleri doğmaktadır (bu protestoculara "Hareket" deniyor).

Daha sonraları, küreselleşmeyi savunan Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum) nun yıllık toplantıları için git-

tikçe daha güvenli yerler aranırken, bir yandan da küreselleşme karşıtlarının alternatif toplantıları Porto Alegrede (Brezilya’da) eş zamanlı olarak organize edilmeye başlanmış ve en son Şubat 2002’de New York’da yapılan Dünya Ekonomik Forumu toplantısı sırasında Dünya Sosyal Forumu adıyla cereyan eden Porto Alegre toplantısına ilgi ve katılım daha yoğun olmuştur. Böylece zenginler topluluğunun karşısında, sokak eylemleri yerine, kurumsal organize olmuş bulunan bir yeni yoksullar - gelişmekte olanlar- ve sosyal sorunlara dikkat çekilen küresel platform faaliyetine geçmiştir.

Özellikle, ABD’deki sürpriz ve dehşet yaratan 11 Eylül 2001 olaylarının yarattığı yeni düşünce atmosferinde, yukarıda özetlenen son gelişmeler, küreselleşmenin ve potansiyel çözümlerin yeni boyutları olacağını göstermektedir.

Kısaca özetlenirse bir bakıma zengin- fakir çatışması temelinde gelişen bu duruma bir orta yol çözümü arayan çabalar da yok değildir. 21. yüzyılın şimdilik görünen en önemli sorunu olan dünyada zengin-fakir uçurumunu daraltmak, fahiş farklılığı törpülemek, fakirleri biraz ferahlatıp, kalkınma yoluna oturtmak her iki tarafın da menfaatine olup, zenginler de bu çabalara öncülük etmek durumunda olduklarını artık görüyorlar. Yoksa dünyanın bir sosyal patlamaya gidebileceği, siyasal ve sosyal huzursuzluk ve çatışmaların süreceği, neticede aynı geminin yolcuları olan tüm dünya halkının, zengin-fakir hep bir arada karaya oturacağı gerçeği yüzyılımızın gündeminde baş köşeye yerleşmiş bulunmaktadır. Nitekim, dünyanın güçlü ve varlıklı devletleri, en fakir ülkelerdeki yoksulluğun 2015 yılına kadar yarı yarıya yok edilmesi (poverty eradication) için karar almışlardır.

Bugün, 21 yüzyıl başlarında, yeryüzünde 1,5 milyar insanın (tüm dünyanın dörtte bir nüfusunun) günde ancak 1 dolar, hatta daha altında bir geçim-veya sürün-mek-halinde bulunduğu düşünülürse, en yüksek gelir-günde 100 dolar-sağlayanlara

karşı ne hissedileceğini ve icabında-uygun ortamda-neler yapabileceğini kestirmek zor olmayacaktır. (Filhakika, 2000'de İsviçreli'nin ortalama yıllık gelirinin 38 bin dolar, Norveçli'nin 33 bin, Danimarkalı'nın ve Japon'un 32 bin, Amerikalı'nın 30 bin ve Alman'ın, Fransız'ın, İsveçli'nin, Finlandiyalı'nın, Avusturyalı'nın, İngiliz'in de yılda 22- 25 bin dolar arasında normal gelir - gideri olduğu düşünüldüğünde, bunların günde 100 dolar veya biraz altında, yüksek gelir düzeyinde yaşadıkları ortaya çıkar. Buna mukabil, Sierra Leone, Nijerya, Etiyopya, Brundi gibi ülke halklarının ortalama günde yarım dolar ile ve Bangladeşli'nin 1 dolar, 1 milyar Hintli'nin 1,2 dolar dolar ve 1 milyardan fazla Çinli'nin 2 dolarlık günlük harcama ile yaşamak zorunda olduğunu gösteren resmi istatistikler bu müthiş tabloyu belgelemeye yeterlidir. (Türkiye'li ortalama-günde-9-10 dolar ile yaşıyor).

İşte, küreselleşmeden bahsedebilmek için bu duruma bir çare aramak, zengin, orta halli ve biraz fakirleri bir araya getirip, görüştürmek, tartışmalarda bulunup, karşılıklı anlayışı geliştirmek ve bazı çözümler aramak üzere Eylül 1999'da G-20 (20 ülke grubu) adıyla bir forum oluşturulup, toplantılara başlanmıştır (Türkiye de üyedir). Grubun yapısı (G-8) sanayici - zengin ülkeler ile 11 yeni yükselen pazar (Emerging countries) ve uluslararası kuruluşlar grubu (IMF + Dünya Bankası + AB) şeklindedir, ülkeler şunlardır: ABD, Japonya, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Kanada, Rusya, Çin, Avustralya, Brezilya, Arjantin, Meksika, Türkiye, G. Kore, Hindistan, G. Afrika, S.Arabistan ve Endonezya. Böylece 5 kıtadan ülkeler bu yeni grupta temsil olunmaktadır.

G-20 topluluğunun 2000 yılı zirvesi Ekimde Kana-da'daki Montreal kentinde yapılmış ve dünyadaki yoksulluğun ne gibi olumsuz gelişmelere yol açtığı tespit olunmuştur. Bu olumsuzluklar, diğer milletleri de şu veya bu şekilde etkileyebilmekte ve herkese tehlike oluşturmaktadır. Sırasıyla;

1. AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar,

2. Cahillik ve bunun yarattığı sorunlar,
3. Her türlü yolsuzluk ve ahlâksızlık,
4. Kara para ile uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı belli başlı ilk tespitlerdir.

G-20'lerin çalışmaları bu olumsuzluklara ve de diğer benzer sorunlara ortak çözümler arama çabasına girmiştir. Toplantıda bulunan etkili dünya kurumlarından Dünya Bankası (World Bank) başkanı Wolfensohn resmen şu yolda ifadelerde bulunmuştur: “Küreselleşme dünyada eşit dağılmadı. Zengin ve fakir ülkelerin arası açılmakta. Bazı durumlarda yoksul ülkelerin borçlarını silmek, bu eşitsizliği gidermeye yetmiyor. Bir yandan da kara parayı önlemek, yolsuzlukları gidermek, moral ve ahlâki değerleri de yükseltmek gerekiyor. Bu şartlarda, piyasa ekonomisi mekanizması çerçevesinde küreselleşmeyi nasıl daha eşit duruma sokabiliriz?” Bu küresel eşitsizliği ve yarattığı vahim ekonomik problemleri ele almak için, dünya siyasetinde etkili BM Güvenlik Konseyi yanı sıra bir de “Ekonomik Güvenlik Konseyi” oluşturulması BM reformu kulislerinde konuşulmaktadır.

Öte yandan Eylül 2000'deki Birleşmiş Milletlerin C1NCTAD (Ticaret ve Kalkınma Komisyonu) kuruluşunun “Küresel Ekonomik Büyüme ve Eşitsizlikler Raporu” isimli belgesine göre, ABD geçen yıl en yüksek ekonomik büyümeyi (%4) gerçekleştirmiş, Güney Asya'daki kalabalık nüfuslu “Asya Kaplanları” denen kalkınma yolundaki ülkeler (Tayland, Endonezya, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Malezya gibileri) yerlerinde saymışlar, küreselleşmeden yararlanamamışlardır. Bu ülkeler zaten birkaç yıl önce Güney Asya krizi denen ekonomik çöküntüyü yaşamışlardı (bunun peşi sıra Rusya krizi de patlak vermiş, Türkiye'yi de biraz etkilemişti). Bu olumsuzluğun temelinde buralardaki yabancı sermayenin kaçışı yer almıştır ki bu da küreselleşmenin getirdiği finansal serbestliğin yüzünden olmuştur (1998). Ama esas büyük kriz 2008-2009 da dünyayı vurmuş ve 2010'da daha hala etkisini gösteriyor.

Bu finansal serbestlik, zengin Avrupa Birliği ülkelerinden bile ABD'ne para transferlerine (ve kaçaklarına) yol açmaktadır. Bir diğer bakışla, ABD gittikçe dünyanın ekonomik ve finansal merkezi haline gelmekte, dolar devamlı yükselmekte, gücüne güç: katmaktadır. Dünya politikasında da bunun neticele-ri kendini hissettirip ABD'ni her alanda tek karar ve güç merkezi haline sokmaktadır. Yani rakipsiz “tek süper güç”, dünyanın “tek kutup”u oluyor. Yalnız askeri bakımdan değil, sanayi, finans, teknoloji ve ekonomik bakımlardan en önde ve yakalanamaz durumda olmak, siyasi bakımdan da dünyanın en son sözü söyleyen, kararları tartışılmaz patron gücü olmak neticesini doğurmaya doğru bir gi-diştir.(Netekim, 11 Eylül 2001 deki ABD'ni hedef almış terörist saldırı - 3 binden fazla insan hayatına malolmuştur bu süper devletin bütün gücünü ortaya koymasına yolaçmış ve Afganistan'a ve Irak'a askeri operasyonlar yanısı-ra, dünya bankacılık ve mali sisteminde terör zanlısı kişi ve kuruluşlara karşı çok sıkı tedbirler alınmasını dayatmıştır.) Fakat son yıllarda küresel ekonomiye darbe terörden değil Amerikan bankaları ve büyük şirketlerinden gelmiş ve 2008-09 bunalımı dünya-ya sarmış, iflaslar ve işsizlik büyümüştür.

İşte bu nedenle Avrupa Birliği (AB) kendini ABD karşısında toparlamaya çalışmakta (birleşmiş ekonomi ve bağımsız savunma alanlarında) ve ayrıca iki dev ülke Rusya ve Çin sık sık yaptıkları zirve toplantılarında aralarında stratejik işbirliği kararları almakta, özenle de “tek kutuplu dünya düzeni” ni reddettiklerini ve çok kutupluluk (multi-polarization) istediklerini vurgulamaktadırlar. Zamanla Japonya'nın mevcut soğuklukları giderip onlara katılması halinde Asya'daki bu üçlü de yeni bir kutup olabilir. Bazıları bu ihtimalle “21. Yüzyıl Asya-Pasifik yüzyılı olacaktır” diyorlar. (Şimdilik Rusya ve Çin'in başı çektiği, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'dan oluşan “Şanghay İşbirliği Örgütü”nün ileride alacağı şekil ve güç -Hindistan'da katırlırsa- belki önemli bir blok olabilir.)

Ekonomi alanında gittikçe yaygınlaşan küreselleşme olgusunda gerçekten de Amerikan şirketlerinin başı çektikleri gözlenmekte, en önemli şirket birleşmelerinde ve satın almalarında önderlik etmektedirler. Onları Alman, İngiliz ve diğerleri izlemektedirler.

Nitekim, dünyanın en büyük 500 şirketi arasında (yeni Microsoft hariç) ABD'nin General Motors otomobil devi 161 milyar dolarlık varlığı ile birinci, hemen ardından Alman- Amerikan birleşmesi Daimler (Mercedes)-Chrysler 154 milyar dolarlık değerle ikinci durumdadır. Şimdi Japon Mitsubishi'yi kontrole alıyor. Bunları Ford Motor (ABD), Mitsui (Japon), Hitachi (Japon), Mitsubishi (Japon), Exxon (ABD), General Electric (ABD), Toyota Motor (Japon) izliyor.

Amerika'da kendi içinde, General Electric aynı alanda ünlü Honeywell'i 45 milyar dolara alıp birleşirken, yine ABD'nin Amerika On Line (AOL) medya şirketi ile dev medya kuruluşu Time Warner 350 milyar dolarlık değere ulaşan birleşmeyi gündeme getirmiştir. Ama en büyük rakama iki Alman bankası Dresdner Bank- Deutsche Bank birleşmesiyle erişilmesi söz konusu olup, bunun miktarı 1,2 trilyon dolar kadardır. (Bu dev banka evliliğinin 16500 çalışanın işinden çıkarılması ve Alman topraklarındaki 2750 şubesinden 800'ünün kapanması, buna mukabil yılda 3 milyar Euro tasarruf sağlayacağını tespiti, birleşerek küreselleşmeye uymanın yan faturaları hakkında da bir fikir vermektedir). Birkaç yeni birleşme-evlenme- örneği daha şunlardır: ABD'li Exxon-İngiliz Mobil (73 milyar dolar), SBC Comm-Ameritech (70 milyar dolar), Bell Atlanti- GTE (65 milyar dolar), İngiliz BP-ABD'li Amoco (57 milyar dolar), Nationbank-Bank America (41 milyar dolar), World Com.-MCA Comm. (37 milyar dolar), Travelers-Citicorp. (37 milyar dolar), ATT-Telecom (32 milyar dolar) ve Fransız Credit Commercial (CCF) bankası da İngiliz HSBC'yi 11 milyar dolara almıştır.

Bu birleşmeler ve büyümeler yalnız Amerika ve Avrupa için değil, başka bölgelerde de görülmektedir. Asya'nın telekom dev-

leri Hong-Kong'lu HKT ile Internet yatırım grubu Pasific Century Cyber Works Ltd. (PCCW), bu yıl birleşmelerini Cin Telekomu'na da pay tanıyarak 37 milyar dolara bağlamışlardır.

1999 yılında şirket evlenmeleri (birleşmelerini) ve satın almaları yapanların sayıları binleri aşmıştır. Türkiye'de de bu dönüşümler başlamıştır.

2000 yılının daha ilk üç ayında dünyadaki bu tür birleşmeler, geçen yılı hayli aşarak, toplam 1,1 trilyon dolara erişmiştir. Yalnızca ABD'de bu üç aydaki birleşmeler 578 milyar dolar, Avrupa'da da 341 milyar dolara ulaşmıştır (3714 şirket birleşmiştir).

Bu yeni küreselleşme ve satın alma dalgası haliyle dünyadaki yabancı sermaye hareketlerine yansımaktadır. Rakamlar gittikçe kabarmaktadır (dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1996'da 359 milyar dolar iken, 1997'de 464 milyara çıkmış, 1998'de de 644 milyar dolar olarak gerçekleşmiş, 1999'da daha artmıştır).

Cluz ve nitelikli iş gücü sunan Çin'in hayli yabancı sermaye yatırımı alması dikkati çekmektedir. Böylece bu dev ülke de kapılarını global ticarete ve küreselleşmeye açmıştır (1997'de 45 milyar, 1998'de 44 milyar dolar yabancı sermaye girişiyle Çin ilginç bir konumdadır). Gittikçe bu miktarlar artıyor.

Şirket evlenmeleri ve satın almaların yanısıra birçok ülkedeki özelleştirme (privatization) akımıyla devlet elindeki ekonomik sektörler ve işletmelerin de satılarak özel teşebbüse geçmesi, serbest rekabete açılması, küreselleşmenin diğer şartı olmuştur. Türkiye de bu yoldadır, özelleştirmeler devam ediyor.

Buraya kadar dünyadaki küreselleşmenin daha ziyade ekonomik-ticari-finansal yönünü kısaca gördük. Acaba küreselleşme sadece bu mudur? Diğer yönleri varsa nelerdir? Siyasal küreselleşme var mıdır?

Başlangıçta belirttiğimiz gibi, yukarıdakilere ilaveten (global serbest piyasa ekonomisine ilaveten) insanlar arası temasların,

seyahatlerin, iş gücü hareketlerinin, hatta legal göçlerin de yayılması kanımızca tam bir küreselleşme için önemli etkenlerdir. Böylece bir sosyal boyut varlığı da düşünülmelidir.

Sadece paranın (sermayenin) ve eşyanın (malların) dünyada serbestçe sınır aşp dolaştığı, insanların ise sınırlar gerisinde kapalı ve sabit tutulduğu farklı bir dünyada gerçek küreselleşmeden söz edilemez. Ayrıca, bu değişik insanların, milletlerin, halkların, bireylerin, artan temasla yoğunlaşan ilişkilerinde birçok konuda ortak değerler ve ortak kurallar benimsemele-ri, daha iyi anlaşmalarını sağlayıp bir kaynaşma ortamı yaratabilir. Nihayet, bugün var olan ve hüküm koyan devletlerin (hükümetlerin) de aralarında iyi geçinmeleri, anlaşmaları, uyumsuzluktan kaçınmaları ve barışçı işbirliğini sağlamaları, onu korumaları şart olmaktadır.

Yukarıdaki paragrafı başka şekilde ifade gerekirse, küreselleşmenin sosyal, kültürel ve siyasi boyutları da olduğunu kabullenmeliyiz. Zaten bugünkü dünya ortamında bunların da kendi başına yol aldığını ve geliştiğini görmekteyiz. Ancak, bazı açılardan bu gelişmelerin ideal bir çizgiden uzak bulunduğu da bir gerçektir.

Dünyada insanların temasla, birbirlerini tanıma ve anlaşmaları, kaynaşmaları için seyahat ve turizm olgusunun çok önemli olduğunu görüyoruz. Bu gibi hareketlerin de bireylerin ve onları taşıyan araçların gelişen ihtiyaçları, modern haberleşme olanakları, artan hukuki ve maddi sorunları nedeniyle devletleri de yakınlaştırp, işbirliğine zorladığını görmekteyiz. Bu tür ilişkiler de uluslararası ortamı yumuşatma ve yeni yeni anlaşmalara yol açma bakımından olumludur.

Şimdilik hayli uzakta olan “ideal küreselleşme” yani dünyanın her bakımdan gerçek serbestleşmesi, insanları ve milletleri ayıran engellerin yok olması, tek bir toprağın (yer küresinin) eşit bireyleri olmamız için çok daha zaman geçmesi gerektiğini kabullenmeliyiz. Buna rağmen, “ideal küreselleşme”yi kısaca ve ka-

baca tarif edebilirsek; bireylerin maddi fark ve sıkıntılarının azaldığı, istedikleri yerlere vize ve sınır engellemeleri olmadan gidebildikleri, her yerle rahatça haberleştikleri, dünya gelişmelerini serbestçe öğrenebildikleri, uygun şartlar buldukları yerlerde çalışıp yaşayabildikleri, bireysel ve toplumsal güven içinde bulundukları barışçı bir dünyaya kavuşulmasıdır diyebiliriz.

Acaba 21. Yüzyıl böyle bir dünyayı ne derece gerçekleştirebilecektir?

Bu soruyu cevaplamakta biraz iyimser olabilirsek de bazı yönlerden de ihtiyatlı, hatta kötümser olmamızı gerektiren hususlar olacaktır. Şimdi biraz bunlara eğilelim, yani küreselleşmenin sosyal, kültürel ve siyasi durumuna bakalım.

20. Yüzyılın son 10 yılında büyük ideolojik rekabetlerin sönmesi, genel güvensizlik hissinin azalması, uluslararası küresel gerginliğin yumuşaması, işbirliği anlayışının gerçekleşmesi, ekonomik alanda birçok ülkenin dışa açılması, insanların da temas ve birbirlerini daha iyi anlamalarına zemin hazırlamıştır. Bu olgunun 21. Yüzyılda genellikle daha da gelişeceğini ummak yerinde olacaktır. Günümüz koşulları zaten bunu empoze ediyor. Fakat bu yeni yüzyılda da dünyadaki silahlanmanın sürdüğünü ve bazı yerlerde zaman zaman sıcak yerel çatışmaların olduğunu görüyoruz.

Yeni girdiğimiz yüzyılda insanların önemlice bir kısmının (vize vesair hukuki ve siyasi engellemeler dışında) oldukça hareketlilik içinde ve bunu kolaylaştıran araçlardan yararlandıklarını görülmektedir. Eldeki son 1999 rakamları da bunu ortaya koymaktadır.

Turist olarak, on yıl önce, dünyada yaklaşık 660 milyon kişi başka ülkelere seyahat etmiş olup, diğer amaçlarla yer değiştirmişler de tahmini 50-100 milyon olursa, toplam 700-750 milyon kişi başka ülkelere gitmiş demektir. Son yıllarda dünyadaki turist sayıları (yıllık) 8-900 milyon kişi kadar olmuştur.

En çok turist çekenler -Milyon Kişi-[2000 başları]

Sıra	ülke	Turist	Sıra	(ülke	Turist
1	Fransa	71.4	12	Rusya Fed.	16.4
2	İspanya	52.0	13	Çek Cumhuriyeti	16.0
3	ABD	47.0	14	Macaristan	12.9
4	İtalya	35.8	15	Portekiz	11.6
5	Çin	27.0	16	Yunanistan	11.5
6	İngiltere	25.7	17	İsviçre	10.8
7	Meksika	20.2	18	Hong Kong	10.4
8	Kanada	19.6	19	Hollanda	9.8
9	Polonya	17.9	20	Tayland	8.3
10	Avusturya	17.6	21	Türkiye	6.8
11	Almanya	17.1	(2000'de	“Türkiye)	10

Her yıl turist artarak Türkiye 2009 da 32 milyon turist çekmiştir. (Geliri 21 milyar Doları bulmuştur).

Dünyadaki bu 660 milyon turist (1999) başka ülkeleri ve insanlarını biraz tanıyıp, anlamak gibi bir sosyal küreselleşme yararı sağlarken, gittikleri ülkelerde yaklaşık 455 milyar dolar harcayarak önemli bir parasal katkıda da bulunmuşlardır. Son 10 yılda bu rakamlar yükselme (2008 de 920 milyon) göstermiş, fakat küresel ekonomik krizle azalmıştır.

Bunların dışında, başka ülkelerde çalışmakta ve oturmakta olan milyonlarca yabancı önemli bir unsurdur ve bunların sayılarının küreselleşmenin getireceği kolaylıklarla daha da artması diğer bir önemli husustur. Spesifik bir örnek vermek gerekirse, çeşitli Avrupa ülkelerinde çalışanlar ve aileleri olarak bugün 3-4 milyona yakın Türk yaşamaktadır. (Bu çalışanların son 20 yılda Türkiye'ye gönderdikleri paralar toplam 50 milyar doları aşmıştır). Bu çoğunluğu (2.5 milyon kadar) Almanya'da oturan Türklerden 3'ü Alman Parlementosu'nda, biri Avrupa Bir-

liği Parlemen-tosu'nda milletvekili olmayı başarmış, bazıları da hakim, savcı, polis, öğretmen, doktor, mühendis, profesör gibi görevler elde edebilmişlerdir. Ayrıca, Almanya'da 70 binden fazla Türk işvereni ticaret yapmakta, yanlarında 350 bine yakın kişi çalışmaktadır, ülkemiz insanlarının bu olumlu gelişmeleri, uzun yıllardır için için süren bir küreselleşme olayı olarak değerlendirilebilir.

Dünyada insan hareketlerini özetleyen bu bilgilere bu hareketliliği kolaylaştıran araçlar açısından da baktığınızda, sivil hava taşımacılığında çalışan (1998) 13.000'e yakın uçağın, (1999) 14.000'e yaklaştığı ve giderek arttığı gözlemlenmektedir. (Taşınan yolcu sayısı 1998'de 1.8 milyar iken, 1999'da 2 milyarı aşmış geçen yılda da 3 milyarı geçmiştir).

2020 yılında göklerde 32 bin kadar uçak dolaşacağı yetkili şirketlerce açıklanmış, böylece yolcuların sayısı yılda 3-4 milyarı bulacaktır.

Türkiye hava taşımacılığında atılımlar yaparak son yıllarda THY yaklaşık 20 milyon insan taşımış ve şimdilerde (2009) 133 olan uçak sayısı 2015 de 196 olacaktır. Ayrıca özel sektör uçakları da var.

Dünya denizlerinde günümüzde 30.000'e yakın ticari gemi çalışmakta, milyonlarca ton yük ve onbinlerce yolcu taşımaktadırlar. Petrol dünyaya büyük ölçüde gemilerle (tankerlerle) dağılmaktadır. (Bölgesine göre de boru hatları - pipe line - kullanılıyor).

Kara ulaşımındaki milyonlarca otomobil ve otobüsün yolcuları yanı sıra, binlerce tren de yolcu ve yükleriyle hareket halinde ve ülkeler arasında ulaşım hizmeti vererek insanların temas ve iş görmelerine vasıta olmaktadır.

Bütün bu insan ve araç hareketlerinin yanı sıra, son yıllarda müthiş bir yükselme gösteren modern telekomünikasyon kolaylıkları, internet vesair haberleşme ile bilişim ve konuşma im-

kanları (e-mail: elektronik posta) ve gelişmiş medya çeşitleriyle insanlar çok genişleyen bir “Bilgi Çağına” kavuşmuştur ki bütün bunlar “Küreselleşme”nin çeşitli ayakları olmuştur. Dünyada hergün hızla artan yaygın bilgisayar kullanımı, internet bağlantıları, yeni yeni teknoloji sistemleri 21. yüzyıla damgasını vurmuştur.

Çeşitli alanlarda internet günlük hayata girmiştir. Kısmen kapalı rejim olan Çin’de bile 400 milyon kişi (nüfusun üçte biri) internet kullanıyor. (Türkiyede kullanıcı 40 milyon olmuş ve 6 milyonda 3G’li cep telefonu sahibi bulunuyor).

Bu değişimlerin yanı sıra, dünyadaki kültür temasları ve kültürel bilgilenme de ivme kazanmış, çeşitli ırktan insanların birbirlerini ve kültürlerini tanımaları, öğrenmeleri, anlamaları nisbeten kolaylaşmış ve çeşitlenmiştir.

İnsanlar (bireyler ve kurumlar) arası bu yakınlaşma, haberleşme, iş yapma, gezip görme olguları ve gittikçe ivme kazanması devlet- hükümet resmi tutumlarını (politikalarını) bile etkileyip, yer yer de zorlayarak, yeni devletlerarası gelişmelere, toplantılara, anlaşmalara, yeni kurumlarla ortak çözüm arayışlarına, ılımlı yaklaşımlara neden olarak, dünya politikasına da etkilerini arttırmıştır.

Böylece, 21. Yüzyılın belirgin niteliğinin her alanda bir “Küreselleşme” yaklaşımını göstereceğini söylemek yanlış olmaz. Geçtiğimiz 20. Yüzyılın çatışmalar (sı-cak+soğuk savaşlar) yüzölçümü ve milyonlarca insan ile ağır maddi-manevi kayıplara uğranılması, şimdi 21. Yüzyıl insanını daha makul, yaygın ve işbirlikçi çözümlere itmektedir.

21. Yüzyıldaki sosyal küreselleşmenin belli başlı gelişme vaad eden alanlarından insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü üçlüsü, insanların (bireylerin) eşitliği hedef ve neticesine yöneliktir.

Bu bağlamda, yeni başladığımız yüzyılda “kadın hakları ve eşitliği” ile “dinler arası diyalog ve tolerans” konularında da yeni

gelişmeler görülecektir ve gerçek “küreselleşme” için bunlar da zorunlu birer koşuldur. Şimdiden bazı ilerlemeler görülmektedir.

Bu gelişmeleri küresel boyutta sağlamaya hizmet edecek hukuki araçlar (enstrümanlar) esasen yeni kapattığımız 20. Yüzyılın son çeyreğinde (veya ondan evvel) hazırlanıp, yer yer uygulamaya geçilmiştir. Şimdi bunlara katılımların ve uygulamaların daha da yaygınlaştığı ve adeta evrenselleşme doğrultusunda yol aldığını görmekteyiz.

Bu hukuki enstrümanların en kıdemlisi olan (1948) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nden sonra, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950) gelmiş, Avrupa Sosyal Şartı (charter = Temel Yasası) 1961’de imzalanmış, bunları az sonraki Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi izlemiş, ayrıca Çocuk Hakları, Kadın Hakları gibi hususlarda da uluslararası sözleşmeler imzalanmıştır. (Bazı ülkeler bunların imza, tasdik ve uygulamalarında zaman farklılıkları göstermiştir).

Kadın Hakları konusu siyasi’ (oy verme ve seçilme), ücret eşitliği, çalışma alanları, aile içi haklar, kürtaj vs. hususlarda yıllardır ülkelerine göre farklılıklar göstermiş ve birçok ülkede ön planda gündemde olmuştur. Fakat birçok yerde bu konularda kadınlar lehine gelişme ve yenilikler sağlanmıştır. Özellikle siyasette, geçtiğimiz 20-30 yılda birçok kadının yükselişler göstermesi, daima yakınılmış cins ayrımcılığı (sexual discrimination) şikayetlerini gündemden düşürmüştür. Nitekim, bir kısım ülkelerde kadın parlamenterler çoğaldığı gibi, bakan, başbakan ve cumhurbaşkanları da çıkmıştır ve halen mevcuttur. Halen Finlandiya, İrlanda, Letonya, Sri Lanka, Panama (evvelce İzlanda ve Nikaragua) devlet başkanları- kadın kraliçeler de ayrı- en yüksek siyasi makama oturmuşlardır. Kadın başbakanlar Hindistan, Pakistan, Türkiye, Polonya, İsrail, Norveç, Fransa, Sri Lanka’da iktidar olmuştur. Dünyanın tek süper gücü ve dünya siyasetinin baş aktörü ABD’nin Dışişleri Bakanı bir kadın (Madeleine Alb-

right) olmuştur ve başka ülkelerde de (İsveç, Bulgaristan vs.) kadın Dışişleri Bakanları da mevcuttur.

Din alanında dünyada yüzyıllardır çekişmeler, ayrımlar, hatta çatışmalar süregelmıştır. Oysa, din konusu, hangisi olursa olsun, insanları iyi ahlaka, toplumsal uyuma, sağlık ve mutluluğa yöneltecek prensipler içermeleri bakımından, çok özel, çok önemli ve insani (herkesin hakkı olan) bir olgudur ve hiçbir dinin diğerlerini dışlaması, düşmanlık sebebi sayması hoş görülemez. Bilakis dinin hoşgörü (tolerans) ve yardımlaşma duygularını geliştiren nitelikleri çatışmaya asla yer vermez. İşte 21. Yüzyıl girerken, bazı bağnaz grup ve tutumlara rağmen, dinler arası diyaloglar ve toplantılar başlamış ve gelişme yolunda ilerlemekte, küresel toleransa yardımcı olması umulmaktadır. Netekim ABD'deki 11 Eylül terör saldırısı ve Afganistan'ın bombalanması ile Hristiyan -İslam arası "Medeniyetler Çatışması"psikozu, Şubat 2002 de Türkiye'nin öncülüğünde İstanbul'da yapılan Avrupa Birliği - İslam Konferansı Zirve toplantısı ile bir ölçüde hafiflemiştir.

Küreselleşmenin yukarıda özetlenen ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeleri, zorunlu olarak dünya siyasetini, devletlerarası ilişkileri de etkilemektedir. Neticede "devlet", "halk ve bireyler" için vardır, onlar tarafından oluşturulmuşlardır. Böylece, halkların, insanların eğilimleri zorunlu olarak devletlerin politikalarını, davranışlarını ve diğerlerine karşı tutumlarını etkiler. Özellikle dünyada gittikçe artan demokrasi rüzgarları, bu halk ve birey gücünü daha çok hissettirmektedir. Son yıllarda başlayan ve 21. Yüzyılda artacağı kesin olan bu olgu daha belirgin bir nitelik sergileyecektir. Bu yeni gelişme, bütün sosyal olguların ve ilişkilerin ilk hücresi ve temel taşı olan "birey" in önemini ifade eden "insan hakları" sözü ile modern formülasyonunu bulmuş ve uluslararası siyasi ortamda da anahtar kelime ve yeni bir ölçüt olmuştur.

Dünya politikasında da 21. Yüzyıl, artık eski yıllardaki gibi devletlerin hegemonya gücü ve şoven prestiji yerine bireylerinin

ve halkının refah ve mutluluğunun, ihtiyaçlarının ön planda tutulduğu çabalara ve uygulamalara şahit olacağı benzemektedir. Geçmişte hayli ve halen bir miktar var olan totaliter veya politik pederşahi yönetimlerin, gittikçe azalarak demokratik yönetim ilişkilerine dönüşeceğini öngörmek artık aşın bir iyimserlik değildir. Bu köklü siyasi değişimler, dünya dengelerini de olumlu etkilemekten, gerilimleri azaltmaktan geri kalmıyor. Bunu dünyada çeşitli alanlardaki gelişmelerde görmekteyiz.

Çağımızda dünyanın en evrensel ve popüler siyasi organizasyonu hiç kuşkusuz Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatı olup, bugünkü 192 üye devletin (daha da artabilir) toprakları yer küremizin neredeyse tamamını kapsamaktadır, üstelik, Birleşmiş Milletler Sistemi denilen yan kuruluşlarıyla BM küresel hayatın daha birçok alanlarını da uğraşları arasına almıştır ve bu alanlara yenileri de katılmaktadır.

Yine Birleşmiş Milletler Teşkilatının öneyak olmasıyla, insanlığı ve dünyayı ilgilendiren birçok evrensel boyutlu toplantılar yapılmakta, yeni yeni çok taraflı sözleşmeler ortaya çıkmaktadır ki bunların genelleşerek uygulanması, gittikçe hızlanan “Küreselleşme” treninin geçeceği yerlere döşenen demiryolları gibidir. Son (veya evvelki yıllarda) yapılmış çevre, iklim, su, nüfus, insan yerleşimleri, sağlık, eğitim, uyuşturucu, kaçakçılık, silahsızlanma, kalkınma, ticaret ve daha bazı temel alanlardaki geniş katılımlı konferanslar, zirve toplantıları, sözleşmeler ve benzeri çalışmalar dünya politikalarına ve uluslararası ilişkilere devamlı yön vermektedirler. 21. Yüzyılda da bu devam edecektir.

Dünyadaki silahlı uyuşmazlıklar (devletlerarası veya örgütlerce yürütölen) öncelikle Birleşmiş Milletlerin veya bağılı kuruluşlarının ele aldıkları, çözüm aradıkları meseleler olmaktadır. Gerçi BM bunların hepsinde tam başarılı sayılmaz ise de bu kolektif ilgi ve yaklaşımlar, nitelik olarak “küresel” boyutlara doğru giden hareketlerdir (global action).

Bu bağlamda, BM tarafından yürütölen ve ilk 1949’da Kore Savaşı için oluşturulmuş BM Barış Gücü (Peacekeeping For-

ce) sistemi, dünyanın sıcak çatışma yerlerinde 55 operasyonla görev almış, BM üyesi 118 ülke hükümetleri gönüllü katkılarıyla şimdiye kadar 750 bin kadar asker ve sivil personel görevlendirilerek barışın korunmasına katkıda bulunmuştur. Girdiğimiz 21. Yüzyıl başında, günümüzde, halen 12 bölgede görevde olan toplamı yaklaşık 36.000 kadar Barış Gücü askeri (subay ve sivil personel dahil) vardır ve Kıbrıs'ta yıllardır 3 bin kadar mevcutlu (ÜNFCYP) ve son 1999'da Sierra Leone'de 11 bin mevcutlu (CJNAMSIL) gücü ve Doğu Timor'daki 9 bin kişilik BM Barış Gücü ile en son İsrail'in çekilişiyle Güney Lübnan'a konuşlandırılan 400 kişilik Barış Gücü bazı örneklerdir. Bu güçler içinde Türk asker ve subayları da görevler yapmıştır (Kore, Somali, Bosna-Hersek, Filistin-El Ha-lil-gibi yerlerde).

Yüzyılımızda daha başka yeni durumlarda da BM Barış Gücü yerleştirilmeleri söz konusu olabilir. Belki Ortadoğu'daki Filistin sorunun da bu tür bir güç yoluyla çatışmalardan, arındırılması yoluna gidileceğini öngörebiliriz. (Filistin bunu istiyor, İsrail ise istemiyor.İlerde bu değişebilir).

Bu arada, dünya konjonktüründe, olağanüstü bir durum yaratmış olan 11 Eylül 2001'deki ABD'ye New York ve Washington'da uçaklarla yapılan sürpriz terörist saldırılar ve bu yüzden ABD tarafından ilân edilmiş bulunan "terörizme karşı yeni savaş"a da değinmeliyiz. Çünkü, belki on yıl veya daha fazla sürebileceği söylenen bu yeni savaşın ABD öncülüğünde bir kısım devletlerce şimdilik Afganistan operasyonu şeklinde başladığı bilinmekte, ancak daha sonraları başka yerlerde de sürebileceği unutulmamalıdır. Bunu gösteren işaretler ve söylemler yoğunlaşıyor.

Afganistan operasyonunda (Taliban rejiminin devrilmesi ve El Kaide örgütünün yokedilmesi amacıyla) kullanılan kuvvetler ABD esas olarak , birkısım NATO müttefiklerince (Türkiye dahil) sağlanmış ve bu ortak güce uluslar arası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF=International Security Assistance Force) adı verilmiştir. Yani Birleşmiş Milletlerin kuvveti değildir. Son yıllarda bu ülkede NATO Kuvvetleri ve ayrıca ABD askeri gücü görevdedir.

Küreselleşmenin siyasi ve askeri boyutlarından da kısaca söz ederken, bu alanda ve bütün önemli siyasi kararlarda Batılı güçlerin yanı sıra, Rusya ve Çin'in de gözardı edilmeyerek, dışlanmalarını, gelişen "Küreselleşme" olgusunun başarısı ve kökleşmesi için kanımızca önemli bir koşuldur. Nitekim, 11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan operasyonu için bu iki ülke de dolaylı onay vermiştir. Ancak, 2003 Irak operasyonu aynı desteği görmemiş, birçok İngiltere ABD ye destek olmuştur.

Son bir nokta olarak, dünya siyasetindeki küreselleşmenin bazan bölüm bölüm (bölgesel oluşumlarla da) olabileceği görüşüne değinilmelidir. Nitekim, Avrupa Birliği bu durumun en somut örneğidir diyebiliriz. Zira, bugünkü aşamasının (27 üye = 500 milyon nüfus) eriştiği nokta, aralarında sınırların bir bakıma kalkmış gibi oluşuyla vatandaşlarının hareket serbestisi (Schengen rejimi), yarısının kabul ettiği ortak para birimine (Eu-ro'ya) geçiş, çeşitli alanlardaki mevzuat uyumu (on binlerce sahifelik yasal hükümlerin bir-örnek (Müktesebat) oluşu), yeni adaylarla 2004 teki genişleme süreci (önce 4 yeni üye daha ve sonraları 7 daha) ve 21. Yüzyılda 27 üyeli Avrupa Birliği ortaya çıkmış ve herkes için Kopenhag Kriterleri denilen ortak prensiplere uyum (tam demokrasi, insan haklarının tam uygulanması ve serbest piyasa ekonomisi vs.) topluca göz önüne alındığında, bölgesel veya kısmi bir küreselleşmenin varolacağı kabul edilmelidir. Bu modellerin (NAFTA = Kuzey Amerika Serbest Ticaret Alanı ile APEC = Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Oluşumu gibi) çoğalarak birbiriyle birleşmeleri de küreselleşmeye varır. 2010'da gelindiğinde yeni oluşumlar olarak Çin önderliğinde Doğu Asya Birliği ile Latin Amerika ve Karayipler Birliği gibi iki yeni bölgesel grup ortaya çıkmış ama AB gibi ilerleyebilmeleri belirsizdir.

Öte yandan, yeni yüzyılımızda dünya politikasında öyle gelişmeler bulunuyor ki 5-10 yıl önce düşünülmesi bile olanak dışı gözükten yeni şaşırtıcı adımlara şahit olunmaktadır. En yeni ve somut örneği, adeta dünya dışı kalmış gibi tecrit olmuş ve ken-

dine özgü totaliter-militer bir rejim içinde yaşayan Kuzey Kore ile bugün demokrasi rejimleri (ABD ve diğerleri) diyaloga girişmiş (keza Kuzey- Güney Kore’ler diyalogu) ve hatta kapitalistlerin bu acayip ülkeye 3-4 milyar dolar vererek onun nükleer silah programlarından vazgeçirmeye çalışmaları gibi ilginç durumlar yaşanmaktadır. Ayrıca, bu ve benzeri rejimlerin baş düşmanı olan ABD’nin Dışişleri Bakanı M. Allbright bu ülkeye resmi bir ziyaret bile yapmış bulunuyor (belki daha yüksek ziyaret ve temaslar bile olabilir).

Diğer taraftan, yıllarca önce kanlı bir savaş yaşamış olan Vietnam’a eski düşmanı ABD’nin Başkanı Clinton’un 2000 sonlarında resmi ziyaret yapması da küresel dostluk arayışıdır.

Küreselleşmeyi gerektiren ve bu yolda bazı gerçekleştirmelere de yol açan ortak dünya sorunlarına, sırası geldikçe diğer bölümlerde yine değinilecektir.

Bu hususta ilerdeki “Son Bölüm – 21. yüzyılın ilk On yılı” kısmında değişik başlıklar altında yeni bilgilere yer verilmiştir.

BÖLÜM 2

”””

NÜFUS PROJEKSİYONLARI NELER GÖSTERİYOR?

Dünyamızın binlerce yıldır anlam kazanması, insan unsurunun (human factor) varlığına bağlıdır. İnsanların yeryüzünde yaşaması, doğal kaynakları kullanmaları ve organize etmeleriyle yerküremiz diğer gezegenlerden farklılaşmış ve değer kazanmıştır. Ancak günümüzde (20. yüzyılın son yarısı ve 21. yüzyıl) insanoğlunun bir kısım kaynaklara fazla yüklenmesiyle ve dikkatsiz davranışlarıyla, yeryü-zümüz ve doğamız, kalkınma ve gelişmesi ile ters orantılı bir görünüm almaya başlamıştır. Endişe verici gelişme ve değişimler gündeme oturmuştur.

Bu bağlamda, insanlık ve dünyanın geleceği için alarm zilleri çaldıran faktörlerin başında gittikçe artan nüfus sayısı olgusu ve bunun problemleri ile ondan sonra da insanoğlunun maddi hırsı gelmektedir. Daha çok üretmek, daha fazla kazanmak, daha iyi yaşamak, her şeye egemen olmaya çalışmak esasında birçok bakımdan insanlığı daha büyük açmazlara sokmakta, gerek mevcut yaşamları ve gerekse de gelecek kuşakların yaşamlarını gittikçe tehdit riski taşımaktadır. Çünkü ekolojik dengeleri bozulmuş, bir kısım kaynakları tükenmeye yüz tutmuş, birçok yerde görünümü çirkinleşmiş bir yeryüzü, üzerinde yaşayan insanları mutlu etmekten gittikçe uzaklaşacaktır. Bu durum insanlığın ortak sorunudur.

Bu kısa açıklamadan da görüldüğü üzere, insan sayısının artışı da, insan hırsının azıtması da özünde “insana bağlı” gelişmelerdir. Yani her şeyin başı insandır. Bu itibarla, dünya nüfus göstergelerinin dikkatle izlenip, değerlendirilmesi, yalnız bilim adamlarının değil, siyasetçi ve yöneticilerin de öncelikli konusu olmak durumundadır. Çünkü siyasetçi ve yöneticiler, halklarının bugünkü ihtiyaçlarına hizmet etmek zorunluluğunun yanı sıra, gelecek kuşaklara karşı da her bakımdan sorumludurlar. Onlara iyi bir dünya bırakılması ahlâki bir borçtur.

Dünya siyaseti açısından bu sözleri yorumlarsak, halklarına daha çok ve iyi şeyler sunmak düşünce ve dürtüsü, başka ve yeni kaynaklara sahip diğer bölgelere göz dikilmesi, mevcut kendi kaynak ve imkanlarının kıskançlıkla korunması, kendi çıkarı için diğerlerine bir kısım ekonomik ve ticari formüllerin empoze edilmesi, devletleri egoist ve saldırgan yapmakta, dünya gerginliklerini arttırmakta, uluslararası ilişkileri derinden ve olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, milletlerin kalabalıklaşması (nüfus artışı) dünyadaki huzursuzlukların temel taşı olup, eşitsizliklerin (zen-gin-fakir uçurumunun) genişlemesi ve sonuçları veya buna çareler bulunması 21. yüzyıl dünya siyasetinin başta gelen meselesidir.

Bu felsefi düşünce ve söylemleri burada kesip, biraz da rakamlardan ve fiziki verilerden bahsedelim.

Nüfus uzmanlarının hesaplamalarına göre, yeryüzünden bugüne kadar yaklaşık 80 milyar insan gelip geçmiştir.

2.1. yüzyıl başlarında (2000 yılında) dünya nüfusu 6 milyar biraz aşmış bulunmaktadır (oysa 10 bin yıl kadar öncesi, dünya nüfusunun sadece 5 milyon civarında bulunduğu uzmanlarca ileri sürülmektedir).

Eldeki modern verilere göre, saniyede 3 ve günde (dünyada) yaklaşık 250 bin bebek doğmakta, bunların birazının ve yetişkin yaşlardaki insanların günlük doğal ölümleri düşüldüğünde, dün-

ya nüfusunun yılda 80-90 milyon civarında arttığı hesaplanmaktadır. Yeni yeni uygulanması yaygınlaşan kişisel doğum kontrol yöntemleriyle bazı önemli nüfusa sahip ülkelerde (Çin, Hindistan gibi) yavaşlama sağlanmış olsa da bu tempo ile dünya nüfusunun 21. yüzyıl sonunda (100 yıl sonra) 12-15 milyar civarına ulaşacağı ve o zamana kadar, zaten şimdiden hayli zorlanmış ve niteliği zayıflamış dünya ve toprak altı kaynaklarının, yetmez noktalara ulaşacağı, bunun da beslenme ve sağlık problemleri, su ve enerji krizleri ile sosyal karışıklıkların arttığı, siyasal krizlerin patlak verdiği bir dünya demek olacağı şimdiden kara kara düşünülmektedir.

Kanımızca, 21. yüzyılda, dünya siyaseti birbirini ezmek veya yok etmek politikaları (yeni ve etkili silahlar, nükleer bombalar üretmek ve hegemonya mücadeleleri yapmak) yerine öncelikle, doğayı korumak, elde ki imkanların çarçur edilmesini önlemek, ekonomik ve sosyal dengelerin düzelmesini ciddiyetle ve etkin biçimde hedefleyen çabalara odaklanmak zorundadır. Diğer bir ifade ile dünya güvenlik ve işbirliği ihtiyaçları ve politikaları gittikçe bu yönere doğru yelken açmalı, bu yaşamsal konulara hep birlikte çözüm aranması şekline dönüşmelidir. Yoksa, bu kadar insanla, birçok yönden yozlaşmış ve daralmış bir dünyada normal yaşanamaz ve hayatın tadı kalmaz (veyahutta yeni gezenlere kitlesel göçler gerekir ki bunun pratikte hiçte mümkün olmayacağı eldeki bulgulardan anlaşılmaktadır).

Bir “uluslararası-veya BM-Çevre Koruma Polisi” teşkilatı kurulup, dünyadaki rapor edilen veya edilmeyen (gizlenen) çevre tehditlerini ve vahim olayları izleyerek önünü alması 21. yüzyılın önemli önceliklerden biri olacaktır kanısındayız. Hatta bazı çok kritik ve acil durumlarda çevrenin korunması ve vahim bozulmalarda önlemler için ortak askeri-uluslararası- operasyonların bile gündeme alınması gerekmeli bazı ülkeler, bu durumlarda gerekirse zorlanmalıdır (Nüfus/Çevre dengesi, kitabımızın ilerdeki “çevre” bölümünde ayrıca ele alınmıştır).

Birçok yönden alarme edici hızlı dünya nüfus artışına bazı çevrelerde haklı olarak “Nüfus Patlaması” (Population Explosion) denmekte olup, başta Birleşmiş Milletler olarak, bu yeni tehdiye bazı çabalarla genel duyarlılık gösterilmektedir. Nitekim, 1954 yılında bu konuyla ilgili olarak Roma’da uluslararası önemli ilk toplantı yapılmış, 1965’de Belgrad’ta “Dünya Nüfus Konferansı” yapılmıştır. Birleşmiş Milletler 1974 yılını “Dünya Nüfus Yılı” olarak ilan etmiş, aynı yıl Ağustosta Bükrüş’te “Dünya Nüfus Konferansı” yapılmıştır. Daha sonraları Kahire’de tekrar toplanılmış ve bu büyük sorun yine tartışılmıştır. BM’in bu çok ciddi konuyu devamlı izleyen ve yayımlar yapan uzmanlardan oluşan “BM Nüfus Fonu” isimli birimi de faaliyettedir.

1979’da Srilanka’daki konferansta ise “Kolombo Bildirisi” belgesi yayınlanmış olup, 2000 yılında dünya nüfusunun 6,2 milyar olacağı (ki bugün doğru çıkmıştır) ve bu halkın % 80 kadarının fakir ve gelişmekte olan ülkelerde bulunacağı ve 800 milyon kişiye daha iş alanı açmak gerekeceği vurgulanmıştır (böylece, fakir ülkelerdeki nüfus çoğalışının % 100 olacağı, gelişmiş ve varlıklı ülkelerdeki artışın ise % 10’da kalacağı hesaplanmıştır).

1950’de yaklaşık 3 milyar civarındaki dünya nüfusunun, sadece 50 yılda (2000’de) 6,2 milyara ulaşması, durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır (Türkiye’de de 1950’de 21 milyon olan nüfusumuz, bugün -2000’de-65 milyonu aşmış, 70 milyona yanaşmıştır. Bu sayının 2025’de 100 milyona erişeceği hesaplanmaktadır).

Yukarıdaki bilgiler ışığında, 21. yüzyılda da sürecek artışlarla 2010 yılında dünya nüfusu 7-7,5 milyara çıkmış olacaktır. 2050 civarında 9 milyarı aşabilir. En fazla artış, en az gelişmiş çoğu Afrikalı 48 ülkede olurken, Almanya’nın ve Japonya’nın nüfusları %14, İtalya’nın %25 ve Rusya’nın %28-40 kadar azalacaktır. Gelişmiş ülkelerde insan ömrü 2050’de 82 yıla ve gelişmekte olanlarda ise 75 yıla yükselebilecektir.

Nüfus artışları ve günümüzdeki koşullar pek çok yerde insanların kırsaldan kentlere göçmesi sonucunu doğurmuş, “kentleşme” olgusu da kentsel ihtiyaçların artmasına burarlarda topluca yaşamın günlük ulaşım, geçim ve hava kirliliği sıkıntılarını çoğaltmasına, fiziki-maddi zorlukların yanı sıra, suçların ve sosyal huzursuzlukların da artmasına sebep olmaktadır. Bugün birçok ülkede (ve gelecek yıllarda) neredeyse insanların yarısı kentlerde toplanmış haldedir (Oysa 1985’de bu oran %42 ve 1950’de %29 kadardı). Kentlerde yaşam karmaşılaşırken, kırsalda işgücü ve üretim azalışı problemler yaratmaktadır. Ancak bazı az gelişmiş Afrika ve Asya ülkelerinde kırsal nüfus, kentlerden fazladır.

Dünyada bugün orta bir devlet nüfusuna sahip dev kentler gittikçe çoğalmakta olup, 21. yüzyılda bunların daha da büyümesi kaçınılmazdır. Bunlara bazı örnekler verirsek: Tokyo-Yokohama 30 milyon civarında, Meksiko City 28 milyon, Sao Paulo 25 milyon, Shangay 15 milyon, Bombay ve Kahire 10 milyon, New York 10 milyon, Moskova 10 milyon, Londra ve İstanbul 9 milyon kadar nüfusa sahip olup, gittikçe de artmaktadırlar. Bunlara başka kentleri de katmak mümkündür.

Dünya nüfusunun kıtalara göre kabaca dağılımı şöyledir: Asya %65, Amerika kıtası %15, Avrupa % 10, Afrika %10, Okyanusya- Avustralya % 0,5 kadardır.

En büyük nüfusa sahip ülkeler sıralaması ise (2000 de yaklaşık)

Çin	1,25 milyar	Pakistan	137 milyon
Hindistan	1 milyar	Bangladeş	130 milyon
ABD	275 milyon	Japonya	127 milyon
Endonezya	210 milyon	Nijerya	122 milyon
Brezilya	165 milyon	Meksika	98 milyon
Rusya	146 milyon	Almanya	82 milyon

Nüfusların genelde artışlarının sebebi, çoğalma oranının yüksekliği yanında, tıbbın gelişmesi ile tedaviler sonucu insan ömrünün daha uzaması, bazı yerlerde beslenme ve yaşam kalitesinin biraz düzelmesidir. Son yıllarda çoğalma hızlarının düşüşünde, doğum kontrolü yöntemlerinin uygulanmasının yanı sıra insanlar arası çatışmalar-savaş-lar ile doğal afetlerin etkileri ve bazı salgın hastalıklar ile göçler, bazı yerlerde nüfus kayıplarına sebep olmaktadır. Fakat esas eğilim hep artış yönündedir. Nitekim dünya nüfusu İsa'nın doğumunda (2000 yıl önce) yaklaşık 250 milyon kadar iken, 1830'da 1 milyar, 1925'de 2 milyar, 1962'de 3 milyar, 1975'de 4 milyar, 1988'de 4,5 milyar olmuş ve 2000 yılında 6 milyarı aşmıştır. Günümüzde dünya nüfusu 7 milyara yanaşmıştır.

Son araştırmalara göre, yaklaşık 20. Yüzyıl son 50 yılda (İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde-soğuk savaş yılları-) dünyada 125 kadar silahlı iç ve dış çatışmalar yaşanmış ve 11 milyon kadar insan ölmüştür (son Dünya Savaşı ise 55 milyon cana malolmuştur). Halen de dünyanın 20-25 yerinde, ölümlere sebep olan, çeşitli yerel veya iç çatışmalar yaşanmaktadır. Böylece devamlı insan kaybolabiliyor.

Son istatistiklerde bazı ülkelerin nüfus artış hızları şöyle tespit olunmuştur: Bosna-Hersek %4,6 ile patlama yapmış, onu %2,8 ile Nijerya, %1,5 ile Türkiye ve %1 ile ABD izlemiştir.

Bazı yerlerde ise nüfus hızları eksi (veya nüfusta azalma) gösteriyor: Rusya, Macaristan, Bulgaristan, Eston-ya'daki negatif hız (iniş) %-0,5, Litvanya'da %-0,6 ve Ukrayna'da %-0,8 kadardır (Rusya'nın nüfusu 2 milyon kadar azalmıştır).

Öte yandan bazı zengin ve gelişmiş batı Avrupa ülkelerinde de nüfuslar durağan bir hale gelmiş veya gerilemektedir, yaşlılar artmış, genç nüfus (iş gücü) açığı ufukta gözüküştür. Önümüzdeki yıllarda Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde göçmen işçi ihtiyacı kendini hissettirecek olup, doğurganlığın 10 kadın başına 12 bebeğe kadar düşmesiyle genç nüfus açığı gittikçe derinleşecektir.

İstatistik hesaplamalarına göre 2050 yılında emekli nüfusla çalışan nüfus sayısının birbirine eşit hale geleceği görülmektedir. Bu nedenle 2050'ye kadar yavaş yavaş bu ülkelerin 50-80 milyon kişi kadar yabancı göçü almış olmaları gerektiği uzmanlarca ileri sürülmektedir (sorunun çözülmesi için 2000'den itibaren İtalya'nın her 1000 kişi başına her yıl 7 yabancı, Almanya'nın ise 6 yabancı göçmen alması gerektiği hesaplanıyor. Diğer bazıları da buna benzer bir durumdadır).

Böylece bir kısım batı ülkelerinin ekonomik ve sınai başarılarını sürdürmek, yüksek hayat standartlarını korumak için kapılarını -kontrollü bir biçimde- yabancılara açmak ve böylece nüfus yapılarının "çok ırklı" (multiethnic) ve "çok kültürlü" (multicultural) olmasına rıza göstermeleri gereği ortaya çıkmaktadır. Böyle durumların da hem bu ülkelerin sosyal yapıları ve iç politikaları açısından (seçmenlik ve seçilme) bir takım sonuçları, hem de göçmen gönderen ülkelerle ilişkileri bakımından dış politika-ya etkileri kaçınılmazdır (lobileşmeleri, baskı grubu oluşturma, kaynak ülkeyle daha ılımlı ilişkiler v.s).

Buna örnek olarak, şimdiden Avrupa'da 17 milyon yabancının işçi ve birlikte yaşayan yakınları olarak bulunduklarını (3,5 milyon kadarı Türk) hatırlamalıyız. Yalnız Almanya'da 2,5 milyon kadar böyle Türk bulunduğundan evvelce bahsetmiştik (830 bini çalışan ve diğerleri Almanya'daki aile bireyleridir. Bu kitlede girişimcilerin - iş veren, iş yeri sahibi - sayısı 73 bin civarında, yatırımları toplamı 15 milyar mark ve yıllık ciro-ları da 61 milyar marka ulaşmış, çalıştırdıkları insan sayısı da 366 bin kişiyi bulmuştur. Ayrıca bu ülke bankalarında milyar-larca mark paraları bulunmaktadır). Avrupa'da çalışan Türklerin 105 bini Hollanda'da, 101 bini Fransa'da, ayrıca İsviçre, Belçika, Danimarka, İngiltere, İsveç, Norveç ve diğerlerinde de Türkler yaşamaktadırlar (toplam 3,4 milyon Türk nüfusunun 1,2 milyon kadarı çalışmaktadır). Çalışan Türklerin, AB'nin 1998 gayri-safi milli hasılasına 107 milyar mark ve Almanya'ninkine de 78 milyar mark katkısı olduğu hesaplanmıştır.

Bütün bu verilerin önemli bir gerçeği ve gücü temsil ettikleri göz önünde tutulmalıdır. Avrupa’da ayrıca, (özellikle de Fransa’da 2-3 milyon Kuzey Afrikalı Arapla) başka ülkelerden (Yugoslav, İtalyan, Yunan, İspanyol, Asyalı v.s gibi) birçok yabancı çalışıyor ve aileleri yanlarında yaşıyor. ABD de yılda binlerce kişiye yeşil kart (oturma/çalışma izni) dağıtıyor.

Netice olarak, dünya nüfusu hızla artarken, fakir ve az gelişmişler için büyük problemler yaratıyor, gelişmiş ve zengin, fakat durağan nüfuslu ülkelere de bazı faydalar sağlayarak devamlı bir hareketlilik gösteriyor.

Bu bölüme son verirken, yine nüfus çoğalışına bağlı ve derinleşen zengin-fakir uçurumuna bazı rakamlar vererek dikkat çekelim.

Geçtiğimiz 20. yüzyılın son on yılında, dünyanın en zengin %20 nüfusuyla, en fakir %20’nin gelir ve refah farkı 1/59 (yani zengin, fakirin 59 katına sahip) olarak hesaplanmıştır. Bu oran evvelce (1980’de) 1/45 idi. Daha önceleri de 1970’de 1/32 ve 1960’da 1/30 kadar idi. Günümüzde büyüyen uçurum böylece gözükmemektedir.

Bir diğer açıdan bakıldığında, sanayileşmiş ve kalkınmış ülkelerdeki nüfus (dünyanın %25 kadarı), yeryüzü kaynaklarının %70 kadarını kullanıp tüketmekte ve bu oran da gittikçe büyümektedir.

İşte 21. yüzyılın en köklü dünya siyaseti sorunu budur. Ve bu dengesiz durumun (disparity) ne gibi pürüzler yarat-, tığını ve yaratacağını önümüzdeki bölümlerde göreceğiz.

Bu konunun son şekline ilerdeki “Son Bölüm – İlk On yıl – Nüfus patlaması” başlığı altında yer verilmiştir.

BÖLÜM 3

”””

MIKRO MILLİYETÇİLİK Mİ? SUPRANASYONALİZM Mİ?

21 . Yüzyıla yaklaşan son 10 yılın (1990-1999) en belirgin siyasi gelişmelerinin başında kuşkusuz Komünizmin çöküşü ile Sovyetler Birliği'nin dağılışı gelmektedir.

Komünizmin çöküşü, yalnız Sovyetleri (Rusya ve bağlı Cumhuriyetleri) değil, Doğu Avrupa ülkelerini de (Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk) derinden etkilemiş ve rejimlerini de yıkarak, beraberinde yepyeni sorunlar getirmiştir.

Sovyetler Birliğinin dağılışı da dünya politikasında yeni aktörler (14 yeni devlet) ortaya çıkararak, siyasi haritaları ve güç dengelerini değiştirmiştir. Birliğin motoru Rusya ise yalnız kalmıştır, küçülmüştür.

Yukarıdaki derin değişimler olurken, bir yandan da Batı Avrupa kendi değişimlerini yaşayıp, ilk şekli olan Ortak Pazar ve sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu geride bırakarak 15 üyeli Avrupa Birliğinin (AB) inşasında önemli adımlar atmış ve bina yükselerek bir ekonomik- politik süper güç haline gelmiştir. AB'nin yanısıra, şimdilik onun kadar sıkı ve somut bağlarla değilse de diğer bazı yeni oluşumların da temelleri atılmış, belki ilerde uzun sürede onlar da AB benzeri olabilecek yeni grup-

laşmalar doğmuştur. Bu yeni oluşumlar NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) ile APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Konseyi) dir. Bu iki yeni oluşum şimdilik sıkı ve özel ekonomik ve ticari ilişkiler hedefliyorsa da zamanla olgulaşıp bir entegrasyon peşine düşebilirler. ASEAM da Güneydoğu Asya’da bir entegrasyon peşindedir.

Komünizmin ve Sovyetlerin sonunun yarattığı yeni problemlerden biri de çeşitli yerlerde milliyetçilik ve mikro-milliyetçiliğin patlak vermesi olmuştur. Bu sonuncu olgu, hakim gücün zayıflaması sonucu bazı küçük (mikro) toplulukların üzerlerindeki baskının hafiflemesiyle kendi milli-etnik benliklerini uyandırıp vurgulayarak daha çok hak, özerklik ve hatta bağımsızlık (ayrılma-kopma) arayışlarına kadar görünümsergilemiştir. Bu olgular, yer yer günümüzde de devamda olup, 21. Yüzyılda da kısmen (yenileriyle) devam edecektir.

Böylece, Avrupa Topluluğu’nun ön planda görüldüğü birleşme, bütünleşme (entegrasyon) akımına zıt bir ayrışma-kopma (dezeritegrasyon) akımının varlığından söz etmeliyiz. Son yıllardaki dünya politika arenasında bu şekilde gelişen garip çelişkiyi somut örnekleriyle açıklamadan önce, Avrupa entegrasyonunun en belirgin niteliğinin “sup-ranasyonalizm” (milliyet üstü=milli yetkilerin daha üstün yönetime devredilip, yeni ortak üst kurumlarca yönetilme) olduğunun altı çizilmelidir.

Şu halde, bir yandan yeni uluslararası üst merkezi kurumların (Brüksel ve Strazburg’daki AB organlarının) yönetimine giriş eğilimi yaşanırken, bir yandan da mevcut bazı devletler içindeki milli-etnik unsurların merkez yöne-timleriyle bağlarını gevşetme veya koparma eğiliminin de piyasaya çıktığını görmekteyiz. Başka bir ifadeyle, bir yanda birleşerek büyüme istekleri, bir yanda da ayrışarak küçülme istekleri günümüz politika dünyasının ilginç bir (ikilemi) yeniliği olmaktadır. Görünen o ki bu ikilem 21. Yüzyılda da kısmen yaşanmaya devam edecektir.

Yeni moda olarak gözlenen mikro-milliyetçilik ve ayrılıkçılık, bazen tarihi, bazen ırki, bazen ekonomik, bazen dinsel nedenlerden kaynaklanmakta veya öyle görünmektedir. (Daha evvelki yıllarda, ideolojik farklılık da bir faktör olarak “ikilik” yaratmış ise de şimdilik bu faktör gücünü yitirmiş ve böyle bazı devletler birleşmiştir (Batı ve Doğu Almanya, Kuzey ve Güney Yemen birleşmiş, İki Kore’ler ile Tayvan ve Çin henüz ayrıdır).

Şimdi, dünya politika arenasında yaşanan (ve yaşanacak) bu iki yönlü trafiği örnekleriyle görelim.

Sovyetler Birliğinin 90’lı yıllar başında dağılmasıyla yeni bağımsız devletlerin ortaya çıkışı bir milliyetçilik olayıdır. Nitekim bu Birlik’ten önce mevcut topluluk ve devletler, yine (bazı farklarla) siyasi-bağımsız kimliklerine kavuşmuşlar, böylece Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve eski tarihi Türkistan’ın parçalan bugünkü Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ile Baltık’ta Estonya, Letonya, Litvanya ve güneyde Moldova ortaya çıkmıştır.

Eski Yugoslavya’da milliyetçiliğin yeniden doğuşu ile dağılıp, bir kısmı çok kanlı mücadelede, yeni Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek devletleri doğmuş, yalnız kalan eski hakim güç Sırbistan ise yanına-biraz da baskıyla- Karadağ’ı katarak bugünkü küçülmüş yeni Yugoslavya ortaya çıkmıştır. Yeni Yugoslavya’da son olarak Kosova olayı patlak vererek Arnavut çoğunluğun yeni bir mikro-milliyetçilik durumu kendini göstermiştir. Avrupa içlerinde çatışma ve gerginlikler yaratmış bu olay (1999)

NATO müdahalesi ve Rusya’nın da katılımı ile halen stabilize edilmiş, ancak 21. Yüzyılın çözüm gerektiren bir siyasi sorunu olarak durmaktadır. Öte yandan, üç ayrı etnik nüfustan oluşmuş Dayton Anlaşmasıyla kurulan zoraki Bosna-Hersek devleti de kırılgan bir durum arzeden potansiyel bir kriz bölgesidir ve mikro milliyetçiliğin bir mozayiki halindedir (İçinde Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırlar, biraz da Türk vardır).

Bu örneklerden bir kısmı çatışmalar ve iç savaş gibi olaylarla olurken, bazıları da çatışmasız, siyasi formül ve diyaloglarla gerçekleşmiştir (Sovyetler Birliğindeki değişim ve kopmalar şaşırtıcı biçimde savaşırsız gerçekleşmiştir).

Yine çatışmasız gerçekleşen ayrışma Çekoslovak-ya'da olmuş ve Slovakya ile Çek Cumhuriyeti olarak sessizce iki devlete ayrılmışlardır. Ekonomik eşitsizlik bunu doğurmuştur.

Bu arada Belçika'da da bir değişim yaşanmış ve ülke üç bölümlle adeta "federal yapıya" geçmiş ve Valon'lar (Fransız kökenliler) ile Flamanlar (Hollanda kökenliler) ve Brüksel bölgesi (iki toplum karışık halde) yeni bir politik yapılanma yaşanmış, ancak toprak bütünlüğü -tek devlet-korunmuştur. Bunda ekonomik farklılık ve memnuniyetsizliğin rol oynadığı görülmüştür.

Öte yandan, İngiltere'de (Birleşik Krallık'ta) İskoçya ve Galler bölgelerinin halkları da barışçı yollarla kendi millî meclislerini kurarak, bir takım idari ve mali yetkilerini Londra yönetiminin elinden almışlardır. İlerde bu ayrışma belirtilerinin neler gösterebileceği henüz bilinmiyor, ama yine bu devlette Kuzey İrlanda sorunu kanlı bir şekilde (IRA eylemleriyle silahlı çatışmalarla) sürmektedir. Ayrılıkçılar-Katolikler- koparak güneydeki İrlanda devletine katılmayı savunurken, nüfusun protestan bölümü ise İngiltere ile (Birleşik Krallık olarak) devam taraftarıdır. Son 25-30 yıldır 4-5 bin kişinin hayatına mal olmuş bu çatışmalar dinsel (katolik/protestan) gibi görünse de, esasında politiktir.

Ayrışma sorunu yaşanan bazı Asya ülkelerine de bir göz atarsak, geçmişte 5-6 yıl süren ve birkaç milyon cana malolan Kuzey-Güney Vietnam savaşının ideolojik sebepten olduğu görülüyor (komünist olmuş Kuzey ile olmayan Güney arasında). Bu savaş ABD'nin de karışmasıyla, 60 bine yakın Amerikalı da ölmüştür. Ondan önce 1950-51 Kore Savaşı da komünist olmuş Kuzey Kore ile olmayan Güney arasında ABD ve diğer bir kısım devletlerin de -Türkiye de dahil- katılımlarıyla ve Çin'in desteğiyle kan-

lı ve büyük bir ideolojik savaş olmuştur (bu iki kesim hala ayrı devletlerdir).

Asya'da bugün daha sınırlı ve ufak çapta ayrışma (mikro-milliyetçilik) çatışmaları devamdadır. Srilanka'da 20 yıla yakındır süren Tamil'ler hareketi, ayrılarak Hindistan'ın Tamil nüfuslu bölgesiyle birleşmeyi amaçlayan ve 60 bin cana mal olmuş bir çatışmadır. Şimdilerde durmuştur.

Endonezya'da Doğu Timor'da birkaç yıl önce patlak veren ayrılıkçı hareket birçok cana mal olmuş ve sonuçta burası Endonezya'dan kopmuştur (BM asker göndererek bu uyuşmazlığa karışmıştır). Şimdi Aceh bölgesi (petrolü bol bir yer) benzer huzursuzluklar içindedir. Gelecek yıllarda ne olacağı henüz meçhuldür.

Hindistan, 50 yıl kadar önce ilhak ettiği Keşmir'de silahlı direniş (müslüman halkın örgütleri) karşısındadır ve ayrıca Sikh dininden olan halk kitlesi de zaman zaman eylemler yapmaktadır. Hindistan büyük bir halklar mozayigidir.

Avrupa'da İspanya'da Bask bölgesinin bağımsızlığını isteyen ETA örgütü yıllardır eylem halindedir ve 800 kişinin ölmesine yol açmıştır. Fransa'da da bir Bask bölgesi ve halkı vardır. Ayrıca, Fransa'da Korsika adası da zaman zaman huzursuzluklar ve olaylar yaşıyor.

Afrika da yıllardır büyük sancılar çekmiş, Nijerya (ayrılıkçı Biafra ile), Kongo, Angola, Somali, Sudan ikilik halinde kanlı iç çatışmalar yaşıyor, Ruanda'da Hutu-Tutsu katliamlarından yüzbinler ölmüş, Etyopya ile Eritre ayrışmıştır. Son Sierra Leone olaylarına BM el koymuştur.

Ortadoğu'da 50 yıla yakındır sürmüş Filistinle ilgili gözüken Arap-tsrail çatışması son 10 yıldır Filistin milliyetçiliği ağırlıklı olmuş, bu sürede atılan barış adımları (Oslo süreci) henüz tam barışı getirememiştir. Bu konu da 21. Yüzyıl başlarındaki en dikenli sorunlardan biri olup, esasta Kudüs'ün statüsündeki özel-

liklerden kaynaklanan anlaşmazlık sebebiyle daha süreceğe benzemektedir. (Diğer sebepler de mültecilerin Filistine geri dönüşü, su kaynaklarının paylaşımı, yeni Yahudi yerleşim birimleri, Filistin yönetim alanlarının genişletilmesi v.s. çeşitlidir)

Rusya’da Çeçen’ler de huzursuzluk akımının örnekleri olup, halkın bir bölümü Rusya ile çatışmalarda büyük kayba uğramıştır. Bu bölgede, ayrıca, Gürcistandaki Abazya ve Güney Osetya-da da son 10 yıldaki mikromilliyetçilik olayları dikkati çekmiştir.

Türkiye de 25 yıl kadar dış destekli örgütsel terör (PKK) yaşamış, bu eylemler 40 binden fazla cana mâl olmuştur. Halen sürüyor.

21. Yüzyıl dünyasının yer yer benzer bazı sancılar yaşaması ihtimal harici değildir. Azınlıklar konuları da dünyada ön plana çıkmıştır. Bazı çevrelerde, mikro milliyetçilik, azınlık konuları, etnik terör aynı sepete konmaya çalışılmakta veya bu çevrelerin kafaları karışık durumdadır.

Bu alanlardaki son gelişmeler ilerdeki “Son Bölüm – 21. yüzyılın ilk On yılı kısmındaki Sosyo-politik gelişmeler” başlığında yer almıştır.

BÖLÜM 4

» » »

ÇEVRE KONUSUNDA BÜYÜYEN TEHDİTLER NELER?

21 . Yüzyılın kanımızca potansiyel tehlikeli en önemli konusu “Çevre” ve sorunlarını bu bölümde ele alırken, öncelikle dünyanın ve insanlığın geleceğinin temel taşı veya belke miği olduğunu vurgulayarak, okuyucunun özel dikkatini çekmek zorundayız.

Oksijen miktarı düşmüş ve bozulmuş bir hava, mikroplanmış içme suları, en yaşamsal tarım ürünlerine gereken miktarların ve elektrik üretimine gerekli limitin altına inmiş verimsiz su kaynaklarının gittikçe yetersiz olduğu bir dünyada en modern araçlar, binalar, konfor ve silahların olması ne ifade edebilir? Teknik ve ileri teknoloji sahibi, ama hava ve suyun yeterince bulunmadığı bir yer küresinde insanların uzun süre normal yaşamaları ve medeni bir düzeyden bahsetmeleri olanağı bulunmadığı kuşkusuzdur. Çünkü teknoloji canlılar için vardır.

Dünyamızdan gelmiş geçmiş 80 milyar insanın (ve de miktarı tahmin dışı diğer canlı türü hayvanların) dikkatsizce ve havardaca kullandığı yerküremiz bugün de 6 milyardan fazla insanı barındırıyor ve birçok bölgede ve çeşitli alanlarda alarm vermeye başlamış bulunmaktadır. Henüz kapattığımız 20. yüzyıl ortalarından itibaren, özellikle 1970’li yılları takiben bu gerçeğin önemi anlaşılmaya başlanmış ve dünya çapında çareler aranması

dönemine girilmiştir. Gittikçe ağırlaşan çevre bozulması/kirlenmesi olgusu, bu vahim gidişatın bir veya birkaç ülkenin sorunu değil, fakat büyük bölgelerin ve tüm insanlığın sorunları olduğu ortak bilincinin doğmasına yol açmıştır, uluslararası toplantılar ve bölgesel konferansların yanısıra, bilimsel örgütlenmeler ile siyasal hareketler (Çevrecilik/Yeşiller Partileri) dönemi başlamıştır. Böylece, dünya politika arenasında bu konular da yeni ve önemle yer alan bir unsur olmuş bulunmaktadır.

Öncelikle kısaca dünyadaki çevre bozulmalarının (degradation) başlıcalarının bir listesini çıkaralım:

- Hava ve su kirlenmesi -denizlerde/göllerde/nehirlerde-Sera gazlarının artışı ile iklim değişiklikleri (ısınma)
- Ormanların ve yeşil kuşağın azalması
- Gürültü kirlenmesi (motorlu araçlar, makineler vs.artan sesleri)
- Görüntü kirlenmesi (iş merkezi binaları, tabelalar, reklam panoları vs).
- Verimli toprak aşınması (erozyon)
- Hayvan ve bitki türlerinin azalışı
- Nükleer maddelerin yarattığı ölümcül tehlike
- Petrol ve petrokimya sanayiinden kaynaklanan kirlilik
- Bazı gazlar ve maddelerle ozon tabakasının tahribi-kara delikTrafik kirliliği (kuralların çiğnenmesi, keşmekeş, kazalar, egzozlar)

Bunların herbirini örneklerle özetlemeden önce, son 30-40 yılda yapılan bilimsel gözlem, araştırma ve yayınların hepsinin, yeryüzündeki doğa bozulmaları ve kayıplarının ve bunların neticesi olarak ortaya çıkan çok olumsuz tehlikeli sonuçların hep insanoğlunun “kalkınma” (development) tutkusu sebebiyle olduğu üzerinde fikir birliği içinde oldukları görülüyor. Böylece; kalkınma, yani daha iyi yaşamının bedelinin, doğanın şu veya bu

şekilde bozulması şeklinde ödendiği gerçeği ortaya çıkıyor. Buna ilâveten, yeryüzünde insan sayısının artışı da doğanın aşınması ve çeşitli kayıplara uğramasının baş etkenlerinden biri oluyor. Bu nedenle, son zamanlarda “Sürdürülebilir Kalkınma” (sustainable development) deyim ve kavramı, bu konuların gündeminde baş köşeye oturmuş bulunuyor. Bu, çok basite indirgenmiş bir açıklama ile “Evet kalkalım, doğal kaynakları kullanalım ve harcayalım, ama bir yandan da bu kaynakların yenilenmesi, temizlenmesi, yeniden işe yarar duruma gelmesini de sağlayalım” demektir. Bunu yapmak için de yeni teknolojiler, yoğun çabalar, yeni yasal ve idari düzenlemeler şart olmaktadır. Böyle bir eylemler demeti de para harcanmasını, yeni yatırımları gerektiriyor. İşte meselenin can noktası da burada düğümleniyor. Ya eldekileri tüketip bitirecek ve sonunda berbat bir doğanın esiri olacağız, ya da kullandığımızı imkan ölçüsünde koruyacak veya yerine koyacağız ki bu döngü devam etsin, insanların, ülkelerin kalkınması sürüp gitsin. Bu durumu şairin dediği gibi “Olmak ya da olmamak” (to be or not to be) söylemiyle özetleyebiliriz. İşte şimdi, insanlık ve dünyamız bu kritik noktada bulunuyor.

Dünya politikası açısından, yukarıdaki çevre sorunu türlerinin bazıları ulusal politikalar ve tek taraflı önlemler gerektirirken, bir kısmı ise devletlerin yardımlaşması, ortak önlemler araştırması ve uygulamaları, koordineli çalışmaları ve bu amaçlarla ikili veya çok taraflı görüşmelerle, anlaşmalar ve sözleşmeler yapmalarını gerektirdiğinden ortak önem taşımaktadır. Bu politik boyuta birkaç örnek gerekirse; mesela, üç beş ülkeden geçen bir nehrin kirletilmesine karşı ortak koruyucu önlemlerin hazırlanması, tehlikeli duruma girmiş bir nükleer santralin komşularına da verebileceği zararlar, petrol sanayisinin ve diğer atıkların denize verilmesi sonucu bu denizde kıyısı bulunan ülkelerin kıyılarının zarar görmesi, yan komşu ülkelere zarar verebilecek ağır sanayi ve kimya sanayii faaliyetleri, nükleer kazalar ve nükleer madde kaçakçılığının önlenmesi vs. gibi.

Ayrıca da, zehirleyici sera gazlarının, ozon deliklerinin, atmosferdeki ısınmaların, iklim değişikliklerinin değil birkaç ülke, fakat büyük bölgelere ve tüm dünyaya zararlı olabileceğinden, evrensel boyutta işbirliği ve önlemler gerektirdiği kuşkusuzdur. İşte böyle durumlar, siyasi müzakerelere, konferanslara, ortak eylemlere ve işbirliğine yol açacak, siyasi kararlar gerektiren işler olmaktadır. Henüz bitirdiğimiz 20. Yüzyıl ikinci yarısında bu çalışmalar başlamakla beraber, esas 21. Yüzyılda daha da yoğunlaşarak, en temel dünya ve uluslararası siyaset meselesi olmaya aday durumlar yaratacağı kuşkusuzdur.

Çevre sorunlarına küresel boyutta eğililmesi ve dünya siyasetine girmesi bazı entelektüel ve akademik çalışmalarla (yayınlar, raporlar gibi) başlamış, ilk kapsamlı uluslararası toplantı 1972’de Stockholm’de olmuştur. Bundan sonra takip (follow up) çalışmaları yapılarak, 1976’da ilk kez B.M. tarafından Dünya Çevre Günü ilan edilmiştir. 1978’de Montreal Protokolü ile dünya çapında CFC kimyasallarının (chloro-fluoro-carbons) kullanımını durdurmak kararı alınmıştır (Bu maddeler ozon deliği sebebidir). Yine 1987’de de B.M. öncülüğündeki “Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu”nun hazırladığı “Ortak Geleceğimiz” (Our Common Future) kitabı yayımlanmıştır. 1990’lar başında ise Dünya İklim Konferansı (Cenevre-de) küresel ısınmayı ele almıştır. 1972’de “Büyümenin Sınırları”(Limits to Growth) isimli bilimsel inceleme nüfus artışı, kaynak israfı ve çevreye dikkati çekmiştir. Böylece dünya kamuoyu ve devlet yöneticilerinin de dikkatleri uyandırılarak 1992’de Brezilya-Rio’da dünya liderlerinin katıldığı çok geniş bir dünya zirve toplantısı (Earth Summit) resmi adıyla “B.M. Çevre ve Kalkınma Konferansı” (CJMCED) yapılmış ve 170 ülkenin devlet veya hükümet başkanları katılmıştır.

Rio (dö Janeiro) Zirvesi sonucu çok kapsamlı (800 sayfalık) bir doküman kabul olunmuş ve bu alandaki sorunlar ile öngürülen tedbirler bu önemli dokümanı oluşturmuştur. Dünya siyaset literatürüne “Gündem 21” (Agenda 21) adıyla giren bu teknik- si-

yasi doküman, 2000 yılına (yani 21. Yüzyıl başına) kadar, çevre ve kalkınma konularında yapılması gerekli görülen 120 kadar girişime (önlemlere) yer vermiştir. Bunlardan bazıları yerine gelmekle beraber, çoğu henüz kayda değer bir ilerleme yapamamıştır. Zaman zaman da yeni toplantılara konu olmaktadır.

Yine Rio zirvesi sırasında bir “Rio Deklarasyonu” belgesi yayınlanarak, insanlığın ve dünyanın “Ekolojik Hakları”na dikkat çekilmiş adeta doğa konusundaki bir insan hakları beyannamesi (bildirgesi) olarak, çevre ve kalkınma konusunda temel ilkeleri ortaya konmuştur (buna, bazıları “Dünya Beyannamesi”de demektedirler). Özünde, ekonomik ve sınai üretim faaliyetleri yapılırken, çevreye verilen zararın buna sebep olanca karşılanması için kısaca “kirleten, öder” kuralını koymak olmuştur. Tüketicilerin de bilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, karbondioksit (CO₂) ağırlıklı sera gazlarının (greenhouse gases) havaya ve iklime yaptığı “ısınma” (warming) etkisiyle mevsimlerin anormallikler göstermesini, yeryüzü sıcaklığının artışıyla, sebep olacağı ciddi problemleri ortaya koyan ve tedbirlerini vurgulayan bir anlaşma da imzalanmıştır.

Konferanstaki çalışmalarda bu işlerin dünyaya (devletlere) yıllık faturasının 125 milyar dolara mal olacağı tesbiti yapılmıştır. Oysa, önlemlere ve fakir ülkelere yardım için bunun yarısı harcanıyor. Böylece, en çok sanayi sahibi ülkelerin sebep olduğu bu sorunu büyük ölçüde o ülkelerin karşılaması gereği ortaya çıkmış, ama onların fazla o taraflı olmadığı da anlaşılmış olup, bu tatsız durum 21. Yüzyılın önemli dünya siyaseti meselelerinden biridir. Özetle, yoğun sakıncalar yaratan bol sanayi üretimi yapılarak cepler dolduruluyor, fakat önlemler konusundaki yüklü masrafları karşılamak için pamuk eller cebe gitmiyor!

Nitekim, bu söylenenleri rakamlandırıp, örnekler verirse, şunları söyleyebiliriz:

Dünyada gittikçe artan havadaki karbondioksit yüzdeleri ve buna bağlı olan tehlike doğuracak iklim ısınmalarının yarıya ya-

kını (%45) sadece en baştaki -zengin-sanayici ülkeler (G-7) tarafından yaratılmaktadır ve bunların başında da (%25 ile) ABD gelmektedir. Bunlar, böyle giderse, iklim ortalamalarında 2025 yılında 1°C ve 2100 yılına varıldığında 3°C artışa yol açmış olacaklar (ileri yıllarda yazın gölgede 45-50 dereceler görüleceği ileri sürülüyor).

Günümüzdeki -2000’ler başındaki- çeşitli bölgeleri vuran şiddetli seller, kasırgalar, tayfunlar, kuraklık sıkıntıları ve ölümler getiren doğal afetler bu sıralarda başlamış bulunan mevsim normallerini sık sık aşan anormal sıcaklar (küresel ısınma belirtisi) sonucu olmaktadır. Daha 1988’deki Toronto konferansında, sera gazları üretiminin 2005 yılına kadar %20 azaltılması gerektiği vurgulanarak, böylece insanların ve diğer canlıların gelecek yıllarda bu olaylarla başedebilmeleri sağlanabileceği düşünülmüştür. Küresel ısınmanın deniz taşmalarına, kıyıları su basmalarına ve bazı adaların ve kıyı tesislerinin yokolmasına sebep olduğu, ayrıca bazı ürünlerin de mahvına ve kıtlığa yol açtığını hatırlatmalıyız. Çünkü global ısınma kutuplardaki buz dağlarını, bazı önemli buzulları ve yüksek dağlardaki karları eriterek, deniz seviyesini yükseltiyor. Hatta son ölçümlere göre, dünyanın en yüksek noktası Himalayalar-daki Everest tepesinin karları bile her yıl 7 cm. azalmaya başlamış bulunuyor.

Bu sakıncaları ele alan 1998 Kyoto (Japonya) İklim Konferansında geniş katılımımla bir belge “İklim Değişiklikleri Çerçeve Sözleşmesi” ortaya çıkmış ve sanayici ülkelerin dünyaya yaydığı altı tür sera gazı miktarının 2008-2012 arasında %5,2 oranında düşürülmesi zorunlulukları getirilmiştir. Bu gazların eski Sovyetler Birliğinin sanayi bozuklukları giderildikçe azaldığı saptanmıştır. İklim konferansları devam etmekte olup, 21. yüzyılın ilk toplantısı Kasım 2000’de La-hey’de yapılmıştır. Orada, tedbir almayan ABD ile nisbeten durumu düzeltilmiş AB çarpışmıştır.

Son 10 yılda çevre ve iklim konusunda çalışmalar ve konferanslar devam etmiş, en son 2009 Aralıkta Kopenhag’da büyük

bir Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı toplanmıştır. (Bkz. İlk On yıl bölümü sonlarda s.)

Öte yandan, uyanlar ve anlaşmalar sonucu, ozon tabakasını incelten kimyasallara bir kısım ülkelerin önlemler almaları üzerine, bazı düzelmeler söz konusu olup, eski normal hale ancak 40-50 yılda döneleceği uzmanlarca açıklanmıştır. Ozon tabakası incelmesi sonucu ortaya çıkan “Kara Delik” alanının ABD’nin topraklarının 2 katı büyüklükte olduğu saptanmıştır. Güneş ışınlarının engelsiz girdiği bu delik insanlarda cilt kanseriyle, bitkilere zarar vermektedir (Güney Kutbuna yakın bir Arjantin kentinin artık hiç korunmadığı ölçülmüştür).

Küresel boyutta bu çalışmalar sürüp, bazı uluslararası sözleşmeler yapılırken, kıtasal boyutlarda bölgesel bazı anlaşmalar ve önlemler de söz konusu olmaktadır. Bunların biri de Avrupa’da gerçekleştirilmiştir.

1992 tarihli “Avrupa Kentsel Şartı” belgesi bunlardan olup, Avrupa Konseyi ülkeleri -Türkiye dahil- arasında (halen 41 üyeli) Strazburg’da yapılmıştır. Bu temel belgenin özü, üye ülkelerdeki “ulaşım ile kentlerdeki çevre ve doğa” açısından bazı kurallara dikkat çekilmesidir. Özetle; özel araba yolculukları azaltılmalı, bisiklet yolları yapılmalı, yayalara öncelik veren düzenlemeler arttırılmalı, toplu taşıma araçları kullanılmalıdır. Böylece, otomobil gibi araçların egzoz dumanlarının yarattığı hava kirliliği, trafik keşmekeşi ve stresi düşürülmek istenmiştir. Zararı az, dumanlı yakıtlar kullanılmalı, temiz teknolojiler seçilmeli, havayı kirliletmeyen ve güneş enerjisi sistemleri yaygınlaştırılmalıdır. Yeşil alanlar ve doğayı koruma çabaları özendirilmeli, hava kalitesi ve kent iklimine olumlu katkıda bulunacak ağaçlandırmalar yoğunlaşmalı, çocukların doğayla doğrudan ilişki kurmalarına önem verilmelidir. İnsanların gittikçe yığıldığı kentler (kentleşme olgusu) hava ve sağlık sorunlarının önemini öne çıkarmıştır. Ama diğer sorunlar da var.

Çevre açısından, trafik ve gürültü kirliliği türlerinden bahsetmiştik . Büyük kentlerde ve Türkiye gibi kent içi ve şehirlerarası kara trafiğinin bozuk ve sorunlu olduğu ülkelerde bu türün önemi çok yüksektir. Kurallara aldırmamak, teknik açıdan yetersiz araçları kullanmak, bozuk kalite yakıt ve dumanlar gibi faktörler hem çevreyi bozmakta, hem de ölümcül kazaları çoğaltmaktadır. Örnek olarak Türkiye’imizde büyük çevre sorunu olan trafik facialarını (şimdilerde trafik canavarı sözü tutmuştur) bazı rakamlarla açıklayalım:

Yıl	Kaza sayısı	Ölüm
1960	8 bin	1590
1970	19 bin	3978
1980	36 bin	4199
1990	115 bin	6286
1999	438 bin	4596

2010 yılına gelinceye kadar binlerce kişi daha son 10 yılda (45 bin ölü) trafikte can vermiştir. Sadece 2009 da 3 bin kişi ölmüş 160 bin kişi yaralanmıştır. Son on yılda 1,5 milyon trafik yaralımız olmuştur. Türkiye trafik kazaları ve ölümlerinde rekortmen gibidir.

Her gün 500 yeni aracın trafiğe çıktığı İstanbul’daki (şimdilik) toplam 2-3 milyon aracın bir çoğunun devamlı sokakta kalarak, ayrıca diğer çevresel sorunlara yol açtığı da biliniyor. Ara sokakların birçoğu zor geçiliyor.

Dünyada her yıl artan kara taşıt araçlarının (1999’da 55 milyon yeni araç -dünyada- üretilmiştir) insanoğlu için yeni çevre sorunları getireceği ortadadır, uluslararası araç trafiği bu nedenle devamlı yasal ve teknik düzenlemeler konusudur, ülkeler arası ilişkilere de bazı etkileri olmaktadır. Eskimiş araçlar Avrupa Birliği ülkelerine sokulmuyor. Böyle TIR’lar Avrupaya mal götürmüyor.

Denizlerde, göllerde, akarsularda ve diğer tatlı su kaynaklarındaki çevre kirlenmesi olgusu da modern toplum hayatını ve ülkelerarası ilişkileri zaman zaman etkileyen önemli bir faktördür, unutmayalım; su hayattır.

Öncelikle, içme suyu kaynakları ile kullanma suları (evlerde, tarım ve sanayide) artan insan sayısına göre zaten yetersiz olup bir de bunların kirlenmesi ile yararı azaldığından, her türlü su kıtlığı ve buna bağlı sorunlar gün geçtikçe her yerde artmaktadır. Birçok hastalığın sebebi mikrop lu sular içmek veya gereğince temizlenmemektir.

Bu yüzden dünyada yılda 10 bin kişinin-çoğu çocuklar-öldüğü belirtilmektedir. Suyun azalması (ve kuraklık) barajlara da olumsuz etki yapıp, tarımsal sulamayı ve elektrik üretimini düşürmektedir.

Avrupa'nın Tuna ve Ren nehirleri ile Rusya'daki büyük nehirlerin suları da sanayi ve kimyasal atıklar yüzünden zehirlenmişler, Karadeniz ve Marmara ile Hazar çok bozulmuştur. Buralarda balıkçılık ölmeye yüz tutmuştur. Akdeni-zi kurtarmak için kıyıdaş ülkeler Barselona Sözleşmesini imzalamışlardır.

Evvelce Sovyetler Birliği-yken büyük Aral Gölü suları sağa sola aşırı pamuk üretimi için akıtılmış, bu göl neredeyse kurumuştur. Tuzlu toprağı ise rüzgarla bütün bölgeye zarar vermektedir. Sibirya'daki Baykal Gölü dünyadaki tatlı suyun %25 kadarına sahip olup, yüzlerce çeşit bitki ve hayvana can vermekte, fakat önün da tahribine geçilmiştir. Önemli nehirlerin 21. Yüzyılda korunması gerekiyor.

Denizler de yer yer petrol kirlenmesi, sanayi ve evsel atıklar, gemilerin kirlenmesi, dibe batmış gemiler -nükleer denizaltı batıkları- yüzünden gittikçe kirlenmektedir. Atlantık'te bugüne kadar 6 nükleer denizaltı (2'si ABD ve 4 Rus) batmış olup, dipte yatmaktadır. Barents denizinde bir süre önce batan dev Rus denizaltısı "Kursk" bunlardan sonuncusudur. 21. Yüzyılda, dünya

denizleri insanlığın ortak malı olarak ortak işbirliği ve siyasi kararlarla kurtarılmalıdır.

“Su” konularına ilerdeki “Enerji” bölümünde etraflı değinilecektir.

Nükleer enerji, gittikçe azalan petrol yüzünden, hayli önem kazanmışsa da nükleer santrallerdeki kazalar yüzünden tehlikeli durumlar yaşanmıştır. 1986’da Sovyetlerdeki Çernobil santralindeki patlamanın yarattığı radyoaktivite yüzlerce kişiyi öldürmüş, binlerce kişide kanser ve sakatlıklara sebep olmuş, havaya ve tarıma ağır etkiler yapmıştır (daha önce ABD’de de santral kazası olmuştur. Yer yer kazalar olabiliyor). Dünyadaki 400 küsur nükleer santralin bir kısmı eskidikçe yeni tehlikeler yaratıyor. Almanya, bunları 2020 yılına kadar devreden çıkarma kararı almıştır. Bazı ülkeler de böyle önlemler düşünüirken, diğer bazıları da -Türkiye de- nükleer santral planlıyor veya yapmak üzeredir. Bu durum 21. Yüzyıl için önemli bir sorundur ve siyasi boyutları da vardır. Bir kısım varlıklı devletler, Rusya’ya ve bazı diğerlerine (Ukrayna, Bulgaristan, Ermenistan gibi) eski ve tehlikeli teknolojileri yüzünden parasal katkı yaparak böyle nükleer kazaları önlemeye çalışıyorlar. Bu durum, 21. Yüzyılda daha da artarak, dünya politikasının önemi bir boyutu olacaktır. Netekim, İran da nükleer enerjiye geçmek aşamasındadır ve askeri amaca yönelme olasılığı da belirmiş olup, ciddi siyasi kriz halindedir.

Nükleer silahların kullanılması dünya için kitlesel boyutta ölümcül olduğu gibi, durdukları depo veya mevzilerde de bir kaza halinde büyük çevre tehdidi halindedirler. Ayrıca, çalınmaları, kaçakçılık konusu olmaları, teknolojisi zayıf devletlerin nükleer silah edinme hevesleri insanlık ve dünya-doğa için büyük bir tehlike kaynağıdır. Yeni yüzyılda devletlerarası ilişkilerde bu konu da ortak yeni önlemler ve politikalara konu olacaktır.

Petrol, dünya ekonomisinin ve sanayiinin cansuyu olduğu ölçüde de tehlikeli ve çevre açısından zararlı olmuştur. Rafineriler ve petrokimya tesisleri, denizden petrol çıkarılması (offsho-

re üretimi) çevreye ve denizlere kirlilik ve zararlar verebilmektedir. Petrol ve doğalgazın gemilerle ve boru hatlarıyla (pipe lines) nakli kaza halinde çevre için büyük zararlar sebep olmaktadır. Bu nedenle, dünya politikasında 21. Yüzyılda bu maddelerin taşınmasının yaratacağı sorunları düzenleyecek çalışmalar yoğunluk kazanacaktır. Boğazlardan ve kanallardan nakliyat, tanker kazaları, boru hatlarının güvenliği, denizdeki üretim platformlarının durumu, karayollarında petrol taşınması gibi hususlar uluslararası ciddi koordinasyon ve anlaşmalar konusu olacaktır. Yoksa ikide birde vahim durumların ortaya çıkması kaçınılmazdır. Geçtiğimiz yıllarda dünya denizlerinde bu tür kazalar yaşanmış ve büyük çevre-deniz sorunları yaratmıştır. Ter temiz Alaska sularında Exxon-Valdez ve Amoco Cadiz dev petrol tankerleri kazaları sonucu kirlenme, Manş Denizi'ndeki tanker kazaları, İstanbul Boğazı'ndaki Romen Independenta tankerinin ve diğerlerinin günlerce yanışı sonucu deniz ve hava kirliliği için sadece birkaç örnektir. Önümüzdeki yıllarda Hazar ve Kazakistan petrollerinin artan üretimi sonucu tankerler, sırf Türk Boğazları'na yüklenirse büyük deniz kazaları ve çevre felaketleri İstanbul'u yakından tehdit edecektir. Belki Boğazlar'ın statüsünün (Montrö Sözleşmesi) değiştirilmesi gündeme gelecektir. Son 10 yılda bölgemizde yeni başka alternatif petrol geçiş yolları belirmiştir.

Yerküremizin akciğerleri ve oksijen kaynağı olan ormanlar ve yeşillikler de son yüzyılın yoğun kalkınma furyası ve insanların hırsı ve dikkatsizlikleri yüzünden çok olumsuz etkilenmiş olup, halen de insanlığın önündeki ciddi sorunlardan biridir. Yüzyılımızın insanı buna da hep birlikte çare aramak durumundadır. Ormanlar ve yeşil kuşak, sanayi ihtiyaçları, yakacak ve yangınlar ile tarım ve yerleşim alanları açmak amacıyla tahribata uğruyorlar. Bu ağaç katliamları da seller ve rüzgârın savunmasız toprağı savurmasına yol açarak (erozyon olayıyla) büyük kayıplara neden olmaktadır. Böylece tarım alanları zayıflamakta, gıda üre-

timi düşmektedir. Yani bir zincirleme olgular düzeni yeryüzünü kemirmektedir. Son 50 yılda bu tür nedenlerle dünya arazileri %\ 1 kadar bir yozlaşmaya uğramış ki bu miktar Çin ve Hindistan topraklarının toplamından fazladır. Yerküremizde yer yer yeni çölleşmeler yaşanıyor.

Dünya bitki ve hayvan çeşitlerinin %50 kadarını yaşatan tropikal ormanlar hızla kayba uğrayarak, her yıl azalmakta hemen hemen 1970 sonlarından başlayarak neredeyse yarısı yok olmuştur. Geçtiğimiz yıllarda Brezilya'da Amazon ormanlarında ve Endonezya'da büyük orman yangınları haftalarca sürmüş ve büyük kayıplara yol açmıştır (Türkiye'miz de devamlı orman yangınları yaşıyor. Bazı Akdeniz ülkeleri de böyledir). Ormanlar ayrıca sera gazlarından karbondioksiti emerek havayı temizler. Son yüzyılda bu zehirli madde atmosferde %20 artış göstermiştir. Bu durumun hızla önüne geçilmesi gerekiyor ve ortak çabalar çok önem taşıyor.

Amazon ormanları bile gittikçe yozlaşmıştır.

Dünya ekonomisini ve politikasını yakından etkileyen bu özetlediğimiz vahim gelişmeler, evrensel boyutta incelemeler ve işbirliği amacıyla Birleşmiş Milletler Çevre Programı "ÜNEP" adındaki (United Nations Environment Program) uluslararası teşkilatı doğurmuştur. Merkezi Nairobi (Kenya) olan bu kuruluşun yanı sıra, "HABITAT" (Yerleşim Birimleri) teşkilatı da aynı yerdedir. Son olarak, bunlarla bağlantılı "Dünya Doğal Korunması İzleme Hizmeti" (World Conservation Monitoring Service) İngiltere'de -Cambridge- devreye sokulmuştur. Önümüzdeki 21. Yüzyılda bu kuruluşlar çok önemli olacaktır. Güçlü ve etkin bir Dünya Çevre Örgütü ve hatta özel bir Dünya Çevre Mahkemesi gerektiği kanısındayız.

21. Yüzyılda yukarıdaki devletler arası resmi teşkilatlar çalışmalarına ilaveten, bu alandaki Sivil Toplum Örgütleri (NGO'lar) da yoğun bir çaba dönemine giriyorlar. Bunlar içinde en faal ve tanınmış olanları "Green Peace" (Yeşil Barış) ile Dünya Doğayı

Koruma Fonu (WWF=World Wide Fund for Nature) örgütleridir. Bu sonuncuya “Dinler ve Koruma İttifakı” (ARC = Alliance of Religions and Conservation) da destek oluyor ve çeşitli etkinlikler yapılıyor.

Green Peace örgütü yaklaşık 5 milyon üye ve sempatizan ile çeşitli ülkelerde yerel kollara sahiptir (Türkiye de dahil).

WWF ise 96 ülkede küresel bir ağ kurmuştur ve 4,7 milyon destekçiye sahiptir. ARC’de 11 dinin temsilcileri çaba sarfediyor.

Türkiye’de Çevre Bakanlığı yanı sıra Doğal Hayatı Koruma Vakfı (DHKV) ve Çevre Gönüllüleri faaliyettedirler. Ayrıca TEMA Vakfı Türkiye’nin ağaçlandırılması açısından önemlidir. Bir de ÇEKÜL Vakfı çevre alanında aktiftir.

Sonuç: 21. Yüzyılda bütün dünya çevre sorunlarına zorunlu olarak eğilecek ve ortak çabalar gerekiyor. Türkiye de çok dikkat sarfetmelidir. Çünkü çevreyi hızla kirletiyoruz. Ülkemizde sanayi kirli çalışıyor, betonlaşma artıyor, kentsel yaşam zorlaşıyor, kirlileşiyor. Tarım alanlarını bozuyoruz, su kaynaklarımız azalıyor ve su kalitemiz düşüyor. Bu olumsuz gelişmeler insan sağlığı ve tarım-gıda durumunu negatif etkiliyor.

Yeni yüzyılımızdaki küreselleşmenin temel gereklerinden biri de dünya çapında çevreciliğin ortak eylemlerle geliştirilmesidir. Bunda yeterli gayret olmuyor. Belirlenen hedefler tutturulamıyor, Kyoto protokolü pek başarılı olamamıştır ve 2012 de sona erecektir.

(Bakınız-devam: ilerdeki İlk On yıl bölümü- Çevre)

BÖLÜM 5

”””

İNSAN HAKLARI NEYİN NESİ?

“İnsan Hakları” konusu 21. Yüzyıl girerken dünya siyasetinde diğer bir anahtar kelime (“küreselleşme”nin yanı sıra) olarak ön planda rol oynayan ve en çok kullanılan bir ölçüt durumundadır. Oysa, bu deyim veya özünde ona eşit diğer deyimler, 1789 Fransız İhtilali döneminde ve ondan sonra da zaman zaman bazı yazarların eserlerinde kullanılmış, kamu oylarının dikkatini yer yer çekmiştir.

Zamanımızda bu deyim, acılı bir dönem olan İkinci Dünya Savaşı biterken Birleşmiş Milletlerin kurulduğu 1945’de yeniden ele alınmış ve BM Ana Sözleşmesi (Char-ter’in) başlangıç bölümündeki giriş sözleri arasında “insanın temel hakları” deyimiy-le resmen gündeme girmiştir. Bunun daha olgunlaştırılmış ve işlenmiş şekli (1948) “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi” belgesinde 30 madde halinde belirgin hale sokulmuştur (Bu belgenin tam metni kitabımızda ek olarak verildiğinden, burada incelenmeyecektir). 1950 Kasımında da Avrupa Konseyinde Avrupa İnsan Hakları sözleşmesi imzalanarak 1953 de yürürlüğe girmiştir.

Kısa zaman içinde bu ana Bildirge’yi tamamlayacak başka anlaşma/sözleşme belgelerine de ihtiyaç duyularak, konuyu genişleten ve daha da detaylandıran 1966 tarihli “Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi” ile “Medeni ve Siyasal Haklar

Sözleşmesi” imzalanmıştır. (Türkiye bu iki sözleşmeyi geç imzalarak -2000 yılında- yürürlüğe sokmuştur).

Yine Avrupa’da 1961’de (Torino’da) “Avrupa Sosyal Şartı (charter)” imzalanıp 1965’te yürürlüğe girmiştir. Bu da yukarıdaki iki sözleşme esaslarını Avrupa platformunda tekrarlayan bir belgedir.

Bu açıklamalardan görüldüğü üzere, insan hakları konusu tek bir bildirgeden ibaret olmayıp, modern ve dengeli toplumun oluşması için, çeşitli konulara değinen bir kurallar (veya öngörüler) demeti, bir nevi belgeler topluluğudur. Sayıları 20’yi aşan bu uluslararası sözleşmeler şu konuları kapsamaktadır: Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar, medeni ve siyasal haklar, siyasal haklara katılın-ması, ihtiyari protokol, her türlü ırk ayrımının önlenmesi, “apartheid”in ortadan kaldırılması ve cezalandırılması, sporlarda apartheide karşı çıkma, kadınlara karşı her türlü ayrımın önlenmesi, “jenosif’in önlenmesi ve cezalandırılması, harp suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlarda zaman aşımı kuralının geçerli olmayacağı, kölelik, kölelik sözleşmesini değiştiren protokol, protokol ile değiştirilmiş kölelik sözleşmesi, köleliğin, köle ticaretinin ve köleliğe benzer kuruluş ve eylemlerin ortadan kaldırılması, kişi ticaretinin ve diğerlerinin kişiliklerini satmalarından kâr sağlanmasının önlenmesi, işkence ve diğer acımasız, insanlık dışı ve alçaltıcı muamele ve cezalandırmalar, evli kadınların uyruklulukları, vatansızlık hallerinin azaltılması, vatani olmayan kişilerin durumu, mültecilerin hukuki durumu, mültecilerin durumuna dair protokol, kadınların siyasal hakları, evliliğe rıza, evlilikte asgari yaş ve evliliklerin tescili.

Bu belgeler çalışmalara göre çeşitli zamanlarda ortaya çıkıp, imzalanmış, bazılarına katılımlar, ülkesine göre çeşitli tarihlere yayılmıştır. Yeni bazıları da ortaya çıkmıştır.

21. Yüzyıldaki insan hakları konusu görüldüğü gibi hayli geniş bir alanı kapsamaktadır. Kadın Hakları, Çocuk Hakları Sözleşmeleri ve daha bir kısım belgelerle bu kapsam genişlemiş

olup, yeni Yüzyılın sorun ve ihtiyaçlarına göre yeni bazı alanlar daha ortaya çıkabilecektir.

Birleşmiş Milletler'in düzenlemelerinin yanı sıra Avrupa Konseyi (şimdilik 41 ülke) ve Avrupa Birliği devletleri (şimdilik 15 ülke ve gittikçe artması söz konusu) insan hakları konusuna verdikleri önemi yoğunlaştırmışlardır. Ancak, biraz sonra görüleceği üzere, üyelerin bazı uygulamalarında ortaya çıkan farklılıklar, söylemlerdeki sözlere ve imzalanan belgelerdeki yükümlülüklerle rağmen bu alanda tam bir ahenk ve samimiyet yaratılamadığını, bazı ülkelerin bu prensipleri işlerine geldiği şekilde yorumlayıp, uyguladıklarını, bazı ülkelere karşı "çifte standart"la yaklaşıldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, başlıktaki sorulara yol açmaktadır.

Şu halde, insan hakları konusu 21. Yüzyılda daha da gelişmekle beraber, bazı uyumsuzlukları da gündeme getirerek yeni çabalar gerektirecektir.

İnsan hakları alanında yukarıda özetlenen hukuksal düzenlemeler yapılırken, bir yandan da bazı organ ve kurumlar da ortaya çıkmıştır. Günümüzde 41 ülkeyi kapsayan Avrupa Konseyi'nin (çoğunluğu Avrupalı fakat Avrupa dışı olanlar da katılmakta) eskiden beri oluşmuş bir İnsan Hakları Mahkemesi (evvelce Divanı) faal halde çalışmaktadır. (AB'nin organı olan Avrupa Adalet Divanı ile karıştırılmamalıdır).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyine üye devletlerin vatandaşlarının, hükümetlere karşı başvurularına bakar, hüküm verir, hükümeti suçlu bulursa tazminata mahkum edebilir. Ancak, başvuru bireylerin öncelikle kendi ülkesinin -veya yaşadığı ülkenin- mevcut bütün kanun yollarını (yargı mercilerini) kullanıp, bunları tüketmiş olması gerekir. Bu mahkemenin yargıçları üye ülkelerin hukukçuları arasından seçilmişlerdir ve böylece muhtelif ülkelerin vatandaşlarıdır. Mahkemenin yeri Straz-burg'dadır.

Birleşmiş Milletlerin ise bu tür bir mahkemesi yoktur. Bu alanda, yargı yapmayan, bir B.M. İnsan Hakları Merkezi (Cenevre) mevcuttur. Ayrıca, yılda bir toplanan BM İnsan Hakları Komisyonu da faaliyettedir. Bir de Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesiyle ilgili İnsan Hakları Komitesi görev yapar. Başka isimdeki Komiteler de yine insan hakları alanına giren diğer konularda (Irk Ayrımcılığını Kaldırma K.; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar K.; Kadınlara karşı Ayrımcılığı Kaldırma K.; İşkenceye Karşı K.; Çocuk Hakları K.; gibi) faaliyet gösterir.

Yine Avrupa'ya dönersek, şimdi Avrupa Birliği (AB) devletleri bir temel belge hazırlamış olup "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı (charter)" başlıklı bu belge AB vatandaşlığının da hukuksal çerçevesini çizerek, bir anayasa gibi bu kimselerin haklarını ve yükümlülüklerini belirtiyor. Nice'de (2000 Aralık) AB Zirve toplantısında kabul olan belgenin giriş kısmında AB'nin felsefesinin ruhu da şöylece ifade olunuyor: "Birlik (AB), bölünmez ve evrensel değerler olan insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma değerleri üzerine inşa edilmiştir. Demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanmaktadır. Birlik (AB) vatandaşlığını tesisle bir özgürlük, güvenlik ve adalet bölgesi oluşturarak, bireyi faaliyetlerinin (AB işlerinin) merkezine yerleştirir". Yani özetle, "AB bireyler (insanlar) için vardır" demekte ve 21. Yüzyılın kendisi için siyasi anlamını ortaya koymaktadır.

Bu güzel ve yüce duygu ve düşünceler acaba ne ölçüde gerçek olmakta veya uygulanmaktadır? Avrupada ve dünyadaki durum -en azından bazı alanlarda- nasıldır? Biraz da konumuza bu açıdan göz atalım.

İnsanın iki eşit cinsi olan kadın-erkek konusundaki ayrımcılığa karşı yapılmış evrensel sözleşmelere ve parlak beyanlara rağmen, özellikle çalışma ve ücret alanında kadın aleyhine bu ayrım birçok yerde hâlâ sürmektedir.

1995'te Pekin'de ilk BM. Kadın Konferansı büyük destek görek yapılmış, bunu 5 yıl sonra New York toplantısı (Kadın-2000)

izlemiştir. İlk toplantı ile kadınların doğum sırası ölümler riski vurgulanmış (Afrika'da 16'da 1 iken Asya'da 65'te İve Avrupa'da 1400'de 1 olduğu açıklanmıştır). Ayrıca eşitsiz ödenen ücretler, kadınlarda düşük kalan okuma / yazma oranları, iş alanı sınırlamaları, hâlâ Afrika'da uygulanan kadın sünneti geleneği ve can kayıpları ile diğer problemler tartışılmıştır.

Siyasi haklar alanı da kadınların eşitsiz durumda kaldıkları bir diğer alan olarak belirtilmiş dünya parlamento-larında ancak %11 kadar sandalye alabildikleri açıklanmıştır (%89 erkekler). Ancak, dünyanın 8-10 ülkesinde kadın başbakan ve seçilmiş devlet başkanı yanısıra biraz daha fazlaca kadın bakan bulunduğu saptanmıştır Kuzey Avrupa'nın bazı ülkelerinde kadın parlamenter oranı 1/3 kadar, Güney Afrika'da 10'dan fazla kadın bakan gibi daha iyi durumlar da vardır. Kadın büyükelçi sayısı da bazı ülkelerde artmakta, Türkiye'nin de 15-20 kadın büyükelçisi bulunmakta. TBMM de son yıllarda 50 kadın milletvekili ve 2 kadın bakanımız vardır.

İnsan haklarına komşu tutulan bir diğer alan da idam cezaları konusudur. Bazı ülkeler ve özellikle AB üyeleri bu cezayı kaldırmıştır. Ancak, özgürlüklerin ve insan haklarının hayli iyi durumda sayıldığı ABD'de bir kısım eyaletlerde bu ceza geçerlidir ve mesela, yalnız Teksas'ta son 5-6 yılda 150'den fazla idam infazı yapılmıştır. Türkiye'de de idam cezasını kaldırmıştır.

Dünyada insan haklarıyla bağdaşmayan bir diğer önemli konu da ırkçılık olup(keza din ayrımcılığı), bir kısım AB ülkeleri insan hakları şampiyonu pozunda iseler de oralarda ırkçılığın, yabancı insanlara karşı düşmanlığın ve benzer aşırı hareketlerin geliştiği görülüyor (Almanya'da Neo-Naziler, dazlaklar, Fransa'da Le Pen'in partisi, Avusturya'da J. Haider'in partisi, diğer bazı yerlerde Rusya'da Jrinovski gibi yükselen şoven milliyetçilik hareketleri vs. bunlardandır). Son yıllarda bazı Avrupa ülkelerinde ırkçı partiler faaliyette bulunuyor.

21. Yüzyıla girerken Avrupa'nın göbeğinde eski Yugoslavya'da yaşanmış şoven milliyetçi Sırplar'ın (S. Miloseviç ve R. Karadžić liderliğinde) yürüttüğü kanlı ırk temizliği (ra-cial cleaning) metodları pek çok Boşnak-müslümanın kanını akıtmış, diğer Avrupa insan hakları şampiyonu ülkeler de bu olayları uzun süre seyretnmiştir. Son olarak, kurulmuş uluslararası Lahey mahkemesi (bu suçlu Sırplar ve bazı Hırvatlar için) pek az suçluyu yargılayabilmiştir. Afrika'da da patlak veren Hutu-Tutsi kabileleri (Ruanda'da) ırk çatışmasında 7-8 yüzbin insan ölümüne, yüzbinlerin de göçüne sebep olmuş, orada da bazı yöneticileri yargılayacak uluslararası bir özel mahkeme bu ırkçılık olaylarını ele almıştır.

İnsan hakları alanına giren (veya çok yakın) insan kaçakçılığı, insan ticareti ve zorla çalıştırılmaları (fuhuş sektörü, kaçak işler, parayla adam kaçırma vs.) son yıllarda Asya ve Avrupa'da hayli artışla dikkat çekmektedir, uzmanlar bu alanda yılda 3-4 milyon kişi ve 6-7 milyar dolar gelir gibi rakamlar ileri sürmektedirler.

Bir kısım konularda insan hakları ihlali eylemi de sayılabilecek bazı önemli ceza suçlarını uluslararası boyutta ortak işbirliği yaparak yargılamak üzere bir daimi "uluslararası Ceza Mahkemesi" (International Criminal Court-ICC-) için hazırlıklar son safhaya girmiştir. 1998 Temmuzunda Roma'da kuruluş anlaşması imzalanmış ve buna "Roma Statüsü" de denmiştir. Halen 100 civarında devlet anlaşmaya katılmış ve 60'ının milli onay işlemi tamamlanınca yeni mahkeme işleyecektir. Böylece ele alınacak bir çok suç olayı, insan haklarına da yardımcı olabilecektir.

21. Yüzyılda azınlıklar konusu da dünya siyasetinde ön plana çıkmış olup, birçok yönden insan hakları ile ilintili görünmektedir. BM bu konuda 1992'de ulusal, etnik ve dinsel azınlıkların haklarına dair bir bildirge yayınlamıştır. Avrupa Konseyi çerçevesinde hazırlanan (1992) Avrupa Bölge ve Azınlık Sözleşmesi ile (1995) ulusal Azınlıkların Korunması Hakkında Çerçeve Söz-

leşmesi de vardır. Ayrıca, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AG1T) de bu alanda roller üstlenmiş olup, bir organ kurarak, başına bir Ulusal Azınlıklar Komiseri getirmiştir.

Bazı uluslararası sivil toplum örgütleri (NGO'lar) da insan hakları üzerinde uluslararası faaliyetler gösteriyor. Bu alanda bazıları önem kazanmış olup, 21. Yüzyıl dünya politikasında yeni roller üstlenebilir gözükmektedirler (Amnesty International, Human Rights Watch, Helsinki Watch gibi).

Türkiye'de de insan hakları ile ilgili bir devlet bakanı görevdedir ve İnsan Hakları Üst Kurulu isimli bir birim oluşturulmuş ve faaliyettedir.

Bazı dünya kuruluşları, ülkeleri insan hakları durumu açısından uzmanlara inceletip, neticeler çıkarıp, yayınlıyorlar, "uluslararası İnsan Hakları Endeksi" (ünlü Observer gazetesi girişimiyle) 1999 sonuçlarına göre, en kötü 10 ülke: Kongo, Ruanda, Burundi, Cezayir, Sierra Leone, Mısır, Kuzey Kore, Sudan, Endonezya, Yugoslavya şeklinde sıralanmıştır. (194 ülkenin sıralandığı bu endekste Türkiye 35. sırada yer almıştır. ABD, İngiltere, Yunanistan, Almanya da listede biraz ihlâlcı gözükmektedir. Hiç ihlâli görülmeyen (0) puanlı ülkelerin bazıları şunlar olarak belirlenmiş: An-dorra, Danimarka, Finlandiya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Malta, Monako, Norveç, San Marino, Slovenya, Solomon Adaları, Tuvalu.

Adı geçen endeks yapılırken, ihlâller konusundaki kıstaslar şunlar olmuştur: Faili meçhul cinayetler, kayıplar, işkence ve insanlık dışı muameleler, gözaltında ölümler, düşünce suçları, adil olmayan yargılama, yargısız gözaltı, infaz olunan idamlar, idam cezası, muhalefete baskı.

Özetle görüldüğü gibi hemen her ülkenin bazı insan hakları problemleri bulunuyor ve 21. Yüzyıl bu alanda hayli faal geçmeye başlamıştır.

Bir süredir dünyada 10 Aralık tarihi “İnsan Hakları Günü” olarak kutlanmakta ve çeşitli mesaj, toplantı ve yayınlara konu olmaktadır.

21. yüzyılın geçen 10 yılında bu alandaki gelişmelere ilerdeki “Son Bölüm- İlk On yıldaki Sosyo-Politik gelişmeler” başlığı altında tekrar değinilmiştir.

BOLÜM 6

”””

ORGANİZE SUÇLAR VE İLLEGALİTE NE OLACAK?

21 . Yüzyıl başlarında dünya politikasında ve uluslararası ilişkilerde yeni bir düzen şekli olan “küreselleşme”nin bazı alanlardaki yan etkilerinin en önemlilerinden birisi de “illegalite ve organize suçlar” alanındaki yeni gelişmelerdir. “Yasadışı” demek olan illegalite kuşkusuz tarihin hemen her devrinde şu veya bu şekilde var olmuştur. Keza “organize suç” dediğimiz, birden fazla kişilerin belirli amaçlarla oluşturdukları grupların varlığı da çok eskilere dayanmaktadır. Çeşitli görünümeler altında var olmuşlardır.

Bazen maddi çıkarlar (para, nüfuz ve mal) için, bazen siyasi çıkarlar için (terör, yıldırma, cinayet gibi metodlar-la) silahlı küçük topluluklar (çeteler) yer yer hayli faal roller oynamış, toplumlarda huzursuzluk kaynağı olabilmişlerdir. Özetle, bu tür eylemler ve gruplaşmalar sosyoekonomik ve politik açıdan günümüze kadar artarak gelmişlerdir. Hemen her ülkede ortaya çıkan bu gibi rahatsızlıklar, zaman içinde uluslararası mücadelede devletlerin işbirliğini ve koordineli çalışmaları gereğini doğurmuştur. Bu amaçla 20 yüzyılda Interpol (uluslararası polis) organizasyonu en belirgin oluşumdur. Bugün merkezi Fransa’da Lyon kentinde bulunan ve bir genel sekreter yönetimindeki Interpol’e 150’den fazla ülke üyedir ve her birinin kendi polis teş-

kilatlarında bu amaçla “milli interpol birimleri” oluşturulmuş ve Lyon’daki merkezle ve diğer ülke birimleri ile daimi bir bilgi alışverişi ve fiili yardımlaşma içindedirler, interpol merkezinde Türkler de görevdedir. Yayınladıkları “kırmızı bülten” sistemiyle, somut işbirliği yürütülmekte, suçluların takip, yakalanma ve ülkesine iadesi işlemleri yapılmaktadır. Genelde cezai (kriminal) suçlara ağırlık verilen interpol çalışmaları gittikçe yetersiz kalmış, zira, yeni yeni eylem türleri, daha uzmanca ortak eylemleri gündeme getirmiştir.

21. Yüzyılda dünyada uluslararası ve uzmanca işlem gerektiren olayların çoğalmasında, küreselleşmenin, yani dünyadaki sınırların ve kontrollerin gevşemesi, ulaştırma ve haberleşme (komünikasyon) kanallarının çok yaygınlaşması ve hızlanması, para transferlerinin liberalleşip evrensel boyutlara ulaşması, otoriter devletlerin ve yöntemlerin zayıflaması, ülkelerarası insan temalarının (turizm, seyahat ve ticaret nedeniyle) artması, moda olan insan hakları olgusunun yaygınlaşmasının yarattığı kişisel özgürlük ortamı ve tüketim toplumu modelinin güç kazanmasıyla iyi yaşam ve kazanç hırslarının yükselişi gibi faktörler, son 20-30 yıldan beri yaygınlaşan bu sosyoekonomik (illegallite) hastalığı daha da geniş boyutlara taşımaktadır. Bu gelişmeye paralel olarak da devletler, kendi başlarına veya kolektif tarzda karşı önlemler almaktadırlar.

Günümüzde en yaygın şekliyle başlıca etkili alanlar kaçakçılık (uyuşturucu, silâh, insan, kıymetli maddeler, nükleer maddeler vs.) ile illegal kazanılmış para (kara para) ve bu nitelikli servetlerin aklanması (money launde-ring) alanlarıdır. Ayrıca, büyük çapta fonların sınırdışına kaçırılması (banka boşaltma yöntemleri, hileli şirket iflasları, borsa oyunları spekülasyonları, haraç toplanarak oluşturulmuş fonlar vs.) mali nitelikli suçları ön plana çıkarmıştır. Bu olgu adeta küreselleşmiştir.

Bulunduğumuz yeni Yüzyılda yukarıdaki alanların genişlemesi ve derinleşmesi ile bunlara karşı mücadelelerin yoğunlaştığı bir “Sessiz Savaş” süreci yaşanacaktır.

Bu illegal işlerin pek çoğu tek başına-bireysel yürütülemeliğinden ve insan grupları gerektirdiğinden ortaya ‘organize suç (organized erime)’ örgütleri deyimi çıkmıştır. Bu duruma “post modern mafyalar” ve “yeni mafyacılık” da diyebiliriz. Eski klasik mafyaları (genellikle İtalyan/Sicilyalı aileler kökenli) çok aşan yeni örgütler, birçok durumda sınırlar ötesi, evrenselleşmiş, ahtapot gibi etrafa kol salmış, uçaklar ve gemilere bile sahip, birçok kesim ve görevdeki insanlarla (siyasetçi, devlet adamı, güvenlik-çi, medyacı, hukukçu, bankacı, bürokrat vs.) yakın ve karanlık ilişkiler ağı oluşturarak ekonomide adeta yeni bir sektör (tarım, sanayi, ticaret ve hizmetlere ilâveten) meydana çıkmıştır.

uyuşturucu maddeler üretimi, sevkiyatı ve dağıtımı ile pazarlanması kara para kaynaklarının birincisidir. Bu malların en kârlı pazarları Amerika ve Avrupa’dır. Buradaki insanların gelir seviyeleri bu maddeleri satın almalarını kolaylaştırıyor. Başlıca Güney Asya’da (“Altın üçgen” denilen Tayland + Laos + Burma grubu ülkeleriyle, “Altın Hilâl” denilen Pakistan + Afganistan ve komşuları grubu) illegal üretimi genellikle İran ve Orta Asya ülkeleri ile Türkiye, Balkanlar, Akdeniz, Ukrayna, Rusya gibi yerlerden gizlice geçirilerek Avrupa’ya ulaştırılıp pazarlanmakta, ayrıca ABD’ne kaçak sevk olunmaktadır (Afyonu eroine dönüştüren kimyasalları da Avrupa üretiyor).

Diğer yandan da, Amerika’da Kolombiya’nın en büyük üreticisi olduğu koka bitkisinden elde edilen kokain de Orta Amerika ve Meksika yoluyla ABD’ne ve birazı da Avrupa’ya sevkolunuyor. Bütün bu işlerde çok paralar dönüyor, silâhlar patlıyor, rüşvetler dağıtılıyor, yüksek kârlar sağlanıyor. Bu kara para kârların normal ve saygın servetler halinde yatırıma dönüştürülmesi de para aklama operasyonlarının konusunu oluşturuyor. Avrupa ve Amerika’da uyuşturucudan yıllık 15-20 milyar dolar elde olunuyor ve büyük kısmı aklama konusu oluyor. Kolombiya’daki uyuşturucu üretimi yılda 200 tona yakın olup dünya üretimi-

nin %75'i oluyor. Medellin ve Cali karteli denen çetelerle yürütüyor. Bu olayları görebilen devletler de aralarında işbirliği halinde karşı koymaya çalışıyor. Bu döngü yıllardır sürüp gidiyor ve işaret ettiğimiz gibi 21. Yüzyılda da bu konular politik gündemin maddeleri arasında yer alacak gözüküyor.

İnsanlığı ve özellikle dünyadaki gençleri tehdit eden bu tehlike, uzunca bir süreden beri Birleşmiş Milletlerin ilgi ve çalışma alanı içine girmiş bulunuyor.

Bu alanda tıp amaçlı üretim kontrolü ve kaçak üretimle mücadele için uluslararası işbirliği ve koordinasyon Birleşmiş Milletlerin İlaç (uyuşturucu ve psikotrop maddeler) Kontrol Programı (CİNDP=United Nations Drug Control Programme-Viyana) ile diğer şu birimler çerçevesinde yürütüyor:

-BM Sekreteryası Narkotik İlaç Bölümü (Division of Narcotic Drugs-Newyork)

-Uluslararası Narkotik Kontrol Kurulu (International Narcotics Control Board, INCB-Viyana).

-BM İlaç Suistimalini Kontrol Fonu (ÜN Fund for Drug Abuse Control). Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin “Narkotik İlaçlar Tek Sözleşmesi” (Single Convention on Narcotic Drugs) uluslararası işbirliğini sağlayan anlaşma durumundadır ve hukuki çerçeve olmaktadır.

Bu konudaki en önemli pazar olan ABD'nin uyuşturucu ile mücadele için kendi temel yetkili organı DEA (Drug Enforcement Agency) dikkatli ve faal bir çaba sar-fetmektedir. ABD'nin Kolombiya hükümetine kokain üretimiyle mücadele amaçlı 4 milyar dolarlık bir yardım programı başlattığı, bazen bu alanlarda operasyon için özel birlik sevkettiği ve onların askerlerini de eğittiği biliniyor.

Türkiye'nin Emniyet Teşkilâtında da Narkotik bölümleri uyuşturucu mücadelesinde (kaçak üretim, gizli sevkiyat, imalat ve satıcılarla) yoğun çaba sarfediyor ve uluslararası bağlantılı olarak çalışıyor.

Organize Suç Örgütleri (mafyalasma) ile mücadele illegal yollardan haraç sağlayanlara karşı da yürütülüyor ve bazı ülkelerde (özellikle Rusya ve diğer bazı doğu Avrupa ülkelerinde) bu iş büyük boyutlara varmış bulunuyor. Birkaç yıl evvelki resmi Rus açıklamaları Rusya’da 35 bin iş yerinden 25 çete tarafından büyük paralar toplandığını, bu çetelerin 100 bin kadar eleman kullandığını ve milyarlarca dolarlık illegal gelir elde edildiğini ortaya koymuştur. Diğer bazı açıklamalar neredeyse ülke ekonomisinin %40 kısmına yakın bir gelir bölümünün illegal olduğunu iddia etmiştir. Rusya gibi kaynakları geniş ve zengin bir ülkenin ekonomik sıkıntılar içinde bocalamasının bir sebebinin de bu durum olduğunu ileri süren görüşler yaygındır.

“Yolsuzluk” da dünya genelinde yaygın bir kara olgu halindedir ve birçok ülkede değişik derecelerde yayılmış bir sosyo-ekonomik hastalık olarak gözükmektedir. Bu yolla edinilen paralar dış ülkelere kaçırıldığında çıkan sorunlar uluslararası politik boyutlara da varabilmektedir. İlegal (kara) paralardan pay almak, görmezden gelip ihmal yoluyla kanun dışı işlemlere yol açmak, kaçakçılığa göz yummak, büyük ihalelerden ve yeni yatırımlardan komisyon almak, banka denetimlerini yapmayarak içlerinin boşaltılmasından menfaat sağlamak, hileli iflâslara başvurmak ve daha pek çok yolla şahsi menfaat sağlayan görevlilerin, siyasetçilerin, yöneticilerin bu menfi eylemleri yolsuzluk alanlarını genişletmekte, böyle kirli paralar kirli işlere yönelmekte, uluslararası boyutta sorunlara yol açabilmektedir. Bu nedenle devletler bu tür gelişmeleri de inceleme ve takip altına alıyorlar.

Yolsuzluk ve kara para ile ulusal boyutlarda mücadelenin yanı sıra, uluslararası boyutlardaki ortak mücadelenin birçok çeşitli örneklerini saymak mümkündür. Meselâ İtalyan 1990’lı yıllar başlarındaki ünlü “Temiz Eller” operasyonu (savcısı Di Pietro’nun cesaretiyle) birkaç başbakanını yolsuzluktan adalet önüne çıkarabilmiş (Bettino Craxi, Giulio Andreotti, Silvio Berlusconi) ve bazısını mahkum etmiştir. Birçok siyasetçi ve

bürokrattan da hesap sorulmuştur. Bu daha ziyade ulusal düzeydeki mücadele türüdür.

Öte yandan devrik eski Zaire diktatörü Mobutu'nun yurtdışına kaçırıldığı milyarlarca dolarına el konulması işi yabancı bankaların devletleriyle yeni Kongo devletini karşı karşıya getirmiştir. Daha önceleri bölge halkının parasını dışarı kaçırıp istiflemiş devrik İran Şahı ile Endonezya -eski- ilk cumhurbaşkanı Sökarno'nun servetlerinin de ülkelerine geri iadesi uluslararası sorunlara yol açmıştır. Bu da uluslararası örnektir.

Bu tip örnekleri çoğaltmaktansa on yıl önceki dünya yolsuzluk istatistiğine bir göz atalım (tam not -dürüstlük- 10 numara itibariyle):

1. Nijerya	1	5. Filipinler	3	9. Tayland 3,4
2. Endonezya	1,8	6. Hindistan	3	10. Kolombiya 3,4
3. Rusya	2,1	7. Mısır	3,3	11. Meksika 3,5
4. Venezuela	3	8. Çin	3,3	12. Arjantin 3,8

Bu listede pek çok devlet (doğulu, batılı) yer almakta ve Türkiye 13üncü sırada (3,6 notla) bulunurken, mesela İtalya 17nci (notu 4,6), Yunanistan 19uncu (notu 4,8), Japonya 23üncü (notu 6,5), Fransa 25inci (notu 7), Almanya 28inci (notu 7,8) ABD 30uncu (notu 7,9) gözükmektedir. En temiz (notu10) birkaç ülkeden biri Finlandiya olmuştur.

21. Yüzyıla devreden “yolsuzluk” sorunu ve uluslararası boyutları (vergisiz-vergi cenneti-bazı ülkelerin ve toprakların varlığı, bankacılık sırrı prensibi arkasına sığınmış bazı batılı zengin ülkelerin tutumu, kara para aklama cenneti ülkelerin varlığı vs.) devletleri ortak önlemler alma yoluna sokmuştur. Nitekim, Birleşmiş Milletler (BM) çerçevesinde suçların önlenmesi kongresi 2000 başlarında Viyana’da toplanmış, Avrupa Konseyi (A.K.) de bir süredir seri halinde “Rüşvet Ve Yolsuzlukla Mücadelede Cezman Servisler Avrupa Konferansını toplamakta, fikir ve

bilgi alış verişi ile önlemler kararlaştırılmaktadır. (5. Konferans İstanbul'da Kasım 2000'de yapılmış, 41 A.K. üyesi ile 10 gözlemci ülke = 51 katılımcı ülke hazır bulunmuştur).

BM tespitlerine göre, en rüşvetçi ülkeler %21 ile Latin Amerika, yüzde 19 ile Afrika ve yüzde 15 ile Asya bulunmuştur. Avrupa'da yüzde 11 ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya yer almıştır. ABD yüzde 1 ile ve Kanada, Y. Zelanda, Avustralya ve Batı Avrupa ülkeleri en az rüşvetçi durumda bulunmuştur.

Kara para, rüşvet, yolsuzluk ile ortak koordineli mücadele için İktisâdi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (OECD- Paris) bir özel birim oluşturarak faaliyete koyulmuştur. "Mali Eylem Görev Grubu" (FATF = Financial Affairs Task Force) isimli bu kuruluş ile bağlantılı olarak Türkiye de 1997'de milli düzeyde "Mali Suçlar Araştırma Kurulu = MASAK" birimini oluşturmuştur (kuruluşundan beri 3 yılda Kurula 570'i bankalardan ve 300 kadarını gümrük idaresinden olarak 1100 olay veya ihbar aksetmiştir ve inceleme altındadır. Bazıları adalete havale olunmuştur. Bu tür konuların inceleme ve aydınlatılması bir iki yıl almaktadır).

21. Yüzyıl başında (Aralık 2000) dünya, son önemli bir adım daha atarak Palermo'da (İtalya'da mafyanın yatağında)"Sınırlarötesi Örgütlü Suçlara karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi"ni ve ona ilişkin 3 ayrı protokolü imzalamıştır. Bu protokoller şunlardır:

1. "Kara, Hava ve Deniz Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol"
2. "Ateşli Silahların Yasadışı Yapımına ve Kaçakçılığına Karşı Protokol"
3. "Kişi, Özellikle Kadın ve Çocuk Kaçakçılığını Önleme, Yok Etme ve Cezalandırma Protokolü"

Ülkeler de milli düzeyde (Türkiye dahil) yeni yasalar çıkarmıştır. Türkiye son yıllarda şu yasaları çıkarmıştır: "Kara Paranın Aklanmasını Önleme Yasası", "Rüşvet ve Yolsuzlukla Müca-

dele Yasası”, (Evvelce de “uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkındaki Kanun” mevcut idi).

Son olarak, 30 Temmuz 1999’da 4422 sayılı “Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası” çıkarılmıştır.

Sonuç olarak, görüldüğü gibi, dünya politikası açısından 21. Yüzyılda devletlerin sıkı işbirliği ve ortak mücadele eylemlerinin yoğun olarak gündemde tutulacağı önemli alanlardan birinin de uluslararası bağlantılı örgütlü suçlar, yasadışı eylemler, uyuşturucu ticareti, kara para ve bunun aklanmasıyla mücadele gibi konular olacağı ve küreselleşmenin genişlemesi ile hem bu suçların artacağı ve hem de bunlarla mücadelenin yoğunlaşacağı kuşkusuzdur.(Bu hususta, 11 Eylül’de ABD’ne yapılmış uçaklarla-terörist eylemler üzerine, şüpheli şahıslar ve kuruluşların para trafiğinin sıkı incelemeye alınması ve uluslar arası işbirliği ile bankalarda paralarına el konulmaya geçilmesi uygulaması ilk somut örnekler olmuştur).

Yukarıdaki konulardaki yeni gelişmeler daha ilerdeki “Son Bölüm- İlk On yıl’da sosyo-ekonomik hastalıklar başlığıyla yer almıştır.

BOLÜM 7

”””

ENERJİ VE SU SORUNLARI NELER GETİRECEK?

(A) Enerji ve Yakıt Sorunları:

20. ve 21. Yüzyılların temelde enerji yüzyılları olduğu gerçeğini kabul ederek konuya girersek, söylenebilecek birkaç önemli ayrıntıyı da hemen sıralayalım.

20.Yüzyıla girişe doğru ve onun ilk 30-40 yılının kömürden sağlanan enerjiyle geliştiğini, kalan 50-60 yılının da petrol enerjisi çağı olduğunu belirtmeliyiz. Bunun sebebi basittir; ilk yarıda kömürden sağlanan buhar gücü ve makineleri, sanayi, ulaşım ve askerlik alanlarında ön plandayken, İkinci Dünya Savaşı (1939-45) ve sonrası her alanda motor teknolojisi çağını ve petrolü ön plana geçirmiş ve son 20 yılında da nükleer enerji ve doğal gaz yepyeni iki güç kaynağı olarak ortaya çıkmıştır.

21. Yüzyılda ise petrol ve doğal gaz saltanatının deva-mı ile nükleer enerjiyi ön planda göreceğiz. Muhtemelen hidrojen enerjisi ve yeni bazı buluşlar da bu yeni yüzyılın enerji günde-minde yer alacaktır. Fakat bu yüzyıl da yoğun bir enerji yüzyılı olmaya devam edecek, ilâveten bir de enformasyon teknolojisi (bi-lişim) ortak olarak, 21. Yüzyılı damgalayıp, şekillendireceklerdir.

Enerjinin yaşamsal önemi, onun sanayi, ulaştırma, kentleş-me ve askerlik bakımından temel taşı olmasından kaynaklanı-yor. Diğer bir deyişle, enerjisiz medeniyet ve kalkınma söz ko-

nusu olamaz. İnsanoğlunun birçok üretim ve iktisadî faaliyetinin baş gıdası enerjidir.

Yeni tamamlanan 20. Yüzyıl zarfında gerek dünya nüfusundaki önemli artışlar, gerek kaydedilen her alandaki büyük ilerlemeler, teknolojik yenilikler ve ekonomik gelişmeler enerji ihtiyacını ve üretimini de büyük boyutlarda arttırmış ve çeşitlendirmiştir. Hatta yerküremizdeki bir kısım savaşlar bile enerji kaynaklarına ulaşmak, bu açıdan zengin bölgeleri ve enerji sevk yollarını kontrol altına almak amacıyla yapılmıştır.

Önümüzdeki 21. Yüzyıl boyunca da dünya olaylarının en önemli motivasyonlarından birini kuşkusuz enerji kaynaklarının denetim altına alınması ve bu alanda üstünlük sağlanması gayretleri oluşturacaktır. Enerji üretimlerinin pazarlara sevk yolları (boru hatları) geçişleri de çok önemli stratejik hususlardır.

Buraya kadar söylenenleri, tarihi gelişim trendi ve rakamlarla somutlaştırmakta yarar vardır.

1900 yılında dünya nüfusu 1,6 milyar iken 2000 yılında 6 milyarı aşmıştır. Bu sürede enerji tüketim durumu da 1000 Mtep (Mega ton eşdeğeri petrol) kadarken 8 kattan fazla artarak 9000 Mtep dolaylarına tırmanmıştır (bu rakamlar birincil ticari enerji dediğimiz doğrudan tabiattan elde olunan kömür, petrol, doğal gaz ve benzeri türden olanlardır. Güneş enerjisi, jeotermal ve rüzgar enerjisi de bunlara dahildir. Ama, ikincil enerji dediğimiz elektrik ve nükleer enerji vb. hariçtir. Çünkü bunlar birincil maddelerin kullanımından elde edilmiş dolaylı enerji türüdür. Ayrıca, odun, tezek vb. maddelerden sağlanan enerji de ticari sayılmaz).

Fosil yakıtlar denen kömür, petrol, doğal gaz, bitümlü şist -katı ve kalitesiz petrol içeren yataklar- ve benzerleri günümüzde dünya enerji üretimi genel miktarının yüzde 90 kadarını oluşturmaktadır.

Bu çok ağırlıklı kaynak grubunda yıllık üretim miktarları ile rezerv miktarları arasında farklar bulunduğunu, rezervlerin de

“ispatlanmış (proven)” yani bulunmuş ve kesinleşmiş ile “ispatlanmamış (unproven) veya tahmini” yani henüz tam ulaşılmamış ama ihtimal dahilinde (potansiyel) şeklinde çeşitlendiğini burada belirtmeliyiz.

Üretim miktarları, kaynakların sahibi ülkelerin politika ve tercihlerine ve kapasitelerine göre azalıp çoğalabilir. Arz/talep durumu, siyasi koşullar, teknik imkânlar bu konuda önemli etkenlerdir.

1973 yılında üreticilerce kat kat yükseltilen petrol fiyatları (varil 35 dolar gibi) dünya ekonomisinde “linç Petrol Şoku” olarak ifade olunan kargaşa, durgunluk ve gerilemeye yol açmış, bu şoklar 3-4 kere yaşanmıştır (yeniden 2000 yılındaki aşırı yükselişler olmuş), ve 2008 ortalarında varil fiyatı 150 dolara çıkmış, sonraları yine inişler olmuş, 2009 sonlarında 75 dolarda yürümektedir.

Petrol üretim ve arzını kontrole alan 13 kadar üretici ülkenin oluşturduğu çoğu Ortadoğu ve Afrikalı, Asyalı OPEC (Petrol İhraç eden Ülkeler Teşkilatı) piyasalarda etkili olmaktadır. Bunun üyesi olmayanlar “non-OPEC” üreticiler de önemli bir kesim oluşturuyor, fakat örgütlü değil (ABD, Rusya, İngiltere, Çin, Norveç gibi). Paris’teki OECD bünyesinde bir oluşum olan uluslararası Enerji Ajansı aşırı yükseliş ve krizlere karşı önlemler yürütüyor. Öte yandan, ispatlanmamış rezervlerin realizasyonu ile hiç umulmayan veya yeni bulunan yataklar da üretimde artış kaynakları olabilirler.

Bu itibarla, bu maddelerin istatistiklerde görünen rezerv-kaynak- miktarları da zamanla değişken veya geçicidir.

Bu açıklamaları akılda tutarak, eldeki bazı rakamları incelemeye devam edelim.

Dünya fosil yataklarının (kömür, petrol, doğal gaz) şimdilik ispatlanmış toplam rezervleri 720 000 Mtep kadardır. Bunların içinde:

- petrol rezervi 141 milyar ton (Gigaton=Gt) kadar,
- doğal gaz rezervi 145 trilyon metreküp (Trrr*) kadar,
- taşkömürü 520 Gt ve linyit 512 Gt kadardır.

Bu kaynak miktarlarını yeterlik (zaman, ömür) açısından değerlendirdiğimizde kömür rezervlerinin daha 210 yıl kadar, petrol rezervlerinin daha 41 yıl kadar ve doğal gaz rezervlerinin daha 64 yıl kadar verimli olabilecekleri uzmanlarca söylenmektedir (Tabiatıyla, bu yıllar şimdiki yıllık üretim miktarlarının ritmiyle ve umulmadık yeni yeni rezervler katılmaksızın hesaplanmıştır. Yani, bu zamanlamalarda değişmeler olabilir. Nitekim 1986-97 arası 12 yılda ispatlanmış petrol rezervi miktarı yüzde 43 artmıştır).

Dünya siyaseti, stratejik dengeleri, uluslararası ilişkileri etkileyen faktörler açısından ispatlanmış enerji kaynaklarının yeryüzündeki dağılımını bilmek de ayrı bir önem taşımaktadır. Bu açıdan incelendiğinde:

- Petrolde (1997 rezervler): Ortadoğu % 65+ Orta ve Güney Amerika %9+ Kuzey Amerika %7+ Afrika %7+ Rusya ve eski Cumhuriyetleri -Türkiler- %6+ Asya ve Okyanusya %4+ Avrupa %2 kadar pay sahibidir.

Bu yüzdelerde Kuzey Avrupa'da, Meksika körfezinde, Hazar bölgesinde, Güney Asya'da ve daha bazı yerlerde (üretim platformlarıyla) denizden (off-shore) petrol çıkarılması rol oynamıştır.

- Doğal gazda (1997 rezervler): Rusya ve eski Cumhuriyetleri -Türkiler- %39+ Ortadoğu %34+ Kuzey Amerika %6 Orta ve Güney Amerika %4+ Afrika %7+ Asya ve Okyanusya %6+ Avrupa %4 kadar pay sahibidir.

Doğal gazda yeni yeni kaynaklar bulunup devreye girmektedir. D.gaz çevreyi kirletmeyen ve yüksek kalorisi nedeniyle gittikçe ön plana çıkıp, yüksek talep görüyor.

- Kömürde (1997 rezervleriyle kaynakların ömürleri) Rusya ve eski Cumhuriyetleri -Türkiler- 500 yıl, Afrika 274 yıl, Kuzey

Amerika 233 yıl, Orta ve Güney Amerika 231 yıl, Avrupa 191 yıl, Asya ve Okyanusya 146 yıl, Ortadoğu 102 yıl (Dünya ortalaması 219 yıl) kadar dayanacak kaynaklara sahiptir.

Görüldüğü gibi, kömür dünyadaki en bol enerji maddesidir ve hemen her yerde mevcut olup, çok uzun yıllar idare edecek miktarlardadır. Ancak, kömürün mevcut yakıtlar içinde en çok hava kirliliğine sebep olan, dumanının atmosferde ısı yükselmesine yol açan (karbondioksit ve diğer sera gazları) etkisiyle bazı açılardan çevreye zararlı yönlerinin bulunduğu ve gittikçe kritikleşen dünya çevre koşulları açısından hayli sakıncalı olduğu hatırlanmalıdır.

Petrol de çevre açısından sakıncalar (özellikle egzoz gazları) yaratan bir yakıt maddesidir. Buna mukabil, doğal gaz çevre açısından nispeten temiz bir yakıt türüdür, kullanımı gittikçe artmıştır.

Dünyadaki önemli yeni (ve temiz) enerji kaynağı olan nükleer enerjiye (ikincil enerji kaynağı olarak) göz atarsak, bir kısım gelişmiş ve önemli ülkelerde elektrik üretiminde hayli önemli payı bulunduğu görülecektir:

(Elektrikte Nükleer Enerji Payları -yüzde-)

Fransa	78	Almanya	30
Belçika	60	İspanya	29
İsveç	45	İngiltere	27
İsviçre	40	ABD	21
Japonya	36	Kanada	14

N. Santral sayısı bakımından en öndeki ülkeler: ABD'nin 104, Fransa'nın 59, Japonya'nın 53 tane var.

Dünyada sayıları 450 civarında nükleer santral çalışıyor. Ve bir miktar daha inşa halinde ve bir hayli de planlanmış durumdadır. Bazı ülkeler santrallerini bir belirli döneme yayarak ka-

patma kararı almış (Almanya), bazıları inşaatlarını durdurmuş, bazıları ise bunların sayılarını dondurmuştur, ancak yenilerini yapanlar da vardır. Bu tür tesislerin tehlikeli kaza riskleri yanı sıra, uranyum (zenginleştirilmiş), plütonyum gibi ham madde temini, özellikle de radyoaktif atık durumuna düşen kullanılmış maddelerin –atıkların- ne olacağı durumu bazen devletler arası sorunlara yol açarak, dünya siyasetinde bir pürüz oluşturmaktadır. Önümüzdeki 20-30 yılda fosil yakıt kaynakları azalırken, nükleer santral sayısı 3-400 artacaktır.

Uluslararası boyutlarda çok önemli bir enerji konusu da petrol ve doğal gazın nakliyat sistemlerinin doğurduğu problemlerdir. Bunların başlıcaları boru hatları (pipe lines) ile petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LPG) taşıyan gemilerin geçiş yolları (boğazlar ve kanallar) bölgelerinde yoğunlaşan güvenlik sorunlarıdır.

21. yüzyılda tüketimi ve ticareti daha da artacak bu tehlikeli ürünler için inşa edilecek (ve mevcut) boru hatlarının geçeceği yerler için ülkeler arası sinsi çekişmeler ve gizli pazarlıklar gittikçe yoğunlaşacaktır. Ayrıca, bu hatlardaki olası kazalar ve yangınların yaratacağı çevre felâketleri, buralara yapılacak sabotajlar veya terörist saldırılar yeni yeni problem alanları yaratacaktır.

Bu yeni Yüzyılda, birinci önemdeki Ortadoğu enerji rezervlerine ilâveten devreye sokulacak ikinci sıradaki kıymetli Hazar Havzası ve Kazakistan yöresi petrol ve doğal gaz rezervlerinin işletilmesi ve ürünlerinin pazarlanarak denize doğru akıtılmaları sorunu şimdiden gittikçe yoğunlaşan bir ekonomik çıkar çatışması ortamı yaratmış bulunmaktadır. Bu bölgelerin eski hâkimi Rusya'nın tekrar denetim kurma manevraları bir yandan, ABD ve Batılı güçler ile Japonya'nın bu değerli kaynaklardan pay kapma (işletici ve tüketici olarak) çabaları diğer yandan şiddetli bir rekabet ortamı yaratmış olup, girdiğimiz 21. Yüzyılın en göze çarpan uluslararası siyaset oyunlarına yol açacaktır. Bunun belirtileri başlamıştır.

Bu bölge petrolü ve doğal gazının bir yandan Türkiye üzerinden (Bakü-Tiflis-Ceyhan) boru hatları yoluyla Akdeniz'e karadan indirilmesi projesi yürürken, bir yandan da Rusya boru hatları geçişli olarak yüklenip, gemilerle Boğazlardan taşınarak dünya pazarlarına sunulması ve böylece Türk Boğazları'nda yaratacağı fiziki tehlikeler dünya çapında boyutlara varacak uyuşmazlık ve sürtüşmelere gebe önemli bir siyasi meseledir.

Bu yeni kaynakların bir yandan da İran'dan geçecek boru hatlarıyla Körfeze doğru akıtılması alternatifi yanı sıra, Orta Asya ve Sibiryaya yoluyla Uzakdoğu denizlerine çıkarılması, ayrıca Afganistan-Pakistan yoluyla Hint Okyanusu'na doğru bir kol uzatılması gibi çeşitlilikler göstermektedir.

Batı ve Kuzey Avrupa'ya doğru da Ukrayna veya Beyaz Rusya'dan geçirilecek doğalgaz hatlarından başka bir yol oluşturulması bir diğer yönde yaşanacak potansiyel gelişmelerdir. Nettekim, son 10 yıldaki yeni gelişmeler son bölümde yer alacaktır.

Türk Boğazları'nın by-pass edilerek, bölge petrolünün Rus limanlarından yüklenip gemilerle Karadeniz aşılıp Bulgaristan'ın Varna limanı ve Yunanistan'ın Dedeağaç bölgesini bağlayacak bir boru hattı ile Kuzey Ege'ye indirilmesi ve oradan tekrar dünya pazarlarına gemilerle sevk edilmesi projesi de pek pratik olmamakla birlikte, ihtimal dışı olmayan bir diğer projedir.

Bütün bu gelişmeler Hazar bölgesi ve Kazakistan yöresinden önümüzdeki yıllarda fiilen çıkarılacak petrol ve doğal gaz miktarlarına bağlıdır. Şimdiden pazarlıklar ve anlaşmalar yapıp durmakta, devamlı değişen bol rakamlı üretim miktarları konuşulmakta, bir miktar sevkiyat başlamış bulunmakta, peşpeşe diplomatik temaslar ve oyunlar birbirini kovalamaktadır. Bu yarışma ve çekişme ortamı 21. Yüzyılda daha da kızışacaktır ve bir şekilde sonuçlanacaktır. Geçtiğimiz son 10 yılda özellikle doğalgazlarda Avrupa ve Asya'ya ulaşımında önemli rekabetler yaşanmış ve devam edecektir.

Bu arada sessizce gelişen yeni bir enerji bölgesi de Alaska yöresidir. Burası ABD toprağı olduğundan dış ilgilere ve müdahalelere kapalıdır. Son zamanlarda yeni bir önemli bölge (mega kaynak) ortaya çıkarılmıştır. Ancak ABD'nin enerji stratejisi kendi kaynaklarını yedekte tutmak, şimdilik mevcut diğer kaynakları kullanmaktır. Kendi kaynakları bir nevi stratejik rezerv durumunda olup, dünyadaki diğer kaynaklar tükenirken veya evrensel bir kriz patladığında bunları devreye sokmayı planlamış gözükmektedir. Bu felsefeden hareketle, kendi tüketiminin yarısına yakınına şimdilik ithal ettiği (yabancı kaynaklardan sağladığı) ileri sürülmektedir.

ABD, diğer yandan Ortadoğu'da Körfez bölgesi ülkeleri ve en zengin kaynak sahibi Suudi Arabistan'daki görünen ve görünmeyen psikolojik denetimi yanı sıra bazı noktalarda askeri birlikler (kara/hava) ve Körfez sularında bir filo bulundurmaktadır. 1990-91 Körfez Savaşı (Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine) ABD'nin öncülüğünde ve yoğun askeri katkısıyla oluşturulmuş çok uluslu koalisyon güçlerinin katılımıyla yürütülerek, Irak geri atılmış, bölgedeki tehditi yok edilmiştir. Böylece de bölgenin fiili denetimi ABD'ne geçmiştir. Oradakiler de bu güce ihtiyaç duymaktadırlar.

Öte yandan 11 Eylül 2001 günü ABD de kaçırılmış yolcu uçakları ile gerçekleştirilen kanlı saldırılar üzerine başlatılan Afganistan operasyonunda hem bu ülkeye ABD kuvvetleri ve bazı NATO müttefiklerinin (Türkiye dahil) askerleri gelmiş, hem de çevre ülkelerde -Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan'da ABD kuvvetleri üslenirken, Pakistan kıyılarında da önemli savaş gemileri mev-zilenerek bölgede ABD gücü çok artarak, hissedilen bir baskı ve denetim faktörü ortaya çıkmıştır. Bunun uzun süreli olması, ABD'nin bölgede yeni geliştirilen petrol kaynaklarını da denetleyebileceği kuşkuvarına yol açmaktadır. Irak Savaşıyla 2003 de bölgeye gelen ABD askeri güçleri çekilseler bile petrol ve doğalgaz denetimi için büyük mücadeleler sürecektir.

Bir diğer potansiyel enerji havzası kutuplar bölgesidir. Henüz tam araştırılıp değerlendirilmemiş olmakla beraber, kutupların derinliklerinde de ümit kaynağı mevcuttur. (Ve bu bölgelere son 10. yıl bölümünde önemle değinilecektir).

21. Yüzyıl Türkiye için de enerji sorunlarıyla dolu olacaktır. Kömür dışında, petrol ve doğal gazımız dış kaynaklıdır (çok az bir iç üretimimiz var). Bir yandan Hazar Havzası petrollerinin Türkiye’den geçişi (Bakü-Ceyhan Projesi) üzerinde yoğun çabalar sürerken, mevcut Kerkük-Yumur-talık hattı korunmaktadır. Büyük ölçüde gemi tankerlerle taşınan ithal petrolü kullanan Türkiye, doğal gaza yönelmektedir. Rusya ile mevcut ve ayrıca Mavi Akım (Karadeniz altından) bağlantıları yanı sıra, Türkmenistan ve İran doğal gazı kullanımı başlamıştır. Nükleer enerji devrinin başlatılması ve santraller kurulması, Türkiye’nin gündeminde olup, yoğun tartışmalar konusudur. Ayrıca, güneş ve rüzgâr enerjisi uygulamalarının yanı sıra, hidrojen enerjisi de ele alınmaktadır. Enerji problemimiz gittikçe artacağından, acil ve çeşitli çözümler gerekiyor.

Enerji konusunda son 10 yılın gelişmeleri “Son Bölüm- İlk On Yıl” başlığıyla ilerde verilmiştir.

(B) Su Sorunları:

Dünyada insan sayısının çoğalışı ve su kullanımının çok artışı yanı sıra, elektrik üretimi, tarımsal sulama, fabrikaların ihtiyacı nedeniyle su tüketimi büyük boyutlara ulaşmış, bir yandan da su kaynaklarının kirlenişi, bazı kuraklık olayları su arzını kısıtlamaya başlamıştır. Böylece ortaya çıkan çelişik durum insanlığı yavaş yavaş tehdit eden bir hal almış, bazı bölgeler (ve ülkeler) için “su krizi” kapıya dayanmıştır. Otadoğu ve Afrika en canlı örneklerdir.

Günümüzde 1 milyar insan (dünya nüfusunun %15 kadarı) temiz suya ulaşamamış, kalitesiz içme sularının sebep olduğu

hastalıklar, çoğu çocuk, binlerce kişiyi öldürmektedir (çevre sorunlarına değinen bölümde bu hususlar biraz daha vurgulanmıştır).

Kuraklıklar ve yer yer çölleşme insan topluluklarını birçok yerde bunaltmaktadır. Zayıflayan tarım alanları gıda üretimin olumsuz etkileyip, çoğalan nüfusun beslenme imkânlarını yer yer düşürmekte, bazı yerlerde zaman zaman açlık salgınları ve yetersiz beslenme sorunları yaşanmaktadır. 2008 yılında dünyada birçok ülke gıda krizinin eşiğine gelmiş, artık “gıda güvenliği” bir potansiyel sorun olmaktadır.

Akarsularda (büyük nehirler boyunca kurulmuş sanayi ve kimya tesislerinin zehirli atıklarıyla) hayat birçok yerde ölmüş, bu bozulma denizlere taşınıp onları da öldürmektedir.

21. Yüzyılda dünya politikasında yansımaları kaçınılmaz olan su sorunları genelde akar suyun geçtiği birden fazla devleti ilgilendirmekte ve “sınıraşan sular” (transbo-undary waterways) denmektedir.

Bazı yerlerde de birden fazla devletin kıyıdaş olduğu büyük göller de ilişkilerde problem kaynağı olabilmektedir. Nihayet, bazı denizler de kıyıdaş devletler arasında bazı sorunlara yol açmaktadırlar (Ege Denizi Türkiye ve Yunanistan arasında karasuları, kıta sahanlığı, deniz dibi kaynakları, adalar vs. bakımından problem sebebidir. Hazar Denizi de kıyıdaş Rusya, Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan, İran arasında petrol ve doğal gaz kaynakları sebebiyle bunların nasıl paylaşılıp işletileceği açısından statü problemi -yani deniz mi, yoksa göl mü sayılacağı- çekişmesi konusudur). Ancak, bu bölümdeki “su” deyimini esas tatlı su (fresh water) kaynaklarına ait olduğundan, denizler incelenmeyecektir (Deniz suyunun tatlı suya dönüştürülmesi işlemi çok pahalı olduğundan, pek az ülkenin gücü dahilindedir).

Dünyadaki tatlı sular başlıca nehirler ve göller halindedirler. Bu sular yüzyıllardır doğal bir döngüyü izler; kullanılır, buharla-

şır, denize kavuşarak tuzlanıp yok olur, ama bir yandan da karlar ve yağmurlar ile yer altı kaynakları tarafından kısmen yenilenirler.

İnsanların dünyada kullanabileceği açıktaki su miktarının toplam 9000 kilometreküp olduğu tahmin olunuyor. Su biriktirme yapılarında da yaklaşık 3500 kilometreküp su depolandığı düşünülmektedir. Böylece, 12500 kilometreküp kadar su varlığı hesaplanırsa da hemen kullanılacak miktar toplamı bunun yarısı kadardır. Günde her insana ortalama 20 lt. su gerektiği varsayılmaktadır. Ancak, mevcut kaynaklarda her yıl daha azalma görülürken, insan sayısı gittikçe arttığından, ortalama miktarı da düşmektedir. Tabii, bölgesine göre bu miktarlar farklılık gösterebilmekte, bazı yerlerde su bolluğu varken, bazı yerlerde de aksine su kıtlığı çekilmektedir. Kronik kuraklık, küresel ısınma ile buharlaşma (evapotranspirasyon) su kıtlığını arttırdığından ve insanların yağmur ve kar yağdırmaları yani küresel suyu arttırmaları ellerinde olmadığından, gittikçe kendini hissettiren su problemine çare olarak suyun akılcı, idareli ve rasyonel kullanımı yolları izlemeleri tek çare olarak kalmaktadır (Wise management of water).

Başladığımız 21. Yüzyılın en önemli problemlerinden biri işte bu “su kullanımı” konusu olacak ve bazı kritik bölgelerde birçok ülkeyi yakından ilgilendirecek, belki ciddi gerginlikler veya işbirliği sebebi olacaktır (Türkiye’imiz de bu kritik bölgelerden biri olan Ortadoğu’da bulunduğu için, bu konunun etkilerini yaşayacaktır).

Dünyadaki su kaynaklarının zayıflaması oranının, nüfus artış oranının 4-5 katı olduğunu uzmanlar ileri sürmektedir ve gittikçe büyüyen bu sorun dünyanın genel ilgisini çektiğinden, uluslararası boyutta bir Dünya Su Kongresi (Mart 1999) toplanarak “Dünya Su Vizyonu” isimli bir belge oluşturulmuştur.

Konunun önemi, dünyadaki gıda maddelerinin yüzde 40’ının sulanan topraklardan elde edilmesi, insan sağlığı ve temizliği için

suyun kesinlikle gerekmesi, temiz içme suyunun yaşamsal gereği oluşu gibi hususların vazgeçilmezliği nedeniyle daha da büyümektedir. Ayrıca da ülkelerarası su dengesizliği olgusunun siyasi ve belki de sıcak çatışma sebebi olabileceği düşünülmelidir. Ancak tersine, işbirliği de getirebilir.

Birleşmiş Milletler çerçevesinde bu önemli konu tartışılıp, herkesi tatmin edebilecek bazı esasların tespitine çalışılmaktadır. Henüz tam bir anlaşma (sözleşme) sağlanamamıştır.

Bir kısım ülkeler centilmen anlaşması yoluyla işbirliği yoluna girmiştir. Afrika'nın güneyindeki bazı ülkeler bölgesel bir sözleşme yapabilmişlerdir. Türkiye de Fırat ve Dicle'nin suları konusunu Suriye ve Irak ile teknik düzeyde zaman zaman görüşmektedir (Türkiye genelde saniyede 500 metre küp su yollamakta, yağışlara göre bazen biraz fazla, bazen biraz az verebilmektedir. Türkiye ayrıca, bu ülkelere ve Suudi Arabistan, Ürdün, İsrail, Filistin ve Körfez bölgesine "Barış Suyu" projesi adıyla Seyhan ve Ceyhan nehrinin sularını boru hatlarıyla sevk etmek önerisinde bulunmuştur).

Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) gereği Dicle ve Fırat üzerinde 22 baraj ve 19 santral kurma çalışmaları sürüyor. Bunlardan bazıları başarılı ve devreye girmiş olup, bütün proje maliyeti 30 milyar doları bulacak ve daha 10 yıl kadar sürecektir. Proje, sulama, tarım ve elektrik enerjisi yönünden büyük verim sağlayacaktır. Ancak, iki komşumuz bunu engellemek peşindedir. Fakat kendi topraklarında ıslâh ve rasyoneleştirme çalışması yapmıyorlar ve aşırı sıcak iklim sebebiyle buharlaşan sular verimi düşürmektedir. Bölgede kurulacak bir finansman kurumu uluslar arası katkılarla, Suriye ve Irak'ın daha rasyonel kullanım ve özel sulama tekniklerini geliştirebilirler (kendileri de bazı barajlar yapmışlardır). Türkiye, elektriğinin %45'ini suyla sağlıyor ve GAP önemli bir paya sahiptir.

İsrail ile Suriye ve Filistin arasındaki barış çekişmelerinde su kaynaklarının kontrolü de önemlice bir yer teşkil etmektedir. Bu

bölge su kıtlığı içindedir. Ancak, İsrail bazı özel tekniklerle (bilgisayarlı damlatma metoduyla su vererek) tarımını sürdürüyor. Bölgenin su kaynakları gittikçe azalıyor. Ürdün ve Irak da sıkıntılıdır.

Daha güneyde, Nil nehri suları konusunda da Mısır ile Sudan ve Etyopya da çekişmeler içindedir, ve her biri daha çok su kullanmak istiyor.

Orta Asya'ya doğru gidersek oradaki yeni devletler de su sorunu içindedirler. Bölgenin su deposu olan Aral Gölü aşırı kullanımdan neredeyse kurumuştur ve bunun etkileri şimdi hissedilmektedir. Nehirleri verimli ve yeterli değildir.

Özetle, dünyada bazı bölgeler su konusunda gittikçe büyüyen ihtiyaçlar ve kaygılar içinde bulunuyorlar. Bu durum da bölgesel huzursuzluk ve sürtüşme kaynağı olmaya adaydır. Birleşmiş Milletlerin üzerinde çalıştığı sözleşme, sınıraşan suların adil ve mantıklı kullanımının, coğrafi, ekolojik, iklimsel, devletlerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları, nüfus miktarları gibi kriterlere bağlı olması üzerinde duruyor.

ABD ile Meksika arasında da bir su problemi söz konusudur. Daha gelişmeler gösterecek bu bahsi bitirmeden önce tartışmaların fikri hukuk açısından üç noktada toplandığını da belirtmeliyiz. Bunlar; (a) Milli egemenlik doktrini; (b) Havza-ülkeler doktrini; (c) Hakça ve akıllıca kullanım doktrinidir. Ayrıca, suyun gerektiği toprakların durumu da (linç sınıf, 2nci sınıf ve üçüncü sınıf topraklar) göz önünde tutulabilir.

Sonuç olarak, 21. Yüzyılda birçok alan gibi, tatlı su kaynaklarının kullanımı da yer yer ciddi bir problem olarak karşımıza çıkacaktır. Çünkü su hayat demektir, medeniyet demektir. Dünyanın bazı medeniyetlerinin susuzluk neticesi yok olduğunu, bazı kitlesel göçlerin su yüzünden yapıldığını tarihler yazmaktadır.

Su konusundaki yeni ek bilgiler az ilerde yer alan 21. yüzyılda ilk "On yıl" bölümünde verilmiştir.

BOLÜM 8

”””

TERÖRİZM DEVAM EDECEK Mİ?

21 . Yüzyıla maalesef dünyanın birçok yerinde patlayan bombalar ve terör eylemlerinin sürdüğü bir ortamda girilmiştir. Son 25-30 yıla damgasını vuran olgulardan biri terörist eylemlerdir. Bu sosyal hastalık nedir ve sebepleri nelerdir?

Terör, bazı yabancı dillerde korkutma, ürkütme, korku salarak etki uyandırma demektir. Tarihin eski devirlerinde de var olmuş bu tür eylemler, hatta Fransız ihtilâli sırasında da bir döneme ismini vermiş, binlerce kişi giyotinlerde can vermiştir. Anarşi de terör ile eş anlamlı görülmektedir. Keza, bazı siyasi cinayetler de böyledir.

Modern terörizm için ise çeşitli korkutucu, yıldırıcı ve hatta öldürücü eylem ve metotlarla, bir organize grubun genellikle siyasi ve kitlesel psikolojik neticeler peşinde koşması akımıdır denebilir. Özetle, görünebileceği kadarıyla, üç unsur terörizmi belirliyor: ölüme varabilen şiddet kullanımı, organize bir grup, genelde siyasi veya psikolojik olan amaçlar.(Bir de masum sivil halka karşı oluşu önemli bir kriterdir.)

Kullanılan metotlar değişik çeşitlilikte olabiliyor: bombalama, kundaklama, silahlı suikast, işgal, rehin alma, saldırı ve çatışma, uçak / gemi / otobüs gibi toplu taşıma araçlarını kaçırma, tehdit ve şantaj gibi tutumlar, haraç toplama, kışkırtıcı ajan sok-

ma, toplu yerlere zehirli gaz salma, silah ve uyuşturucu kaçakçılığından finansman sağlama ve benzeri bir hayli çeşitli yöntemler. Mesela, posta ile patlayıcı ve hatta radyoaktif madde yollamak yöntemleri bile kullanılmıştır. Bir diğer nadir rastlanan yöntem de Bosna'da uygulanmış olan, psikolojik ağır sonuçları nedeniyle yerlerini yurtlarını bırakıp kaçınlara, gitsinler diye müslüman Boşnak kadınlara uygulanmış, yoğun tecavüz fiilleri gibi ahlâk dışı terör davranışları olmuştur.

21. yüzyıl başlarında, ABD'deki 11 Eylül saldırılarında (2001) yüksek binalara içi yolcu dolu olarak kaçırılmış uçaklarla (Kami-kaze gibi) vurmak ve çok sayıda insanı öldürmek ile Ortadoğudaki canlı bomba-kendini feda ederek dehşet salmak metodları da terörizmin türleri arasına girmiştir.

Her aksiyonun bir reaksiyonu olacağı kuralına uygun olarak, terör örgütleri ve eylemleri de devletlerin anti-terör (veya kontr-terör) önlemlerine ve organizasyonları oluşturmalarına yol açmıştır. Bugün pek çok ülkede böylesi durumlar için eğitilmiş özel timlerinin varlığına bakıldığında, birçok devletin bu gibi olaylara hedef olabileceği ve hazırlıklı olma gerçeği ortadadır. Ortadoğu ülkeleri (Türkiye dahil) terör örgütleri ve eylemleri açısından en aktif yer sayılmakta, ancak Avrupa, Amerika, Rusya ve Japonya gibi yerler de (veya bunların dışarıdaki vatandaşlarına ve kuruluşlarına karşı) terörist eylemlerin de hayli yaygın olduğu görülmektedir (geçtiğimiz eski yıllarda Almanya'da Baader-Me-inhof grubu, Kızıl Ordu Fraksiyonu, İtalya'da Kızıl Tugaylar, Japonya'da Kızıl Ordu gibi).

Zaman zaman görülen uçak kaçırma olayları dünyada ses getirdiğinden ve içindeki yolcu sayısı çok ve tehlikeye maruz olduğundan etkili bir yöntem halinde denenmektedir. Buna karşı ve diğer işgal ve saldırı olaylarında kullanılmak amacıyla, özel oluşturulmuş müdahale timlerinden bazıları şunlardır: ABD'nin Delta Force, SEAL (Deniz, Hava, Kara Özel Birlikleri), SOF (Özel Harekât Gücü), İngiltere'nin SBS ve SAS komandoları,

Almanya'nın GSG 9 timi, İtalya'nın GIS (Özel Müdahaleler Grubu), Rusya'nın Omon ve Spetsnaz birlikleri, İsrail'in ünît 269 ve 216 timleri, FKÖ'nün Güç 17 isimli özel kuvveti ve diğer ülkelerin anti-terör kuvvetleri (Türkiyede de polisin özel hareketçileri).

Bir kısım ülkeler, terörle mücadelede özel kanunlar ve mahkemeler de oluşturmuştur. Ayrıca, bu alanda devletlerarası özel anlaşmalar (ikili güvenlik ve terörle mücadele işbirliği anlaşmaları) da yapmak hayli yaygınlaşmıştır. Çünkü devletlerin çoğu, şöyle veya böyle bazı terör olayları konusu olmuşlardır.

11 Eylül'de ABD'de yapılmış korkunç saldırılar bu alanda "Küresel Terörizmin" tanımını getirmiş, bilindiği gibi, ABD bu eylemlere dünya çapında savaş açarak, bir anti-terör koalisyonu kurarak NATO müttefiklerini de yanına alıp Afganistan operasyonu ile mücadeleye başlamıştır. Yıllarca sürebilecek bu operasyonlar Filipinler, Yemen, Gürcistan gibi yerlere de sıçramış, daha kapsamlı büyük hedeflerden olarak Irak da teröre bulaşma gerekçesiyle 2003 de saldırıya uğramış ve hâlâ işgal altındadır.

ABD her yıl bütün dünyadaki terör olayları durumunu özetleyen "Global Terrorism" (Küresel Terörizm) raporları yayınlamakta olup, ilgili devlet kuruluşlarında da bu amaçla bazı bölümler oluşturmuştur. Çünkü dünyada birçok yerde terörist saldırılara hedef ABD olmuştur. 1983'de Beyrut'ta bulunan Deniz Piyadeleri Kışlası'na yapılan bombalı kamyon saldırısında 241 asker ölmüş, İskoçya üzerinde

(Lockerbie'de) içinde bomba infilâk eden yolcu uçağında ki yolcular ölmüş, New York Dünya Ticaret Merkezi bombalanmış, daha birçok saldırı eylemleri olmuş (Atina'da bazı Amerikan subayları öldürülmüş, Suudi Arabistan'daki havacılar kışlasına bombalı kamyon saldırısı, Kenya ve Tanzanya'daki Büyükelçiliklerinin havaya uçuruluşu) ve sonraları da 2000 yılında Yemen'de Aden Limanı'nda yakıt almakta olan Cole isimli ABD savaş gemisine bomba dolu lastik botla saldırılarak gemi yaralanmış ve hayli denizci ölmüştür. Irak'ın işgalinden günümüze kadar 4500 ABD askeri ölmüş, binlercesi yaralanmıştır.

Ama en büyük terör eyleminin, 11 Eylül 2001'de yapılan ve 3 bin kişiyi topluca öldüren, yolcu uçaklarını kaçırarak New York'da Dünya Ticaret Merkezini tahrip eden, ayrıca Pentagon'u da hedef alan saldırılar olduğunu buraya ilave gerekmektedir.

Artık dünyada her zaman patlak verebilecek, kitlesel ölümler getirebilecek saldırılar yolu açılmıştır.

Burada ABD örneğinin verilmesi, dünyanın süper gücü olusuna, güçlü istihbarat örgütüne (CIA) ve özel anti-terör timlerine rağmen sinsice planlanmış terörist eylemlerine hedef oluşunun, bütün diğer devletler için de böyle olayların olabileceğini açıklamak amacıyla. Ancak bunca olan vahim olaylara rağmen bütün devletlerin aynı ciddiyetle hareket ettiklerini söylemek zordur.

Keza, güçlü bir devlet olan Rusya da geçen yıllarda başkent Moskova'da iki binaya bomba konması, bir yer altı geçitindeki patlama gibi olaylarla birçok masum insanın teröre kurban olusunu yaşamıştır. Beslan'daki okul baskını, Moskovada tiyatro baskını, trendlerde bombalarla birçok ölüm olmuştur.

Türkiye'nin 15 yıldan beri yaşadığı dış destekli kanlı PKK terör eylemlerinde binlerce kayıp verisi ve keza diplomatlarımızın Ermeni Örgütlerinin terör kurbanı olması belleklerdedir

Türkiye bu alanda 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasını çıkarmış, Emniyet ve İstihbarat Teşkilâtı'nda (MİT) Terörle Mücadele Dairesi oluşturmuş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'ni devreye sokmuştur.

Uluslararası düzeyde olarak, Birleşmiş Milletler 1973'de uçak kaçırımları ve terörizm ile ilgili bir sözleşme yapmış, Avrupa Konseyi de 1977'de Terörle Mücadele konulu bir Sözleşme oluşturmuştur.

Yeni girdiğimiz bu yüzyılda küçük nükleer bazı silahların ve kimyasal ve biyolojik öldürücü silahların teröristlerin eline geçmesi kaygısı önemlidir.

21. Yüzyılda uzun bir süre dünyanın birçok yerinde terör eylemleri yaşanması maalesef kaçınılmaz olmuştur. Bütün devletlerin elbirliği ile ve samimi yaklaşımlarla bu sosyo-politik belaya karşı ortak hareket etmeleri gündemden düşmeyecek ve tek çare olacaktır.

Bu alanda, 11 Eylül sonrası Afganistan (2001) harekatıyla başlamış olan küresel anti-terör işbirliğinin nasıl gelişip sonuçlanacağına bakmak, önümüzdeki yıllarda bu tür eylemlerin önünün alınmasına ışık tutacaktır. Buna 2003 sonrasında Irak'daki kanlı eylemler de eklenmiştir.

Bu işbirliğinin aksamadan sürmesi ve kesin çözümler üretmesi, dünyaca ortak bir “terörizm tanımı” üzerinde uzlaşılmasını gerektiriyor. Zira, özünde olumsuz bir karakteri bulunan bu tür eylemler bazı devletler veya siyasetçiler açısından aynı gözle görülmeyip, ciddi uyuşmazlık ve problemlere yol açmaktadır.

21. yüzyılın ilk 10 yılında genişlemiş ve çok kayıplara sebep olmuş uluslararası terör olayları son bölümdeki “İlk Onyıl” başlığında yer almış tamamlayıcı bilgiler içermektedir.

BÖLÜM 9

”””

EVRENSEL GÜVENLİK
DÜNYANIN JANDARMASI NE?

İnsanoğlu var olduğundan beri, kavimler, devletler ve hatta imparatorluklar döneminde dahi bireysel ve toplumsal korunma ve savunmalarını sağlayacak güvenlik önlemlerine gereksinme duymuşlardır.

İnsanoğlunun idrâk ettiği bütün milenyumlar, İsa'nın doğumundan öncekiler de dahil, bireylerin çekişmelerine, hasım ve düşman edinmelerine, içgüdüsel korkulara tanık olmuştur. Bu dürtülerden doğan korunma ihtiyacını bir kenara bırakarak, esas konumuz olan toplumların (bugünkü deyiimiyle ülkelerin) insanlığın içinde bulunduğumuz çağa kadar tanık olduğu, bölgesel ve evrensel ciddi çatışmalar ve savaşlarda neler kaybettiğini ve yaratmaya çalıştığı uygarlığın nelere mâl olduğuna ve tüm toplumların barındığı dünyamızın, çağımızdaki evrensel güvenlik ihtiyaçlarına bir göz atalım.

Norveç Bilimler Akademisi'nin kapsamlı bir çalışmasında “milâttan önce 3600'den bu yana geçen 5600 yılın sadece 296 yılının barış içinde geçtiği belirtilmiş ve bu dönem içerisinde meydana gelen 532 kayda geçmiş önemli savaşta yüz milyonlarca insanın öldüğü tespiti yapılarak, insanlar 1650 kez silahlanma yarışına girmiş ve bunların sadece 16'sı savaşız noktalanmıştır” denmiştir.

Bu ilginç saptamalardan geçtiğimiz 20. Yüzyıla ilişkin değerlendirmelere yönelirsek, büyük savaşların sayıca azalmasına karşın, daha güçlü imha silahları nedeniyle, daha çok insanın telef olduğuna tanık olmaktadır. (Birinci Dünya Savaşı'nda 10 milyon civarında, İkinci Dünya Savaşı'nda 55 milyona yakın insan -asker ve sivil- ölmüştür.

Uygarlığın böylesine bir tehdit altına girdiği çağımızda, savaşların artık kaçınılmaz tahribatının, toplumları ve oluşan güvenlik bloklarını daha tedbirli ve temkinli davranmaya sevk ettiği görülmektedir.

2. Dünya Savaşı'ndan beri oluşturulan uluslararası kurumlar ve savunma ittifakları, sorunların barışçı yollardan çözümlenmesi prensiplerini benimsemekle birlikte, sonunda “Dehşet Dengesi” diye tanımlanan, kitle imha (nükleer ve kimyasal) silahlarının mevcudunun artmasına engel olamamışlardır. Ama yüksek tahrip ve öldürme kapasitesi olan (Kis) silâhları Japonyaya atılan 2 atom bombası dışında hiç kullanılmamıştır.

Aşırı silahlanmanın barışı ve dengeyi sağladığı inancının ise uluslararası anlaşmazlıkların yoğunlaştığı ve birer krize dönüştüğü olaylarda ve ortamlarda barışı riske atacağı gözlenmiştir. Nitekim, dünya birkaç kere genel savaşın eşiğinden dönmüştür. (Kore savaşı, Küba füzeler krizi, Formoza boğazı olayları vs.). Ama, Vietnam savaşı, Körfez Savaşları, Hind- Pakistan Savaşları, İsrail-Arap Savaşları ile Yugoslavya iç savaş ve 21. yüzyılda da Afganistan ve İran Savaşları ile en son Rusya-Gürcistan savaşı olmuştur.

Endüstrisi ve ekonomisi silahlanmaya imkân sağlayan ülkelerin, silah üreten şirketlerin de etkisiyle, gerek nitelik ve gerekse miktar itibarı ile birbirlerinin önüne geçme yarışına girdikleri düşünüldüğünde ortaya şöyle bir çelişki çıkmıştır: Bir tarafta insanlığın mahvolmasına neden olabilecek aşırı silahlanma ve Kis'lerin korkusuyla dehşet dengesi ile bu silahlanmadan büyük kârlar ve çıkarlar elde eden savaş endüstrisi, diğer yandan sık sık tekrarlanan “barış” söylemleri ve “silâhsızlanma” çabaları!

BM Silahsızlanma Komisyonu, 60 yıla yakındır çalışıyor. Kimyasal ve Biyolojik silahlarda bazı anlaşmalara varılmıştır. Öte yandan, Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetlerin İndirimi (CFE Anlaşması-1990 Paris) yürürlüktedir. ABD ile Sovyetler ABM (Balistik Füzelere Karşı) ve Orta ile Kısa Menzilli Füzelere İndirim (IMF) anlaşmaları yapmışlardır.

Ashında, silahsızlanma olgusunun taşıdığı riskler göz önüne alındığında, karşılıklı güven ortamının yaratılması en önemli faktör olarak gündeme gelmiştir. Yapılan bazı silâhsızlanma anlaşmaları ve gerçek gelişmelerin denetlenmesi için varılan mutabakat bu konuda bir güvence yaratmak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Nükleer denemelerin -atmosferde- yasaklanması ile Nükleer Silâhların Yayılmasını Önleme Andlaşmaları ve ABD ile Rusya arasındaki stratejik silâh indirim andlaşmaları olan START-I ve II başlıca-larıdır. Ayrıca ABD, Ukrayna ve Kazakistan'a yüksek paralar ödeyerek, nükleer füzelerini söktürmüş, şimdi de Kuzey Kore'ye para verilerek nükleer silâh programı durdurulmaya çalışılmıştır. Şimdi İran'ın nükleer bomba yapması veya önlenmesi gündemdedir.).

Görünen odur ki gelişen evrensel güvenlik bilinci nedeniyle süper güçler, silahlanma yarışının, halklarının yaşam kalitesini olumsuz etkilediği, toplumları korku ve güvensizlik içine soktuğunu anlamışlardır. Özellikle kaynakları sınırlı ülkelerin zorlandığı ve dehşet dengesinin getirdiği yapay barış ortamının aslında süper güçler ve onların ortaklarına yaradığı, 1945'den bu yana bazı istisnalarla, tüm çatışmaların Batı ve eski Sovyet Bloku topraklarının dışında meydana gelmesinden anlaşılmaktadır. 1948'deki Arap-İsrail Savaşı, 1950-53 Kore Savaşı, 1954'te Hindî-Çinî Savaşı, 1956 Süveyş Savaşı, 1964-73 Vietnam Savaşı, 1967'deki Arap-İsrail Savaşı, Hind-Pakistan Savaşları (1948 ve 1971) 1973 Mısır-İsrail Savaşı, 1979-88 Afganistan Savaşı, 1982-88 İran-İrak Savaşı, 1991'de Irak-ABD ağırlıklı Körfez Savaşı ve sonra da Yugoslavya'nın dağılması sonucu meydana gelen dra-

matik Bosna-Hersek ve Koso-va çatışmaları bu değerlendirmeye verebileceğimiz örneklerdir.

Şimdilerde ise ABD'nin öncülüğünde başlatılmış küresel çapta teröre karşı savaşın (2001) Afganistan hareketini takiben Irak'da yaşanan savaşın (2003 ve sonrası) nerelere kadar varacağı henüz tam bilinmemektedir. Fakat olaylar uzun yıllardır devamdadır.

Her ne kadar Sovyetler Birliği'nin 1988'den itibaren başlayan çöküşü ile noktalanın Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ise de sonuçta kaybedenlerin dağılıp bölündüğüne ve kazananların ise birleşme sürecine girdiğine tanık olmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beklenen dünya barışı mevcut ve potansiyel bölgesel etnik, dini ve çıkarsal çatışmalar nedeniyle tam anlamı ile sağlanmıştı denemez.

Hele bazı Ortadoğulu istikrarsız rejimlerin, aşırı petrol gelirleri ile kazandığı kaynakları silahlanmaya harcamaları, yeni yeni potansiyel çatışma ihtimallerini gündeme getirmiştir (Irak, İran, Libya, Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan gibi).

Ayrıca, aralarında geleneksel kin ve rekabet bulunan bazı ülkelerin kitle imha silahlarına sahip olması, evrensel tabloyu daha da vahim bir hale sokmaktadır. Hindistan-Pakistan gerilimi, Çin-Tayvan çekişmesi, Orta-doğu anlaşmazlıkları, Kafkaslar'daki durumlar ve Balkanlar'daki has-man tutumlar, beklenen barıştan bir hayli uzak olduğumuzu kanıtlar niteliktedir. Dünya yeni bir milenyuma girmişken bazı köklü değişimlere tanık olmamız ve hatta bu değişimlerle (terör gibi) birlikte yaşayarak, günlük alışkanlıklarımızı da bu değişimlere uyarlamamız kaçınılmaz bir olgu yaratıyor.

Bu milenyumun ilk yüzyılının birinci çeyreğine (2005) kadar dünya nüfusunun %70'inin kentlerde yaşayacağı ve dünyada meydana gelen ve ileride de gelmesi beklenen çatışma ve savaşların bu kentsel ortamlarda gerçekleşme olasılığı göz önüne alı-

nınca, stratejistlerin yeni senaryolar üretmekte olduklarına tanık oluyoruz.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ele alınmış olan 2020 müşterek vizyon kavramı (the concept of joint vision) bu konuda yapılan çalışmalara bir örnek teşkil etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz bu kavram çalışmalarında saptanan ana unsur, Bilgi üstünlüğü (Information Superiority) temasıdır.

İdrâk ettiğimiz yüzyılın ilk çeyreğinde Bilgi Üstünlüğü unsuruna dayanan stratejik elemanlar ise şöyle sıralanmaktadır:

- Manevrada hakimiyet
- Müdahalede hassasiyet
- Topyekûn ve her boyutta koruma
- Doğru yönlendirilmiş lojistik

Görüldüğü gibi, Amerika Birleşik Devletleri gibi dünyanın yegâne süper gücü durumundaki bir ülkenin idrâk ettiğimiz yüzyıldaki stratejik vizyonu Bilgi üstünlüğü unsuruna dayanmaktadır. Bu unsuru oluşturan temel nitelik ise genel harekât tablosu, güçlendirilmiş komuta ve kontrol sistemi, bütün mekânlar hakkında hassas bilgiler ve tüm kaynaklardan sağlanabilecek istihbaratı içermektedir.

Özetle, Bilgi üstünlüğü; eksiksiz bir mimari ve sistem entegrasyonu, ihtiyaca cevap verecek bilgilerin toplanması, işlenmesi ve dağıtılması istekleri önceliklerinin saptanması ve sorumlulukların belirtilmesi ile birlikte saldırıya ve savunmaya yönelik (offensive and defensive) Bilgi Savaşımı (information warfare) gerektirmektedir. (Şimdilerde, ABD'nin bazı ortaklarıyla kurduğu "Dev Kulak" (Echelon) sistemiyle yıllardır dünyanın her köşesini dinlediği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ABD yakınında Jimmy Carter süper casus denizaltısını suya indirmiştir). Bu arada ABD, Rusya, Fransa, İngiltere ve Çin uzaya istihbarat uçukları yerleştirmiştir.

Buna mukabil, bu gereksinmelerin karşılanması sonucu; komuta, kontrol, dost birimlerin kesin mevkilerinin bilinmesi ve tüm kaynaklardan gelecek istihbaratın ulaşmasını sağlayacaktır.

Gelecekte güvenlik ortamında ülkelerin milli varlık ve çıkarlarını tehdit edecek muhtemel rakiplerin teşhis ve tesbiti ve tehditi oluşturacak muhtemel imkân ve kabiliyetlerin bilinmesi gerekecektir.

Bu tehditlerin ise artık klasik yöntemlerle ve klasik hedeflere yöneltileceğini düşünmek yeni yüzyılın gerçeklerini iyi kavramamış olmak anlamına gelecektir. Bu nedenle ülkeler, varlıklarını, toprak bütünlüklerini ve hayati çıkarlarını sızma,terörizm, sınır tecavüzleri ve diğer düşmanca faaliyetlerle tehdit edebilecek muhtemel hasımlarını ve bunların imkân ve kabiliyetlerini sürekli analiz etmek zorundadırlar. Bütün teknik ve insanlı istihbarat imkanlarına rağmen yüzde yüz sağlıklı analiz yapılamıyor.

Bu görüşlere somut ve son bir örnek olarak, yıllarca Afganistan'da için için gelişmiş oluşumlar,tehlikeli hazırlıklar ile 11 Eylül 2001 günü ortaya çıkan dehşet verici olayı göstermek mümkündür.

Netekim orada serpilmiş olan, dünyanın başka yerleri ile ilişki ve bağlantılara girişmiş El Kaide oluşumu ve onu barındırıp, gizleyen Taliban rejimi, bunların arkasındaki Pakistan desteği ile uçak eylemcilerinin Almanya ve ABD'deki eğitim ve hazırlanışları yeterince dikkat edilip değerlendirilseydi,gereken şekilde ve zamanda ciddi önlemler alınsaydı, büyük olasılıkla İkiz Kuleler ve Pentagon faciaları yaşanmayacak, binlerce kişi ölmeyecek, Afganistan ve Irak operasyonlarına (ve onu izleyecek diğerlerine) lüzum kalmayıp,dünyanın bugünkü kaygılarına belki yer olmayacaktı.

Ayrıca, dünyanın herhangi bir ülkesi kendi içinde insan hakları ihlallerini içeren krizler ve etnik çatışmalar nedeni ile uluslararası topluluklardan (Birleşmiş Milletler, NATO vb) bir yardım ve müdahale talep edebilir.

Dünyada barışın sağlanması (peace making) veya devam ettirilmesi (peace keeping) görevlerinin üstlenilmesi gerekebilir. Bu görevlerin ifasında sivil toplumların ve müdahale birliklerinin kayıplarını asgaride tutacak yöntemler gerekecektir. Bu şekilde çeşitli Birleşmiş Milletler ve NATO operasyonlar yapılmıştır.

Gerek geniş bir kapsamda, gerekse küçük çaptaki bu tür görevlerin ifasında karşılaşılması muhtemel tehditler “asimetrik” metotları içerecektir.

Diğer bir deyişle, bir “asimetrik savaş” deyimi, stratejistlerin lügatine girmektedir.(Netekim, 11 Eylül olayını takiben başlatılan Afganistan harekatı (2001) bu yeni deyimle örnek sayılabilir). Bu yeni deyim, muntazam ordularla, küçük çetelerin vurkaç eylemlerini yani orantısız güçlerin savaşını belirliyor.

Böyle bir savaşta ana tehdit unsurları ise terörizm, bilgisayara dayalı kritik sebeplere yönelik siber (cyber) saldırılar, kitle imha silahlarının kullanılması gibi elemanları içerecektir. 21. Yüzyılın güvenlik sorunlarında tehdit unsuru olarak sahneye çıkması beklenen faktörler ise devlet kontrolünde olmayan fanatik teröristler, hukuka aldırmayan ve demokratik nitelikleri olmayan haydut devletler (Rogue States), ayrılıkçılar, ellerinde uluslararası kontrol ve anlaşmalara tabi tutulmayan kitle imha silahları ve bunları atma kabiliyeti olan ülkeler veya güçler, dünyadaki değişimlerin etkilediği güçler ve uluslararası yasa dışı çıkarlar peşinde olan ve devlet kontrolünde tutulamayan güçler ve gruplar olacaktır.

Örneğin, dünyanın bir değişim içerisine girdiği bu yüzyılda, küreselleşmeden etkilenmesi beklenen gruplar, dünya kamuoyunda ilgi uyandırıp, baskı yaratmak isteyen ayrılıkçılar.amacı meçhul gruplar bu tehdit unsurları arasında gösterilebilir. (Afganistandaki devrilen Taliban rejimi sırasında orada kökleşip gelişen El Kaide örgütü gibi)

Çevre sorunları ve enerji gibi çelişen ilgi alanları da bu yüzyılın çatışmalara neden olabilecek önemli faktörleridir. Güvensiz nükleer santraller, yağmur ormanlarının tahribi, küresel ısınma nedenlerine kontrol ve müdahale gibi görevlere ilaveten geçen yüzyılda dünyanın enerji merkezi olan Ortadoğu ve Körfez bölgesine, bu kez Orta Asya ve Hazar bölgesi de katılmış ve dünyamız fosil enerji kaynaklarının önemli bir yüzdesi, ülkemizin komşu olduğu bölgelerde yoğunlaşmıştır. (“Yeni Ortadoğu” kavramı).

Stratejik önemi yaşamsal boyutlarda olan bu bölgelerdeki siyasal ve güvenlik istikrarı ise çok dengesiz ve kritik bir görünüm arz etmektedir.

Bir tarafta etnik çatışmalar, büyük çıkar çatışmaları, insan hakları ihlalleri, etnik temizlik girişimleri ve diğer tarafta da barışın sağlanması ve idame edilmesi ihtiyacı yeni yüzyılda güvenlik sorununa yeni bir boyut getirmiştir.

Geçtiğimiz yıllarda Irak’ın Kuveyt’i işgali, Somali’deki insanlık dışı olaylar, eski Yugoslavya’daki Bosna ve Kosova dramları göstermiştir ki Birleşmiş Milletler imkânları tek başına barışın sağlanması ve idamesinde kesin bir çözüm sağlamaktan uzaktır.

Ve yine her seferinde de görülmüştür ki, dünyanın tek süper gücü haline gelen ABD’nin kararlılığı ve müdahalesi olmadan, ne Avrupa ülkelerinin ne de silâhlı kuvvetleri Sovyet dönemindeki gücünde olmayan Rusya Federasyonu’nun tek başına bir girişimi mümkün olamamaktadır.

Avrupa kendi birliğini kurarken oluşturmayı düşündüğü askeri gücü hayli zamandır gündeme getirmektedir. NATO imkânlarını kullanabilecek, fakat tüm NATO üyelerinin karar mekanizmasında bulunmayacağı büyük bir Acil Müdahale Gücü’nü oluşturmak istemektedir. Kurabildiği birlikler önemli bir güçte değildir.

Burada Fransa’nın başı çektiği ve ABD’yi dışlayan, fakat sonunda dahil olduğu NATO imkân ve kolaylıklarını kullanmak fik-

ri, esasında savunma harcamalarını iyice kısıtlayan ve elini cebine atmadan bağımsız karar vermek isteyen Avrupa Birliği ülkele-
rinin bencil tutumunu göstermektedir.

AB üyesi olmayıp da NATO üyesi olan ülkelerin kendi karar-
ları olmadan, yıllarca NATO imkân ve kolaylıklarının (ki bugün
dünyada müdahale gücü ve imkânı olan yegâne örgütün) oluşu-
muna maddi ve manevi tüm katkılarda bulunmuş ve hatta soğuk
savaşın kazanılmasında önemli roller oynamış olmaları nedeni-
le bu öneriye olumlu bakmaları beklenemez. Türkiye bu ülkele-
rin başında gelmektedir.

Şimdi artık Avrupa Birliği sınırları içerisinde veya Avrupa
coğrafyasındaki krizlere Avrupa Birliği müdahale ederken, so-
rumluluğun kimde olacağı ve bu müdahalenin büyümesi ve bir
savaşa dönüşmesi halinde NATO'nun müdahalesine nasıl geçi-
leceği aydınlık kazanmadan küresel güvenlik sorununun çözümü
mümkün görülmemektedir.

Şimdilerde “Dünyanın Jandarması”nı belirleyecek yeni olu-
şumlar aranıyor. Bu jandarmalığa ABD artık (Afganistan ve Irak
macerasından sonra biraz zor talip olabilir. Veya Kosova’da oldu-
ğu gibi ABD ağırlıklı NATO ve Rusya’nın da katkısı ile oluşturul-
muş “jandarmalık” kavramı gittikçe benimsenerek kurumlaşabi-
lir. Fakat ufukta böyle güçlü bir ortaklık gözüküyor. Amerika-
nın niyetleri (NATO genişlemesi ve Füze kalkanı projesi) Rusya-
yı kuşkulandırıyor.

Batı Avrupa Birliği (BAB) artık yok olmuştur. ve bu eski ya-
pıda bazı kazanımlar sağlamış Avrupa ülkeleri, acaba bu kurulu-
şun yerine NATO dışında, yeni bir güvenlik yapısına sahip ola-
bilecekler mi? Olursa bunun başarı şansı nedir? Çok genişlemiş
olan Avrupa Birliği (27 ülke) nin, NATO varken ayrı bir askeri ör-
güt oluşturma şansı yok gibi.

Sonuçta, “Dünya Jandarması” rolünü oynayacak bir güce
(veya güçler birliğine), yakın geçmişte bazı yerlerde ve özelli-

le de Avrupa'nın göbeğinde yaşanmış acı çatışmalar ışığında ihtiyaç olduğu kesindir. Etkili ve saygınlığı tartışmasız olacak böyle bir yeni güçle yeni krizlerin önü alnabileceğinden, olay çıkarma niyetlisi olanlar artık iyice düşünmek zorunda kalmalıdır. Ama öyle bir oluşum şimdilik zordur. Afganistan ve Irak tecrübeli acı olmuştur.

Bu gidişle, her devlet kendi güvenliğini sağlayabilmek amacıyla ağır masraflara girmeye devam edecek, bu uğurda trilyonlar harcayıp, diğer yaşamsal masraflarından (eğitim, sağlık vs. gibi) kısmak zorunda kalacaktır. Dev gibi üretim yapan askeri endüstri sahibi kârlı silâh satışları yapan devletler acaba dünyanın ortak bir askeri güçle barış düzenine geçmesini isterler mi? Yoksa, çatışmaların ve gerginliklerin varolması, ülkelerin güvenlik endişeleri taşıyarak silâhlanmaları ve büyük masraflardan tatlı kârlar elde edilmesi silâh tüccarı devletlerin daha çok işine gelmez mi?

Kanımızca bu son sorunun cevabı açıktır:

Silâh satıcısı devletler düzenli bir dünya barışı istemezler ama hep barıştan yana sözler ederler!

İlerde "İlk On yıl" bölümünde konu devam ediyor.

BÖLÜM 10

”””

EKONOMİK KRİZLERİN GELECEĞİ VAR MI?

21. Yüzyılın savunulan genel trendi olacak “küreselleşme” en ziyade ekonomi alanında etkilerini göstermeye başlamıştır. Bu felsefenin dünyayı bir bütün ekonomi olarak algılayıp, engelsiz bir küresel pazar (tek pazar-küresel ekonomi-sınırsız rekabet ortamı) yaratma peşinde olduğu belirlenmiştir.

Gerçi, 20. Yüzyılda bu tür liberal uygulamalar önce pek az ülkede görülmüş, bir kısmı ise devletçi ve merkezi planlamacı “güdümlü ekonomi” ile kalkınma ve refah sağlamaya çalışmıştır. Bazı devletler ise her iki şekli bir arada deneyerek “karma ekonomi” yolunu seçip, devletçi sektörler yanı sıra özel kesime de pay bırakıp, hayatı sürdürmeye çalışmıştır.

Ayrıca, 20. Yüzyıl iki büyük dünya savaşı (ikisinin toplamı yaklaşık 10 yıl) savaşanları bu özel durumlara uygun “savaş ekonomisi” yaşamışlardır ki bu da bir tür güdümlü ekonomi oluyor.

Bütün bu denenen şekiller zaman zaman ekonomik krizleri önleyememişlerdir. Mesela, Avrupa’nın güçlü ve dinamik sanayi ülkesi Almanya, ilk dünya savaşı sonrası görülmemiş bir enflasyon yaşamış (bir ekmek veya yumurta milyonlarca mark fiyatına tırmanmış), korkunç bir işsizlik ortamı oluşmuş ve çok ağır sosyo-ekonomik faturalar ödenmiştir, ülkedeki istikrarsızlık siyaseti etkileyerek sonuçta diktatörlük yönetimi zemin kazanmış Nazizm gelmiştir.

Öte yandan, 1929-1930'ların başlarında Avrupa'dakine paralel ABD ekonomisi vurgun yemiş, borsada çöküşler başlamış, durgunluğa girilmiş ve milyonlarca işsiz ortaya çıkmıştır. Dünyayı etkileyen bu krize "Büyük Çöküş" (Great Depression) denildiği malumdur ve tarihte yerini almıştır.

İkinci Dünya Savaşını takiben fakirleşip çok zora giren Avrupa ekonomisine ve yakılıp yıkılan ülkelere destek olmak üzere ABD, ünlü Marshall Planını (European Recovery Program) yürürlüğe sokarak Avrupa'ya milyarlarca dolar akıtmıştır. Zira, daha o zamanda bile ekonomik bunalımların bulaşıcı olduğu anlaşılmış ve bu çare bulunup, Avrupa'nın belini doğrultması sağlanmış, böylece dünyada önemli yere sahip Avrupa ekonomisi (ve sanayii) dünya ekonomisine entegre olup, yine stratejik rolünü kazanmıştır (Anılan yardım programının bir siyasi amacı da vardı ve fakirliğe düşmüş Avrupa ülkelerinde atağa geçen komünizmin yayılmasına meydan vermemek düşünülmüştü. Bu amaç da bir bakıma başarılı sonuçlarımızdır).

Daha sonraları 1973 ve ertesi bazı dönemlerde dünya ekonomisi "petrol şokları" denen üretici ülkelerin (özellikle Ortadoğu-lu) petrol fiyatını radikal tarzda yükseltmeleri yüzünden sarsıntılara uğramış ve birçok ülke bundan derece derece etkilenmiştir. 2000 yılına girdiğimizde de yine petrol fiyatlarının önemli ölçüde yükselişine (varili 30-35 dolar gibi) tanık oluyoruz. Özellikle Uzakdoğu'da hızlı ekonomik ataklar yapan bir kısım ülkelerin (Asya Kaplanları da deniyor) 1998'de yaşadıkları bunalımın (yabancı kapitalin hızla kaçışı, işlerin yavaşlaması ve işsizliğin artışı, dış borç ödemelerinin zora girişi gibi) ve onu izleyen Rusya krizi (ve bundan diğer etkilenenler-Türkiye de biraz zorlanmıştır-. Ve dış borç ödemelerini bir süre askıya alışı-moratoryum-) dünyada genel bir heyecan ve endişe yaratmışken, yine bu bölgelerden alarm işaretleri başlamıştır.

Ayrıca, 2000 sonbaharında Arjantin'de ve sonra Kasımda Türkiye'de yaşanmış malî krizler yeniden dikkati çekmektedir.

Bu son durumun yarattığı endişeler IMF'nin Arjantin'e ivedi 30 milyar dolar ve Türkiye'ye 10 milyar dolarlık desteklerle frenlenmişse de malî krizlerin bulaşıcılığının potansiyel bir tehlike olduğu daima göz önünde tutulmak zorundadır. (Türkiye 2001 Şubatında yeni bir krize saplanmış bunun atlatılması için yeni krediler sağlanmış fakat Arjantin'in durumu bozularak sosyal patlamalar görülmüştür).

21. Yüzyılın genel ekonomi düzeni olarak takdim edilen ve denenen küreselleşme politikalarının, özellikle serbest ve gezen malî (finansal) boyutunun bulaşıcı krizlere yol açabileceği artık ciddi biçimde düşünülmektedir. Bu paragrafı biraz açmakta yarar bulunmaktadır.

Dünyada uluslararası sermaye (para) hareketlerini başlıca üç grupta toplamak mümkündür.

- (a) Devletten devlete sağlanan “resmî kredi” hareketleri ve geri ödemeleri (buna uluslararası kurumların verdikleri krediler de dahildir).
- (b) Yabancı sermaye yatırımı olarak ekonomi alanına-özel sektör olarak- yeni katkılar sağlayacak para (döviz) enjeksiyonları.
- (c) Sermaye piyasasına (borsa kâğıtlarına) yönelmiş yabancı sermaye (portföy yatırımları) hareketi.

İşte bu üç ana kalemde toplanan yabancı paralardan birincisi acil tehlike pek yaratmaz (miktarının çok fazla şişmesi hariç). Çünkü bu paraların nasıl ve ne zaman ödeneceği belirli anlaşma ve planlara bağlanmıştır. Yani stabildir.

İkinci kalem yatırım türünde, alıcı ülkede siyasi ve ekonomik istikrar varsa ve yatırımdan sağlanan kârlar rahatça ve legal yoldan transfer oldukça bir kriz problemi pek gündeme gelmez. Zira işler yolundadır, kâr vardır ve bu para dışarı yani sermaye sahibine ulaşmaktadır (bu grup yatırımlarda uluslar arası hakem sistemi ile yatırımların garantisi-devletçe- anlaşmaları önem kazanmıştır).

Üçüncü tür ise çok tehlikelidir. Bu sermayeyi getirenler en ufak bir kuşku durumunda veya sırf spekülâsyon amacı ile aniden harekete geçip, dışarı kaçarken ellerinden çıkardıkları kâğıtların değerini -kitlesel satış- (arz) yapıldığından düşürürler ve bu da piyasada panik ve borsaya-kâğıdı ihraç etmiş olan şirketlere de- güvensizlik yaratır. Böyle yüksek miktarda dışa transferler de ülkenin döviz rezervlerini zora sokar (Türkiye'nin Kasım 2000 mâli krizinde birkaç günde 6-7 milyar doların dışa gönderildiği açıklanmıştır. Ardından 2001 Şubat'ındaki yeni kriz sonucu büyük oranda bir devalüasyon ortaya çıkmıştır.)

Küresel ekonomiye tam entegre olup, güçlü aktör olmak ve bu yeni düzenden yarar sağlamak için bir ülkenin kuvvetli ekonomik bünyeye ciddi ve dürüst yönetime, iç istikrara ve malî güce (yeterli döviz) sahip bulunması şarttır.

Dünyada yabancı yatırımlar gittikçe miktaren çoğalmakta ve her köşeye yayılmaktadır. En çok payı (yabancı yatırımını) alan ülkeler ise güçlü ve zengin devletlerdir. Çünkü bunlar yatırımcıya sağlam ve güvenli gözükürler.

Kimse de parasını kaybetmek istemediğinden bunlar tercih olunurlar. Bu durumu somutlaştırıp biraz rakamlandıralım.

1997'de dünyada 473 milyar dolar yabancı yatırım kaydedilmiş iken 1998'de 644 milyar dolara, 1999'da ise 865 milyar dolara çıkmıştır. Şimdi girilmiş bulunan küresellik döneminde bu daha da artmıştır. Ancak, bu paraların büyük kısmı genelde gelişmiş ve varlıklı ülkelere yönelmektedir (1998'de bunların payı yüzde 72 gibi büyük bir orana varmıştır). Dünyada 2000'li yıllarda dış sermaye olarak dolaşan ve yer arayan 1,5 trilyon dolar kadar bir para hacmi hesaplanmıştır.

En çok yatırım çekmiş (1998) ilk 10 ülke ise -UNC-TAD Raporuna göre- şunlar idi.

	Milyar \$		Milyar \$
1. ABD	193	6. Fransa	28
2. İngiltere	63	7. Belçika/Luxb.	21
3. Çin	46	8. Almanya	20
4. Hollanda	32	9. İsveç	19
5. Brezilya	29	10. Kanada	10

Türkiye 90'lı yıllarda bu listede ilk 25 arasında yer almaktayken 97'den itibaren 50-55 gibi sıralara inmiştir. Yukarıdaki 1998 listesine göre Türkiye dünyadaki 644 milyardan 0,8 milyar dolarlık bir pay alabilmiş, sonraları ise sıçrama yaparak 25-30 milyar Dolarlara çıkmışsa da son küresel kriz bu miktarı düşürmüştür.

Dünyada, ülkelerin ekonomilerini inceleyerek not veren bazı özel ve bağımsız kuruluşlar vardır ve ilân ettikleri sonuçlar uluslararası sermaye piyasasında yankı uyandırır. Dünya Bankası ile IMF ise hem not ve tavsiye veren hem de ülkelere mâli destekler (kredi) veren evrensel kurumlardır. Ancak, onların da bir reform görmeleri gerektiği konuşulmaktadır. (Bazı IMF reçeteleri ters tepmiştir.)

21. Yüzyılda da dünya ekonomisinde ABD'nin durum ve tutumu genelde başrolde gözükmektedir. ABD'ye ekonomide rakip olabilecek Avrupa Birliği'nin yarısının ortak parası Euro da son yıllarda Amerikan Doları karşısında, değerini yüksek korumuştur. Diğer önemli aktör Japonya'nın da ekonomik problem ve gerilemeleri baş göstermektedir. Ancak, ABD ekonomisinin uzun yıllarda gösterdiği büyüme başarısının (yüzde 4 civarından) biraz düşeceği düşünülüyor. Büyük bir pazar olan ABD sendelerse, diğer birçok ülke ekonomileri de yerlere yatabiliyor. Küreselleşme bu yönden de düşündürüyor. Netekim, dünyadaki son

(2008-2009) büyük finans krizi ABD kaynaklıdır ve dünyaya yayılıp bütün ülkeleri etkilemiştir.

Keza dünya ekonomisinde de şu sıralar büyüme gerilemesi öngörülüyor. Petrol fiyat artışları durumu etkileyen önemli faktörlerin başındadır. Ortadoğu’da patlayacak gerginlikler aşırı talep, üretim düşmesi ile küresel terörle yeni savaş petrol fiyatlarını etkileyebilir. 2008 de varil fiyatı 150 Dolara dayanmış sonra inmiştir. Çin ve Hindistan talebi artmıştır.

Ülkelerin dış borçlarının birikip artışı da bir bakıma kriz hazırlayıcıdır. G-8 zenginler grubu 2000 Temmuz’unda Okinava zirvesinde en fakirlerin borçlarından 15 milyar doları silme kararı almışlardır. Ama, dünyada 1 trilyon dolara yakın bir dış borç stoku birikmiş durumdadır. Bunun yarıya yakını Üçüncü (fakir) Dünya borçlarıdır. Belki biraz gariptir ama ABD dünyada en borçlu ülkedir.

Sonuç olarak, dünya ülkeleri ekonomileri birbirini etkiliyor ve küreselleşme sonucu 21. Yüzyılda olacak krizler de zaman zaman bulaşıcı sonuçlar yaratmıştır. Bundan da ekonomisi zayıflar ve fakir, tarımcı ülkeler zarar görüyorlar. Ama, zengin ve gelişmişleri de etkileyen yaygın ve global krizler de olasılık dışı değildir. Dev şirket evlilikleri kısmen değer kaybına başlamıştır. Globalleşmedeki sorunlar siyasete de yansiyabilir. Dünya siyasetindeki krizler de globalleşmeyi etkileyebilir. ABD’nin başlattığı küresel terörizme karşı savaşın boyutlarının herşeyi etkilemesi beklenmelidir. Netekim son büyük küresel finans krizi dünyanın en büyük ekonomisine sahip ABD de başlamış dünyaya domino etkisi biçiminde (2008-09) yayılmıştır.

(Detay ve güncelleme: Bölüm 11 de)

SON BÖLÜM

'''

21.Cİ YÜZYILIN İLK ONYILI (2000-2010- BAŞLARI-)

Giriş

- 1- Sıcak Savaşlar ve Dünya
- 2- Kanlı İç Çatışmalar
- 3- Küresel Terörizm ve Kökten Dinci Faaliyetler
- 4- Ekonomik Krizler Devamda
- 5- Nüfus Patlaması Sürüyor, Sorunlar Büyüyor
- 6- Çevre Sorunlarının Artışı, Küresel Isınma ve İklim Değişiklikleri ile Sonuçları
- 7- Su Sorunlarında Dünya Durumu
- 8- Küreselleşme ve Dış Borçlar Sorunu
- 9- Enerjide Küresel Sorunlar
- 10- Dünya Jandarmalığı ve Küresel Seçenek
- 11- İlk “On Yıl”da Belli Başlı Sosyo-Politik Küresel Gelişmeler
- 12- Birlik, Entegrasyon, Gruplaşmalarda Son 10 Yıl
- 13- Sosyo-Ekonomik Küresel Hastalıklar
- 14- Teknolojik Yenilikler
- 15- Son Sözler

21.CI YÜZYILIN İLK ONYILI (GEÇTİĞİMİZ SON ONYILDA) DÜNYAMIZ

'''

Giriş:

21 ci yüzyılın ilk 10 yılında (2000-2010 başları) dünyada bir hayli çok önemli ve sarsıcı olaylar yaşanmış, yoğun biçimde politik, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel gelişmeler gündem yaratmıştır. Bunlar hâlâ sürüyor.

Oysa bu yeni yüzyıla girmeden önce sona eren Soğuk Savaş döneminin kapanması ile siyasi ve askeri gerginliklerin artık son bulacağı, ekonomik ortamda da Küreselleşme söyleminin sahneye konmasıyla dünyadaki işbirliğinin artacağı ve refah bağlamında rahatlayacağı gibi düşler birçok çevrede umutlar uyandırmış, birçok yerdeki siyasetçiler, bilim insanları ve liderler iyimserlik pompalamışlardı. Artık komünist sistemler ve ideolojinin yenildiği, kapitalist ve demokratik cephenin galip geldiği ilân edilmişti. Sanki artık dünyanın sülman olup, herkesin elele yaşayacağı gibi bir hava esmişti.

Bu geçtiğimiz ilk 10 yılda (first decade) patlak veren trajik olaylar, sarsıcı krizler, derin huzursuzluklar, dünya liderlerinin birçok siyasetçi ile ekonomist ve bilim adamlarının ne kadar kısa görüşlü ve hayalci olduklarını, büyük merkezlerin pompaladığı iyimser propagandaların kofluğunu ortaya koymuştur.

Bunun sebebi pek çok politikacı ve yönetici durumda olanların, kitabımızın bundan önceki kısımlarında parmak basmış ve

sıralamış olduğumuz dünya sorunlarının derinliğine inmemiş, kritik konuları özümsememiş, daha ziyade, bu yaşamsal problemleri ve yarattıkları tehditleri yüzeysel biçimde geçiştirmeye, polyatif çözümlerle yetinmeye ve güncel başarılarını ön plâna çıkarıp, yeniden seçilmeye ve pragmatik siyaseti sürdürmeyi yeğlemiş olmalarıdır.

Oysa dünyanın çözülmemiş ve için için işleyen bir yara gibi kronikleşen birçok problemleri var ve küresel yaşam devamlı sorun doğuruyor.

Dünyada yoksulluk ve açlık artmakta, cahillik ve eğitimsizlik büyümekte, sözde adalet çoğunlukla kuvvetlinin empoze ettiği biçimde tecelli ettikçe, aç gözlü bir zenginleşme ile kaynak yağması sürdükçe ve güçlüler çoğunluk oluşturan güçsüzlere ve problemlerine kulak tıkadıkça, dünyada barış ve refah bir hayal olarak kalmaya devam edeceğe benziyor.

Beşeri nitelikteki bu sancılarının yanı sıra, yer küremizin fiziki aşınma ve bozulmalarına (çevre kirletilmesi, küresel ısınma, iklim, değişiklikleri vs.) yol açan insan suistimalleri ve kötü yönetimi de gittikçe daha güvensiz ve korkutucu bir yaşam kalitesini gelecek kuşaklara miras bırakma yolunda ilerliyor.

Siyasi durumlar bağlamında bakıldığında da yer yer düşmanlıklar paylaşım kavgaları, ulusal çıkar çatışmaları, güçler dengesi değişiklikleri, meydan okumalar, çifte standartlar ve orantısız davranışlar dünyayı karıştırmaya devamda gözüktüyor.

İçinde bulunduğumuz modern çağda kalıcı evrensel barış, bütün insanlar kardeştir ve eşittir sloganı ile dürüst ilişkiler düzeni gittikçe zorlaşan hedefler olmaktan öteye gidemiyor.

Sonuç olarak: dünyamız yeni yüzyılda da pek rahat ve huzurlu olamayacak, birçok dramatik ve çarpıcı olaylar yaşayacak, gittikçe artan çeşitli baskılar altında zorlanacak ve devamlı şekilde yeni yeni çözümler peşinde yorulmak zorunda kalacaktır.

Bu sonucu, kitap yazarlarının kötümser ruh hali ürünü olarak görmeyelim ve dünyamızın şu son 10 yılını, yâni 21 ci yüzyılın ilk on yıllık dönemini kısaca bir gözden geçirelim ve bundan sonrası öngörülebilir makul bir dönem için bazı yorum ve tahminlerde bulunmaya çalışalım.

Bu on yılda en çarpıcı ve etkili gelişmeler önem sırasına göre özel başlıklarıyla bu bölümde yer alacaktır.

1) Sıcak Savaşlar ve Dünya:

Geçtiğimiz 2000-2009 arası on yıllık dönemde devletlerarası sıcak savaş niteliği olan üç olay yaşanmıştır.

A) Afganistan'ın ABD ve müttefiklerince havadan vurulması ve az sonra işgali, yeni (21.) yüzyılın daha başlarında (2001) en önemli ve dünyayı sarsıcı ilk savaş olayı olmuştur.

Bilindiği gibi, bu olaya kadar Afganistan neredeyse on yıldır, baskıcı, bağnaz ve gerici Taliban rejimi yönetimi altına girmişti. Genelde kökten dinci ve kadınlara ağır baskı uygulayan bu rejim ülkede daha önce yaşanmış (1979-89) Sovyet işgalinin ve kukla hükümetlerin son bulmasını takiben ortaya çıkmış iç bölgesel-etnik çatışmalar sonucunda Taliban hareketinin başkent Kabil ve ülkenin büyük kısmını ele geçirmesi ile kurulmuştu.(Kuzeyde de bir kısım başka yönetimler vardı.)

Taliban (talebeler=öğrenciler) unsurları, Sovyet işgali sırasında Pakistan'a sığınmış milyonlarca Afganlının medreselerinde şeriatçı eğitim görmüş çocuklarından kaynak bulmuş, toprak ağaları ve bir kısım eski direnişçiler (mücahitler) de bu gelişmelerde rol oynamıştı.(Kuzeydeki eski mücahitler General Dostum ve A. Şah Mesud ayrı bölge yönetimleri ve askerleriyle uzak durmuştu.)

Sovyet işgali döneminde bu işgale direnen ve hayli başarılı olan mücahit (cihad) savaşçıları Pakistan üzerinden destekleyen ABD'nin silâh ve diğer tür yardımları ile güçlenip başarılı olmuşlar ve işgalcileri zora sokmuşlardı.

Sovyetler Birliği dağılmak üzereyken Afganistandaki kuvvetleri de bu ülkeden ayrılmış siyasi boşluk doğmuştu.

Farklı mücahit gruplarının aralarındaki çatışmalar sonucu vaziyete hâkim olan Taliban, ülkenin bir bölgesinde eski mücahitler arasındaki Arap liderlerden (Suudi kökenli) Usame Binladin'in organize ettiği El Kaide grubunu da barındırıyor, askeri silahlı eğitim yapmalarını kolaylaştırıyordu.

11 Eylül 2001 günü ABD'de patlak veren, başta New York'daki Dünya Ticaret Merkezi binaların (İkiz Kuleleri) iki yolcu uçağıyla vurarak çökerten, ve Vaşingtonda da Pentagonu vuran saldırıların El Kaide örgütü eseri olduğu ortaya çıkınca, bütün dünya şok olmuş ve gözler bu örgütün barındığı Afganistan'a çevrilmişti.

ABD bu örgütün teslim edilmesini Talibandan talep edip, red cevabı alması üzerine teröre karşı küresel savaş açtığını ilân ederek Afganistandaki El Kaide yuvaları olan Tora Bora dağlarını ve ülkenin bazı kısımlarını şiddetle bombalamış, sonra da kaçan örgütü takip ve yakalama amacıyla Afganistan'a asker sevk ederek Taliban yönetimini devirmiştir.

Birleşmiş Milletlerden de karar çıkartan ABD yönetimi (Başkan George W.Bush ve ekibi) NATO'yu da harekete geçirerek birçok ülkeden (Türkiye de dahil) müttefik kuvvetler sağlayarak Afganistan'ı askeri denetim altına alınmıştır.

Zamanla yeni bir devlet yönetimi kurulması başlamış, seçimler yapılmış, ulusal meclis (Loya jorga) toplanmış, hükümet kurulmuş, Hamit Karzai devlet başkanı olmuştur.

Zamanla, çeşitli yerlere dağılmış Taliban unsurları toplanıp genişçe bir uzak kesimde (Kandahar, Helmant ve güneyin afyon tarım bölgeleri) tekrar canlanarak önemli tehdit halindedir.

Karşı mücadele için yeni Afgan ordusu ve polisi eğitilmiş olup, ayrıca toplam 70 bin kadar ABD ve müttefik gücü bölgede-

dir. Ancak daha kuvvet gerekiyor ve 30 bin yeni ABD askeri gönderiliyor.

Ekonomik ve askeri desteklere rağmen Afganistan sorunu daha yıllarca süreceğe benzemektedir. Sonucu da nasıl kimse kestiremiyor. Pakistan'ın da kendi Taliban'ı oluşmuş ve ülkeyi zorluyor, kanlı eylemler yapıyor.

Afganistan'a askeri müdahalenin ardından ABD Başkanı Bush yeni bir askeri tanım olarak “ önleyici vuruş”(preemptive strike) doktrinini ilân ederek, bundan böyle saldırı gelebilecek devletlere karşı daha atik davranıp onları önceden vurmak yolunda serbest davranacağını açıklamıştır.

Böylece, kuşku halinde her yere ve herkese önceden saldırı yapabilme siyaseti doğmuştur. Nitekim, Irak'a da bu çerçevede içinde saldırı yapılmış ve işgal edilmiştir. Hatta Rusya da benzer bir yol izleyebileceğini, Çeçenistan ve Dağıstan gibi yerlerdeki iç çatışmalara dış destek veren ülkeleri bombalayabileceğini ilân etmiştir.

Afganistandaki savaşta ele geçen El Kaide şüphelisi 8-900 kişi Küba toprağındaki ABD üssü olan Guantanamo'ya sevk edilip sıkı koşullarda hapsedilmiştir. (Zamanla bunlar azalmıştır.)

Günümüzde ABD zoruyla Afganistana biraz demokratik düzen kazandırılması yönünde bazı adımlar atılmışsa da halkın onca yüzyıllardır yerleşmiş gelenek ve yaşam tarzları ile siyasal inanışları değişmesi pek kolay gözükmüyor. Ayrıca NATO ve ABD askerlerinin hava operasyonlarında yanlışlıkla da olsa sivil halktan ölümlere sık sık yol açmaları, mevcut hükümette yolsuzluk ve hırsızlıkların çoğalması, belli başlı geçim ürünü olan afyon ekimi (ve uyuşturucu yapımı) kısıtlamaları halkın nefretini çekmiş, işgalcilere karşı Taliban da propagandasını güçlendirmiş ve destek kayması tehlikesini arttırmıştır. Kritik bir durum doğmuştur.

El Kaidecilerin Pakistanın ortak sınır bölgeleri Waziristan ve Aşiretler Bölgesine kaçarak gizlenmeleri de yerel halktan üstü

kapalı destek ile olmuştur. Hala bu liderler bulunamamış, üstelik Pakistanda kendi Talibanı oluşarak yer yer eylem koymaktadır. Ordu ile çarpışmalar oluyor.

Geride kalan 10 yılın sonunda Afganistan çok hassas ve Pakistan da oldukça hassas bir durumda bulunuyorlar. Bugüne kadar ABD'nin 6-700 kadar ve NATO müttefiklerinin 3-400 kadar asker kaybı olduğundan, bir kısım devletler karma ISAF (Uluslararası Savunma Destek Gücü) içindeki askerlerini azaltmak veya geri çekmek yoluna gitmişlerdir.

ABD ise Başkan Obama'nın kararıyla 30 bin askerini daha Afganistana yolluyor ve müttefiklerinin de askerlerini istiyor.

Türkiye başkent Kabil bölgesindeki ISAF kuvvetlerinin komutanlığını şimdiye kadar üç kez üstlenmiş, oraya 800 ila 1700 arasında asker yollamıştır. Ayrıca Vardak vilayetinde sivil yardım ve inşaa ekibi bulunduruyor. Afgan ordusu ve polislerinin eğitime katkılar sağlıyor.

Taliban tehdidi önlenemiyor ve Afganistanın geleceği pek parlak gözüküyor. Çabalar devam edecektir. Netekim, Ocak 2010 Londra toplantısına 70 ülke katılmış, ekonomik yardım ve barış formülleri araştırmışlardır.

B) Yeni yüzyılın çok çarpıcı ve önemli diğer olayı olan Irak Savaşı da 2003 yılı 20 Mart günü Bağdad'ın havadan bombalanması ile başlamış, daha sonra güneyden karaya çıkarılan ABD ve İngiliz kuvvetleriyle kuzeye doğru operasyonlarla sürerek Bağdad işgal edilmiş, Saddam Hüseyin yönetimi (BAAS partisi) devrilmiş, kaçıp saklanan Saddam aylar sonra yakalanıp, yargılanıp idam edilmiştir.

Türkiye, kuzeyden de bir kol olarak Irak'a girecek ABD kuvvetlerine uzun süre izin vermemiş ünlü 1 Mart 2003 geçiş tezkeresi TBMM'de yeterli çoğunluk sağlayamamıştır. Bu nedenle işgal harekâtı güneyden (Basra Körfezinden) yürütülmüştür. Kuzey Irak Kürtlerinin bazı ABD hava indirme birlik-

lerine yardımcı olması onların ABD ile sıkı dostluk geliştirmesine yararmıştır.

Bu savaşta Saddamın Irak ordusu ve Devrim Muhafızları pek fazla direniş gösterememiş, hava kuvvetleri ise hiçbir eylemde bulunmamıştır. Tamamen işgalle sonuçlanan askeri harekât 40 gün kadar sürmüş ve Savaşın galibiyetle bittiği 1 Mayıs 2003 günü Başkan Bush tarafından ilân edilmiştir. Ama asıl macera bundan sonra başlamıştır.

ABD'nin Irak'a Savaş açması Saddam yönetiminin denetimsiz kitle imha (nükleer) bombaları ve kimyasal silâhlar ürettiği, ayrıca da Afganistanda yuvalanmış El Kaide örgütüyle bağlantısı bulunduğu gerekçesiyle olmuştur.

Silâh üretimini gizli sürdüğü iddia edilen Saddam'ın ülkeden ayrılması istenmiş, bu talep reddolunmuştur.

ABD askeri harekât için İngiltereden de fiili destek almış fakat diğer NATO üyeleri ve Birleşmiş Milletlerde diplomatik destek bulamamıştır. Birçok devlet bu eylemin meşruluğunu (yasal geçerliliğini) kabul etmemiş ve Afganistan olayından farklı bakmıştır.

Batılı müttefikleri ile ABD'nin arası soğumuştur.

Irak ile kârlı ticaretleri ve petrol ilişkileri (sağlanan kontratlar) bu konuda etkili olduğu gibi sunulan terör ilişkisi kanıtları da pek fazla inandırıcı görülmemiştir.

ABD daha sonraları bir kısım devletlerden (40 kadar ülke) bir miktar asker desteği elde etmiş ve koalisyon güçleri haline gelmişlerdir. Ama kendisi zamanla 150 bine ulaşan bir askeri kuvveti Irak'da kullanmış, orta Amerika'da (Panamada) bulunan Merkezi Kuvvetler Komutanlığını da Katar'a getirerek, Körfez bölgesine ve Irak'a yerleşmiştir. Genel vali gibi bir Amerika-lı atanmıştır.

Irak'da ABD'ye karşı beklenmeyen yoğunlukta bir sabotajlar, vur kaç saldırıları, bombalı araçlar ve canlı bomba olayları baş

göstermiş, bu olaylarda birkaç yüz bin kişinin öldüğü iddia edilmiş ve birkaç milyon Iraklı da ülkeden göç etmiştir.

ABD kuvvetleri 4 binden fazla asker kaybetmiştir.

2008 de göreve gelen Başkan Obama, 2009 ortalarında kentlerden ve 2011 sonunda tüm Irak'dan çekilineceğini ilân etmiştir. Bunun ne derece gerçekleşeceği görülecektir.

Yedi yıldır süren Irak işgali Saddamın ve ekibinin yok edilmesi, ülkede seçimler yapıp sivil iktidar yönetimi, yeni ordu ve polis oluşturmaları, yeni anayasa yapılması, birçok kanunların değişmesi, zengin petrol alanlarına dış yatırımcılar çekilmesi gibi olumlu adımlara rağmen tam istikrarı oturtamamıştır.

ABD'nin tamamen çekilmesi halinde ne gibi siyasal gelişmeler olacağı, yeni ordunun pratikteki gücü ve yeteneği, polisin düzen sağlamada başarı durumu gibi hususlar henüz belirsiz olarak değerlendiriliyor.

Bu büyük çaplı olaylar ve kanlı çatışmaların sonunda şu ilk neticeler sayılabilir.

- a) Irak'da Şii nüfusu ve etkisi artmıştır.Çünkü çoğunluklardırlar. Dolayısıyla İran etkisi de ülkede önem kazanmıştır. Oysa, Saddam zamanında ve ondan önce de yönetim ve siyasette , nüfusta azınlık olan Sünniler hâkim durumdaydı. Şimdi durum tersine dönmüştür. Yüzlerce aşiretten oluşan Irak'da Şiilik-Sünnilik konusu önemli bir sosyo-politik faktördür.
- b) Ülkede azınlık da olsa Kürtlerin etkisi güçlenmiş, yaşadıkları küçük ama petrol ve gaz zengini Kuzey Irak iyice özerk ve başına buyruk bir bölge haline gelmiştir. İlerde kopup ayrı bir devlet olma ihtimali yok sayılamaz. Kendi hükümeti, parlamentosu, silâhlı kuvveti mevcuttur. Lideri Barzani'dir. Irakta Arap ve Kürt ilişkileri çok hassastır.Krize müsaittir.
- c) Irak'ın genel siyasi sisteminde de Bağdatta şimdilik Cumhurbaşkanı (C.Talabani) ve Dışişleri Bakanı (H.Zebari)

Kürttür, Irak parlamentosunda da önemli bir Kürt grubu var. Merkezi yönetim ile Kuzey Irak yönetimi arasında gerilimler oluyor.

Türkiye açısından Irak'ın geleceği olağanüstü bir önem taşıyor:

1. Türkiye'nin 25 yıldır yaşadığı terör belâsının aktörü PKK örgütü yıllardır Kuzey Irak'da (Kandil dağı ve diğer kamp yerlerinde) barınıyor. Bölge yönetimi ve Irak hükümeti ciddi bir önlem uygulamıyor. Güvenlik sorunumuz sürüyor. ABD bu bölgenin ortak hâkimidir.
2. Irak ticaretimiz-ihtiyacımız bağlamında ve müteahhitlik hizmetleri olarak önemli sayılır. Daha da yoğunlaşma potansiyeli taşıyor.
3. Boru hatları (Kerkük-Yumurtalık) ve enerji kaynakları açısından Türk-Irak ilişkileri önem arz ediyor ve daha da gelişebilir.

Dünyanın önde gelen enerji üreticisi olarak ve rezervleri nedeniyle Irak önemlidir ve geleceğin ne olacağı (bölünme veya birlik) herkesi ilgilendiriyor.

C) Rusya Federasyonu ile Gürcistan'ın kısa bir yıldırım savaşı yapmaları (2008 Ağustos) son 10 yılımızdaki diğer bir sıcak savaş olayıdır. Neyse ki daha genişlemeksizin bitmiştir.

Gürcistan'ın son yıllarda Batı dünyasına yanaşması, hâtta NATO üyeliğine niyetlenmesi Moskova'yı sinirlendirmekte idi. İki devlet ilişkileri zaman zaman krizler yaşamıştır. Komşu Gürcistan'ın isyan ve huzursuzluk bölgeleri olan Abhazya ve Güney Osetya'da eski çatışmalar sebebiyle Barış Gücü adıyla Rus Birlikleri yer almıştı. Bize bitişik Acaristanda (Batum ve çevresi) Rus üsleri kalmıştı.

Gürcistan birkaç yıl önce çıkan krizde Acaristan konusun kendi lehine halledip Rus üslerini kapattırdı, bu kesimi denetime aldıydı.

2008 yaz sonları Güney Osetyayı da denetime almak isteyen Gürcistan kuvvetleri oradaki Rus birlikleriyle çatışma başlatınca Rusya bunu savaş sebebi sayarak, üstün kuvvetlerle karadan, havadan ve denizden Gürcistan'a yüklenerek hayli içerilere kadar ilerledi. Bir miktar Gürcü öldü, kasabalar tahrip oldu, Avrupa Birliği araya girerek savaşı durdurdu. ABD'nin deniz desteği zayıf kaldı.

Rusya'nın desteklediği Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılıkçı yönetimleri bağımsız devletler olduklarını ilân ettiler. Böylece Gürcistan'ın iki toprak parçası elden gitti. Etkili bir dış tanınma görmeyen bu iki yeni aktör Kafkasya denkleminde ortaya çıkmış oldu. Rusya ile birleşmeleri mümkündür.

Daha önceden mevcut benzer Yukarı Karabağı işgal olayı da Ermenistan-Azerbaycan arasında derin bir uyuşmazlık olarak kronik bir sorun halindedir. Azerbaycan'ın bir kısım yerleri de Ermeni işgaline uğramış, bir milyon Azeri sığınmacı olarak ortada kalmıştır.

Bu itibarla Kafkasya'da bazı önemli patlama potansiyeli olan sorunlar çoğalmıştır.

Son Rus-Gürcü savaşının jeopolitik değerlendirmesi şu sonuçlarla özetlenebilir:

1. Rusya sinirlendiğinde kuvvet kullanabileceğini ve başka ülke toprağına gireceğini göstermiştir.
2. Gürcistan'ın NATO'ya üyelik konusunun çok kritik ve parlayıcı bir sorun olacağı anlaşılmış, bu iş ertelenmiştir.
3. ABD'nin Karadeniz ve Türkiye üzerinden Kafkaslara uzanma niyeti gerçekleşememiş, Gürcistan'ı da üzümüştür.
4. Ermeni-Azeri gerginliği de olası Rusya müdahalesi sebebiyle kriz veya savaşa dönme riskini zayıflatmıştır. Rusya'nın komşumuz Kafkaslarda etkin faktör olduğunu ortaya koymuştur.

5. Türkiye de iyi ilişkileri olan Rusya ve Gürcistan arasında zorda kalmış, Karadeniz statüsünün delinmesini önlemiştir.

Sonuç olarak, Kafkaslar bölgesi kritik bir konumda olup, çeşitli sorunlarla dolu önemli bir köşedir.

2) Kanlı İç Çatışmalar:

Yukarıda değinilen devletler arası savaşların yanı sıra; bazı ülkelerde ortaya çıkan kanlı iç çatışmalar da son 10 yılda dikkati çekmiştir. Bunlar da özetle şöyledir;

(1)Sudan’da Darfur Olayı:

Sudanın güneyindeki hristiyan nüfus isyan ve çatışmalar sonucu merkezi hükümette ortaklık, özerklik ve petrol gelirlerinin yarı yarıya paylaşılması haklarını elde etmişti.

Daha sonra 2003 ve sonraki yıllarda Sudan’ın batısında-ki Çad sınırı bölgesindeki Darfur yöresinde merkezi hükümet (Hartum) yerli kabileler arasında çatışmalar baş gösterdi. Buranın çok fakir halkı da gelir paylaşımında yeni taleplerde bulundu. Böylece yarı çöllük verimsiz bu topraklarda Sudan ordusu operasyonlara girişti, üçyüzbin ölen 600 bin sakat ve iki milyon insan da çorak sınır bölgesine kaçıp sefil çadırlarda sığınmacılar haline geldiler, kriz büyüdü.

Sudan’ın zengin petrol yatakları Batı dünyasının (ve Çin’in) ilgisini çektiğinden, Darfur durumu uluslararası bir nitelik kazandı. Dış yardımlar, kampanyalar, Birleşmiş Milletler müdahalesi (UNMİS) bu krizi iyice güncelleştirdi ve halen de durum yatışmış değil, problemler sürüyor. Geçici barışlar oluyor.

Ayrıca, ABD’nin yürüttüğü küresel anti terör savaşı nedeniyle bir kısım terörist örgütler barındırdığı gerekçesiyle ABD bir ara başkent Hartumu bombalamıştır. Sudanda zengin petrol rezervleri yeni yeni ele alınıyor.

(2)Somali'deki Kargaşa ve Belirsizlik:

Afrika'nın stratejik bir bölgesinde bulunan Somali 15-20 yıla yakındır darbeler, iç çatışmalar, kabile savaşları ve bir ara önce ABD sonrada Birleşmiş Milletler askerleri (UNUSOM) müdahalesine rağmen, çoğunlukla başı bozuk silâhlı asi gruplar ve merkezi hükümet otoritesinden yoksun bir kaos ortamı yaşamış olup, halen de tam bir devlet düzeni restore edilmemiştir. 2007 de Afrika Birliğinin barış gücü askerleri Somalide konuşlanmıştır.

Uluslararası topluma güven vermeyen bu ülkedeki bazı çetevari gruplarda son birkaç yıldır deniz kıyıları civarında silahlı tekneler yol keserek gemileri esir alıp, yüklü fidye koparma faaliyetine yolculmuşlardır.

Böylece 21. yüzyılda (ilk 10 yılında) denizlerde korsanlık ortaya çıkarak, uluslararası düzeyde yeni bir problem alanı yaratmıştır. Buna para için deniz haydutluğu da diyebiliriz.

Güney Asya, Basra Körfezi, Uzakdoğu ile Avrupa'nın deniz ticareti ulaşım yollarına çok yakın olan Somalili korsanlarla mücadele ve gemileri korumak için uluslararası bir deniz görev gücü oluşturulmuş, bir Türk savaş gemisi de orada görev yapmaktadır. Deniz haydutluğu sürüyor.

(3)Afrika'daki Diğer İç Çatışmalar:

Kara Afrikanın bazı ülkelerindeki iç çatışmalar son 10 yılda da görülmüştür.

Yukarıda değindiğimiz Sudan ve Somali'nin yanı sıra Birleşmiş Milletlerin barış gücü askerleri 2004'ten beri Burundi (ONUB), Etyopya-Eritre sınırında (UNMEE) 2000 den beri, Fil-dişi Sahilinde (UNOCI) 2004 ten beri, Liberya'da (UNMIL) 2003 den beri çatışmaların yeniden başlamaması için bu ülkelerde görev yapıyorlar.

Görüldüğü gibi en çok iç çatışmalar Afrika'da yer almış ve şimdilik önlenmiş görünüyor. (Bu kıtada 2000 öncesinde hayli

kanlı ve çok insanın öldüğü Nijerya, Ruanda, Mozambik, Kongo, Angola, Zaire, Namıbya, Uganda gibi yerlerde şiddetli iç savaşlar ve on binlerce insan kaybı görülmüştür).

Afrika’da ilerki yıllarda da iç savaşlar çıkabilir, ülkeler bölünebilir, binlerce insan ölebilir.

Bunun sebebi bu kıtadaki bazı zenginliklerin(petrolü ve kıymetli madenleri) cazibesi, yaygın kabile düzeni ve düşmanlıkları, halkın genelde çok fakir ve işsiz bulunmasıdır.

(4)Sri Lanka’daki İç Savaş:

Hindistan’ın kapı komşusu uzantısı ve Hind Okyanusunun stratejik adası Sri Lanka (eski Kolombo) 30 yıla yakındır etnik iç çatışmalara sahne olmuştur. Nüfusun yüzde 20 kadarı olan Tamiller’in kurduğu, ayrı devlet isteyen Tamil Kaplanları örgütü orduyla çatışmalar ve çeşitli sabotajlarla yaklaşık 60-70 bin ölümüne sebep olmuş, sonunda liderlerinin öldürülmesiyle artık faaliyetini durdurduğunu ilân etmiştir. Bu eylemler bitmiş gözüküyor.(2009)

(5)Yemendeki gelişmeler:

2010 yılına girerken Yemende de iç savaş başlamış gibi bir hava belirmiş olup Kuzeydeki Şii Zeydiler ordu birlikleri ile çatışıyor. Daha da vahimi, El Kaide örgütünün buraya da uzandığı ve tutunmaya çalıştığıdır. Yemen’in jeostratejik konumu çok önemli olup, Kızıl denizin ve Aden Körfezinin bir bölümünün kıyılarına sahip bulunması ve böylece Basra Körfezinden Avrupa’ya (Kızıldeniz ve Süveyş yoluyla) petrol sevkiyatı deniz yolunun ve Avrupadan Güney Asya ile Çin ve Japonyaya denizden bağlantı rotasının üzerinde bulunuşu önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Kızıldeniz çıkışındaki Socotra adası da Yemen toprağıdır ve Hint Okyanusuna geçişi kontrol etmektedir.

Kara sınırlarının da Kuzeyde petrol cenneti Suudi Arabistan ile doğuda yine petrol zengini Oman'a komşu oluşu özel bir önem taşımaktadır.

Şimdi, bu ülkede baş gösteren iç çatışmalar ve El Kaidenin muhtemel faaliyetleri, ABD'nin ve Batının gözlerini bu halkı fakir ve zayıf ülkeye çevirmesine, belki de bir müdahaleyi içeren yeni gelişmelere gebe gözükmemektedir. Somali ile Yemen'in bu bölgede ve Afrika'nın doğu kapısında bulunuşları yakında buraların karışmasını doğurabilir.

3)Küresel Terörizm ve Kökten Dinci Faaliyetler:

21.yüzyılın ilk on yılına damgasını vuran çok önemli ve güncel olaylar dizisi bu başlıkta ifadesini bulmaktadır.

Özellikle yeni yüzyılımızın hemen başlarında ABD'yi vuran 11 Eylül 2001 saldırıları, daha önce yer yer mevcut fakat biraz gözardı duran terörizm olgusunu birdenbire dünyadaki tehditlerin en başına oturtmuş ve alevlendirmiştir. Şoke edici 11 Eylül saldırıları âdeta dünyanın güvenlik sorunu bağlamında bir milât olmuştur.

Netekim, saldırıların Batı'nın kalbi ve asla ulaşılmaz bir güvenlik adası gibi algılanan ABD'nin canevinde New York ve Vaşington'da oluşu, bir çırpıda 2800 kişinin ölmesi ve yepyeni bir eylem tarzında (kaçırılmış yolcu uçaklarının füze gibi kullanılması ve korkunç vuruşları) hem ABD de ve hem de bütün dünyada bir travma yaratmış, güvenlik paniğine yol açmıştır. ABD bu şok saldırılar ve devamlı hale gelen yeni tehdit karşısında çeşitli önlemlere başvurmuştur. ABD'de bir eylemin terörizm olup olmadığını belirlemek için, 22/2656 numaralı yasaya başvuruyor. Bu yasaya göre, bir eylemin terörist sayılması için zorunlu sayılan beş unsur şöyle:

- Kasıtlı yapılacak.
- Şiddet içerecek.

- Hedefi sivil olacak.
- Siyasi amacı bulunacak.
- Saldırgan, kişi veya grup olacak.

Bu eylemin liderlerinin ve çoğunluğu Araplardan oluşan El Kaide örgütünün eseri olmasının anlaşılması, Afganistan gibi gözlerden uzak ve ıssız bir yerde barınmaları ve eğitilmeleri, eylemcilerin hepsinin Müslüman olmaları dünyayı biraz daha hayrete düşürmüştür.

Ortadoğu kökenli, çoğunlukla Arap ve kökten dinci eğilimli görülen insanlar her yerde mercek altına alınmış, vizeler zorlaşmış, kontroller sıkılaştırılmış, birçok ülkeyi terör saldırısı fobisi sarmıştır. Adı geçen El Kaide örgütünün bir kısım ülkelere uzanan kolları bulunduğu zamanla ve eylemleri sonucu anlaşılmalı ve dünyadaki terör örgütleri listesinin en başına oturmuştur. Halen de bu görüş devam ediyor.

Afganistan ve Irak harekâtı ve örgütün tehditleri “terörizme karşı küresel savaş” sloganı altında yapılmıştır ve öncüsü ABD olmuştur. Dönemin ABD başkanı George W.Bush ile ekibi başrolü oynamışlar, ordular harekete geçirilmiş, NATO Konseyi tarihinde ilk defa “saldırıya uğramışlık ve kolektif savunma” (madde 5) kararı almış ve bu uygulanmıştır. Az sonra çeşitli yerlerde El Kaide örgütü saldırıları vuku bulmuştur. Özetle:

Fas, Türkiye, Ürdün, Endonezya, Suudi Arabistan, Mısır, Pakistan gibi Müslüman ülkelerin yanı sıra Avrupa’da İspanya ve İngiltere de El Kaide örgütü bağlantılı saldırıların hedefi olmuştur. Bir kısım şüpheliler de yakalanmıştır.

Türkiyede, İstanbul’da (Kasım 2003) iki sinagog ile İngiltere başkonsolosluğu ve İngiliz bankası (HSBC) bombalanmış ve bir hayli kişi ölmüş ve yaralanmıştır. Bu eylemleri El Kaidenin eğittiği Türklerin yaptığı saptanmıştır.

Son 10 yılda dünyada başka örgütlerin de giriştikleri çeşitli terör faaliyetleri görülmüş ve bir takım olaylar birçok sivilin ölü-

müne yol açmıştır. (Bunların bir kısmı daha önceki yılların bu-
yana süre gelmiştir).

Diğer bazı terör örgütlerinin eylemlerini de özetlersek:

İngiltere’de IRA (İrlandalılar)-Şimdi durmuştur

İspanyada BASK hareketi-bine yakın ölüm

Sri Lanka da Tamillerin ELAM-60 bin kadar ölüm(şimdi
durmuştur).

Türkiye’de PKK-40 bine yakın ölüm-25 yıldır sürüyor.

Rusyada-Çeçen ve Vahhabi örgütler(Moskova’da, trenlerde,
tiyatro ve okul-Beslan-)

Hindistan’da- Keşmir örgütleri (Son Mumbai baskınları)

Bunlara diğer bazı yerlerdeki eylemleri de eklemek müm-
kündür. Sonuç olarak dünyada son 30-40 yıldır baş göstermiş
olan kanlı terör olayları halen de sürmekte, birazı son bulurken,
birçoğu devam etmektedir.

Devletlerin terörle mücadele dayanışma ve samimi işbirli-
ği yapmaları, topraklarını bu tür örgütlerce başka ülkelere kar-
şı kullanmalarını önlemeleri, bu gibi faaliyetlerde kullanılan ille-
gal finans kaynaklarının kurutulması ve kara paraların dikkatle
takibi, terör suçlularının iadesi ve cezalandırılması gibi hususlar-
da dikkatli ve ciddi davranmaları insanlığın bu yeni sosyal hasta-
lığının önünü alabilir.

Öte yandan örgütlü terörle mücadele askeri konsept açısın-
dan “asimetrik savaş” tarzını getirmiş olduğundan, devletlerin
güvenlik güçlerinin de buna göre eğitilmeleri ve yapılandırılma-
ları bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır.

Son önlemler olarak, devletlerin bir kısım sosyal ve ekono-
mik uygulamalarla güçlendirilmiş politikalar izlemeleri de terö-
rün önlenmesinde pragmatik çözümler ve çareler yaratabileceği
görüşlerini yaygınlaştırmıştır.

Henüz sadece ilk 10 yılı geçmiş olan 21. Yüzyılda etnik, politik, dinsel ve diğer motiflerle daha bir süre terör olgusu görüleceğini düşünmek gerçekçilik olacaktır.

Terörde henüz olmamakla beraber, en kritik ve kötü gelişme, bu örgütlerin kitle imha silâhlarını(KİS=nükleer, kimyasal ve biyolojik silâhlar) ele geçirmeleri olur. Nisan 2010 da Vaşingtonda bu konuda geniş bir uluslararası toplantı yapılmıştır.

Önemli uluslararası kuruluşlar (Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik İşbirliği Örgütü, Şanghay İşbirliği Örgütü) ve bir kısım diğerleri terörizmle mücadele ve izleme birimleri, yetkili temsilciler, politika ve program belgeleri, toplantılar, özel birlikler gibi çalışmalar ortaya koymuşlardır. Ama bunlar pek etkin olamamış gibi.

4) Ekonomik Krizler Devamda:

Son 10 yılda bir kısım ülkeler ekonomi alanında zaman zaman sıkıntılar ve krizler içine düşmüşler, 2001’de bir dizi ülkelerde topluca ekonomik kriz baş göstermiş (Türkiye dahil) iken esas 2007 ortalarından başlayıp 2008-2009’da patlak veren, önce finansal kriz şeklinde ve sonra diğer alanlara da yayılan küresel ekonomik kriz ve büyük boyutlara ulaşan işsizlik sorunu hemen hemen bütün ülkeleri fena vurmuş, çeşitli önlemlere rağmen hâlâ da etkilerini hissettirmeye devamdadır, artçı etkiler görülüyor.

Tarihin kaydettiği en büyük dünya ekonomik krizi (Great Depression) 1929’da patlak verip 1930’lu yılların başında devamla hem iktisadi (iflâslar, işsizlik ve sosyal karmaşa) hem de siyasi (Avrupa’da diktatörlüklerin doğuşu ve güçlenmesi gibi) önemli sonuçlar yaratmış, hâtta dünyayı İkinci Dünya Savaşı felâketine sürükleyen etkenlerde bir ölçüde payı olmuştu. O kriz önce Avrupa’da çıkmış ve ABD ye de bulaşmıştı.

Bu defa ona yakın şiddetteki küresel kriz (2008-2009) önce ABD’de 2007 ortalarında baş göstermiş sonra da Avrupa ve

Asya'ya bulaşmıştır. Tam atlatılması daha yıllar alabileceği yeni kötüşmeler de tekrar ortaya çıkabileceği ileri sürülüyor. Hafif bir toparlanma görülüyor.

Bu son krizin daha da vahim boyutlarda derinleşmesini frenlemek için bir kısım devletler (zengin ve sanayiciler) maliyeti yüz milyarlarca dolara çıkan destek paketleri hükümet yardımlarını (para enjeksiyonu) uygulamak zorunda kalmışlardır. Çeşitli ülkelerin devlet destek paketleri toplamı 10 trilyon Dolara ulaşmıştır.En büyük dev mali kuruluşlar (bankalar ve fonlar) ile ünlü dev sanayi kuruluşları (fabrikalar ve şirketler) sallanmaya başlamışlar, krediler kesilmiş, borçlar ödenemez olmuş, faaliyet durması veya aksaması sonucu işten çıkarmalar yoğunlaşmıştır.

Sadece 2009 yılında dünyadaki işsizlere 27 milyon kişi daha eklenmiş, ABD'de 140 banka kapanmıştır. Bu ülkede yalnız Vasingtonda 633 bin kişinin açlık tehlikesiyle karşı karşıya olduğu ve son bir yılda gıda yardımı alan (fakirlerin) sayısının yüzde 20 arttığı açıklanmıştır.

Yeni Başkan Obama 787 milyar dolarlık ekonomik destek paketi kapsamında kamu harcamalarını – bayındırlık işlerini – artırma, vergi indirimlerine gidip vatandaşını harcama ferahlığı vererek talep yaratıp üretimi canlandırma, çok zordaki şirketlerin hisse senetlerini geçici sürelik alıp mukabilinde para vererek borç ödemelerine akıcılık kazandırmak gibi politikalara yön vermiştir. Şirketle kredi para destek verip bu paraların çarçur edilip, buharlaşmasını önleyen akılcı önlemleri yeğlemiştir. En büyük ve ünlü şirketlerden General Motors bile iflas eşiğine gelmiştir. En büyük ve güçlü bankalar ve yatırım fonu şirketleri batma noktasına dayanmıştır.Obama öncesi Başkan W.Bush'da kriz başladığında milyarlarca dolarlık destek paketleri uygulanmıştı. Böylece, destek harcamaları trilyonu geçmiştir.

Bu ekonomik deprem Amerikadaki yıllardır bol bulaşık, sorumsuzca kredi genişlemesi, yapay refah toplumu, önüne gelene kolayca konut kredisi olanağı (mortgage) verilmesi ve doğru dü-

rüst denetim yapılmayan riskli ve kısa vadeli işlemlerle vur-kaç kârlar getiren kuruluşlar (hedge funds) dağıttıkları paralarını geri alamayınca zincirleme borç batağı halinde ortaya çıkmış, panik her kesimi sarmıştır. Küçük ve orta çaplı işletmeler en ağır darbeleri almış, bir kısmı tasfiye olmuş, büyük ve zengin şirketlerin hisse senetleri New York borsası (Wallstreet'de) bir iki günde büyük değer kayıpları ile dramatik düşüşler yaşanmıştır. Bir çok zenginin servetlerinde böylece önemli aşınmalar ortaya çıkmıştır. Otomotiv, inşaat ve emlak sektörleri ciddi bunalım içine düşmüştür. Bankalar sarsılmış, fonlar erimiştir. Bazı bankalar ve şirketler batmış bir kısmı da el değiştirmiş, birleşme yapmıştır. İngilterede bankalarını kurtarmak için 850 milyar sterlinlik destek paketi uygulamaya sokmuştur. Rusya da bankalarına destek için 50-60 milyar dolar vermiştir.

Bu umulmadık negatif gelişmeler dünya ticaretini de olumsuz (yüzde 20 gibi) etkileyerek birçok ülkenin ihracat hacimlerini düşürmüş, dışardan gelen yabancı doğrudan yatırımlarını belirgin ölçülerde zayıflatmıştır. (Türkiye de bu olumsuzlukları yaşamıştır).

Pek çok ülkenin ekonomik büyüme yüzdeleri aşağı inmiştir.

Devletlerin bütçelerinde önemli açıklar kaydedilmiştir.

Genelleşme eğilimine giren dünya ekonomik ve finansal krizi uluslararası kuruluşları da alarme ederek, bazı önemli toplantılarda bir takım ortak önlem kararları alınıp uygulanmasına girilmiştir. Bunlara az sonra değinilecektir.

Dünya ekonomisini sallayan ABD kaynaklı ağır krizin 2007 ortalarında başlayan ilk belirtilerinin gelişmesi şöyle olmuştur:

Ünlü iki dev Amerikan mortgage şirketi (toplam portföyleri 5 trilyon dolar kadar) Fannie Mae ile Freddie Mac 2008 sonbaharına doğru sıkıntıya düşüp sallanınca devlet müdahalede bulunarak el koydu. Bunların müşterisi pek çok vatandaş ipotekli evlerini terk edip taksitlerini ödemez olunca, sıkıntı başladı. Bu şirket

ketlerin elinde evler birikti ve ev fiyatları inişe geçti, şirketler de borçlarını ödemeyip alacaklı bankalarına geri ödeme zorluğu içine düşünce, bankalar da kredi musluklarını iyice kısıldılar. Böylece kredisiz kalan sanayi ve ticaret kuruluşları faaliyetlerini azalttı, üretim düştü birçok çalışanını işten çıkarmaya başladılar. Ücret gelirini böylece kaybeden geniş işsiz tüketici kitlesi para harcamadığı için ticaret (alış-veriş) de büyük düşüşlere maruz kaldı, özetle birbirini tetikleyen bir kısır döngü durumu ortaya çıktı, domino etkisi başladı. Borsalarda büyük düşüşler yaşandı.

Krizin hızlı günlerinde dünyada 20 Ekim 2008 de düşüşler ve 54 ülke borsalarındaki toplam kayıp 20 trilyona vardığı hesaplanıyordu.(Zamanla sonraki yükselmeler bunu hafifletti). Yani birçok şirket hisseleri bu kadar değer yitirmişti, bazı hisse senedi zenginleri fakirleşmişti.

Bu gelişmeye Amerika nezle oldu dersek, dünyanın diğer ülkeleri de bu iş hacmi daralmasından nasibini alarak grip oldular diyebiliriz. Gelişmeler ayrıca ABD'nin dünya ekonomi ve ticaretinin motoru olduğunu da ortaya koymuş oldu.

Nitekim, son kriz öncesi normal şartlarda yıllık dünya toplam gayrisafi milli hasılası (GSMH) 60-65 trilyon Dolar seviyesine ulaşmışken bunun 14-15 trilyon kadarı (Yüzde 25'e yakını) ABD ekonomisine aitti.

Keza toplam 15 trilyon dolar civarındaki yıllık dünya dış ticaret hacminde ABD önemli bir paya sahipti. Son 5-6 yıldır uyguladığı zayıf Dolar politikasıyla sattığı mallar nisbeten ucuz bulunup rağbet görüyor, öte yandan da 300 milyon nüfuslu bir tüketim toplumu olarak ABD bol ithalat yapan iyi bir pazar oluştuyordu. Ucuz Çin malları da bu pazara hücumla geçmiş, her tarafı istilâ ediyordu.

Çin bir yandan da dünyanın her tarafına akıttığı kendi ucuz ürünlerinden müthiş bir dolar gelirine sahip oluyor, elinde biriken bu dolarların önemli bir kısmını (1 trilyona yakın) ABD

hazine bonolarına yatırıp hem faiz geliri sağlıyor ve de Amerikan ekonomisini finanse ediyor, açıklarına çarede yardımcı oluyordu. Ayrıca Çin elinde 2 trilyon Doları aşkın bir döviz rezervi de bulunduruyor. ABD'nin üstün teknolojisi nedeniyle binlerce öğrencisini Amerika'ya eğitime gönderiyor, yeni şeyler öğrenip dönüyorlar. Çin krizde dara düşen ülkelerden bazı şirketleri alıp fırsat yatırımları yaptı. Bugün dünyanın en değerli şirketi Çin petrol şirketi olup 336 milyar Dolardır. Amerikan petrol dev Exxon-Mobil ise 335 milyardır.

Bu karşılıklı çıkar bağımlılığı mekanizması 21.yüzyıl dünya siyaset dengelerinde etkin bir faktör durumundadır, iyi anlaşılması ve incelenmesi şarttır.

Günümüzde Çin doğudan yükselen yeni küresel ekonomik süper güç olma yolunda ilerliyor, akılcı ve tedbirli bir dış politika uygulayarak da siyasi bir önemli aktör rolü oynuyor. Sessiz ve derinden Asya lideri oluyor. 21. yüzyıl Asya-Pasifik yüzyılı olurken bunun motoru Çin demeliyiz.

Son 10 yılda (2000-2010) bu iki dev (ve potansiyel rakip) ülkenin ekonomik büyüme oranları her şeyi ortaya koyuyor:

- ABD ekonomisi (10 yıl toplamı) büyümesi %52
- Çin ekonomisi (10 yıl toplamı) büyüme %339

Keza büyük borsalarda da, bu uzun dönemde bazıları yukarı bazıları da aşağı olarak ilginç gelişmeler yaşanmıştır:

Örneğin, ABD'nin Dow Jones indeksi %9, Standard-Poors indeksi %24, İngiliz FTSE %22 ve Japon Nikkei %44 değer kaybını görmüştür.

Değeri yükselen borsa indeksleri ise Çin Şanghay %140, Hindistan Sensex %249, Brezilyanın Bovespası %301, Rusya Micex %802 yükselmiştir. (Bu dört ülke yükselen yeni BRIC grubunu oluşturuyor.

Günümüz krizini takip eden 2010 da lider ABD 3,4 trilyon dolarlık bir bütçede 1,35 trilyon dolarlık açık, Avrupa'nın en güç-

lû ekonomisine sahip Almanya ise 86 milyar Avro bütçe açığı öngörüyorlar. Bu miktarlar rekor oluşturuyor.

Dünya ihracat şampiyonluğunu kimseye kaptırmayan Almanya'nın 1,2 trilyon Dolarlık ihracat rakamını 2009'da Çin 1,2 küsur trilyon ile geçmiş görünüyor.

Dünya devletleri arasında GSMH ikincisi olan Japonya'yı 2010 da Çin'in geçerek ikinci olacağı açıklanıyor. Çünkü Japon ekonomisi de krizle düşüşe geçmiş, Çin ise yükselen durumdadır. (Krizle rağmen Çin %6,5'luk büyüme gösterirken Japonya'nın %6,2'lik bir daralma yaşaması söz konusu)

Öte yandan, kriz nedeniyle adeta iflâs durumuna düşen ve çok ciddi bunalan ülkeler İzlanda, Macaristan, İrlanda, Dubai, Baltık ülkeleri ve diğer bazılarının ise durumları kritik olmuştur. Yunanistan çok zorlanıyor. Portekiz ve İspanya da kritik.

Bu bilgiler ve sayılar 2008-09 büyük küresel finans ve ekonomi krizinin bazı örneklerini dramatik biçimde ortaya koyuyor. En güçlüler böyle iken, değerleri de çeşitli kayıp ve gerileme yaşıyor.

Analizimizi burada keserken, küresel krizle mücadele konusunda uluslararası arenalarda alınan kararları da özetlemek gerekiyor. Bu konuda en önemli platform G-20 toplantıları (20 kalkınmış ve yükselen ekonomi ülkeleri-Türkiye de içinde-) ve zirve kararları olmuştur. 2009 Nisandaki Londra zirvesinde temel kararlar alınmış, sonraki Ekim toplantısında da kesinleşmiştir. Böylece dünya ekonomisine yön veren zenginler (G-7 ve Rusya) grubu önemsizleşmiş ve G-20 grubu baş aktör olmuştur. Kararların özeti şöyle:

- Bretton Woods sistemi (IMF ve Dünya Bankası) devam edecek, bunların ülkeleri denetimi güçlendirilecek, IMF kaynakları 750 milyar Dolara yükseltilecek, dünya ticaretini canlandırmak ve fakir ülkelere yardım için G-20 grubu 1,1 trilyon Dolar harcayacak. IMF altınlarını satıp kaynağına katacak.

- Ülkeler bankalara sıkı denetimler getirecek, gevşek kredi verme uygulamaları devletçe gözetime alınıp, bataklık önlenecek.
- CEO denilen büyük şirket tepe yöneticilerinin prim ve ikramiyeleri sınırlanacak, riskli operasyonlara girmeleri önlenecek.
- Kriz patlamadan ülkelerin riskli gidişlerin görüp uyara-
cak ortak bir organ oluşturulacak.
- Yurtdışı hesapla (sırdaş H.) vergi kaçakçıları, kara para ve meçhul servet hesapları barındıran ülkeler bunların sahiplerini açıklamaya zorlanacak.

Krizlerden ağzı yanan G-20 ülkeleri böylece dünya ekonomisi direksiyonuna oturmuştur. Bu ülkelerin ekonomik güç ve h-
cimleri tablosu şöyle gözüküyor:

G-20 Grubu	Milyon	Bin Dolar	Bin Dolar
Ülkeler	Nüfus	GSYH	Kişi Başı Gelir
ABD	307	14.571,4	47.335
Japonya	127	4.803,3	37.644
Çin	1.330	4.772,4	3.577
Almanya	82	3.773,3	45.999
Fransa	62	3.011,1	48.293
İngiltere	61	2.734,2	44.720
İtalya	59	2.407,3	40.2987
Rusya	140	2.066,9	14.688
Brezilya	194	1.587,7	8.169
Kanada	33	1.570,4	46.799
Hindistan	1.207	1.350,3	1.122
Meksika	107	1.192,2	11.103
Avusturya	21	1.080,6	50.053
G.Kore	48	1.019,5	20.955
Türkiye	72	741,1	10.486
S.Arabistan	25	568,9	22.291
Endonezya	230	552,3	2.393
Arjantin	40	395,1	9.843
G.Afrika	49	326,9	6.648

5.Nüfus patlaması sürüyor, sorunları büyüyor

Geçtiğimiz 20.yüzyılda kendini hissettiren küresel nüfus patlaması (gittikçe artan insan çoğalması)21.yüzyılın ilk 10 yılında da baskısını sürdürmüş ve bugünkü dünya nüfusu 7 milyara yaklaşmıştır. Çoğunlukla fakir ülkelerde görülen artış beraberinde sefalet ile ciddi sosyal sorunları da getirmekte, problemler büyümektedir.

Dünya nüfusunun 1961 de 3 milyar, 2000 yılında (21. yüzyıl başında) 6,1 milyar kişi olduğu düşünüldüğünde, 2012 de 7 milyarı aşacak olması ve 2025'te 8-8,5 milyar gibi hesaplanması, 2040 yılında da 9,5 milyar insan öngörülmesi meselenin ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Her insan hergün doyması gereken bir tüketici konumunda olduğundan, yetersiz beslenme fakir bölgelerin gittikçe artan baş sorunu olarak gündeme oturmaktadır. Açlık buralarda kol gezmektedir.

Asya'da 2009 yılında, küresel ekonomik krizin de etkisiyle yeni 17 milyon insan daha ve 2010'da da yükselerek 21 milyon kişi olarak dünyanın en fakirleri arasına katılmıştır. Bu kıtada günlük geliri 1,25 doların (2 TL) altında yaklaşık 900 milyon insanın bulunduğu Asya Kalkınma Bankası tarafından açıklanmıştır.

Diğer zordaki fakirler kıtası olan Afrikanın nüfusunun artık 1 milyarı aştığı ve her yıl durmadan 25 milyona yakın yeni nüfus çoğalması yaşandığı da acı bir gerçek olarak dünyayı tehdit ediyor. En fakirler özellikle bu kıtada bulunuyorlar ve yer yer kıtlıklar ile açlıktan kitle ölümleri, önemli hastalık salgınları, huzursuzluklar ve kargaşalar patlak vermesi Afrikada görülüyor. Güney Asyada su baskınları ve tayfunlar, Afrikada da kuraklık insanları vuruyor.

Bazı dünya ülkelerinde nüfus (doğum) azalışları (Rusya, Almanya gibi) kaydedilmekle beraber, dünya genelinde yılda 70-80

milyon insan artışı olduğu resmi kayıtlarda yer alıyor. Dünyanın en kalabalık ülkeleri Asya'da yer alıyor, en kalabalık 17 ülkenin yarısı kadarı Asya'da, 2 si Afrikada, 2 si Avrupada, 3 tanesi de Amerika kıtasında bulunuyor. Bu en kalabalık 17 ülkenin günümüzdeki toplam nüfusu dünyanın %68 kadarı yapıyor.(4,5 milyara yakın)

Ülke	Nüfus Milyon	Dünya%
1 Çin	1.325	% 20,0
2 Hindistan	1.120	% 17,0
3 ABD	304	% 4,6
4 Endonezya	225	% 3,5
5 Brezilya	186	% 2,8
6 Pakistan	165	% 2,5
7 Bangladeş	147	% 2,3
8 Rusya	143	% 2,2
9 Nijerya	135	% 2,1
10 Japonya	128	% 2,0
11 Meksika	108	% 1,7
12 Filipinler	86	% 1,3
13 Vietnam	84	% 1,3
14 Almanya	82	% 1,2
15 Etiyopya	76	% 1,2
16 Mısır	75	% 1,2
17 Türkiye	73	% 1,2

Dünya nüfusu 1900 yılında (geçtiğimiz 20.yüzyıl başında) 1,6 milyar olarak hesaplanmışken, 2000'e (21. yüzyıla) girerken 6 milyarı biraz aşmış, bu yüzyılın ilk On yılına gelindiğinde 7 milyara yanaşmıştır. Böylece küresel insan sayısının bir yüz yılda %400 kadar arttığı ortadadır.

Bu artışlarda öncelikle doğumların çokluğu yanı sıra, tıptaki ilaçlardaki ilerlemelerde insan ömrünün uzaması, bazı hastalıkların gerilemesi gibi faktörler de rol oynamıştır. Diğer bir söy-

lemle ölümlerde hız eskiye nazaran düşmüş, ortalama yaşam süresi biraz artmıştır. Böylece dünyadaki yaşlılar nüfusu da haliyle çoğalmıştır. Bilimsel araştırmalara göre dünyada yaşlı nüfus-65 üstü-2040 yılına kadar ikiye katlanacak ve 1,4 milyarı bulacak.

Sanayinin gelişmesi, ulaşımın kolaylaşması, iş imkanları ve şehirlerde yaşamın daha konforlu oluşu insanları buralara çekmiş, iç göçler ve kentleşme oranları yükselmiştir. Bir kısım ülkelerde göç alan ve göç veren bölgeler oluşmuştur.

Şehirlerin büyümesi ve çoğalması ise beraberinde birçok sosyal sorun getirmiş, insanlar arasındaki etkileşimi arttırmıştır. Böylece kalabalık yaşamın olumlu ve olumsuz yönleri ortaya çıkmıştır. Siyasal yaşamda şehir insanları daha bilinçli ve etkili oluyorlar.

Yeni yüzyılımızda dünyadaki insanların yarısının şehirlerde yaşadığı görülmekte, 2030 civarında bunun %60 üzerinde olacağı (tahminen 5 milyar kişiyi bulacağı) hesaplanmaktadır.

Dünyanın en kalabalık 10 kenti ve gelişmeleri şöyle sıralanıyor: (Nüfus)

	2005	2015	(1950'de)
Tokyo (Japonya)	34,5 milyon	36,2	(11,3 idi.)
Meksiko(Meksika)	18 milyon	20,6	(3 idi.)
Newyork(ABD)	17,8 milyon	19,7	(12,3 idi.)
Sao Paulo(Brezilya)	17,1 milyon	20	(2,3 idi.)
Mumbai(Hindistan)	16,1 milyon	22,6	(3 idi.)
Kalküta(Hindistan)	13,1 milyon	16,8	(4,4 idi.)
Şanghay(Çin)	12,9 milyon	12,7	(5,3 idi.)
BuenosAires(Arjantin)	12,6 milyon	14,6	(5 idi.)
Delhi(Hindistan)	12,4 milyon	20,9	(?)
Los Angeles(ABD)	11,8 milyon	12,9	(4 idi.)

Türkiyenin büyük kentleri bu sıralamada daha gerilerde görmektedir. (Son 2009 bulgulara göre İstanbul 13 milyon, Ankara 4,6 milyon, İzmir 3,9 milyon nüfusa sahip bulunuyor).

Türkiyenin genel nüfusunun 1927 den beri gelişme rakamları ise şöyle verilmektedir.

Yıl	Nüfus (milyon)	Artış(%)
1927	13,6	-
1940	17,8	30,8
1960	27,7	103,6
1980	44,7	228,6
2000	65,0	377,9
2009	73,0	436,7

Türkiye Avrupada, Almanya (ve Rusya) dan sonra en büyük nüfusa sahip 3. cü ülkedir. İngiltere,Fransa, İtalya, İspanyanın önündeyiz.Nüfus miktarımız ve artışımız Avrupa Birliğini ürkütmemekte ve AB'ne tam üyeliğimize karşı olanlarca aleyhimize kullanılmaktadır.

6.Çevre Sorunlarının artışı, Küresel Isınma ve İklim değişiklikleri ile sonuçları:

Dünyanın topraklarını, havasını, doğal kaynaklarını ve sularını kullanan insanların (ve bireylerin oluşturduğu devletlerin) bu kullanım sürecini hiç de iyi ve dikkatli yürütmedikleri gittikçe kendini hissettirmekte, birçok alanda âcil önlemler alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Diğer bir ifade tarzıyla insanlar halen üzerinde yaşamakta oldukları ve zamanla çocuklarına ve torunlarına bırakacakları yer küresini kemirmektedirler. Bu gidişata “dur” denilmesi ancak bilinçlenme ile ulusal ve uluslar arası âcil önlemlerle olabilir.

21.yüzyılın ilk On yılı bu bağlamda bir hayli hareketli geçmiş,bir kısım alarm verici gelişmeler görülmüş, iklimlerin değişikliği ve ısınma sonucu buzulların erimesinin artışı, doğal afetlerden olan fırtınalar, kasırgalar, su baskınları, toprak kay-

maları gibi durumlar birçok insan hayatı yanı sıra, yüzbinlerce insanı evsiz barksız hale getirmiştir. Çoğunluğu fakir bu insanlar bir de doğanın sillesini yemiştir.

Buzulların daha da erimesi deniz sularının gittikçe yükselmesini doğuracağından, özellikle güney Asya ve Pasifik bölgesindeki birçok ada devleti ile kıyı şeridindeki denize sıfır gibi konumdaki yerleşim birimlerindeki milyonlarca insanı göçe zorlayacak ve belki bir kısmının da ölümüne yol açacaktır.

Son on yıl içinde güney Asya ülkelerinden bir kısmını vurmuş olan Tsunami felaketinin (2005) 300 bin kadar insanın ölümüne yol açması sahil insanlarına unutulmaz bir uyarı olmuştur.

Son belirlemelere (2009) göre, Kuzey Kutbundaki iç buzulun (ana kitlenin) eriyişi hızlanmış, bu gidişle 20-30 yılda buralardaki buz dağları yok olarak Kuzey Buz Denizi normal bir açık deniz haline gelebilecektir.

Atlantik Okyanusundaki Grönland'daki buzların erimesi ve denize karışması gittikçe hızlanıp, dünya tatlı su rezervini azaltıyor. Öte yandan, Güney Kutbu(Antarktika) dan 2009 sonları 140 km kare büyüklükte bir buzdağı kopup ayrılmıştır. Bunu başka kopuşlar izleyebilir.

Böyle durumların yarattığı ekonomik ve sosyal sonuçlar fakirliğin artışı ve önemli göç dalgaları halinde görülecektir.

Günümüzde Asyanın ve Afrikanın fakir ve problemlili ülkelerinin bir kısım insanların Avrupaya doğru kaçak göçleri, illegal insan ticareti (para karşılığı gizlice sınır aşmak) şeklinde önemli bir problem ve mücadele alanı haline gelmiştir. Bu trafik devletler arası ilişkileri de etkiliyor, ortak mücadele önlemleri gerektiriyor.Kaçak girenler her türlü işe razılar, suça bulaşabiliyor, toplumu zorluyor. Türkiye bu tür göçlerde geçit ülke oluyor.

Öte yandan, iklimin değişmesi ve kuraklığın artışı tarımsal (gıda) üretimini de olumsuz etkileyerek, gıda kıtlığı ve pahalılaşma ile fakir insanları vuruyor ve genel bir "gıda güvenliği" proble-

mi yaratma yolunu açıyor, “küresel açlık” tehlikesi gündeme oturuyor. Böyle bir durumun da ne gibi sosyo-politik sonuçları doğuracağını öngörmek birçok ülkeyi ve yöneticiyi düşündürüyor. Aç insan herşey yapabiliyor. Açlık ve nefret terörizme yarıyor.

Ayrıca, ısınma sonucu kuraklık sebebiyle akarsular ve göllerin zayıflaması, insanların en büyük ihtiyacı olan su içmek ve kullanmak konusunda da krizlerin doğmasını, devletlerin birbiriyle çatışma tehdidini beraberinde getiriyor. Bu durum Türkiye’yi de ilgilendiriyor.

Uluslararası kuruluşların (FAO) tesbitlerine göre 2009 yılının da 100 milyon kişi daha açlıkla karşılaştı ve de dünya aç insanlar sayısı 1 milyar 20 milyona ulaştı. Bunların 300 milyona yakını Sahra-altı Afrikada ve 650 milyon kadarı da Asya-Pasifik ülkelerinde yaşıyorlar. Bu iki bölgedeki 29 ülkede açlık düzeyi alarm veriyor.

Zengin ve gelişmiş ülkeler (Avrupa ve Amerika) hem yoğun sanayileri sebebiyle iklim ve çevreyi bozuyorlar, hem de bunun neticesi ortaya çıkan açlık problemi yaşayan fakir bölgelere yeterince gıda ve tarımsal destek yardımları yapmıyorlar. Toplantılarda vaad ettikleri parasal desteklerden yan çiziyorlar. Dünya zenginler nüfusu %30 iken gıda kaynaklarının %70 kadarına sahip ve kullanıyor. Tarımı geliştirmeye 44 milyar dolar lazımken 7 milyar veriliyor.

Bu yeni tehdit ve tehlikeler 2009 yılında FAO (Dünya Gıda ve Tarım Örgütü) Roma zirve toplantısında tartışılmıştır.

Örgütün (FAO) genel sekreteri J.Diouf’un “Açlığın yok edilmesi için dünyanın ekonomik ve teknik olanakları var, ama açlığın sonsuza kadar yok edilmesine yönelik güçlü bir siyasi irade yok” sözleri herşeyi açıkça ifade ettiğinden önem taşıyor.

Bu itibarla, çıkan raporda öngörülen 2015’e kadar dünyadaki açların sayısının azaltılması kararının başarısı şüpheli görünüyor. Bunu zaman gösterecektir.

Son yıllarda bir kısım varlıklı ve teknoloji sahibi ülkenin gıda şirketlerinin uzak ve geri ülkelerin topraklarında geniş tarım alanları kiralayarak gıda maddeleri üretimi yapmaları başanlı olursa dünya gıda güvenliği sorununa olumlu katkılar sağlanabilir. (Türkiye de barajlarla destekli GAP bölgesinde tarım arazilerini kiraya vermeye yöneliyor,yabancı yatırım istiyor).

Ancak 2008-09 dünya finans ve ekonomik krizinin sonucu genelleyen işsizlik artışı dünyada 27 milyonluk yeni işsizler yaratarak, toplam dünya işsizlerinin sayısını yaklaşık 300 milyon kişiye çıkarmıştır. Bunların aile bireyleriyle birlikte neredeyse 1 milyarlık bir grup olarak ciddi geçim sıkıntısı ve gıdasını karşılama sorunu yaşadığı düşünülmelidir. Bu kriz genellikle fakir ve işçi kesimini fena etkilemiştir.

Öte yandan, garip bir şekilde zengin ülkelerde nüfus durumu azalırken, fakir ülkelerdeki artışında açlık krizini körüklediği bir başka gerçektir. Çok çoğalma beslenecek ağız sayısını artırıyor. Bu da fakirlerin baş sorunu oluyor, ancak önüne geçilemiyor.

2009 Aralık ayında Kopenhag'da toplanan Dünya (Birleşmiş Milletler=BM) İklim Zirvesi de önemli bir forum olarak kendisini göstermiş, bir takım kararlar alınmıştır. Ancak, önem taşıyan iş bu kararları uygulamakta aktif davranılmıyor.

Kopenhag'da (2009 sonu) iklim ve çevre konusunda halen mevcut Kyoto protokolünün 2012'de son bulmasıyla yeni bir anlaşma yapımı sonuçlanmamıştır. Uzun tartışmalardan sonra kısa vadeli bir doküman olan Kopenhag uzlaşması (Copenhagen Accord) ortaya çıkmıştır. Ülkeler sera gazı (Karbondioksit) salınımlarını 2010 sonuna kadar belirleyip BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryasına yazılı bildirerek taahhütte bulunacaklardır.

Kopenhag Uzlaşması dökümanına göre:

- Sera gazı salınımları azaltılıp, dünya sıcaklığında artık en çok 1,5-2 dereceyi aşmayacak bir ısı artışı olabilecek.

- 2020 yılına kadar bu limiti aşmamak taahhüt edilecek.
- Gelişmiş ülkeler bu işler için ormancılığı ve diğer çevre yatırımlarını gerçekleştirmek üzere 2010-2012 dönemi için 30 milyar dolar harcayacaklar. (5 yılda ormanlar %3 azaldı.)
- Gelişmekte olan (fakir ve orta) ülkelere bu işler için 2020 yılına kadar zenginler ortaklaşa 100 milyar dolar aktaracaklar ve bu işte Kopenhag Yeşil İklim Fonu kurulup rol oynayacaktır.
- Kopenhag’da en çok sera gazı salınımı yapan ABD, Çin ve Hindistan için kesin bir limit ve taahhüt sağlanamamıştır. Oysa bu ülkelerin yaptıkları çok önemlidir.

Avrupa Birliği 2020’ye kadar kendi salınımını %30 oranında düşürme niyetini ortaya koymuştur. Bu konuda en olumlu davranış onlarda görülüyor.

Bu vesileyle, zaten Kyoto’yu uygulamaya dikkat eden Avrupa Birliği, kirlenmede suçu olmayan fakir ülkelere (G-77) ye 2010-2013 arası üç yılda 7,2 milyar Avro destek sağlamayı öngörmüştür.

Toplantıda askeri harcamalara yılda 6-700 milyar Dolar harcayan ABD’nin dünyayı kurtarmak için çevre işlerine de 200 milyarlık vermesi dile getirilmiştir.

Yeni Başkan Obama da bu konuda bir yasal düzenleme yaptırıp, önümüzdeki yıllarda ABD’nin karbon salınımını %20 kadar düşüreceğini açıklamıştır. Ama bu sözler gerçek olacak mı zaman gösterecek.

Dünyayı tehdit eden çevre ve iklim değişikliği tehlikesi önümüzdeki yıllarda önemi artacak “Yeşil Ekonomi” (çevre dostu-az karbonlu) konseptiyle “karbon ekonomisi”(fakirlere ödül olarak para ödenmesi) gibi yeni uygulamaları gündeme getirilmiştir.

Dünyadaki önemli derecede sera gazı (karbondioksit) tehlikesi yaratan ülkeler şöyle:

Çin	(7,2 milyon ton)	% 19,1
ABD		% 18,4
AB ülkeleri bloku		% 13,4
Rusya		% 5,9
Hindistan		% 4,9
Japonya		% 3,6
Brezilya		% 2,7
Almanya		% 2,6
Kanada		% 1,9
İngiltere		% 1,7

Türkiye en çok salınım yapan 30 ülke içerisinde 21. sırada %1,04 lük paya sahip (393 bin ton).

7) Su Sorunlarında Dünyadaki Durum:

Küresel boyutta su durumu geçtiğimiz 10 yılda kritik önemi- ni devam ettirmiş, gittikçe de bozulmaktadır.

Su kaynaklarında gerileme küresel ısınma ile iklim değişik- liklerinin sonucuyla yakından bağlantılıdır. Son 10 yılda genel trend kuraklık yönünde gelişmiş, bir kısım göller ve nehirler su kaynağı olarak zayıflamışlardır. Yeraltı suları da azalmıştır.

Arada bir bastıran fırtınalar, tayfunlar sonucu aşırı yağışlar, sel baskınları oluşu su bolluğu gibi gözükse de bunlar düzenli olaylar olmadığından, çevreye de tahribat yaptığından su sorun- larına bir çare sayılamazlar. Olsa olsa biraz yeraltı sularını çoğal- tıp, kaynakları pek az besleyebilirler. Yani derde deva olmayıp, aldatıcı bir görüntüdür.

Oysa, makbul sayılan durum, kar ve yağmurların her yıl dü- zenli ve bol miktarda oluşu ile akarsu rejimlerinin düzgün seyret- mesi, göllerin normal beslenmesidir.

İklim ısınmalarının artışı bu düzgünlük kriterini olumsuz et- kilemekte, su kıtlığına yol açmaktadır. İnsanların su kaynakları-

nı artırmada büyük bir rolü olamaz, yağmur ve kar yağışlarını insanlar sağlayamaz. Bunu doğa kendisi yapar, bu nedenle doğayı (eko sistemi) bozmamak gerekir. Büyük alanı olan Aral gölü yanlış uygulanmalarla iyice küçülmüştür.

Olsa olsa insanlar su depolanmasını (barajlar ve göllerde) arttırabilirler ve su krizi etkilerini hafifletebilirler. Bu nedenle baraj yapımı ve suyun kontrollü kullanımı çok büyük önem taşıyor. Bu tür büyük inşaatlar ve su sistemleri büyük yatırımlar ve yıllarca emek sarfı gerektiriyor. Türkiye’de yıllardır yapımı süren GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi) buna en somut örnektir. Türkiye sanıldığı gibi su zengini değil ve gittikçe fakirleşiyor.

GAP kapsamında Fırat ve Dicle havzasında 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali görülmüştür, bunların sadece bir kısmı realize edilmiştir.Bitirilmesi yıllar alacaktır.

Finansman güçlükleri, dış politik engellemeler, teknik nedenler projeyi geciktiriyor. Keza Karadeniz’in doğusunda Çoruh nehri üzerindeki baraj yapımları da çeşitli engellemelerle karşılaşıyor. Oysa, enerji sorunları yaşayan Türkiye akarsu kaynaklarını seferber etmek ve değerlendirmek zorundadır. Bu potansiyele az bir kısmını kullanıyoruz.

Bu alanda Çin geçtiğimiz yıllarda önemli adımlar atmış, birçok baraj inşa etmiş ve dünyanın en büyük barajlarından birini (Üç Boğaz Barajını) hizmete sokmuştur.

Dünyada 1950 yılında 5000 kadar büyük baraj varken 2000 yılına gelindiğinde bu sayı 45,000 olmuş, şimdilerde de biraz daha artmıştır. Ama daha da çoğalması gerekiyor.

Su konusunda ortaya çıkan “su gerilimi” durumu istatistiklerinde şu tesbitler yer alıyor:

<u>Yıl</u>	<u>Yüksek Su Kıtlığı</u>	<u>Orta Derecede</u>	<u>Düşük Derecede</u>
1995	1,76 milyar kişi	0,75 milyar kişi	3,16 milyar kişi
2025	2,8 milyar kişi	1,2 milyar kişi	4 milyar kişi

Böylece değişik derecelerde su sorunu yaşayan insan (dünya) sayısı 1995'te 5,67 milyar kişi iken 2025'te 8 milyar kişiye çıkacaktır. Bu rakamlar da dünyada normal su varlığı yaşayan insanların ancak yüzde 15-20 yi geçmediğini, geri kalan yüzde 80-85 in ise su problemleri yaşadıklarını ortaya koyuyor. Bu önemli bir dengesizliktir.

Bazı araştırmalar ve analistler, bu durumun ilerki yıllarda devletler arasında su çatışmaları ve hatta savaşlar sebebi olacağını ileri sürüyorlar. Böyle bir durumda en kritik yerler ise Ortadoğu ve Afrika'dır. Suyun azalması, kullanım suyu yanı sıra tarımı ve gıda üretimini de olumsuz etkileyeceğinden, iklim ısınması ve kuraklığın ne denli bir küresel tehdit olduğunu gösteriyor.

Bu nedenle, bireyler ve toplumlar suyu çok ölçülü kullanıp, kirletilmesini önlemek, depolamayı arttırmak ve zorluk dolu günlere hazırlanmak zorundadır. 1961 yılında Ramsar (İran) da uluslararası bir sözleşme olan "Küresel Sulak Alanlar" belgesi imzalanıp 132 ülkeye kabul görmüş ise de pratikte pek somut yararı olmamıştır. Bilim adamları geçtiğimiz 100 yılda dünyanın sulak alanlarının %50 kadarının yok olduğunu düşünüyor.

8)Küreselleşme ve Dış Borçlar Sorunu:

21.yüzyıla girerken uluslararası ekonomide ortaya atılan ve başlayan yeni moda "Küreselleşme=Globalisation" olgusu, bu yeni yüzyılda ümitler uyandıran bir slogan haline gelmiş ve bir çok uygulamalarla hızla yol almıştı. Alan memnun, veren memnun bir hava esmişti.

Birçok ülke arasında ve hatta dünya çapında devletler arası sınırlar veya kısıtlamalar neredeyse ortadan kalkmış gibi algılanmış, dünya âdeta birleşmiş büyük bir köy pazarı gibi görülmüş, her türlü alışveriş ve ticari işlemler sınır aşan biçimde geniş serbestlik kazanmıştır.

Böylece parası olan şirketler veya işadamları hiç alâkası bulunmayan bambaşka yabancı topraklarda iş ve şirket sahibi olurken, eski tabulara bağlı bazı katı ülkeler bile yabancı yatırımcılara kapılarını açıp, buyur etmişler, birçok kolaylıklar ve avantajlar tanımışlar, yasa ve kurallarını çok hafiflemişler (deregülasyon), önemli sektörlerin ve tesislerin özelleştirilmesini (privatisation) ve yabancılara satılıp eldin çıkmalarını teşvik etmişlerdi. Bu arada birçok ekonomik, finansal ve sanayi kuruluşları aralarında birleşerek dev haline gelmişler, yeni yeni cazip işletmeler satın alınmıştı (merger and acquisitions).

Nitekim, bu yüzyılın ilk on yılı ortalarına gelindiğinde durum parlak görünmekteydi.

2006 yılında dünyada bu tür işlemler bağlamında her birinin değeri 5 milyar Doların üzerinde 110 “mega” anlaşma yapıp, hepsinin toplamının 1,5 trilyon doları aştığı dünya medyasında yer alıyordu.

Bu tür işlemlerin yoğunlaşmaya başladığı 2000 yılından sonra artarak 2006 yılında 4,5 trilyon doları geride bıraktığı saptanmıştır.

Son 2 yıla kadar süren bu iyimserlik ve alışveriş furyası, yabancı sermaye açılımı şeklinde geliştikçe, bu yeni düzen 2007 sonları ile 2008-2009 küresel krizi patlamasıyla ciddi bir darbe yiyerek, krizin bulaşıcı etkisiyle birçok ülkeyi dar boğazlara, ekonomik-sosyal çalkantılara soktu.

Birçok ülke arasında Türkiye de bu küreselleşme döneminde bir kısım kamu iktisadi kurumlarını (fabrikalar, şirketler), üretim tesislerini yabancı ortaklara kısmen satmıştır.

Böylece, dünya ekonomi ve ticaretinde birçok ülkeler iç içe geçmiş, kader ortağı olmuşlar ve zincirleme etkilenir hale gelmişlerdir. Herkes aynı geminin yolcusu olmuştur.

Bu kader birliği, dış borçlar (parasal alacak-verecek) sistemlerinde de kendisini gösterip, birbirlerini batırabilecek boyutlara erişmiştir.

Hemen hemen bütün devletler ve işadamları dış borç yapıp, krediler almakta, bir kısmı borçların geri ödenmesinde ise sıkıntı yaşamaktadır. Özellikle fakirler zorlanıyor.

Ekonomisi güçlü, zengin ve üretken ülkeler de dış borçlara sahipler ve hatta rekortmen durumdalar. Nitekim, dünyanın en gelişmiş-zengin ülkeleri (G-7 grubu) nin toplam dış borçları 30 trilyon Dolar seviyesinde hesaplanıyor. Ancak, üretim ve satış kapasiteleriyle bu borçları zamanla ödeyebilecek görülmeleri endişeleri bir ölçüde giderebiliyor. Ama, henüz kalkınma yolunda veya fakir durumdakiler aynı ferahlığı veremiyorlar. Çok dar dakilerin borçlarının bir kısmı silinebiliyor.

Dış borçlar sorunu dünya ekonomisinin en kritik meselelerinden biri olarak sürecektir.

Ayrıca, bu sorunun yarattığı politik etkiler de dünya düzenini ve dengelerini zorlayabilecek nitelikler gösteriyor. Borç ödeme zorlananlar politik ödünlere itiliyor.

Evvelce ayrıntılı açıkladığımız son küresel kriz üzerine yapılan 2009 Nisan (Londra) daki G-20 grubu toplantısında ortaya konan sonuçlar, küreselleşme olgusunun önemli yönü olan deregülasyon (yasa ve kuralların gevşetilip, iyice serbestlik tanınması) politikalarının yanlışlığını vurgulayarak sıkı denetimler ve kurallar önermiştir ki bu küreselleşmenin yanlış yönleri olabileceğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, son kriz sebebiyle zora giren ülkelere ve ticarete destek için IMF kaynaklarının güçlendirilip genişletilmesi kararları da bu sorunlara dış borçlar verilerek çareler aranmasını kamçılacağından, küreselleşmenin bir başka olumsuzluğu anlamına gelmektedir. İlerleyen yıllar daha başka sonuçlarda gösterebilir.

9) Enerjide Küresel Sorunlar

A) Enerji açlığının artışı ve güvenlik sorunu:

21. yüzyılın ilk on yılında dünyada artan enerji ihtiyaçları ve kaynakların daralması endişesi ön plana çıkmış, en önemli meselelerin başına oturmuştur. Bu durumun sebepleri:

- a. Bir kısım ülkelerin (Çin ve Hindistan gibi) sanayileşme ve kalkınmalarının hızlanması enerji talebini fırlatmıştır. Enerji üretimi ise aynı hızı yakalayamamıştır.
- b. Bazı siyasi ve diğer krizler ortaya “enerji güvenliği” konseptini çıkarmıştır. Buradaki “güvenlik sözü” düzenli biçimde enerji sağlanmasıdır. Siyasi olarak, Ukrayna-Rusya arasındaki doğalgazın Avrupaya sevinde yaşanan çekişmeler ve bir kısım kesintiler göze batmıştır. Böylece güvensizlik (istikrarsızlık) ortaya çıkmıştır. Bazı doğal afetlerin Meksika Körfezindeki (Katrina Kasırgası gibi) rafinerileri de vurması, teknik arızalar vs. özellikle benzin üretiminin de aksaklıklar yaratmıştır. Aşırı soğuk kışlar gaz ihracatında aksaklıklara sebep olmuştur. Ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır.
- c. Savaşlar ve iç karışıklıklar petrol üretimini düşürmüştür. Irak savaşı, Afrikadaki iç çatışmalar gibi olaylar etkili olup, gaz ve petrol üretimlerini ve dış satışlarını zaman zaman düşürmüştür. Ama ihtiyaç gittikçe büyümektedir.
- d. Yeni önemli boru hatları (petrol ve doğalgaz için) projeleri ortaya çıkarak, bir kısmı realize edilmiş, bir kısmı hazırlık aşamasındadır. BTC, BTE, Mavi Akım I ve II, Baltık denizaltında Kuzey gaz hattı, Karadeniz altından Güney gaz hattı, Rusyada Pasifike, Kazakistandan Çin sınırına boru hatları ve NABUCCO projesi Avrupaya Hazar Bölgesinden gaz boru hattı projesi önemlidir. Ayrıca: Kutuplar bölgeleri kaynakları üzerinde başlayan mücadeleler gittikçe kızışıyor.

Bölgemizde kuzeydeki Rus doğalgaz kaynakları (çoğu Sibirya'da Rus ve bir kısmı da Rusya üzerinden gelen Hazar bölgesi ülkeleri sevkiyatı) Avrupa ve Türkiye için büyük önem taşıyor.

Avrupanın gaz ihtiyacının yarıya yakını ve Türkiye tüketiminin yüzde 65 kadarı Rusyadan sağlanıyor. Bu durum Rus gazına bir bağımlılık yaratmıştır. Gaz sevkedene boru hatlarında Rusya yeni atılımlar yapmaktadır. Hem kendi gazını ve hem de Hazar Bölgesi ülkelerinin gazını Rusya kendisi pazarlamak gayretindedir. Bazı çevreler bunu Rusyanın baskı aracı gibi görüp, politik baskı silahı gibi değerlendiriyor.

Nitekim, kuzey hattı (Nord Stream) adıyla Baltık denizi altında direkt Almanyaya gaz bağlantısı yapılıyor ve 2011'de sevkiyat başlayacaktır. Rusya bir de Karadeniz altından boru hattıyla Bulgaristan ve Balkanlar üzerinden İtalya ve Orta Avrupa'ya gaz verecek Güney Hattı (South Stream) projesi yapmıştır. Ayrıca, petrol boru hattı için Bulgaristan'dan Yunanistan ve Akdenize sevkiyat planları da imzalanmıştır. Bununla Rus petrolünün Boğazlardan geçişi ve riskleri azalacaktır.

Türkiye Rus petrolü için Samsun-Ceyhan boru hattını yapmak peşindedir ve buradan Akdenize sevkiyat yapacaktır. Ayrıca, Rus doğalgazını ikinci bir Mavi Akım hattıyla İsrail ve diğer civar ülkelere sevk etmek çabalarında.

Türkiye Hazar ülkeleri doğalgazının Anadolu üzerinden Avrupa'ya NABUCCO adı verilen bir boru hattıyla sevk etmesi amacıyla bizim için (ve Avrupa için) büyük çabaları başlatmıştır. Bunu Avrupa ve ABD desteklemekte, böylece Rusya gazına bağımlılığın azalması bir güvence oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu projede sorun yeterli gaz bağlantılarını (miktarını) garantiye almak ve ambargo baskısındaki İran'ın gazını da bu hatta bağlayabilmekte yatmaktadır. Batı (ve ABD) İran'a soğuktur. Birkaç ülkeden gaz sağlanması gereklidir.

Büyük bir petrol ihracatçısı olan Rusya iyi bir müşteri olan Japonya için Pasifik kıyısına boru hattı yapmıştır.

Batı Sibiryanın Hanti-Mansi yöresi çok zengin petrol ve gaz bölgesidir. Ayrıca Yamal Nenets bölgesinde zengin kaynaklara sahiptir. Pasifikteki Sahalin adası kaynakları da üretime alınmış önem taşımaktadır. Rusya bu kaynakları genişletiyor.

Ama Rusya önümüzdeki yıllar için Sibiryanın kuzeyindeki soğuk denizlere ve Kuzey Kutbu çevresindeki Kuzey Buz denizi (Arktik Okyanusuna) dikkatini çevirip yeni güvenlik stratejisine temel yapmış, zengin istikbali bu yörede görmektedir. Şimdiden dev buzkıran gemiler yapılıyor, özel birlikler planlanıyor.

21. Yüzyılın gelecek On yıllarında dünyanın kuzeyindeki bu soğuk denizler enerji bağlamında büyük önem taşıyacaktır. Kuzey Kutbu buzullarının gittikçe erimesi de ortaya çıkacak yeni toprakları cazip yapmakta ama dünya iklim ısınması yönünden ise sakınca taşımaktadır. Özetle, bugün buzlu ve soğuk olan Kuzey Kutup bölgesi ve çevreleyen denizler, yakında 21.yüzyılın ekonomik ve politik çekişmeler bağlamında en sıcak rekabet ve mücadele alanlarından biri olmaya aday görünüyor. (Güney Kutbu Antarktika ise enerjide zayıftır.)

Dünyanın bu en kuzey bölgesi Arktik ve buzlu denizlerinde, Rusyanın yanı sıra iddialı aktörler olarak ABD, Kanada, Danimarka ve Norveç de yer alıyorlar. Çünkü, Grönland (Danimarkanın) ile doğu Sibirya sahilleri arasındaki çok geniş deniz alanının dibinde uzanan Lomonossov tepeleri bölgesinde dünyanın petrol ve doğalgaz kaynaklarının dörtte birinin bulunabileceği iddiası mevcut ve bilimsel araştırmalar (sondaj ve dip incelemeleri) yürütülüyor.

Bu bölgedeki sayılan devletler BM Deniz Hukuku Sözleşmesindeki kıta sahalığından 200 millik açığa kadar tanınan “münhasır ekonomik alan” varlığından yararlanıyorlar. Bu konudaki kesin belirleme için BM Kıta Sahalığı Sınırlarını Belirleme Ko-

misyonu devreye girecek. Önümüzdeki 2014 yılına kadar bu ilgili devletler hak isbatı delillerini anılan Komisyona sunacaklar, bir hukuk savaşı konusudur.

Görüldüğü gibi, yakında bu potansiyel enerji kaynakları için büyük bir siyasi ve hukuki mücadele başlayacaktır. Rusya şimdiden Arktik denizinin 4 bin metre derinine bayrağını özel bir denizaltı aracı ile yerleştirmiş bulunuyor. Bölgede siyasi gövde gösterisi yapıyor.

Tabiatıyla bu mücadeleler yanı sıra, denizden bu kadar derinlerden petrol ve doğalgaz çıkarmanın teknik incelikli ve yüksek maliyetleri de rol oynayacaktır. Ama dünyayı gittikçe sıkıştıran enerji sorunları bu yeni faktörlerin de göze alınmasını gündeme getirecektir.

Bugünkü koşullarda ülkeler kolay erişilen enerji olanaklarını zorluyor ve araştırıyor.

Mevcut kaynak ve rezervlerin işletilmeleri yanı sıra, devamlı yenileri araştırılıyor, bulunuyor, işletmeye sokuluyor, her türlü masraf yapıyor.

Nitekim, birçok yerde Kuzey Irak, Hazar bölgesi ülkeleri, İran ve Rusya gibi yerlerde yeni kuyular açılmakta, yeni arama lisans anlaşmaları yapılmaktadır.

Bizde de Karadenizde ümitli deniz sondajları gündemde. Ayrıca, Kıbrıs etrafındaki denizde de yüksek rezerv bulgularından söz ediliyor.

Bunlar gibi dünyada bir kısım yerlerde (Küba, Brezilya, Meksika Körfezi, Alaska, Kanada, Venezuela ,Sudan gibi) olası kara ve deniz rezervleri söz konusu ediliyor.

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında şu çıkıyor:

Dünyada petrol ve gaz alanında tam ve kesin rezervler ve miktarlardan bahsetmek doğru ve sağlıklı olamaz. Devamlı yeni çabalar ve bulgular ortaya çıkmakta. Ancak bugün için dünyada petrol daha 45-50 yıl, doğalgaz 65-70 yıl mevcut olabilir.

Yerkürede şimdilik en zengin petrol bölgesi Ortadoğu havzası olup dünya rezervlerinin %60-65 kadarını barındırıyor. Buradaki Suudi Arabistan birinci sırada olup tüm rezervlerin %25 kadarına sahip. Onu Irak %10,6 ile ve İran %9 ile izliyor, Körfez şeyhlikleri de iyi durumda. Doğalgaz açısından da yine Ortadoğu önemli bir konumda.(Katar, İran, Irak vs.)

Belki de bu zenginlikleri nedeniyle Ortadoğu bir türlü rahat edemiyor, devamlı karıştırılıyor, çatışmalar ve savaşlara sahne oluyor. Sosyal veriler açısından da kendi geriliği sürüyor. Eğitim, kadın hakları, demokrasi, gelir dağılımı açısından düşük standartlar içinde bulunuyor. Dünyanın barut fıçısı oluyor.

Bir ara çok gündemde olan ünlü BOP(Büyük Ortadoğu Projesi) kapsamında görünen 24 kadar ülkenin parçalanıp yeni bir siyasi coğrafya oluşturulacağı konusunun çoğunluk alanının Ortadoğu bölgesi ve önemli petrol sahibi ülkeler olduklarının hatırlanmasında yarar bulunuyor.

B)Alternatif (petrol, kömür ve doğalgaz dışı) enerji kaynaklarının önem kazanması ve küresel çabalar: Yenilenebilir Enerji

Bu bahis iki yönden öne çıkıyor:

- 1) Petrolün ve doğalgazın sınırlı olması ve pahalılaşması. Ayrıca da tüketilme sonucu yok olup, yenilenememesi.
- 2) Hidrokarbürler denen (fosil yakıtlar) petrol ve doğalgazın, özellikle de kömürün çevre kirlenmesi ve iklime olumsuz etkileri.

21.Yüzyılda artan bir önem kazanmaya başlayan “yenilenebilir enerji” kavramı birçok alanda uygulamalar bulmuş ve ciddi araştırmalar konusu halindedir. Bu kavramın, önemi üretilen enerjinin kaynağının hiç bitmeyişi, doğa güçleriyle periyodik şekilde yenilenmesidir. Tabiatıyla, bu kaynaklar özel teknik araç ve gereçlerin kullanımı ile işe yarayacaklardır.

Kısaca özetlersek:

- Hidroelektrik kaynakları (akarsuların gücünden-baraj ve santraller yardımıyla-enerji üretiliyor) Türkiye'nin bu tür enerji potansiyeli yüksek ve azı kullanılıyor.
- Rüzgar enerjisi kaynakları (yüksek kulelere bağlı dev pervaneler sistemiyle enerji üretiliyor). Bizde henüz pek kısıtlı olan bu uygulama Avrupada yaygınlaşma yolunda gidiyor. Bunlara rüzgâr santralleri deniyor, sayısı gittikçe artıyor.

Avrupa Birliği önümüzdeki 10-15 yılda enerjisinin %30 kadarını rüzgarla sağlamaya girişmiş ve ilerliyor.

Avrupada ilk 5 rüzgar enerji ülkesi şöyle:

Ülke	Üretim megavat
Almanya	25.700
İspanya	19.149
İtalya	4.850
Fransa	4.492
İngiltere	4.051

2009 yılında Avrupada yeni tekniklerle elektrik enerjisi üretimi alanında rüzgar santrallerinin payı %39 ile en başta gelmiştir. (76 bin Megavat). Türkiye rüzgar enerjisinde Avrupada 13 cü sırada bulunuyor(801 Megavat). Bu konudaki yasal düzenleme sonucu bir hayli rüzgâr santrali devreye girme yolunda bulunuyor. Bu gelişmeler bizim için çok önem taşıyor. Hızla ilerlemek lazım.

Zira Türkiye doğalgaz ve petrole önümüzdeki 10 yılda (2010-2020) tahminen 474 milyar dolar harcamak zorunda gözüküyor. Ülkemizde tüketilen petrolün %93 ve doğalgazın %97,5 kadarı dış ülkelere alınıyor ve döviz ödüyoruz.

Kendi fosil yakıt kaynaklarımızı araştırıp maksimum değerlendirme zorunluluğumuz yanı sıra, akarsularımızın gücü ve rüzgar ile güneş enerjisi imkanlarımızı da hızla seferber etmemiz

gerekiyor. Yoksa enerji için harcayacağımız döviz yükü gittikçe ağırlaşmaktadır. Bu da diğer alanlarda yatırım gücümüzü kös-tekliyor.

- Güneş enerjisinden yararlanmak imkan ve zorunluluğu da dünyada ciddi biçimde ele alınıyor. Geniş alanlarda konuşlandırılan dev aynalardan yansıtılan güneş ışınları kulelerde elektriğe dönüştürülüp kablolarla kullanıma sunuluyor. Güneş enerjisi depolayan dev piller üzerinde çalışılıyor. Avrupa devletleri projeyi destekliyor.

En büyük proje ise Afrikadan Büyük Sahra çölündeki devamlı ve çok yüksek ısı güneş ışınlarının elektriğe dönüştürülüp, Avrupa yönüne iletilmesi ve bunun belirlenen “enerji otobanları” sistemi ile kullanımına sunulması çalışmalarıdır. Alman teknoloji devi Siemens Şirketi bu işin teknik yönleri üzerinde çalışıyor.

Türkiye’de Akdeniz ve Ege bölgelerinde damlardaki güneş ısıtıcılarının yaygınlaşp kullanılması da çözüme katkı örnekleridir. Teknik ilerlemeler verim daha da çoğalabilir.

- Deniz dalgalarının gücünü elektrik enerjisine dönüştüren sabit ve mobil terminal sistemleri de yer yer deneniyor. Deniz dalgaları enerji kaynağı olabilir.
- Jeotermal (toprak altı doğal sıcak su) kaynaklarından yararlanarak enerji elde etme yöntemleri üzerinde de çalışılıyor. Bazı bölgelerde güçlü sıcak su kaynakları bulunuyor.
- Bazı ülkeler biyoyakıtlar (etanol) üretip kullanıyorsa da bu iş tarımsal olduğundan gıda üretimini köstekleme riski taşıyor. Tarım alanlarını bu bitkiler işgal ediyor.
- Nükleer füzyon teknolojisi üzerinde, laboratuvar ortamında özel teknik aygıtlarla “yapay güneş enerjisi” üretimi de başarılığında ucuz maliyetle bol enerji hesapları yapılıyor. Fransa’da, bir kısım devletler ortak bir araştırma tesisi kuruyorlar. Başarılı olursa bu tür enerji üretimi bü-

yük yarar sağlayabilir. Bu uluslar arası dev nükleer füzyon reaktörü 2040 yılında enerji üretimine başlayacaktır. Bir kg füzyon yakıtı ile 10 milyon kg fosil yakıt gücü elde edilecek şeklinde hesaplamalar yapıyor.

- Hidrojen ve Bor madeninden enerji üretilmesi araştırmaları da sürdürülüyor.

Sonuç: Enerji konusu, dünya siyasetinde halen ve de gelecek yıllarda da büyük roller oynayacaktır. Çağımızda bir çok siyasi krizler ve çatışmalar bir bakıma ülkelerin enerji rezervleri kontrolü ve enerji ticareti yüzünden yaşanıyor. Enerji üretimi yeni kaynakların aranması, bulunması ve işletilmeleri uluslararası temaslar, kulisler, pazarlıklar, anlaşmalar yoğun çalışmalar ve uluslararası işbirliği gerektiriyor. Bu sözlere somut bir örnek olarak Türkiyenin son yıllardaki Rusya ile enerji alışverişindeki müzakereleri, NABUCCO hattı için kulis çalışmaları, ülkemizden geçecek boru hatları pazarlıkları gibi yoğun faaliyetleri hatırlatmak yeterlidir. Çünkü Türkiye bu yüzyılda bir uluslararası enerji terminali olmak istiyor. Avrupaya ülkemiz üzerinden doğalgaz sevki halinde stratejik gücümüz artar.

Dış dünyaya bakarsak, petrol alanındaki OPEC ile non-OPEC ülkelerin politikaları, Rusyanın doğalgaz için bir tür Gaz küresel birliği kurma gayretleri, nükleer enerji alanında yaşanan krizler (İran sorunu), Çin ve Hindistanın dışarıdan enerji tedariki faaliyetleri gibi birçok örnek görmek mümkündür.

Dünyanın enerji sorunlarının doğaya uygun, ekonomik, yaygın yararlanma ile âdil ve kaynak çeşitlendirmesi ile çözümlere kavuşması barışa hizmet edecektir. Kalkınma enerji ile olur.

Enerji, 21. Yüzyılda bir numaralı yönlendirici etkindir. Siyasi ve askeri önemdedir.

10) Dünya jandarmalığı ve askeri seçenek

2000’li ilk yıllar sonrasında da dünyada sıcak savaşların patlak verdiğini, Afganistan, Irak ve Gürcistan olayları ile belirtilmiş, ayrıca birçok yerde kanlı iç çatışmaların yaşandığını, bazı yerlerde de kısa diğer mevzii saldırılar (İsrail’in Lübnan’da Hizbullah’a, Gazze’de Hamas’a) olduğunu görmüştük. İran’ın da ikide birde askeri hedef gösterildiği biliniyor. Yarın ne olacağı bilinmiyor. Bütün bu olaylar dünyada askeri gerilimlerin sürdüğünü, devletlerin askeri seçenekten vazgeçemediklerini, genel barış ve istikrarı sağlayacak küresel jandarma gibi çalışacak bir örgütlenmenin (veya devletin) ortaya çıkamadığını ortaya koyuyor. Ne Birleşmiş Milletler, ne NATO, ne bölgesel bloklar ve ne de ABD bunu sağlayamamıştır. Bu durum, devletlerin kendi başlarının çaresine bakmalarını zorunlu kılıyor ve silahlanma faaliyetleri ve harcamaları tam gaz sürüyor. Bir bakıma da silâh üreticisi devletlerin bu tablo işine geliyor, kârlı satışlar yaparak iyi paralar kazanıyor ve savaş endüstrilerini besliyorlar, yeni yeni teknoloji ve silâhlar üreterek pazarı genişletip maddi kazançlarını katlıyorlar. Askeri harcamalar son yıllarda dünya toplamı olarak yıllık 1-1,4 trilyon dolarlık bir boyuta ulaşmış dışa silâh satışları da toplam 100 milyar Dolara doğru yükseliyor.

Dünyada gerilim ve krizler hiç bitmiyor. Bu olguda silahlanma gerektiriyor.

Ortadoğuda İran konusunda ucu açık gelişmekte olan tehlikeli gerilim, Afganistandaki sıcak çatışmalar durumu, Irakda hergün patlayan bombalar ile ölenler ve yabancı askerlerin çekilmesi sonrası neler olacağının belirsizliği, Tayvan’ın silâhlanması ve Çinle çekişmeler, Kafkasyadaki çözülmemiş sorunlar yüzünden ikide bir savaştan bahs olunması, Afrikadaki bitmeyen iç çatışmalar ve komşularla ihtilaflar geleceği bulanık gösteren işaretler. Balkanlar da yatışmış görünmekle beraber karışabilir. Kore yarımadası (Kuzey-Güney) karışabilir.

21. Yüzyılla ortaya atılan yeni askeri doktrinler ile bir takım konsept ve uygulamalar, ortada dolaşan planlar, projeler her ülkede tedirginlik yaratıyor ve psikolojik gerilimi arttırıyor. Bunlara kısaca değinirsek:

- ABD'nin 11 Eylül olaylarından (2001) sonra ortaya attığı “Küresel Teröre karşı savaş” konsepti ve saldırıdan şüphelendiği devletlere karşı önleyici amaçla erken davranıp vurmak fikrine dayalı Bush doktrini (preemptive strike) her ülkenin her an hedef olabileceği tedirginliğini dünyaya yaymıştır. Ve süren bir kargaşa ortamı doğmuştur. İleride Irak'ın nasıl düzeleceği bilinmiyor. İran'a karşı da benzer bir askeri seçenek tehditleri yapılıyor. Rusya da bu “önleyici vuruş” doktrinini benimsediğini ilan etmiş güvenliği için herkesi vuracağını açıklamıştır. Kuzey Kore de tehditler savuruyor.
- Özellikle Ortadoğu ile ilişkilendirilen küresel terörizm tehdidinin doğurduğu “asimetrik savaş” konsepti gereği, belli başlı askeri güç sahibi devletler, ordularını bu konseptte uyacak şekilde küçük ve çevik birliklere dönüştürmeyi, çok sayıda “özel kuvvetler” yetiştirmeyi güvenlik programlarına almışlardır. Terörle mücadele eden ülkeler de bu yola girmiştir. Çünkü örgütlü terörizm heryere sıçrayabilir.
- Siber alemde devletlerarası tehlikeler çoğalmış, modern savaş yöntemleri nedeniyle kullanılan bütün enformatik sistemler büyük riske girmiştir. (Virüsler, hackerler vs.)
- Devletlerin askeri güçlerini arttırmaya ve hazır durumda tutmaya mecbur eden diğer bir takım yeni plan ve konseptler ülkeleri daha dikkatli ve kuşkulu olmaya itmiştir.

Bu tür olgular daha ziyade Ortadoğu bölgesi devletleri için söz konusu olmaktadır.

Netekim ABD nin resmen bir yasa ile dış kalkınma yardımı adıyla ortaya atılan BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) Ortadoğudaki 25 kadar devletin iç dengeleri ile oynanarak bazı parçalanmalar yaratıp, yeni uydu devletler kurulacağı şeklinde olumsuz ve kuşkulu bir hava yaratmıştır. Enerji kaynakları zengini bölge dış güçlerin her türlü oyununa açık bulunuyor. Enerji uğruna acımasız mücadeleler ve sert politikalar uygulanıyor.

Bu plana paralel gelişmeler de eksik olmuyor. Irak her zaman üç parçaya ayrılmak, kuzeyde bir Kürt devleti doğması riskini taşıyor. Ayrıca, Saddamın devrilmesi ile ülkede hakim duruma geçen Şii çoğunluk ve Körfez bölgesinde yaygın Şii nüfus, İran'ın Ortadoğuda elini güçlendirecek yeni şartlar doğurmaktadır. Nükleer silah üretecek bir İran bölgede etkili bir devlet olmayı pekiştirecektir.

Silahlanma ve askeri harcamalar bakımından Ortadoğu bölgesi bu nedenlerle en faal durumda bulunuyor.

2008 yılı SIPRI (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) araştırma raporlarına göre Ortadoğuya silah satışları son 4 yılda %38 oranında artmış BAE (Arap Emirlikleri), İsrail, Mısır, Suudi Arabistan gibi ülkeler bir hayli para harcayarak yeni silahlar almışlardır. Asyada da Çin ve Hindistan dışardan yüklü silah alıyorlar, bu sıralar Tayvan da önemli Amerikan silâh ve aracı almak yolundadır. Çin ile Hindistan daha ziyade Rusya'dan silâh ve araç alıyorlar. Türkiye ise bu dış alımlarda %3 lük bir paya sahip ve ABD ile Almanya'dan alım yapıyoruz. Türkiye krizli Ortadoğu ve Yunanistan ile Kıbrıs nedeniyle tetiktedir.

Dünyaya silâh satışlarında aslan payı ABD'ye ait olup 2009 da artarak 38 milyar Dolarlık dışa satış yapmıştır. Bunun sebebi Amerikan silâh sanayinin güçlü üretimi ve teknolojik üstünlüğü olmasındandır. Özellikle yeni savaş uçakları ve helikopterler, güdümlü füzeler, savaş gemileri, modern piyade silâh ve gereçleri en çok alınan ABD ürünleridir.

2008 rakamlarıyla da ABD 37,8 milyar Dolar, İtalya 3,7 milyar, Rusya 3,5 milyar, Fransa 2,5 milyar Dolarlık silâh satmıştır. (Rusya 2007 de 11 milyar Dolara yakın silâh satmıştı).

Görüldüğü gibi en çok silâh ihraç eden ülkeler ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya gibi devletlerdir.

Rus silâh ve araçlarını Çin ile Hindistan satın alıyor. İran da müşterisi. Başkaları da var.

Dünyada askeri güç bakımından en güçlü silâhlı kuvvetler ABD'nin elinde bulunuyor. Kara kuvvetleri bakımından daha büyük sayıda askeri olanlar varsa da (Çin ve Hindistan gibi), deniz ve hava kuvvetleri en güçlü ve teknolojik üstünlüğe sahip devlet ABD olmaktadır. Elindeki dev uçak gemileri filosu ile nükleer füzeler atabilen denizaltı gemileri filosu bu üstünlüğün temel unsurlarıdır. Uçak gemilerini uzak diyarlara sevk ederek hava ve bombardıman üstünlüğü kurabildiği gibi, nükleer silâhlı denizatlılarıyla da dünyanın her yerine ulaşabilmek ve vurmak kapasitesine sahiptir. Bu ezici mobil kuvvetler yanı sıra, bir kısım ülkelerde kurulu üsleriyle (Japonya, İngiltere, Almanya, İtalya, Türkiye, Körfez bölgesi, Hind Okyanusu v.s.) de havadan çabuk üstünlük avantajına sahip bulunuyor. Bu üslerin bir kısmında nükleer bomba depoları mevcut.

Şimdi ABD, İran bahanesiyle Avrupada yeni füze kalkanı sistemi (güçlü radar ve antibalistik füzeler sistemi) kurmak istiyor ve bu proje Rusya'yı çok kuşkulandırıyor.

Bununla beraber ABD Ortadoğudaki güncel savaşlarda karşılaştığı “asimetrik direnç” nedeniyle karada bir hayli zorlanıyor ve kayıp veriyor. Geri çekilmesi tartışılıyor.

Bu bölgede (Irak ve Afganistanda) toplam 200 binin üzerinde muharip Amerikan askeri bulunuyor, kendisine yardımcı koalisyon güçleri (diğer devletler askerleri-İngiliz, Kanada, Fransız, Polonya, Alman, İtalyan, İspanyol vs.) operasyonlarda yardımcı

oluyorlar ve bunlardan daha çok asker katkısı isteniyor. Afganistan hem ISAF bünyesinde, hem de ayrı olarak ABD askerleri var.

Afganistandaki karma bir NATO kuvveti olan ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) içinde Türk askeri de bulunuyor ve Türkiye üç kez bu gücün komutanlığını da belirli süreler üstlenmiştir. Duruma göre oradaki asker miktarımız 700 ile 2000 arasında değişiyor. Bu askerlerimiz başkent Kabil ve çevresini koruyor, Afgan ordusunu da eğitiyor. (Türkiye ayrıca Afganistan'da halka ekonomik ve imar yardımı amacıyla Wardak'ta sivil bir tim bulunduruyor).

Dünyada artık belirginleşmiş terörizm olgusu nedeniyle ortak (uluslararası) dayanışma gerekiyor ve bu yer yer olabiliyor. Bu mücadelenin temel niteliği asimetrik savaş tarzında olması, özetle vur-kaç yapan ve sinsî saldırılar (bombalı araç, canlı bomba, mayın, uzaktan kumandalı patlayıcılar) faili olan ufak ve dağınık unsurlarla mücadeleyi gerektiriyor. Bu iş de geliştirilmiş ve etkili piyade silâhları, özel ekipman ve çok iyi eğitim ile hassas istihbarat gerektiriyor. Klasik, belirli mevcutlu geniş birlikler yerine küçük ve çevik “özel kuvvet” gibi eğitilmiş müfrezeler en iyi sonuçları alabiliyor. Helikopterler de bu işlerde en faydalı acil nakil ve saldırı araçları olarak öne çıkıyor. İnsansız hava araçları da gittikçe kullanılıyor. Hem istihbarat yapıyor, hem de füze atışıyla hedef vuruyor. Yanlışlık yapıp sivilleri de vuruyor.

Bu nedenlerle askeri literatürde artık “küçük ve devamlı savaş” konsepti yer almış ve nokta operasyonları, muntaka temizlik harekâtı gibi taktikler önem kazanmış bulunuyor. Birlikler de buna göre yapılandırılıyor. Kent içi ve sokak savaşları söz konusu oluyor.

Eski, büyük birliklerle yapılan cephe savaşları, karşı tarafı yenererek imha ve ilerleyerek toprak kazanma şeklindeki klasik savaş biçimine artık “büyük savaşlar-hegemonya savaşı” deniyor ki günümüzdeki dünyada bu en son çare olarak görülüyor. Devletlerarası harp anlamına geliyor.

Yüksek konumda önemli bir askeri komutanın (İngiltere Genelkurmay Başkanının) şu değerlendirmesi önem taşıyor: “artık önümüzdeki savaşlarda iki önemli unsura ihtiyacımız bulunuyor: İnsansız Hava Araçları (UAV) ve Siber savaşçılar.” Böylece asker kaybından kaçınarak düşmanla mücadele yöntemleri ön plana çıkıyor. Çünkü asker (insan hayatı) önem taşıyor. Artık teçhizatı gelişmiş ve ileri teknoloji ile donatılmış bir asker çok işler başarabilecek unsur oluyor ki bu alana “geleceğin entegre asker teknolojisi” deniyor (Future Integrated Soldier Technology).

- Artık askeri araç-gereç ve silâh alanında şunlar gelecekte önem kazanıyor:
- İnsansız Hava Araçları (UAV ve UCAV). Bunların birincisi gözetleme ve istihbarat amaçlı. İkincisi ise silâh da taşıyor ve vurucu nitelikli.
- Patlayıcı İmha Robotları (Paletli ve vinç gibi-alan temizliyor).
- Robot asker-deneme aşamasında-(ateş açabiliyor, şehir içi ve sokak, bina savaşlarında)
- Kriptolu konuşma aygıtları (telefon,mikrofon-anında şifreliyor).
- Gelişmiş gece görüş dürbünleri ve Termal kameralar(gece operasyonu ve savunma için)
- Özel bilgisayar yazılım sistemleri (bizde Havelsan ve Aselsan çalışıyor)
- Lazerli hafif silahlar (piyade tüfekleri: öldürücü-bayaltıcı-yaralayıcı türler)
- Lazer güdümlü füzeler (hedefe kilitlenen-hava saldırısına karşı etkin)
- Uzaktan kumandalı (remote control) silâhlar

Sayıdığımız bu yeni nesil sofistike silâh ve gereçlerin önemli olmasına karşın, güçlü silâh sanayi sahibi ve askeri iddia taşı-

yan devletler yılların klasik büyük konvansiyonel silâhlarını üretmekten ve geliştirmekten geri durmuyorlar, hatta gittikçe yoğunlaşan çabalar harcıyorlar.

Netekim, bir kısım ülkeler birlikte ortak pahalı ve büyük üretim projelerini uyguluyor ve ürünleri paylaşıyorlar. Örnek; ABD teknolojisi ve katılımıyla 6-7 ülkenin ortak yeni model F-35 savaş uçakları projesi (Joint Strike Force) ile hava güçlerini modernleştirmeleri çabaları, ayrıca yine aynı şekilde ortak askeri nakliye uçakları projesi olan Airbus A 400-M yapımı gündemde ve Türkiye de bunlara ortak, ayrıca her iki projede de bazı parçalar biz yapacağız.

Avrupa; ABD silâhı bağımlılığından kurtulmaya çalışıyor, ortak yapım Eurofighter savaş uçağı ve Eurocopter helikopterlerini kullanıyor. Arian füzesi de Avrupanın ortak yapımıdır. AB'nin bu alanlarda ortak koordinasyon kuruluşu EADS isimlidir.

Ama, güçlü sanayici ülkeler daha ziyade kendi başlarına (veya firmalarıyla) üretim yapıyorlar, bir kısmını da dışarı satıyorlar. Devletler özel sektörünü destekliyor.

ABD özellikle füze teknolojisini ve havacılık sanayini güçlendiriyor, uzay konusuna ağırlık veriyor, siber savaş-enformatik sistemlerini geliştiriyor. Netekim, mevcut Uzay Komutanlığı (uydularını yöneten ve uydu savunması amaçlı çalışıyor) yanı sıra yakında da Siber Uzay Komutanlığı kurmuş bulunuyor. Nükleer başlıklı füzeler yanı sıra konvansiyonel (nükleer olmayan) füzeleri de yeniden imale geçmiş bulunuyor. Ayrıca “bombaların anası” denilen dünyanın en tahripkâr konvansiyonel bombası MOAB’lardan sonra şimdi de MOP (Massive Ordnance Penetrator) bombalarını yapıyor ki bunlar en derindeki yer altı hedeflerini de vurabilen tanesi 13,5 ton olan klasik bombaların devi oluyor. Ayrıca, yeni lazer silâhıyla havada gelen füzeleri imha denemeleri yapıyor. Bilindiği gibi ABD, düşman füzelerini havada imha eden ünlü Patriot füze bataryalarının da kaynak ülkesidir. Benzerlerini Rusya ve Çin de yapıyor.

ABD'nin klasik-konvansiyonel silâhlara tekrar eğilmesi, Başkan Obama'nın dünyadaki nükleer silâhların önemli ölçüde azaltılması politikasına hazırlık olup, bu konuda Rusya ile süren görüşmeleri 2009 sonları Moskova ziyaretinde dile getirmiş ve 7 yıl içinde nükleer başlık stoklarını 1500'e indirmeyi hedeflediklerini açıklamıştır. Çalışmalar halen sürüyor. Obama'ya 2009'de verilen Nobel Barış ödülünün gerekçesi nükleer silâh politikası nedeniyle (Netekim, nükleer silahlarda indirim- START-andlaşması Prag'da Nisan 2010'da imzalandı).

ABD'nin 2010 yılı askeri bütçesi 680 milyar Dolar olup, Irak ve Afganistan savaş harcamalarının ve dış yardımların yanı sıra, yeni silâh, araç-gereç harcamalarını da kapsıyor. Dünyada rekor bu askeri harcamalar, kendinden sonra önde gelen devletlerin askeri harcamalarının (Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, Almanya v.s) toplamından daha büyük bir miktardır. Diğerlerinin harcamaları ABD'nin yanında hayli küçük kalıyor.

Rusya da askeri sanayi (military-industrial kompleks) alanında boş durmuyor. Özellikle füze üretimi (Bulowa, İskender, S-400 gibi) ve yeni nesil savaş uçakları T-50 ile ABD'nin en yeni Raptor savaş uçağıyla rekabete hazırlanıyor. Dünya denizlerine açılmak politikasıyla 4 yeni nükleer füzeli okyanus denizaltısı yapımına geçmiş, Fransa'dan son model helikopter gemileri ve uçaklar alacak, İran'a da füze ve diğer silahlar satıyor. Türkiye ile de askeri ticaret yapmak istiyor. Ancak, bu teknolojik güçlü performansı gösteren Rusya, profesyonel (paralı ve uzman) ordu reformunu bir türlü yapamamıştır. Fakat büyük ölçekte subay kadrosu indirimi yapıyor, ordusunu gençleştirip, düzeltiyor.

Çin 2009'da 72 milyar Dolar olan askeri harcamalarını 2010'da 78 milyar Dolara çıkaracağını açıklamıştır. Dünyanın en büyük kara kuvvetlerine (2 milyon asker)sahiptir. Donanmaya da önem veriyor. Şangay İşbirliği Örgütünde Ruslarla işbirliği yapıyor.

Almanya askeri sanayide tank yapımı (Leopar'lar)ile savaş gemisi (firkateynler, denizaltılar ve hücumbotlar konusunda) şöhretli ve dış siparişler alıyor. Türkiye de bunlardan kullanıyor. Yunanistan da bu konuda bizimle yarışıyor.

Fransa her tür silâh ve savaş aracını kendisi yapmak kapasitesine ve teknolojisine sahip, dünya silâh pazarında adı geçiyor. Uçak, helikopter, tank, savaş gemileri satıyor.

11) İlk “On Yıl”da belli başlı Sosyo-Politik küresel gelişmeler

İslamofobi ve Medeniyetler İttifakı:

ABD'nin 2001 de âniden yaşadığı “11 Eylül” travmasının dünya da yayılması ve bu olaylar kaçırılmış uçaklarla New York'ta İkiz Kulelerin vurulup çökmeleri ve üç bine yakın insanın ölmesi, Vaşington'da Pentagon'a (Savunma Bakanlığına da böyle bir uçakla saldırı) ardından da Başkan W. Bush'un bir beyanında “Crusade=Haçlı Seferi” yapacakları sözleri dünyanın gözlerini İslam alemine çevirmiş olaydaki saldırganların hep Arap oluşları, sorumlu örgüt El Kaide militanlarının Müslüman oluşları, onları barındıran Afganistanın hemen saldırıya uğrayışı ve işgal edilişi, ardından da 2003'te Irak'a saldırı ve işgal edilişi peş peşe gelerek özellikle ABD ve Avrupa kamuoyunu adeta şüphecilikle şartlandırmış, bir kısım odakların çeşitli İslam karşıtı taşkınlıklara girişmeleri ve medya yoluyla kampanyalar yürütülmesine yol açmıştır.

Avrupa basınında yer alan İslamı yeren karikatürler krizi, bunun sebep olduğu çatışma eylemleri, bazı batılı siyasi partilerin tavrı alışları, Müslüman göçmenlerin tedirgin edilmeleri; Madrid ve Londra'da patlatılan bombaların faillerinin örgüt bağlantılar ve Papa'nın konuşmaları bu gerginliklere tuz biber ekmiş, toplumsal huzursuzlukları körüklemiştir.

Amerikalı yazar profesör Huntington'un da daha önceki "Medeniyetler Çatışması" olacağı teorileri gittikçe gerçekleşiyor endişesi yaratmıştır. İslam karşıtlığı cephesi oluşur gibi algılar doğmuştur.

Böylece, geçtiğimiz on yılda bir tür "İslamofobi" (İslamdan korkma) hissiyatı bazı çevrelerde zemin bulmuştur. Günümüzde de Avrupada bazı ülkelerdeki minare yasağı, cami kısıtlamaları ve diğer bir kısım önlemler bu hissiyatın eseri olarak zaman zaman gündeme giriyor. Bu temaları işleyen siyasi partiler bazı ülkelerde prim yapıyor olmuştur.

İkisi de büyük medeniyetler olan İslamlık ile Hristiyanlığı karşı karşıya gibiymiş durumu yaratan bu aşırı düşünceler ve eylemler küresel barışı tehdit edebilecek önemli bir sosyo-politik olgu halini almıştır. Evvelceden senelerce mevcut Yahudi karşıtlığı olan antisemitizme geçtiğimiz ilk on yılda bu da eklenmiştir.

Sağduyu sahibi bir kısım dünya liderleri ve politikacılar bu bağnaz gidişatı frenlemek üzere bazı ortak girişimlerde birleşmişler, aşırı ve zararlı gelişmelere karşı "Medeniyetler İttifakı" hareketini başlatıp, görüşmeler, toplantılar, bildiriler yoluyla gelecekte bu iki büyük medeniyetin daha iyi ilişkiler geliştirmeleri ve birbirlerini anlamaları için çabalara girişmişlerdir. İstanbul'da bir Avrupa Birliği-İslam Konferansı zirvesi yapılmıştır.

Bu önemli ve yararlı girişimin başında Türkiye ve İspanya başbakanları bulunmaktadır. Bunlar siyasi alanda yürütülen bir çalışmadır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri bu görevlendirmeyi yapmıştır.

Öte yandan, iki büyük küresel din olan İslam ve Hristiyan din adamları zaman zaman bir araya gelip "Dinlerarası Diyalog" üzerinde çalışıyorlar. Bu hareketin liderliğini Suudi Arabistan kralı yapıyor.

ABD'nin yeni başkanı Barak Hüseyin Obama belli başlı önemli politik hedeflerinden biri olarak İslam alemiyle iyi iliş-

kiler geliştirmek üzerinde duruyor. İlk dış deniz aşırı seyahatini Türkiye'ye yapmış, ardından da Haziran 2009 da Kahireye gidip İslam dünyasıyla dostluk konuşması yapmıştır. Ayrıca, periyodik aralarla ABD-İslam Dünyası Forumu toplantıları olmaktadır. Sonuncusu 2010 Doha toplantısıdır.

Demokrasi ve İnsan Hakları gelişmeleri:

Dünyanın azımsanmayacak bir bölümünde 20-21 yüzyıllara uymayan boyutta demokrasi noksanlığı bulunduğu hemen herkesçe kabul edilmektedir. Bu alanda ana kriterler olarak: çok partili rejim, serbest seçimler, insan hakları standartları ve serbest piyasa ekonomisi başlıca koşullardır.

Bir kısım ülkelerde ve Ortadoğu da bu konular çok zayıf kalmıştır. Ancak, şu son 10 yılda (yüzyılımızın ilk On Yılı döneminde) bazı ilerlemeler, pek mükemmel olmasa da, kaydedilebilmiştir. Bunların en önemli örnekleri Afganistan ve Irak'dır.

Çalkantılı tarihinde hiç serbest seçimler görmemiş olan Afganistan'da, işgal döneminde, iyi kötü çok partili seçimler olmuş ve parlamento oluşmuştur. Yıkılan bağnaz Taliban uygulamalarının aksine kadınlar da bu parlamentoda yer almışlardır. Daha çok eksiğine ve eleştirilen yanlarına rağmen bu ülke için bu gelişme önemlidir. Devamını zaman gösterecektir. Durumu kırılan sayılır. Yabancı kuvvetler çekilince karışabilir.

Keza Irak da tek partili otoriter Baas rejimi ve diktatör Saddam yönetiminin devrilmesiyle, yeni işgal döneminde, yaklaşık 40 yıldan sonra, çok partili seçimler yapabilmiş, belli başlı gruplardan oluşan bir parlamento çıkarmıştır. Amerikan işgalinin bitmesiyle oradaki yeni siyasi atmosferin de nasıl gelişeceği merakla değer gözükmektedir. Durumu hayli kırılan sayılmalıdır. Geleneksel Sünni hegemonyası, çoğunlukta bulunan Şiilerin eline geçmiştir. Kürtler de güçlenmiştir.

İran ise kendine özgü biçimde (sıkı muhafazakar siyasal denetim mekanizmasıyla) yönetimde çok partiye sahip ve paramentosunda kadınların da bulunduğu bir ülke olarak dikkat çekmektedir. Seçimler yapılmakta, Cumhurbaşkanlığı kampanyaları yürütülmektedir.

Bir kısım Arap ülkelerinde de tutucu ve hanedan hegemonyası rejimlerinde bazı yeni katılımcı açılımlar ve kadın varlığında düzelme adımları başlamıştır ama hayli yavaş gidiyor.

Daha ötelerdeki dev ülke Çin henüz tek parti (Komünist P.) rejiminde ise de ekonomik liberalizm ve gelişen kapitalizmi ile dünyayı şaşırtmaktadır. Siyasi demokrasi gittikçe yaklaşan bir potansiyel sistem gibi ise de bunun zamanı henüz belli olamamıştır. Ancak, çok kişinin birleşik görüşü olan 21. Yüzyılın Asya'nın yükselişi ve liderliği çağı olacağı hususunda lokomotif ülke Çinde siyasal demokrasi kaçınılmaz olacaktır.

Asya'da en kapalı kutu ve tek parti hegemonyası devleti olan Kuzey Kore ise kendine özgü sıkı komünizmi halen yaşıyor.

Küba da tek partili komünist devlet halindeyse de orada da dışa açılma, haklar ve hürriyetler konusunda bazı adımlar atılmıştır.

Rusya çok partili demokratik bir devlet ise de bazen otoritarizm emareleri gösteriyor.

İnsan hakları konularında küresel boyutta genel bir ilerleme görüldüğü düşünülse bile en iddialı Batı ülkelerinde bile bazı eksikler veya garip uygulamalar yapıldığı örneklerine rastlanabiliyor. Özellikle yabancılara davranışlar, göçmenlere ayrımcılık ve şiddet, hukuk ihlalleri, kadın ayrımcılığı gibi özürlüler onlarda da mevcut.

Bu son on yıllık geçen dönemde en çok kayda değer bir demokrasi gelişmesi ABD de yaşanmış, zenci melezi bir siyahi olan Barak H. Obama Başkan seçilerek adeta bir sessiz devrimle dünyanın en güçlü ve ezici çoğunluğu beyaz devletin başına geçmiştir.

Başkan Obama kendinden önceki W. Bush'tan değişik olarak, sert kuvvet yerine herkesle diyalog ve uzlaşmacı politikaları seçiyor. Kendisine 2009 Nobel Barış Ödülü verilmiş ve çok şeyler yapması bekleniyor.

İrkçılık, Milliyetçilik, Yabancı düşmanlığı, Ayrımcılık, Ayrılkçılık:

Uzak ve yakın geçmişte dünyada çeşitli kaynaşmalara ve kan dökmelere sebep olan İrkçılık günümüzde de dünya barışını yer yer tehdit eden olaylara sebep olabiliyor. Milliyetçilikle el ele yürümesi durumunda da devletlerin parçalanmalarına kadar gidebiliyor. İnsanlığın son en kanlı dramı II. Dünya Savaşının temelinde bu gerçekler yatmaktaydı ve Hitler faşizmi hem ırkçılık ve hem de milliyetçilikten güç alarak dünyaya kan ağılatmıştır.

Daha sonraları 21. yüzyıla yaklaşıldığında 1990'larda Yugoslavya'nın dağılışı olgusunda yine bu tür etkenler ağır basmıştır. Ve uygar geçinen Avrupanın göbeğinde feci olaylar yaşanmış, Miloşević (Sırp) milliyetçiliği çevresini kasıp kavurmuş, kanlı olaylara sebep olmuştur. Avrupa devletleri bu trajediye etkili bir reaksiyon gösterememiştir.

Afrikadaki Ruanda olayları (Hutu-Tutsi çatışmaları) kanlı olmuş ve yüz binlerce ölüme, milyonlarca göçe yol açmış, ancak 2000 yılında durum yatışabilmiştir. Sorumlular yargılanıyor.

Keza, Sudan'daki Darfur yöresindeki kanlı çatışmalar 21. yüzyılda yüz binlerce ölüm, sefalet ve göçlerle yıllarca sürmüş, şimdilerde yatışıyor.

Bu arada, yine Avrupa'da eski Yugoslavyadaki-Kosova olayları da yine bu yeni yüzyılın ilk On yılında çatışmalarla patlak vermiş, Belgrada NATO hava bombardımanları sonucu baskı ve katliamlar önlenmiş, ezici çoğunluğu Arnavut olan Kosova bağımsızlığını tek yanlı ilân ederek, dünyaca tanınmıştır. Parçalanan eski Yugoslavya'dan ayrılan son parça Karadağ olmuş ve

2006'da bağımsız devlet statüsü herkesçe tanınmış, bu durum neyse ki çatışmasız ve kansız gerçekleşmiştir.

Daha uzaklarda, yine ilk On yıl içinde Endonezya'da 2002'de bazı çatışmalardan sonra, Birleşmiş Milletler nezaretinde Doğu Timor devleti (hristiyan nüfuslu) doğmuştur. Filipinlerde de yıllardır Müslüman Moro hareketi silâhlı çatışmadadır. Sri Lanka'daki uzun yılların ayrılıkçı Tamilleri artık silah bırakmıştır.

İncelediğimiz 21. yüzyılın ilk On yılında son olarak 2008 Ağustosundaki Gürcü-Rus savaşı sonucu, ayrılıkçı Abhazya ve Güney Osetya da (Rusya himayesinde) Gürcistan'dan koparak devletliğini ilân etmişlerdir. Küresel tanınma güçlüğü yaşıyorlar.

Böylece, dünyada günümüze kadar süren (ve daha da sürebilecek) çeşitli ırkçılık, milliyetçilik ve ayrılıkçılık olaylarının bir kısmı 21. yüzyılın ilk On yılında da görülmüştür. Avusturya, Hollanda, Bulgaristan ve bazı diğer ülkelerde ırkçı partiler kurulmuş, Almanya ve Rusyada ırkçılık olayları oluyor.

Ayrımcılık olgusunun en yaygın ve önemli şekli ise cinsiyet ayrımcılığı (gender discrimination) olup, kadın-erkek istihdam ve ücret farklılıkları ile siyasi temsilde kadınların aleyhine işlemesidir. Ortadoğu ve Afrikada keskin şekilde görülen farklılık ve haksızlık yanı sıra buralardaki kadınlara göreceli şekilde baskı ve şiddet içermektedir. Ancak, Batı'nın ilerlemiş ve varlıklı toplumlarında bile daha aza olmakla beraber, bu tür ayrımcılık tamamen giderilememiş olup, 21. yüzyılın önemli sosyal sorunlarının biri olarak (kadın-erkek eşitliği) çözüm beklemektedir.

12) Birlik, entegrasyon, gruplaşmalarda son 10 yıl:

Dünyadaki en geniş siyasi platform olan Birleşmiş Milletler 21. yüzyılın ilk On yılı içinde şimdiki en geniş şekli olan 192 üye sayısına erişmiştir. Ekonomik ve sosyal alanlarda yan kuruluşları olan çeşitli örgütlerle küresel hizmetler vermeye çabalamaktadır. Çevre sorunları, iklim değişiklikleri, salgın hastalıklar, mül-

teciler, gıda güvenliği ile açlık ve fakirlikle mücadele, ekonomik ve sınai kalkınma, çocuklara yardım gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerini sürdürüyor.

Küresel güvenlik ve barış konusunda ise Güvenlik Konseyi en önemli organ olarak, bazen başarılı, bazen başarısız misyonlar üstleniyor. En dikkate değer faaliyeti ise dünyanın çeşitli yörelerindeki Barış Gücü görevleri ile gözlemcilik misyonlarıdır. Şimdilerde 15-20 yerde bu faaliyetlerine devamda, mavi bereli askeri birliklerle hizmet veriyor. Duruma göre şimdilerde dünyanın 10-15 yerinde görev yapıyorlar. (Açıklamalara göre şimdiye kadar çeşitli yerlerden 150 bin kadar Barış Gücü askeri gelip geçmiş).

NATO tarihteki en geniş savunma teşkilâtı (askeri/siyasi) olarak 2010 yılına girerken 28 üyeye ulaşmış bulunuyor. Bu son 10 yıl içinde eski Doğu Bloku (komünist rejimli) doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin çoğunu bünyesine katmış, diğer bir kısım devletlerle de “Barış için Ortaklık” formülüyle ilişkiler sürdürüyor. İnşili çıkışlı olsa da Rusya ile de özel ilişkileri bulunuyor.

Rusya, NATO’nun 2004 yılındaki yeni üyelere genişlemesini sürdürüp sınırlarına dayanmasını kuşku ile karşılıyor, duyarlılık gösteriyor.

NATO, 21. yüzyılın ilk On yılı içinde, kuruluşunda belirlediği Kuzey yarım küredeki görev alanı dışına çıkarak, Afganistanda etkin rol alarak sıcak çatışmalar içinde bulunuyor. Daha önce de Bosna ve Kosova’da sıcak çatışma görevlerine soyunmuştu.

Avrupa Birliği de 21. yüzyılın ilk On yılı içinde büyük bir genişleme süreci (2004 ve sonrası) yaşayarak halen 27 üyeye ulaşmıştır. Birkaç yeni üye adayını kabule hazırlanıyor.

Türkiye ile tam üyelik müzakerelerine başlamakla beraber gereken 35 müzakere konusunun 1/3 ü kadarını açmış (12 başlık) ve yavaş gidiyor, Türkiye’ye standard “Kopenhag kriterleri” dışında bir takım yeni koşullar dayatıyor, tam üyeliğimizi de ga-

ranti etmeyip, tarih de vermeyerek “ucu açık” görüşmeler yapmaktayız diyorlar.

Bu son 10 yılda, Avrupa Birliğini pekiştirecek Andlaşma iki ülkede referandumda red edilince (Fransa ve Hollanda) bir soğuk duş yaşanmış, İrlanda da red edince zora girmiş, sonra bu aşılmıştır. Yeni andlaşma olan “Lizbon belgesi” 2009 da yürürlüğe girebilmiştir.

Avrupa Birliğinin ortak parası Avro (Euro) henüz üyelerin yarısı kadarı için geçerli haldedir, diğer kısmı ise daha katılmamışlardır. Yunanistan’ın 2010 da geçirmekte olduğu ağır finansal (borçlar) krizi dolayısıyla yaşadığı güç durumu Euro bölgesinin sarsmaktadır. Bir kısım güçlü ülkeler (Almanya, İngiltere, İspanya, Portekiz, İrlanda gibi) zaten küresel finans krizi ve işsizlik gibi sarsıntılar geçirmişlerdir.

Avrupa Birliği hayli genişleyip hantallaşmıştır. “Büyükler ve Küçükler” gibi iç çekişmeleri olabilmektedir. Yeni andlaşma uyarınca bir Başkan ve Dışişleri Bakanı seçmiştir.

Savunma gücü konusunda tam başarı sağlayamamıştır. NATO’ya muhtaç gözüküyor.

AB ülkelerinin bazılarında, göçmen işçiler ve aileleri açısından ayrımcılık ve geri gönderme eğilimleri, ayrıca ırkçılık akımları başlamıştır.

Bugün 500 milyonluk nüfus kitlesine sahip Avrupa Birliğinde 80 milyona yakın insanın yoksulluk riski altında olduğu açıklanmıştır.

AB’nin 2020’ye kadar yeni hedefleri şöylece belirlenmiştir:

- İşgücündeki istihdam yüzde 69’dan yüzde 75’e çıkarılacak.
- Okuldan erken ayrılan oranı yüzde 10’a indirilerek, genç nesilde üniversiteye gidebilenlerin oranı yüzde 30’dan yüzde 40’a ulaştırılacak. (Yeni nesil üniversite diplomalarının oranı AB’de yüzde 30)

- GSYİH'nin yüzde 1'i olan ar-ge harcamalarının payı yüzde 3'üne yükseltilecek.
- Fakirlik sınırının altında yaşayanların sayısı 80 milyondan 60 milyona düşürülecek.
- AB'nin 1990 verileri esas alındığında atmosfere sera gazı emisyonları 2020'ye kadar yüzde 20 düşürülecek.
- Toplam enerji ihtiyacının yüzde 20'si yenilenebilir kaynaklardan elde edilecek ve enerji tüketiminde yüzde 20 tasarruf sağlanacak.

2010 yılında doğan “Doğu Asya Birliği” zamanla adını duyuracak ekonomik bir yeni oluşum-serbest ticaret bölgesi-Çin ile ASEAN kurucu üyelerini bir araya getirip 1,9 milyar insanı kapsıyor ve ilerde Asyanın AB'si olacağı öngörülüyor.(Şimdilik 7 üyeli). İlerde gelişebilir.

2010 da bir diğer gruplaşma da “Latin Amerika ve Karayipler Birliği” adıyla ortaya çıkmış, Cancun belgesi 32 devletçe imzalanmıştır. İlerde gelişebileceği meçhuldür.

APEC olarak anılan Asya-Pasifik oluşumu yıllardır toplanıyor ama ilerlemiyor.

13) Sosyo-Ekonomik Küresel Hastalıklar:

-Mafyaların, ülkelerin içlerinde ve sınır aşan ölçekte (uluslararası) faaliyetleri, küresel sosyal düzen ile ekonomik dengelere etki yapan olumsuz faktörlerin başlarında gelmektedir. Bazı durumlarda politik rolleri bile olabilmektedir. Açıklandığına göre en geniş Rus mafyası (300 bin kişi) kadar insandan oluşuyor, yalnız Avrupada bunların 160 bini, ayrıca 70 bir kadar İtalyan ve 40 bin kadar Amerikalı mafya tipi faaliyetler yürüterek yasa dışı işlerde rol oynuyorlar, bu faaliyetlerde büyük paralar dönüyor. Diğer birçok ülke insanları da (Türkler dahil) bu alanda rol oynuyorlar.

“Mafya” yasadışı suç örgütleri-çeteler belirlenmesinde İtalya kökenli bir kelime ve yapılanma olmakla beraber, epey bir süreden beri artık suç örgütleri hemen hemen bütün ülkelerde oluşmuş ve birçok alanda faaliyet gösteriyorlar, ulaşım ve iletişimin baş döndürücü gelişmesi sonucu biribirleriyle ve başka ülkelerle kolayca temas yürütebiliyorlar. Eskiden ABD de büyük çıkarlı ve kanlı olaylara karışarak şöhret sağlamış İtalyan göçmenlerin (genellikle Sicilya ve Napoli kökenli) oluşturduğu çıkar şebekeleri, son 20-25 yıldan beri örgütü oluşturan kişilerin kökeni ülkelere göre de tanımlanır olmuşlardır. Özellikle doğu Avrupalılar; Rus mafyası, Polonya, Ukrayna, Arnavut, Yugoslav, Bulgar, Romen mafyaları gibi isimlerle anılır olmuşlardır. Ayrıca, Uzakdoğuda Japon mafyası (Yakuza) da ün salmıştır. Latin Amerika ve Meksika uyuşturucu mafyaları-karteller büyük paralarla oynuyor ve kanlı hesaplaşma eylemlerine girişiyorlar. Kolombiyada uyuşturucu kartelleri oluşuyor.

Dünya yüzünde uluslararası polis teşkilatı Interpol (merkezi Fransa’da Lyon şehrinde) bütün devletlerin polis teşkilatlarıyla işbirliği halinde bir güvenlik ve suç istihbaratı örgütü olarak devamlı takipler ve eylemler içinde, küresel suçlarla mücadele halinde bulunuyor. Bunun yanı sıra birçok ülkenin kendi milli teşkilatları da organize suçlara karşı sessiz savaşlar sürdürüyor.

- Uyuşturucu çeteleri ve ticaretiyle (kaçakçılar) ile mücadele dünyanın bir numaralı suçu ve gençliğe tehdidi ile savaş oluyor. Genelde güney Asya ve Afganistan kaynaklı ürünler olan tarımsal kökenli uyuşturucular bir kısım köprü ülkeler ve özel yöntemlerle önce Avrupaya ve oradan ABD’ye kadar çeşitli aracı çeteleriyle sevkedilmektedir. Ayrıca, Kolombiya kökenli koka bitkisinden oluşturulan kokain de ABD’ye Meksika üzerinden sokuluyor, bu tür haplar ve sentetik (kimyasal yapılı) haplar (ecstasy) gibi Avrupaya ve zengin Ortadoğu ülkelerine pa-

zarlanıyor. Bir kısım devletler uyuşturucu ile savaşta özel teşkilatlar kurmuşlardır.(ABD'nin DIA örgütü gibi).

- Kadın ticareti de özellikle fuhuş pazarları için başvurular kârlı ve ahlâk dışı bir faaliyet alanı olarak gittikçe genişliyor ve doğu Avrupa ülkeleri ile fakir Asya ve Afrika ülkelerinden mal (kadın, kız) teminiyle fuhuş çetelerini besliyorlar. Dünyada fakirliğin azaltılması, kadınlara iş sağlanması, sıkı kanunlar ve takibat bu gibi sorunlara çare olabilir.
- İnsan kaçakçılığı dünyada yaygınlaşan fakirlik, işsizlik, iç çatışmalardan kaçma gibi nedenlerle ve yeni umutlarla varlıklı ülkelere (Avrupa gibi) doğru kaçak göç ve bundan sağlanan paralar son 20-30 yıldır büyük bir sosyo-ekonomik hastalık olarak dünyayı tehdit ediyor. Trajik olaylara ve devletler arasında problemlere sebep oluyor.
- Kara para oluşumu ve bunların aklanması da günümüz dünyasının baş meselelerinden biridir ve yukarıda sayılan illegal faaliyetlerin sonucu olarak büyüyor. Bazı ülke bankaları da para aklama yapıp, paraları gizliyorlar. “Kara para” ve yasa dışı işlerden gelen paradır.
- Deniz haydutluğu da yeni model bir illegal faaliyet (korsanlık) türü olarak deniz ticaretini tehdit ediyor, Somalili soyguncular Aden körfezi ve Hint okyanusunda faaliyet gösteriyorlar. Buna karşı uluslararası bir deniz gücü koruma yapıyor. Türkiye de bu güçtedir.

14)Teknolojik yenilikler:

Dünyamız 20. yüzyılın 2. yarısında ve 21. yüzyılın ilk On yılında devamlı ve şaşırtıcı teknolojik yeniliklere şahit oluyor ve birçok alanda önemli gelişmeler görülüyor.

Dünyamız 19. yüzyıl kömür enerjisi buhar gücü ve makineleşme ile sanayileşme devrimini başlatıp 20. yüzyılda sürerken,

bir yandan da petrol enerjisi ve motor gücü ile gelişmiş, elektrik ve elektronik uygulamaları yaygınlaşmış, nükleer enerji ile tanışmıştır. Son çeyreğinde de ulaşım ve haberleşme (telekomünikasyon) iyice gelişmiş, enformatik (bilişim) çağının ilk adım sesleri ortaya çıkmıştır.

21. yüzyılda iletişim ve bilişim çağı olarak başlamış, uzay teknolojisi gelişmesini sürdürmüş, tıpta yeni hamleler gündeme gelmiştir.

Yeni çağımızda “ar-ge” denilen araştırma-geliştirme ve bilimsel çalışmaların önemi anlaşılacak, birçok ülke bu faaliyetlere parasal yatırımlarını artırma yolunu seçmişler, dünyada her alanda ülkeler arası rekabet sertleşmiş, birçok üretim alanında inovasyon (yeni modeller ve ürünler bulma) konsepti ortaya çıkmıştır. Ayrıca yüksek teknoloji (High-Tech) ürünleri büyük ilgi ve önem kazanmıştır.

Araştırma çalışmalarının önemli bir alanı da fosil yakıtlar denen kömür ve hidrokarbürler (petrol ve gaz) enerjisi konusunda yenilikler (yeni enerji türleri) bulunması yönünde yoğunlaşmıştır. Çünkü mevcut fosil yakıtlarının hem miktarları kısıtlı hem de çevreyi kirletme özellikleri potansiyel küresel tehlikeleri içermektedir. (küresel ısınma, iklim değişiklikleri, doğal afetler, sağlığa zarar vs). Günümüz dünyası, enerji kullanımının %80 küsurunu fosil yakıtlarından sağlamakta ve sözü edilen tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktadır. Nükleer enerjiden sağlanan pay ise %15 kadardır. (bu payın 2030 yıllarında %10 kadar olacağı hesaplanıyor). Ve nükleerin teknik tehlikeleri ile atıklarının yarattığı problemler de ciddiyetini koruyor. Buna rağmen nükleere yönelme var.

Yukarıdaki nedenlerle, teknolojik yenilikler arasında yeni enerji tipleri üzerinde durulması kanımızca ilk önceliğe sahiptir. Çünkü enerji, günümüz dünyasında medeniyetin kanı ve canıdır. Herkesin meselesidir. Artık önümüzdeki yıllarda elektrikli-hibrid- araçlar teknolojisi yaygınlaşacaktır. Otomobillerde bu uygulama başlatılmıştır ve artacaktır.

İkinci en önemli husus “Siber uzay” denilen enformatik konularının (bilgisayarlar, internet) gelişmeleri olmaktadır ve toplumların hemen her alanında kullanılmakta, pek çok işte vazgeçilmez haline gelmiştir. Geçtiğimiz 21.yüzyıl başları bu faaliyetlerde adeta bir milat olmuştur. Savaşlar bile gittikçe ateşli silâhlardan, siber savaş alanına kaymaktadır. Bu gelişmelerin gelecek yıllarda da süreceği kesindir. Bu alanda yine ileri teknoloji (High-Tech) ürünleri baş rolü oynayacaktır.

Uzay çalışmaları ve uydular da son 15-20 yılda gelişerek büyük önem kazanmıştır. Yaygınlaşan cep telefonları-haberleşme-telekomünikasyon sistemleri, televizyon yayınları hep uydular aracılığıyla bugünkü mükemmeliyetine ulaşmıştır ve yeni ürünlerle gelişme sürecektir.

Tıp alanındaki yeni araştırmalar (DNA buluşları, tarımdaki GDO’lu genetik yapı değişimi-), yeni teknolojik teşhis araç ve metodları ile yeni bulunan ilâçlar tıpta insanlığa yeni umutlar getirecektir.

Sonuç olarak: Dünyamız bir süredir ileri teknoloji (High-Tech) uygulamaları alanı olmuştur ve bu gittikçe gelişecektir. Bu gidişata ayak uydurabilen ülkeler ileri gidecektir.

Dünyadaki ileri teknoloji ürünleri yapan önemli ülkelerin bu alandaki ihracat payları (yüzde olarak-2006-):

Çin.....	%16,9
ABD.....	%16,8
AB(27 ülke).....	%15,0
Japonya.....	% 8,0
Singapur.....	% 7,8
Hong-Kong.....	% 6,8
Diğer Asya.....	% 6,0
Kore.....	% 5,8

Malezya.....%	3,9
Meksika.....%	2,2
Kanada.....%	2,0
İsviçre.....%	2,0
Filipinler.....%	1,9
Tayland.....%	1,7
Brezilya.....%	0,5

Türkiye de bu alanda bazı ürünler yapıyor ama daha fazla gayret ve yatırım yapmak zorundadır. Bu konularda geri kalmak, bize yüksek faturalar ödetir.

15) Son Sözler

Dünyamız ve insanları 21. yüzyılın ilk “Onyl” döneminde bir yandan yeni teknolojik gelişmeler görürken bir yandan da ciddi sorunlarla yüzyüze kalmıştır.

Genel tabloya bakıldığında yer yer sıcak savaşlar ve kanlı iç çatışmalar yakamızı bırakmamıştır. Başkaları da patlak verebilir.

Büyük ve artçı sarsıntılar hâlâ süren küresel bir finans ve ekonomi krizi yaşanmıştır. Yeni dalga gelebilir.

Fakirlik ve işsizlik çeşitli bölgelerde üç dört milyar insanı etkiliyor ve artıyor. Nüfus çoğalıyor, sorunları büyüyor.

Kaynaklar yeterli olmuyor, gittikçe fazla tüketiliyor. Enerji ve gıda güvenliği ile su sorunları yaşanıyor. Bu üç önemli konunun kritikleşmesi, çatışma ve savaşlar bile doğurabilir. Ortadoğu ve Afrika en sorunlu yerler olmaya devam edecektir.

Doğayı kötü kullanmamız sonucu bize karşı tepkiler veriyor, çevre kirleniyor, yerküremiz ısınıyor, iklimler değişiyor ve sonuçta doğal âfetler patlak veriyor.

Birçok bölgede su kıtlığı var ve gittikçe tehdidi büyüyor, insan sağlığını bozuyor.

Devletlerin ve siyasi liderlerin çoğu ulusal bencilliğini frenliyemiyor, dünya barışı lâfta kalıyor. Kaynakların ele geçirilmesi ön plana geçiyor. Açık veya gizli hegemonya çabaları sürüyor. Tek kutup (ABD liderliği) dünyaya yaramamış, şimdi çok kutuplu (ABD, Çin, Rusya, AB) bir dünya oluşabilir.

Acaba çocuklarımız ve torunlarımıza daha iyi bir dünya bırakabilecek miyiz, yoksa onlar daha zor şartlarda mı yaşayacaklar? İşte esas soru budur. Herkes kendine bu soruyu sormalıdır. Özellikle politikacılar ve yöneticiler bunu yapmalıdır.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

”””

21. YÜZYIL BAŞLARINDA SİYASİ - HÜKÜKİ ENSTRÜMANLAR (DOKÜMANTASYON)

* NOT: 21. Yüzyıl başlarında dünya siyasetini ve uluslararası ilişkileri etkileyen belli başlı bu temel dokümanlara zamanla yenileri de yapılarak katılabilecek veya mevcutlar değişimlere uğrayabilecektir.

EK:1

'''

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
ANTLAŞMASI (CHARTER)

-TAM METNİ“Bir insan ömrü içinde iki kere beşeriyete tarıf olunmaz acılar yükleyen savaş belasından, geleceğin nesillerini korumaya,

İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi büyük ve küçük milletler için de hak eşitliğine olan imanımızı yeniden ilan etmeye,

Adaletin muhafazası ve andlaşmalarla devletler hukukunun diğer kaynaklarından doğan vecibelere saygı gösterilmesi için gerekli şartları yaratmaya,

Sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve daha büyük bir serbestlik içinde daha iyi yaşama şartları ihdas etmeye,

Ve Bu Maksatla,

Hoşgörüyle hareket etmeye, iyi komşuluk zihniyeti içinde birbirimizle barışık yaşamaya,

Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için kuvvetlerimizi birleştirmeye,

Müşterek menfaatin icapları dışında, silah kuvvetinin kullanılmamasını sağlayan prensipleri kabule ve usulleri tesise,

Bütün milletlerin ekonomik ve sosyal ilerlemesini kolaylaştırmak için milletlerarası müesseselere başvurmaya, Azmetmiş Olan, Biz, Birleşmiş Milletler Halkı, Bu Amaçları Gerçekleştirmek İçin, Gayretlerimizi Beraberce Sarfetmeye Karar Verdik.

Buna binaen, San Fransisco şehrinde toplanıp, usulüne uygun görülen yetki mektuplarını hâmil bulunan temsil çileri vasıtasıyla, metbu Hükümetlerimiz, işbu Birleşmiş Milletler Andlaşmasını kabul etmişler ve aşağıdaki vesikalarla Birleşmiş Milletler adını alacak olan Milletlerarası bir Teşkilat kurmuşlardır.

Amaçlar Ve Prensipler

Madde 1

Birleşmiş Milletlerin amaçları şunlardır:

1 - Milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza etmek ve bu maksatla : Barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve uzlaştırmak ve her türlü saldırma fiiline veya barışın başka suretle bozulması halini ortadan kaldırmak üzere, müessir müşterek tedbirleri almak; barışın bozulmasını intaç edebilecek milletlerarası mahiyette uyumsuzlukların veya durumların düzeltilmesini veya çözümlenmesini, adalet ve devletler hukuku prensiplerine uygun olarak barış yoluyla gerçekleştirmek;

2- Milletlerarasında, milletlerin hak eşitliği prensibine ve kendi mukaddesatlarını kendilerinin tayin hakkına saygı üzerine kurulmuş dostane münasebetleri geliştirmek ve dünya barışının sağlamaştırılması için elverişli her türlü diğer tedbirleri almak;

3- Ekonomik, sosyal, fikri ve insani mahiyetteki milletlerarası davaları çözerek ırk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine karşı saygıyı geliştirerek ve teşvik ederek, milletlerarası işbirliğini geliştirmek;

4- Milletlerin bu müşterek amaçlara doğru sarfettikleri gayretlerin ahenkleştiği bir merkez olmak,

Madde 2

Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Üyeleri, birinci maddede beyan edilen amaçlara ulaşmak için aşağıdaki prensiplere uyarak hareket edeceklerdir:

1. Teşkilat bütün üyelerinin egemen eşitliği prensibi üzerine kurulmuştur.

2. Teşkilatın üyeleri, üyelik sıfatından doğan hak ve menfaatlardan her birinin faydalanmasını sağlamak için, işbu Andlaşma mefadı gereğince üzerlerine aldıkları bütün vecibeleri iyi niyetle yerine getireceklerdir.

3. Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.

4. Teşkilatın Üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek herhangi bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletlerin amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.

5. Teşkilatın Üyeleri, işbu Andlaşma hükümleri gereğince, Teşkilatın giriştiği herhangi bir teşebbüse her türlü yardımda bulunurlar ve Teşkilatın aleyhinde önleyici veya zorlayıcı tedbir alınan Devlete yardım etmekten kaçınırlar.

6. Teşkilat, Birleşmiş Milletler üyesi olmayan Devletlerin, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının icabettirdiği ölçüde, işbu esaslara uygun olarak hareket etmesini *sağlar*.

7. İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, ne özü itibarıyla bir Devletin milli yetkisi içinde bulunan işlere, Birleşmiş Milletlerin karışmasına cevaz verir ve ne de Üyeleri, bu gibi işleri işbu Andlaşma gereğince bir çözüm tarzına bağlamaya icbar eder; bununla beraber, VII nci bölümde derpiş edilen zorlama tedbirlerinin uygulanmasına bu prensip hiçbir suretle halel getirmez.

Bölüm II üyeler

Madde 3

Milletlerarası Teşkilatı kurmak için San Fransisco'da toplanan Birleşmiş Milletler Konferansına iştirak etmiş veya 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Bildirisini önceden imzalamış bu-

lunan ve işbu Andlaşmayı imzalayarak 110 uncu madde gereğince onaya Devletler, Birleşmiş Milletlerin asli üyeleridir.

Madde 4

1. İşbu Andlaşma vecibelerini kabul edip bunları yerine getirmeye muktedir ve istekli olduklarına Teşkilatça hükmedilen bütün diğer barışsever Devletler Birleşmiş Milletler Üyesi olabilir.

2. İşbu şartları haiz olan her Devletin, Birleşmiş Milletler üyeliğine kabulü, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine, Genel Kurul kararıyla olur.

Madde 5

Güvenlik Konseyi tarafından aleyhinde önleyici veya zorlayıcı bir teşebbüse girişilen bir Teşkilat Üyesi, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine üyelik sıfatından doğan hak ve imtiyazları kullanmaktan, Genel Kurul'ca men edilebilir. İşbu hak ve imtiyazların yeniden kullanılmasına Güvenlik Konseyi müsaade edebilir.

Madde 6

Bir Teşkilat üyesi işbu Andlaşma'da beyan olunan prensipleri devamlı şekilde ihlal etmekte ısrar ederse, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine, Genel Kurul'ca Teşkilattan ihraç edilebilir.

Bölüm III Organlar

Madde 7

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatının başlıca organları olarak: Bir Genel Kurul, bir Güvenlik Konseyi, bir Ekonomik ve Sosyal Konsey, bir Vesayet Konseyi, bir Milletlerarası Adalet Divanı ve bir Sekreterlik ihdas edilmiştir.

2. Gerekli görülebilecek tali organlar işbu Andlaşmaya uygun olarak ihdas edilebilecektir.

Madde 8

Teşkilatın başlıca ve tali uzuvlarında, erkeklerin ve kadınların bütün görevlere, eşit şartlar içinde seçilebilmelerine, Teşkilatça hiçbir kayıtlama konmayacaktır.

Bölüm IV Genel Kurul

Oluşum Tarzı Madde 9

1. Genel Kurul, Birleşmiş Milletlerin bütün Üyelerinden oluşur.
2. Her üyenin Genel Kurul'da en çok beş temsilcisi bulunur.

Görev ve Yetkiler

Madde 10

Genel Kurul, işbu Andlaşma çerçevesine giren veya işbu Andlaşmada derpiş edilen uzuvlardan herhangi birinin yetki ve görevlerini ilgilendiren her türlü mesele veya işleri görüşebilir ve 12 nci madde hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, işbu mesele veya işler hakkında, Birleşmiş Milletler Teşkilatı üyelerine, Güvenlik Konseyine veya Teşkilat üyeleri ile beraber Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunabilir.

Madde 11

1. Genel Kurul, silahsızlanma ve silahsızlanmanın düzenlenmesinde hakim olan prensipler dahil olmak üzere, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası hususundaki işbirliğinin genel prensiplerini tetkik ve bu prensipler hakkında ya Teşkilat üyelerine, ya Güvenlik Konseyine veya Teşkilat üyeleri ile beraber Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunabilir.

2. Genel Kurul, Birleşmiş Milletler üyelerinden herhangi biri veya Güvenlik Konseyi veyahut Teşkilat üyesi olmayan bir Devlet tarafından, 35. Maddenin ikinci fıkrası hükümlerine göre kendisine sunulan ve milletlerarası barış ve

güvenliğin muhafazasını ilgilendiren her türlü meseleleri görüşebilir ve 12 nci madde hükmü mahfuz kalmak üzere, bu gibi her türlü meseleler Devletler ile beraber Güvenlik Konseyine tavsiyelerde bulunabilir. Bir teşebbüse lüzum gösteren bu neviden her mesele Genel Kurul tarafından görüşülmezden önce veya görüşüldükten sonra, Güvenlik Konseyine havale edilir.

3. Genel Kurul, milletlerarası barış ve güvenliği tehlikeye koyacak gibi görünen durumlara, Güvenlik Konseyininindikkatini çekebilir.

4. Genel Kurulun, işbu maddede sayılan yetkileri 10'uncu maddenin şümulünü tahdit etmez.

Madde 12

1. Güvenlik Konseyi bir uyuşmazlık veya herhangi bir durum karşısında, işbu Andlaşmanın kendisine yüklediği görevleri yaptığı müddetçe, Genel Kurul bu uyuşmazlık veya durum hakkında hiçbir tavsiyede bulunmamalıdır, meğerki Güvenlik Konseyi bunu ondan isteye.

2. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyinin rızası ile her devrede, Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasına müteallik olup, Güvenlik Konseyinin meşgul bulunduğu işleri Genel Kurul'un ıttılahına sunar. Keza Güvenlik Konseyi sözü geçen işlerle meşgul olmayı bıraktığı anda, Sekreterlik bundan Genel Kurulu veya, Genel Kurul toplantı halinde değilse, Teşkilat Üyelerini haberdar eder.

Madde 13

a) Siyasi sahada milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve uluslararası hukukun tedrici gelişmesi ile kodlaşılmasını teşvik etmek,

b) Ekonomik, sosyal alanlar ile fikri kültür ve eğitim ve sağlık alanlarında milletlerarası işbirliğini geliştirmek ve

ana hürriyetlerden faydalanmasını kolaylaştırmak için tetkiklere yol açar ve tavsiyelerde bulunur.

c) Genel Kurul'un yukarıdaki 1 b fıkrasında sözü geçen meselelerle ilgili diğer sorum, görev ve yetkileri IX ve X uncu bölümlerde beyan edilmiştir.

Madde 14

12 nci madde hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensiplerini beyan eden işbu Andlaşma hü-

kümlelerinin ihlalinden doğan durumlar da dahil olmak üzere, Genel Kurulca umumun iyiliğine zarar verecek veya milletler arasındaki dostane münasebetleri tehlikeye koyacak mahiyette görülen, menşei ne olursa olsun, herhangi bir durumun, barış yoluyla düzeltilmesini temin edebilecek tedbirler tavsiye olunabilir.

Madde 15

1. Genel Kurul, Güvenlik Konseyinin yıllık raporları ile mahsus raporlarını kabul eder ve inceler; bu raporlar Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliği muhafaza için kararlaştırdığı veya aldığı tedbirler hakkında malumat ve izahat ihtiva eder.

2. Genel Kurul, Teşkilatın diğer organlarının raporlarını kabul eder ve inceler.

Madde 16

Genel Kurul, milletlerarası Vesayet rejimi hususunda, XII ve XIII. bölümler gereğince kendisine düşen görevleri yerine getirir, ezcümle, stratejik bölge olarak gösterilmemiş bulunan bölgelere müteallik Vesayet anlaşmalarını onaylar.

Madde 17

1. Genel Kurul, Teşkilatın bütçesini inceler ve tasvip eder.

2. Teşkilatın giderlerini, Genel Kurulun yaptığı taksim gereğince üyeler üzerine alırlar.

3. Genel Kurul, 57 nci maddede bahis mevzuu olan ihtisas müesseseleri ile yapılan bütün mali ve bütçeye müteallik anlaşmaları inceler ve tasvip eder ve anılan müesseselerin idari bütçelerini, kendilerine tavsiyelerde bulunmak üzere, inceler.

Oylama Madde 18

1. Genel Kurulun her üyesi bir oya sahiptir.

2. Önemli meseleler hakkında Genel Kurul, hazır bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğu ile karar verir. Önemli sayılan meseleler şunlardır: Milletlerarası barış ve güvenliğin

muhafazasına taalluk eden tavsiyeler, Güvenlik Konseyinin seçici üyelerinin seçimi, Ekonomik ve Sosyal Konsey üyelerinin seçimi, 86 ncı maddenin 1 inci fıkrası gereğince, Vesayet Konseyi üyelerinin seçilmesi, Teşkilata yeni üyeler kabulü, üyelerin hak ve imtiyazlarının taliki, üyelerin ihracı, Vesayet rejiminin işleme-sine müteallik meseleler ve bütçe meseleleri.

3. Üçte iki çoğunlukla çözülecek yeni mesele nevileri-nin tesbiti de dahil olmak üzere, başka meseleler hakkında kararlar, hazır bulunan ve oyveren üyelerin çoğunluğu ile alınır.

Madde 19

Teşkilat giderlerine iştirak hissesinin ödenmesinde geciken bir Birleşmiş Milletler üyesi, gecikmiş ödemelerin tutan, geçen tam iki senelik hissesine eşit veya bundan fazla ise Genel Kurulda oya iştirak edemez. Bununla beraber Genel Kurul, bu gecikmenin üyenin iradesi dışında olan durumlardan ileri geldiğini görürse, bu üyenin oya iştirakine müsaade edebilir.

Madde 20

Genel Kurul, yılda bir olağan toplantı ve durum icabetti-rince olağanüstü toplantılar yapar. Olağanüstü toplantılar, Güvenlik Konseyinin veya Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine Genel Sekreterin daveti ile yapılır.

Madde 21

Genel Kurul, içtüzüğünü kendi tesbit eder. Her toplantı için Başkanını seçer.

Madde 22

Genel Kurul, görevlerinin yapılması için gerekli tali uzuvlar vücuda getirebilir.

Bölüm V Güvenlik Konseyi

Yapısı

Madde 23

1. Güvenlik Konseyi Teşkilatın onbeş üyesinden mürekkeptir. Çin Cumhuriyeti, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birli-

ği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri, Güvenlik Konseyinin sürekli üyeleridir. Teşkilatın diğer on üyesi, her şeyden

evvel Teşkilat üyelerinin milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasındaki ve Teşkilatın diğer gayelerinin sağlanmasındaki payını ve aynı zamanda da adilane bir coğrafi taksimi bilhassa göz önünde tutan Genel Kurul tarafından, Güvenlik Konseyine süreksiz üye olarak seçilir.

2. Güvenlik Konseyinin süreksiz üyeleri iki yıllık bir devre için seçilirler. Güvenlik Konseyinin onbirden onbeşe çıkarılmasını müteakip süreksiz üyelerin ilk seçimlerinde, ilave dört üyesinin ikisi, bir yıllık devre için seçilecektir. Çıkan üyeler derhal yeniden seçilemezler.

3. Güvenlik Konseyinin her üyesinin Konseyde bir temsilcisi vardır.

Görevler ve Yetkiler Madde 24

1. Teşkilatın çabuk ve tesirli hareketinin temini için, üyeleri Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasının başlıca sorumlunu Güvenlik Konseyine verirler ve Güvenlik Konseyinin bu sorumlunun kendisine yüklediği görevleri yerine getirirken, kendi adlarına hareket ettiğini kabul ederler.

2. Bu görevlerin yapılmasında, Güvenlik Konseyi Birleşmiş Milletler amaç ve prensiplerine uygun olarak hareket eder. Güvenlik Konseyine işbu görevleri yerine getirebilmesi için verilen muayyen ve mahsus yetkiler VI, VII, VI-II ve XII nci bölümlerde gösterilmiştir.

3. Güvenlik Konseyi, Genel Kurulun incelenmesine yıllık raporlar ve icabı halinde özel raporlar sunar.

Madde 25

Teşkilat üyeleri işbu Andlaşma gereğince, Güvenlik Konseyinin kararlarını kabul etmek ve uygulamak hususunda mutabıktırlar.

Madde 26

Dünya, insan ve ekonomik kaynakların yalnız en küçük kısmını silahlanmaya ayırarak, milletlerarası barış ve güvenliğin kurulmasını ve muhafazasını kolaylaştırmak için, Güvenlik Konseyi 47 nci maddede derpiş edilen

Kurmay Komitesinin yardımıyla bir silahlanmayı tanzim sistemi kurmak üzere Teşkilat Üyelerine sunulacak planları hazırlamakla mükelleftir.

Oylama Madde 27

1. Güvenlik Konseyinin her Üyesi bir oya sahiptir.
2. Güvenlik Konseyinin usûl meselelerindeki kararları, dokuz Üyenin müsbet oyu ile alınır.
3. Güvenlik Konseyinin usûl meselelerindeki kararları, sürekli üyelerin hepsinin oyları dahil olmak üzere, dokuz üyenin müsbet oyu ile alınır, şu kadar ki VI ncı bölüm ile 52 nci maddenin 3 üncü fıkrası mefadi gereğince alınan kararlarda, bir uyumsuzlukta taraf olan, oy vermekten imtina eder.

Madde 28

1. Güvenlik Konseyi, görevlerini sürekli olarak yerine getirebilecek surette teşkilatlandırılmıştır. Bu maksatla, Güvenlik Konseyinin her üyesi Teşkilatın makarrında her zaman bir temsilci bulundurulmalıdır.

2. Güvenlik Konseyi, muayyen zamanlarda, her bir Üyesinin, dilerse, kendisini Hükümetinin bir Üyesi veya bilhassa tayin edilen başka bir temsilci tarafından temsil ettirebileceği toplantılar yapar.

3. Güvenlik Konseyi, Teşkilatın makarrından başka, ödenvini kolaylaştırmak için en elverişli gördüğü herhangi bir yerde toplantılar yapabilir.

Madde 29

Güvenlik Konseyi görevlerinin yapılabilmesi için gerekli gördüğü tali uzuvları vücuda getirebilir.

Madde 30

Güvenlik Konseyi, Başkanının seçim şeklini de tayin eden iç-tüzüğünü kendi tespit eder.

Madde 31

Güvenlik Konseyi üyesi olmayan her Teşkilat üyesi, Güvenlik Konseyine sunulan ve işbu üyenin menfaatlerine hassaten dokunduğu Konseyce mütalaa olunan her meselenin görüşülmesine, oy sahibi olmaksızın, iştirak edebilir.

Madde 32

Güvenlik Konseyi üyesi olmayan herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesi veya Birleşmiş Milletler üyesi olmayan herhangi bir Devlet, Güvenlik Konseyince incelenen bir uyuşmazlıkla taraf olduğu takdirde, işbu uyuşmazlığın görüşülmesine oy sahibi olmaksızın iştirake davet edilir. Güvenlik Konseyi Teşkilat üyesi olmayan bir Devletin iştirakine koymayı uygun bulduğu şartları tayin eder.

Bölüm VI**Uyuşmazlıkların Barış Yolu İle Çözülmesi****Madde 33**

1. uzaması, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit edebilecek mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar, bu uyuşmazlığın çözülmesini her şeyden önce görüşme, soruşturma, ara bulma, uzlaşma, tahkim ve yargı yolları ile veya bölge teşkil veya anlaşmalarına başvurarak veyahut kendi seçecekleri başka barış yollarıyla aramalıdırlar.

2. Güvenlik Konseyi, gerekli görürse tarafları, aralarındaki uyuşmazlığı bu gibi yollarla çözmeye devam eder.

Madde 34

Güvenlik Konseyi herhangi bir uyuşmazlık veya milletler arasında bir anlaşmazlıkla neticelenebilecek veya uyuşmazlık doğurabilecek durum hakkında; bu uyuşmazlığın veya durumunun

uzamasının milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit etmek istidadında olup olmadığını tesbit için soruşturmada bulunabilir.

Madde 35

1. Her Teşkilat üyesi 34 üncü maddede kastolunan mahiyette bir uyuşmazlık veya durum üzerine Güvenlik Konseyinin veya Genel Kurulun dikkatini çekebilir.

2. Teşkilat üyesi olmayan bir Devlet, taraf olduğu herhangi bir uyuşmazlık üzerine,. Andlaşmada derpiş edilen barış yoluyla çözme mükellefiyetini, bu uyuşmazlık için önceden kabul etmek şartıyla, Güvenlik Konseyinin veya Genel Kurulun dikkatini çekebilir.

3. İşbu madde gereğince dikkatine sunulan meseleler hakkında Genel Kurulun hareketleri 11 ve 12 nci maddeler hükümlerine tabidir.

Madde 36

1. Güvenlik Konseyi, 33 üncü maddede zikredilen mahiyette bir uyuşmazlığın veya buna benzer durumun gelişmesinin herhangi bir safhasında, uygun düşen düzeltme usul veya tarzlarını tavsiye edebilir.

2. Güvenlik Konseyi, bu uyuşmazlığın çözülmesi için taraflarca önceden kabul edilmiş olan bütün usûlleri göz önünde tutacaktır.

3. İşbu maddede derpiş edilen tavsiyelerde bulunurken, Güvenlik Konseyi, hukuki mahiyette uyuşmazlıkların umumiyet itibarıyla taraflarca Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü hükümlerine göre Divan'a sunulması lazım geldiğini de nazara alacaktır.

Madde 37

1. 33 üncü maddede zikredilen mahiyette bir uyuşmazlıkta taraf olanlar onu, anılan maddede gösterilen yollarla çözmeğe muvaffak olamazlarsa, Güvenlik Konseyine sunarlar.

2. Güvenlik Konseyi, bir uyuşmazlığın uzamasının filhakika, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehdit eder gördüğüne hükmederse, 36 ncı madde gereğince mi hareket edeceğine yoksa uygun gördüğü başka çözme şekilleri mi tavsiye edeceğine karar verir.

Madde 38

33 ila 37 nci maddeler hükümlerine hâlel gelmemek üzere, Güvenlik Konseyi, bir uyuşmazlıkta taraf olanların hepsi arzu ettikleri taktirde, işbu uyuşmazlığın barış yolu ile çözülmesi için taraflara tavsiyelerde bulunabilir.

Bölüm VII

Barışın Tehdidi, Bozulması Ve Saldırma Fiili Halinde Yapılacak Hareket

Madde 39

Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu veya bir saldırma fiilinin vuku bulunduğunu tesbit eder ve

milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42 nci maddeler gereğince hangi tedbirler alınacağını kararlaştırır.

Madde 40

Durumun vahimleşmesine mani olmak üzere, Güvenlik Konseyi, 39 uncu madde gereğince tavsiyelerde bulunmazdan veya alınacak tedbirleri kararlaştırmazdan evvel, ilgili tarafları gerekli veya temenniye değer gördüğü geçici tedbirlere riayete davet edebilir. Bu geçici tedbirler herhangi bir şekilde, ilgili tarafların haklarına, iddialarına veya durumlarına hâlel getirmez. İşbu geçici tedbirlerin yerine getirilmemesi halinde, Güvenlik Konseyi bu noksanı gereği gibi nazara alacaktır.

Madde 41

Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen ne gibi tedbirlerin alınması lazım

geleceğini tesbit ve Birleşmiş Milletler Üyelerini bu tedbirleri uygulamaya davet edebilir. Bu tedbirlere, ekonomik münasebetlerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer ulaştırma vasıtalarının tamamen veya kısmen kesilmesi ile siyasi münasebetlerin kat'ı da dahil olabilir.

Madde 42

Güvenlik Konseyi 41 inci maddede derpiş olunan tedbirlerin uygun olmayacaklarına veya uygun olmadıklarının sabit olduğuna hükmederse, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası veya yeniden tesisi için, hava, deniz veya kara kuvvetleri vasıtasıyla gerekli saydığı her türlü girişime geçebilir. Bu girişime, kuvvet gösterisi, abluka tedbirleri ve Birleşmiş Milletler üyesi ülkelerin deniz, hava veya kara kuvvetleriyle yapılacak operasyonlar dahildir.

Madde 43

1. Birleşmiş Milletlerin bütün Üyeleri milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını desteklemek üzere, Güvenlik Konseyinin daveti ile mahsus bir anlaşma veya mahsus anlaşmalar gereğince, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için Konseyin emrine gerekli silahlı kuvvetleri vermeği ve geçit hakkı da dahil olmak üzere yardım ve kolaylıklarda bulunmayı taahhüt ederler.

2. Yukarıda kasdolunan anlaşma veya anlaşmalar bu kuvvetlerin miktar ve mahiyetini, hazırlık derecelerini ve genel mevkiileri ile gösterilecek kolaylık ve yardımın mahiyetini tesbit edecektir.

3. Anlaşma ve anlaşmalar Güvenlik Konseyinin teşebbüsü üzerine, kabul olur olmaz müzakere edilecektir. Bu anlaşmalar, Güvenlik Konseyi ile Teşkilat üyeleri veya Güvenlik Konseyi ile Teşkilat üyelerinden mürekkep gurupları arasında aktedilecek ve imzalayan Devletler tarafından, her birinin Anayasası usûlleri gereğince onanacaktır.

Madde 44

Güvenlik Konseyi kuvvete başvurmaya karar verince, Konseyde temsil edilmeyen bir üyeyi 43 üncü madde gereğince kabul edilen taahhütlerin yerine getirilmesi için silahlı kuvvet vermeğe davet etmezden önce, işbu üyeyi silahlı kuvvetlerine mensup birliklerin kullanılması hususundaki Güvenlik Konseyinin kararlarına, isterse iştirake davet edecektir.

Madde 45

Teşkilatın süratle askeri mahiyette tedbirler alabilmesini mümkün kılmak üzere Birleşmiş Milletler üyeleri milletlerarası zorlayıcı bir hareketin müşterek olarak yapılabilmesi için derhal kullanılabilecek milli hava kuvvetleri birliklerî bulunduracaklardır. 43 üncü maddede zikredilen mahsus anlaşma veya mahsus anlaşmalarla çizilen hadler içinde Güvenlik Konseyi Askeri Kurmay Komitesinin yardımı ile, bu birliklerin kuvvetini ve hazırlık derecelerini tayin ve bunların müşterek hareketlerini derpiş eden planları, tesbit eder.

Madde 46

Silah kuvvetinin kullanılabilmesi için planları Kurmay Komitesinin yardımı ile, Güvenlik Konseyi tesbit eder.

Madde 47

1. Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası, Güvenlik Konseyinin emrine verilen kuvvetlerin kullanılması ve komutası, silahlanmanın düzenlenmesi ve muhtemel silahsızlanma için Konseyin muhtaç olduğu askeri vasıtalarla ilgili her hususta Konseye tavsiyelerde bulunacak ve onu destekleyecek bir Askeri Kurmay Komitesi kurulmuştur.

2. Askeri Kurmay Komitesi Güvenlik Konseyinin sürekli üyelerinin Genel Kurmay Başkanları veya bunların temsilcilerinden oluşacaktır. Konseyde sürekli olarak temsil edilmeyen herhangi bir Birleşmiş Milletler üyesinin iştiraki, Askeri Komitenin ödevini etkili biçimde yapabilmesi için gerekli olduğu zaman, Komite işbu üyeyi de çalışmalarına katılmaya davet eder.

3. Kurmay Komitesi, Güvenlik Konseyinin emrine verilen bütün silâhlı kuvvetlerin strateji bakımından idaresinden, işbu Konseye tâbi olarak sorumludur. İşbu kuvvetlerin komutasına ait sorunlar sonradan çözümlenecektir.

4. Askeri Kurmay Komitesi tarafından, Güvenlik Konseyinin izni ile ilgili bölge teşkillerine danıştıktan sonra tali bölge komiteleri vücuda getirilebilir.

Madde 48

1. Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası hususundaki kararlarının yürütülmesi için gerekli tedbirleri, Konseyin takdirine göre Birleşmiş Milletlerin bütün üyeleri veya bunlardan bazıları tarafından alınır.

2. İşbu kararlar, Birleşmiş Milletler Üyeleri tarafından doğrudan doğruya ve iştirak ettikleri milletlerarası teşkil-lerdeki hareketleri ile yürütülür.

Madde 49

Birleşmiş Milletler üyeleri, Güvenlik Konseyi tarafından kararlaştırılan tedbirlerin yürütülmesinde karşılıklı olarak destekleşmek üzere birbirine katılırlar.

Madde 50

Bir Devlet, Güvenlik Konseyi tarafından alınan önleyici veya zorlayıcı tedbirlerin mevzuu olursa, başka herhangi bir Devletin, Birleşmiş Milletler üyesi olsun veya olmasın işbu tedbirlerin yürütülmesi yüzünden özel ekonomik zorluklar karşısında kaldığı takdirde, bu zorlukların çözülmesi için Güvenlik Konseyine danışmaya hakkı olacaktır.

Madde 51

İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabii olan münferit veya müşterek hakkını kullanarak üyelerin aldığı tedbirler derhal Güven-

lik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Andlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde her an hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez.

Bölüm VIII Bölge Anlaşmaları

Madde 52

1. İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasına müteallik olup, mevzii mahiyette bir harekete müsait bulunan işlerin çözülmesi amacını güden bölge anlaşma veya teşkillerinin mevcudiyetine mani değildir; yeter ki işbu anlaşma ve teşkillerin ve bunların faaliyetinin Birleşmiş Milletler amaç ve prensipleri ile telifi kabil olsun.

2. Bu Anlaşmaları akdeden veya bu teşkilleri vücuda getiren Birleşmiş Milletler üyeleri, mevzi mahiyette uyuşmazlıkları, Güvenlik Konseyine arzetmeden önce, işbu Anlaşma veya teşkilatler vasıtasıyla, barış yoluyla çözmek hususunda bütün gayretlerini sarfetmelidir.

3. İşbu madde, 34 ve 35 inci maddelerin uygulanmasına hiçbir veçhile hâlel vermez.

Madde 53

1. Güvenlik Konseyi, icabederse, kendi yetkisi altında zorlayıcı tedbirlerin uygulanması için bölge anlaşmalarını veya teşkilleri kullanır. Bununla beraber, Güvenlik Konseyinin müsaadesi olmaksızın, bölge anlaşmaları gereğince veya bölge teşkilleri tarafından hiçbir zorlayıcı harekete teşebbüs edilmeyecektir. İşbu maddenin ikinci fıkrasındaki tarife göre düşman devlet sayılanlara karşı, 107 nci madde gereğince alınan veya böyle bir Devlet tarafından yeniden saldırma siyasetine başlanmasına karşı tevcih olunan bölge anlaşmalarında derpiş edilen tedbirler, ilgili Hükümetlerin isteği üzerine, böyle bir Devlet tarafından yapılacak yeni bir saldırıyı önlemek ödevinin teşkilata verilmesi kabil oluncaya kadar, bundan müstesnadır.

2. İşbu maddenin birinci fıkrasında kullanılan “düşman Devlet” tabiri, İkinci Dünya Harbinde, işbu Andlaşmayı imza edenlerden herhangi birinin düşmanı bulunan her Devlete şamildir.

Madde 54

Güvenlik Konseyi, her zaman milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için bölge anlaşmaları gereğince veya bölge teşkilleri tarafından girişilen veya tasarlanan her hareketten tamıyla haberli bulundurulmalıdır.

Bölüm IX

Milletlerarası Ekonomik Ve Sosyal işbirliği

Madde 55

Milletler arasında hak eşitliği prensibine ve her milletin kendi mukadderatını kendisinin tayin etmesi hakkına saygı gösterilmesine dayanan barış ve dostluk münasebetlerini sağlamak için lüzumlu istikrar ve refah şartlarını yaratmak üzere Birleşmiş Milletler :

a) Hayat seviyelerinin yükselmesini, tam çalıştırmayı ve ekonomik ve sosyal alanda ilerleme ve gelişme şartlarını;

b) Ekonomik, sosyal alanlarla sağlık alanındaki milletlerarası davaların ve bunlara bağlı başka davaların çözülmesini; fikri kültürle eğitim alanında milletlerarası işbirliğini;

c) Irk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada bilfiil saygı gösterilmesini; kolaylaştıracaktır.

Madde 56

Üyeler, 55 nci maddede beyan olunan amaçlara erişmek için gerek beraberce, gerek tek başlarına, Teşkilata işbirliği halinde hareket etmeyi taahhüt ederler.

Madde 57

1. Hükümetlerarası anlaşmalarla kurulan ve statüleri hükmüleri gereğince, ekonomik, sosyal, fikri kültür ve eğitim, sağlık ve sair bunlara bağlı alanlarda milletlerarası geniş yetkileri

bulunan muhtelif ihtisas müesseseleri 63 ncü madde gereğince Teşkilata bağlanmıştır.

2. Teşkilata bu suretle bağlanan müesseseler aşağıda “ihtisas müesseseleri” diye anılacaktır.

Madde 58

Teşkilat, ihtisas müesseselerinin programları ile faaliyetlerini ahenkleştirmek için tavsiyelerde bulunur.

Madde 59

Teşkilat, 55 inci maddede beyan edilen amaçlara varmak üzere gerekli her türlü yeni ihtisas müesseselerinin kurulması için, icabedince, ilgili Devletler arasında görüşmeler yapılmasına önayak olur.

Madde 60

Genel Kurul ve ona tabi olarak, X ncu bölüm hükümleriyle kendisine bahşedilen yetkilere malik bulunan Ekonomik ve Sosyal Konsey Teşkilatın işbu bölümünde beyan edilen görevlerini yerine getirmekle mükelleftir.

Bölüm X

Ekonomik Ve Sosyal Konsey Oluşum Tarzı

Madde 61

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurulca seçilen 54 Birleşmiş Milletler Üyesinden oluşmuştur.

2. Üçüncü fıkra, hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, Ekonomik ve Sosyal Konseyin dokuz Üyesi her yıl, üç yıllık bir devre için seçilirler. Çıkan üyeler derhal seçilebilirler.

3. Ekonomik ve Sosyal Konseyin Üyelerinin yirmi yediden elli dörde çıkarılmasını müteakip ilk seçimlerde, o yıl sonunda görev süreleri sona erecek olan altı üye yerine seçilecek üyelere ilaveten, dokuz üye daha seçilecektir. Genel Kurulca tespit edilen hükümlere uygun olarak bu dokuz ilave üyeden üç üyenin görev süresi bir yıl sonra, diğer üç üyeninki ise iki yıl sonra bitecektir.

4. Ekonomik ve Sosyal Konseyin her üyesinin Konseyde bir temsilcisi vardır.

Görevler ve Yetkiler

Madde 62

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik, sosyal, fikri, kültür ve eğitim, sağlık ve diğer bunlara bağlı alanlarda milletlerarası meseleler üzerinde incelemeler ve raporlar yapabilir veya yaptırabilir ve bütün bu meseleler hakkında Genel Kurula, Teşkilat Üyelerine ve ilgili ihtisas müesseselerine tavsiyelerde bulunabilir.

2. Konsey, herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlere bilfiil saygı gösterilmesini sağlamak üzere tavsiyelerde bulunabilir.

3. Konsey, yetkisine giren meseleler hakkında Genel Kurula sunulmak üzere anlaşma projeleri hazırlayabilir.

4. Konsey, Teşkilat tarafından konulan kaidelere uygun olarak yetkisine giren meseleler hakkında milletlerarası konferanslar toplayabilir.

Madde 63

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, 57 nci maddede kastedilen müesseselerin herhangi birisi ile işbu müessesenin Teşkilata hangi şartlarla bağlanacağını tesbit edecek anlaşmalar yapabilir. İşbu anlaşmalar Genel Kurulun tasvibine sunulur.

2. Ekonomik ve Sosyal Konsey, ihtisas müesseselerine danışarak, onlara tavsiyelerde bulunarak ve Genel Kurulla Birleşmiş Milletler üyelerine tavsiyeler yaparak işbu müesseselerin çalışmalarını ahenkleştirebilir.

Madde 64

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, ihtisas müesseselerinden muntazam raporlar alabilmek için her türlü faydalı tedbirlere başvurabilir. Ekonomik ve Sosyal Konsey, kendi yaptığı tavsiyeler ve işbu Konseyin yetkisine giren konular hakkında Genel

Kurul tarafından yapılan tavsiyeleri yürütmek üzere başvuru alan tedbirler hususunda raporlar almak için Teşkilat Üyeleri ile ve ihtisas müesseseleri ile anlaşılabilir.

2. Konsey, işbu raporlar hakkındaki mülahazalarını Genel Kurula bildirebilir.

Madde 65

Ekonomik ve Sosyal Konsey, Güvenlik Konseyine bilgi verebilecek ve bunun isteği üzerine kendisine yardım edecektir.

Madde 66

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Kurulun tavsiyelerini yürütmek hususunda yetkisine giren bütün görevleri yerine getirir.

2. Konsey, Genel Kurulun tasvibi ile Teşkilat üyelerinin veya ihtisas müesseselerinin kendisinden isteyecekleri hizmetleri yapabilir.

3. Konsey, işbu Andlaşmanın diğer kısımlarında kendisine gösterilen veya Genel Kurulca kendisine verilebilecek olan ödevlen yerine getirir.

Madde 67

1. Ekonomik ve Sosyal Konseyin her üyesi bir oya sahiptir.

2. Ekonomik ve Sosyal Konseyin kararları, hazır bulunan ve oy veren üyelerin çoğunluğu ile alınır.

Usül

Madde 68

Ekonomik ve Sosyal Konsey, ekonomik ve sosyal meseleler ve insan haklarının gelişmesi için komisyonlar ve görevlerinin yapılmasına yarayacak her türlü başka komisyonlar kurulabilir.

Madde 69

Ekonomik ve Sosyal Konsey; Teşkilatın bir üyesini önemle ilgilendiren bir meseleyi incelerken, işbu üyeyi oy hakkı olmaksızın görüşmelerine iştirake davet eder.

Madde 70

Ekonomik ve Sosyal Konsey, ihtisas müesseseleri temsilcilerinin oy hakkı olmaksızın, Konseyin ve ihdas ettiği komisyonların görüşmelerine iştirak etmeleri, kendi temsilcilerinin de ihtisas müesseselerinin görüşmelerine iştirak etmeleri için bütün tedbirleri alabilir.

Madde 71

Ekonomik ve Sosyal Konsey, yetkisine giren meselelerle uğraşan Hükümet dışı teşkilatlara danışmaya yarayan bütün tedbirleri alabilir. İşbu hükümler milletlerarası teşkilatlara ve gereği halinde Teşkilatın ilgili Üyesine danışıldıktan sonra, milli teşkilatlara tatbik edilebilir.

Madde 72

1. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Başkanın tayin şeklini de tesbit eden içtüzüğünü kabul eder.
2. Konsey, tüzüğü uyarınca ihtiyaca göre toplanır. Tüzükte, Konseyin üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine toplanmasını derpiş eden hükümler bulunacaktır.

Madde 73

Halkının kendi kendini henüz tamamen idare edemediği ülkeleri idare etmekle sorumlu olan veya bu sorumu yüklenen Birleşmiş Milletler Üyeleri işbu ülkeler ahalisinin menfaatlerinin başta gelmesi prensibini tanırlar. Birleşmiş Milletler Üyeleri bu ahalinin, işbu Andlaşma ile kurulan milletlerarası barış ve güvenlik sisteminin çerçevesi içinde, refahını imkanın son haddine kadar kolaylaştırmak mükellefiyetini kutsal bir ödev bilirler ve bu amaçla:

- a) Sözü geçen ahalinin kültürüne saygı göstererek, siyasi, ekonomik ve sosyal ilerlemesi ile eğitimin gelişmesini sağlama-yı, bu ahaliye hakkaniyetle muamele etmeyi ve onu suiistimallere karşı korumayı;

b) Her ülkenin ve ahalisinin ve bunun gelişmesindeki muhtelif derecelerin özel şartlarına uyar ölçüde, bu ahalinin kendini idare edebilmek kabiliyetini geliştirmeyi; siyasi emellerini göz önünde tutmayı ve hür siyasi müesseselerinin tedrici gelişmesine yardım etmeyi;

c) Milletlerarası barış ve güvenliği kuvvetlendirmeyi;

d) İşbu maddede beyan edilen sosyal, ekonomik ve ilmi amaçlara bilfiil erişmek üzere yapıcı gelişme tedbirlerini kolaylaştırmayı, ilmi araştırmaları teşvik etmeyi, kendi aralarında ve şartlar müsait oldukça Milletlerarası ihtisas müesseseleri ile işbirliği yapmayı;

e) Güvenlik icapları ve anayasalara müteallik mülahazalar mahfuz kalmak üzere, sorumlu bulundukları ülkelerin ekonomik, sosyal ve eğitim şartları hakkında, XII ve XIII üncü bölümlerin mevzuu olanlardan gayri istatistik vesair teknik mahiyetteki malumatı, bilgi için muntazaman Genel Sekretere vermeyi; kabul ederler.

Madde 74

Teşkilat üyeleri, anavatan ülkelerinde olduğu kadar işbu bölümün mevzuu olan ülkelerde de siyasetlerinin, dünyanın diğer kısımlarının menfaatleri ve refahı göz önünde bulunmak şartıyla, sosyal, ekonomik ve ticari alanlarda iyi komşuluk genel prensibi üzerine kurulmuş olması gerektiği hususunda dahi mutabıktırlar.

Bölüm XII Milletlerarası Vesayet Rejimi

Madde 75

Birleşmiş Milletler Teşkilatı, kendi yetkisi altında buna dayalı özel anlaşmalar gereğince Vesayet Rejimine tabi kılınabilecek ülkelerin idare ve murakabesi için, milletlerarası bir Vesayet Rejimi tesis edecektir. Bu gibi ülkeler aşağıda “Vesayet altında ülke” tabiri ile gösterilmiştir.

Madde 76

Vesayet rejiminin öz gayeleri, işbu Andlaşmanın birinci maddesinde beyan edilen Birleşmiş Milletler amaçlarına uygun olarak şunlardır:

a) Milletlerarası barış ve güvenliği kuvvetlendirmek

b) Vesayet altındaki ülkeler halkının siyasi ekonomik ve sosyal ilerlemesini ve eğitiminin gelişmesini kolaylaştırmak, her ülke ve ahalisine has şartları, ilgili ahalinin serbestçe izhar edilen emellerini ve her Vesayet anlaşmasında derpiş edilebilecek hükümleri de göz önünde tutmak şartıyla, işbu ülkeler halkının kendi kendilerini idare kabiliyetine veya bağımsızlığa doğru tedrici gelişmelerini de kolaylaştırmak;

c) Irk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini teşvik etmek ve dünya milletlerinin birbirlerine bağlı oldukları duygusunu geliştirmek;

d) Sosyal, ekonomik ve ticari alanda bütün Teşkilat Üyeleri ile uyruklarına eşit muamele yapılmasını sağlamak ve işbu uyruklara adaletin tevziinde de, yukarıda beyan edilen amaçların gerçekleştirilmesine halel gelmemek ve 80inci madde hükümleri mahfuz kalmak şartıyla, keza eşit muamele yapılmasını sağlamak.

Madde 77

1. Vesayet rejimi aşağıdaki nevilerden olup, Vesayet anlaşmaları gereğince bu rejime tabi kılınabilecek olan ülkelere tatbik edilecektir.

a) Halen manda altında bulunan ülkeler,

b) ikinci Dünya Harbi neticesinde düşman Devletlerden ayrılabilirler.

c) İdarelerinden sorumlu Devletlerce, isteyerek bu rejime tabi kılınan ülkeler.

2. Yukarıda zikredilen nevilere giren hangi ülkelerin hangi şartlar altında Vesayet rejimine tabi kılınacağını sonradan yapılacak bir anlaşma tesbit edecektir.

Madde 78

Birleşmiş Milletler Üyesi olan memleketlere, bunlar arasındaki münasebetlerin temeli eşit egemenlik prensibine saygılı olmak gerektiğine göre, Vesayet rejimi tatbik edilmeyecektir.

Madde 79

Vesayet rejimine tabi kılınacak her ülke için, işbu rejimin hükümleri ve bu rejimde yapılacak değişiklikler ve tashihler Birleşmiş Milletlerin bir üyesinin mandasına tabi ülkelerde, manda sahibi Devlet de dahil olmak şartıyla, doğrudan doğruya ilgili Devletler arasında yapılacak bir anlaşmaya mevzu olacak ve 83 ve 85 inci maddeler gereğince onanacaktır.

Madde 80

1. 77, 79 ve 81 inci maddelere uygun olarak yapılacak ve ülkelerden her birini Vesayet rejimi altına koyacak olan özel Vesayet anlaşmaları ile tesbit edilebilecek hususlar dışında ve sözü geçen anlaşmaya yapılıncaya kadar, işbu bölümün hiçbir hükmü, herhangi bir Devletin veya herhangi bir milletin haklarını yahut yürürlükte olup bazı Teşkilat üyelerinin taraf bulunabilecekleri milletlerarası akitlerin hükümlerini herhangi bir şekilde doğrudan doğruya veya dolayısıyla değiştirir gibi yorumlanmayacaktır.

2. İşbu maddenin birinci fıkrası, 77 inci maddede derpiş edildiği üzere, manda altındaki ülkeleri veya başka ülkeleri Vesayet rejimi altına koymaya matuf anlaşmaların görüşülmesinin ve akdinin gecikmesini veya talikini haklı gösterecek şekilde yorumlanmamalıdır.

Madde 81

Vesayet anlaşması, herhalde, Vesayet altındaki ülkenin hangi şartlarla idare edileceğini ihtiva eder ve idareyi üzerine alacak makamı gösterir. Aşağıda “idare ile görevlendirilmiş makam” ta-

biri ile anılacak olan işbu makam bir veya birkaç Devlet veya biz-zat teşkilat olabilir.

Madde 82

43 üncü maddeye uygun olarak aktedilen herhangi bir mah-sus anlaşmaya veya mahsus anlaşmalara hanel vermeksizin bir Vesayet anlaşmasının, tatbik edildiği Vesayet altındaki ülkenin tamamına veya bir kısmına şamil, bir veya birkaç stratejik bölge-yi işbu anlaşma gösterebilir.

Madde 83

1. Stratejik bölgeler hususunda, Teşkilata verilen bütün gö-revler, Vesayet anlaşmaları hükümlerinin tasvibi ve bunların muhtemel değişimleri veya tashihleri de dahil olmak üzere, Gü-venlik Konseyince görülür.

2. 76 ncı maddede beyan edilen öz amaçların her stratejik bölge ahalisi için de tatbiki kabildir.

3. Güvenlik Konseyi, Vesayet anlaşmaları hükümleri husu-sunda ve güvenlik icapları mahfuz kalmak şartıyla stratejik böl-gelerde Teşkilatın, Vesayet rejimi bakımından yüklendiği siyasi, ekonomik ve sosyal mahiyette ve eğitime müteallik görevlerinin ifasında Vesayet Konseyinin yardımına başvuracaktır.

Madde 84

İdare ile görevlendirilmiş makam, Vesayet altındaki ülkenin milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasına iştirak etmesine itina etmekle mükelleftir. Bu maksatla, Güvenlik Konseyine kar-şı giriştiği taahhütleri yerine getirmek ve mahalli müdafaayı ve ülke dahilinde asayişin muhafazasını sağlamak için, işbu ülkeden gönüllü birlikler, kolaylıklar ve yardım temin edebilir.

Madde 85

1. Stratejik bölge olarak gösterilmemiş olan bütün bölgeler hakkında Vesayet anlaşmaları hususunda, Vesayet Andlaşma-ları hükümlerinin ve bunların değiştirilmesiyle tashihi ve dahil ol-mak üzere, Teşkilat görevlerini Genel Kurul yapar.

2. Genel Kurul yetkisi altında hareket eden Vesayet Konseyi görevlilerinin yapılmasında Genel Kurula yardım eder.

Bölüm XIII Vesayet Konseyi

Madde 86

1. Vesayet Konseyi Birleşmiş Milletlerin aşağıdaki Üyelerinden oluşur:

a) Vesayet altındaki ülkelerin idaresiyle görevlendirilmiş Üyeler,

b) 23 üncü maddede adlarıyla anılmış olup da Vesayet altında idare etmeyen üyeler,

c) Vesayet Konseyinin eşit sayıda Vesayet altında ülke idare eden ve etmeyen Birleşmiş Milletler üyelerinin müteşekkil olmasını sağlamak üzere, Genel Kurulca üç yıl için seçilecek gereken sayıda başka üyeler.

2. Vesayet Konseyi üyelerinden her biri kendini Konseyde temsil etmek üzere özel ehliyetle bir şahsı tayin eder.

Madde 87

Genel Kurul ve onun yetkisi altında, Vesayet Konseyi görevlerini yerine getirirken:

a) İdare ile görevlendirilmiş makamın sunduğu raporları tetkik;

b) Dilekçeleri kabu! ve bunları anılan makamla danışarak tetkik;

c) Anılan makamca idare edilen ülkelerde, işbu makamla tesbit edilecek tarihlerde, zaman zaman teftişler tertip;

d) Vesayet anlaşmaları hükümleri gereğince işbu tedbirleri veya başka tedbirleri ittihaz edebilir.

Madde 88

Vesayet Konseyi vesayet altındaki her ülke ahalisinin siyasi ekonomik ve sosyal alanlarla eğitim alanındaki ilerlemeleri hakkında bir soru cetveli tanzim eder; Genel Kurulun yetkisine

tabi Vesayet altındaki herhangi bir ülkenin idaresiyle görevlendirilmiş makam, Genel Kurula, yukarıda zikredilen soru cetvelini esas tutan bir yıllık rapor sunar.

Madde 89

1. Vesayet Konseyinin her (İyesi bir oya sahiptir.
2. Vesayet Konseyinin kararları hazır bulunan ve oy veren Üyelerin çoğunluğu ile alınır.

Madde 90

1. Vesayet Konseyi, Başkanın tayin şeklini de tesbit eden, içtüzüğünü kabul eder.
2. Konsey, ihtiyaca göre tüzüğü gereğince toplanır; tüzükte, üyelerinin çoğunluğunun isteği üzerine Konseyin toplanmasını derpiş eden hükümler vardır.

Madde 91

Vesayet Konseyi icabında, her birinin yetkisi içinde bulunan meselelerde, Ekonomik ve Sosyal Konseyle ihtisas müesseselerinin yardımına başvurur.

Bölüm XIV Milletlerarası Adalet Divanı

Madde 92

Milletlerarası Adalet Divanı, Birleşmiş Milletlerin başlıca adalet organı olacaktır. Divan, Milletlerarası Daimi Adalet Divanının Statüsü esasına dayanan ve ayrılmaz bir parçası olduğu işbu Andlaşmaya ekli bulunan bir Statüye göre çalışır.

Madde 93

1. Bütün Birleşmiş Milletler üyeleri, ipso facto, Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüne taraftardır.
2. Teşkilat üyesi olmayan Devletlerin Milletlerarası Adalet Divanı Statüsüne taraf olabilmeleri şartları, her bir halde, Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından tayin edilir.

Madde 94

1. Birleşmiş Milletlerin her üyesi, taraf olduğu bütün uyuşmazlıklarda, Milletlerarası Adalet Divanının kararına uymadığı taahhüt eder.

2. Bir uyuşmazlıkta taraf olan Devletlerden biri, Divanın verdiği bir hükme göre kendisine düşen vecibeleri yerine getirmezse, öbür taraf, Güvenlik Konseyine başvurabilir ve işbu Konsey lüzum gördüğü takdirde hükmün yerine getirilmesi için tavsiyelerde bulunabilir veya alınacak tedbirleri kararlaştırabilir.

Madde 95

İşbu Andlaşmanın hiçbir hükmü, Teşkilat üyelerinin, uyuşmazlıklarının çözülmesini zaten mevcut olan veya ileride aktedilebilecek olan anlaşmalar gereğince başka mahkemelere tevdi etmelerine mani değildir.

Madde 96

1. Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi, Milletlerarası Adalet Divanından hukuki herhangi bir mesele hakkında istişari rey isteyebilir.

2. Genel Kurulca bu hususta bir anda yetkili kılınabilecek olan Teşkilatın bütün diğer uzuvları ve ihtisas müesseseleri, çalışmalarını alanında karşılarına çıkacak hukuki meseleler hakkında keza Divandan istişari rey isteyebilirler.

Bölüm XV Sekreterlik**Madde 97**

Sekreterlik bir Genel Sekreter ile Teşkilatın icabettirebileceği memurları ihtiva eder. Genel Sekreter Güvenlik

Konseyinin tavsiyesi üzerine Genel Kurul tarafından tayin edilir. Genel Sekreter Teşkilatın en yüksek memurudur.

Madde 98

Genel Sekreter, Genel Kurulun, Güvenlik Konseyinin Ekonomik ve Sosyal Konseyin ve Vesayet Konseyinin bütün toplantıla-

rında işbu sıfatla hareket eder. Bu uzuvlar tarafından kendisine yükletilen görevleri yapar. Teşkilatın çalışması hakkında Genel Kurula bir yıllık rapor sunar.

Madde 99

Genel Sekreter, fikrinde milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasını tehlikeye koyabilecek her hususa Güvenlik Konsiyinin dikkatini çekebilir.

Madde 100

1. Genel Sekreter ve Sekreterlik memurları ödevlerinin görülmesinde herhangi bir Hükümetten veya Teşkilat dışında herhangi bir makamdan ne talimat isterler ve ne de kabul ederler. Milletlerarası memurlukları durumu ile telif edilmeyecek her hareketten kaçınırlar ve yalnız Teşkilata karşı sorumlu olurlar.

2. Teşkilatın her üyesi, Genel Sekreterin ve memurların görevlerinin milletlerarası mahiyetine saygı göstermeği ve kendilerine, ödevlerinin yerine getirilmesinde tesir etmeğe çalışmama-yı taahhüt eder.

Madde 101

1. Memurlar, Genel Kurulca tespit edilen kurallara göre Genel Sekreter tarafından tayin edilirler.

2. Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyine ve gerekiyorsa, Teşkilatın başka organlarına süreli olarak mahsus memurlar verilir, işbu memurlar Sekreterlik kadrosuna dahildir.

3. Memurların alınmasında ve kullanılma şartlarının tesbitinde hakim mülahaza, Teşkilata en yüksek çalışma, ehliyet ve dürüstlük vasıflarını haiz kimselerin hizmetini sağlamak lüzumu olmalıdır. Memur alınırken mümkün olduğu kadar geniş bir coğrafi taksim esasına uyulmasının önemi, gereği gibi göz önüne bulundurulacaktır.

Bölüm XVI Çeşitli Hükümler

Madde 102

1. İşbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra Birleşmiş Milletlerin bir üyesi tarafından aktedilen her uluslararası andlaşma veya anlaşma mümkün olan en kısa zamanda Sekreterlikte tescil edilecek ve Sekreterlikçe neşredilecektir.

2. İşbu maddenin birinci fıkrası hükümlerine uygun olarak tescil edilmemiş olan bir milletlerarası antlaşma veya anlaşmanın taraflarından hiçbiri, Teşkilatın bir organı önünde anılan antlaşma veya anlaşmayı ileri süremez.

Madde 103

Birleşmiş Milletler üyelerinin işbu Antlaşmadan doğan vecibeleri ile başka herhangi bir milletlerarası anlaşmadan doğan vecibelerinin çatışması halinde Antlaşma vecibeleri üstün gelecektir.

Madde 104

Teşkilat, Üyelerinin her birinin ülkesinde, görevlerini yerine getirmesi ve amaçlarına erişmesi için gerekli hukuki ehliyeti haizdir.

Madde 105

1. Teşkilat, üyelerinden her birinin ülkesinde amaçlarına erişmek için gerekli olan imtiyaz ve masuniyetlerden faydalanırlar.

2. Birleşmiş Milletler Üyelerinin temsilcileri ve Teşkilatın memurları Teşkilat ile ilgili görevlerini tam bağımsızlık içinde yapabilmek için gerekli imtiyaz ve masuniyetlerden keza faydalanırlar.

3. Genel Kurul, işbu maddenin birinci ve ikinci fıkralarının uygulanması teferruatının tesbiti için tavsiyeler yapabilir veya Birleşmiş Milletler Üyelerine bu maksatla anlaşmalar teklif edebilir.

Bölüm XVII Güvenliğe Müteallik Geçici Hükümler

Madde 106

Güvenlik Konseyine, kanaatine 42. Maddeye göre kendisine düşen sorumluları yüklenmeye başlamak imkanını verecek olan ve 43. Maddede anılan mahsus anlaşmaların yürürlüğe girmesine değin, 30 Ekim 1943 tarihinde Moskova’da imzalanan dört Millet Bildirgesi akitleri ile Fransa, aralarında ve gerekirse başka Teşkilat Üyeleri ile işbu Bildirgenin 5.fıkrası hükümlerine uygun olarak Birleşmiş Milletler adına, Milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için gerekli her türlü hareketin birlikte yapılması zımında danışacaklardır.

Madde 107

İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Antlaşmayı imzalayan herhangi bir Devletin İkinci Dünya Harbinde düşmanı bulunmuş olan bir Devlete karşı, bu husustaki sorumluluğu haiz olan Hükümetler tarafından, bu harbin bir neticesi olarak girilmiş veya tecviz edilmiş bir harekete ne tesir eder, ne de mani olur.

Bölüm XVIII Değişiklikler

Madde 108

İşbu Antlaşmada yapılacak değişiklikle Genel Kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğu ile kabul edilir ve Güvenlik Konseyi sürekli üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasası hükümleri gereğince onandığı zaman bütün Birleşmiş Milletler üyeleri için yürürlüğe girer.

Madde 109

1. Genel Kurulun üçte iki çoğunluğu ve Güvenlik Konseyinin herhangi yedi üyesinin oyları ile tesbit edilecek tarih ve mahalde işbu Antlaşmanın yeniden gözden geçirilmesi maksadıyla Birleşmiş Milletler üyelerinin bir Genel Konferansı toplanabilecektir. Konferansta Teşkilatın her üyesi bir oya sahip olacaktır.

2. İşbu Antlaşmada yapılması, konferansın üçte iki çoğunluğu ile tavsiye edilecek her değişiklik, Güvenlik Konseyinin bü-

tün sürekli üyeleri dahil olmak üzere, Birleşmiş Milletler üyelerinin üçte ikisi tarafından her birinin anayasası hükümleri gereğince göre onanınca yürürlüğe girecektir.

3. Genel Kurulun, işbu Antlaşmanın yürürlüğe girmesini takibeden onuncu yıllık toplantısından önce, konferans henüz toplanmamış bulunursa, sözü geçen toplantının gündemine, işbu konferansın davet edilmesi hususunda bir teklif dercedilecek ve Genel Kurulun çoğunluğu ve Güvenlik Konseyinin herhangi yedi üyesinin oyu ile karar verildiği takdirde, konferans toplanacaktır.

Bölüm XIX Onanma ve İmza

Madde 110

1. İşbu Antlaşma, imza eden Devletler tarafından her birinin anayasa kuralları gereğince onanacaktır.

2. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri nezdine tevdi edilecek ve her tevdi işbu Hükümetçe bütün imza eden Devletlere ve tayin edildiği zaman, Teşkilat Genel Sekreterine bildirilecektir.

3. İşbu Antlaşma, Çin Cumhuriyeti, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Amerika Birleşik Devletleri ve imza eden diğer Devletlerin çoğunluğu tarafından tasdiknamelerin tevdiinden sonra yürürlüğe girecektir. Bundan sonra, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetince tasdiknamelerin tevdiine dair bir mazbata tanzim edilerek bunun birer örneği bütün imza eden Devletlere verilecektir.

4. İşbu Antlaşmayı imzalamış olup yürürlüğe girmesinden sonra onaylayacak olan devletler, her birinin tasdiknameşinin tevdi tarihinden itibaren Birleşmiş Milletler asli Üyesi olacaktır.

Madde 111

Çince, Fransızca, Rusça, İngilizce ve İspanyolca metinleri aynı derecede muteber sayılacak olan işbu Antlaşma, Amerika

Birleşik Devletleri Hükümeti arşivine tevdi edilecektir. İşbu Hükümetçe, bütün diğer imza eden Devletler Hükümetlerine aslına uygunluğu usulünce tasdik edilmiş nüshalar verilecektir.

Yukarıdaki hükümleri tasdikan Birleşmiş Milletler Hükümetleri temsilcileri işbu Antlaşmayı imzalamışlardır.

Sanfransisko'da yirmi altı Haziran bin dokuzyüz kırk-beşte yapılmıştır.

EK:2

” ”

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

Önsöz

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temelli olmasına,

İnsan haklarının-tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevk eden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilan edilmiş bulunmasına,

İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunması esaslı bir zaruret olmasına,

Birleşmiş Milletler haklarının, Andlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilan etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmaya karar verdiklerini beyan etmiş bulunmalarına, üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyaca gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına,

Bu haklar ve hürriyetlerin herkesçe aynı şekilde anlaşılmasının yukarıdaki taahhüdün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunmasına göre;

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,

İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahalisi, gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri için işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni ilan eder.

Madde: 1

Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde:2

1- Herkes, ırk, renk, cins, dil din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannamede ilan olunan temel haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.

2- Bundan başka, bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.

Madde:3

Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır.

Madde:4

Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz; kölelik ve köle ticareti her türlü şekliyle yasaktır.

Madde:5

Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayri insani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.

Madde :6

Herkes her nerede olursa olsun, hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

Madde:7

Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korumasından istifade hakkını haizdir.

Madde: 8

Her şahsın kendine anayasa veya kanun ile tanınan ana haklara aykırı muamelelere karşı fiili netice verecek şekilde milli mahkemelere müracaat hakkı vardır.

Madde:9

Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürülemez.

Madde: 10

Herkes, haklarının, vecibelerinin veya kendisine karşı cezai mahiyette herhangi bir isnadın tespitinde, tam bir

eşitlikte, davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından nasafetle açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde: 11

1- Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün tertibatın sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.

2- Hiç kimse, işlendikleri sırada milli veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkum edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde: 12

Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz kalmaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır.

Madde: 13

1- Herkes herhangi bir Devletin arazisi dahilinde serbestçe seyrüsefer ve ikamet eylemek hakkını haizdir.

2- Herkes, kendi memleketi de dahil olduğu halde, herhangi bir memleketi terketmek ve memleketine dönmek hakkını haizdir.

Madde: 14

1- Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkını haizdir.

2- Bu hak, adi bir cürüme veya Birleşmiş Milletler prensip ve amaçlarına aykırı faaliyetlere gerçekten müstenit kovuşturmalar halinde ileri sürülemez.

Madde: 15

1- Her ferdin bir vatandaşlığa hakkı vardır.

2- Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirmek hakkından mahrum edilemez.

Madde: 16

1 - Evlilik çağına varan her erkek ve kadın, ırk, vatandaşlık veya din bakımlarından hiçbir takyidata tabi olmaksızın evlenmek ve aile kurmak hakkını haizdir.

2- Evlenme akdi ancak müstakbel eşlerin serbest ve tam rızasıyla yapılır.

3- Aile, cemiyetin tabii ve temel unsurudur; cemiyet ve Devlet tarafından korunmak hakkını haizdir.

Madde: 17

1 - Her şahıs tek başına veya başkalarıyla birlikte mal ve mülk sahibi olmak hakkını haizdir..

2- Hiç kimse keyfi olarak mal ve mülkünden mahrum edilemez.

Madde: 18

1- Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

Madde: 19

Her ferdin fikir ve ifade hürriyetine hakkı vardır. Bu hak, din veya kanaat değiştirmek hürriyetini, dinini veya kanaatini tek başına veya topluca, açık olarak veya özel surette, öğretim, tatbikat, ibadet ve ayinlerle izhar etmek hürriyetini gerektirir.

Madde: 20

1 - Her şahıs muslihane toplanma ve dernek kurma ve derneğe katılma serbestisine maliktir.

2- Hiç kimse bir derneğe mensup olmaya zorlanamaz.

Madde: 22

Her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibarıyla, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kültürel hakların milli gayret ve milletlerarası işbirliği yoluyla ve her devletin teşkilatı ve kaynaklarıyla mütenasip olarak gerçekleştirilmesine hakkı vardır.

Madde: 23

1- Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.

2- Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.

3- Çalışan her kimsenin kendisine ve ailesine insanlık haysiyetine uygun bir yaşayış sağlayan ve gerekirse her türlü sosyal koruma vasıtalarıyla da tamamlanan'adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.

4- Herkesin, menfaatlerinin korunması için sendikalar kurmaya ve bunlara katılmaya hakkı vardır.

Madde: 24

Her şahsın dinlenmeye, eğlenmeye, bilhassa çalışma müddetinin makul surette tahdidine ve muayyen devrelerde ücretli tatillere hakkı vardır.

Madde: 25

1- Her şahsın, gerek kendisi gerekse ailesi için, yiyecek, giyim, mesken, tıbbi bakım, gerekli sosyal hizmetler dahil olmak üzere sağlığı ve refahını temin edecek uygun bir hayat seviyesine ve işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, ihtiyarlık veya geçim imkânlarından iradesi dışında mahrum bırakacak diğer hallerde güvenliğe hakkı vardır.

2- Analık ve çocukluk özel ihtimam ve yardım görmek hakkını haizdir. Bütün çocuklar, evlilik içinde veya dışında doğsunlar, aynı sosyal korunmadan faydalanırlar.

Madde: 26

1- Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır.

2- Eğitim insan şahsiyetinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla ana hürriyetlere saygının kuvvetlenmesini istihdaf etmelidir. Bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörürlük ve dostluğu teşvik etmeli ve Birleşmiş Milletler'in barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

3- Ana baba, çocuklarına verilecek eğitim nev'ini ter-cihan seçmek hakkını haizdirler.

Madde: 27

1- Herkes, topluluğun kültürel faaliyetlerine serbestçe katılmak, güzel sanatları tatmak, ilim sahasındaki ilerleyişe iştirak etmek ve bundan faydalanmak hakkını haizdir.

2- Herkesin, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserlerinden mütevellit manevi ve maddi menfaatlerin korunmasına hakkı vardır.

Madde: 28

Herkesin, işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizamaya hakkı vardır.

Madde: 29

1- Her şahsın, şahsiyetinin serbest ve tam gelişmesi ancak içinde yaşamasıyla mümkün olan topluluğa karşı vecibeleri vardır.

2- Herkes, haklarını kullanmak ve hürriyetlerinden istifade etmek hususunda, ancak kanun ile sırf başkalarının hak ve hürriyetlerinin tanınmasını ve bunlara saygı gösterilmesini sağlamak maksadıyla ve demokratik bir cemiyette ahlak, nizam ve genel refahın muhik icaplarını karşılamak için, tespit edilmiş kayıtlamalara tabidir.

3- Bu hak ve hürriyetler hiçbir veçhile Birleşmiş Milletler'in amaç ve prensiplerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde: 30

İşbu Beyannamenin hiçbir hükmü içinde ilan olunan hak ve hürriyetlerin bir Devlet, zümre veya fert tarafından yok edilmesini güden bir faaliyete girişmeye veya bilfiil bunu işlemeye herhangi bir hak gerektirir mahiyette yorumlanamaz.

EK: 3

'''

AGİT (AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI) TEMEL ANDLAŞMASI DOKÜMANI: YENİ BİR AVRUPA İÇİN PARİS YASASI'NIN TAM METNİ

Açıklama:

1975 yılında “Helsinki Nihai Senedi” dokümanının imzalanması ile başlayan Doğu ve Batı Bloklarının arasındaki yumuşama (detant) çabaları, bundan önce yıllar süren çok taraflı görüşme ve müzakereler süreci “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının ulaştığı bir sonuç olmuştur.

Daha sonraki yıllarda “Nihai Senet”in uygulanmasının gelişmeleri bir kısım “izleme” toplantılarıyla irdelenmiş ve yürütülmüştür.

1990 yılı 19-21 Kasım günlerinde Paris’te bu sürece katılmış olan ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla yeni bir zirve toplantısı yapılmış ve konulan daha da somutlaştırarak sonraki çalışmaların temel dokümanı olan “Yeni Bir Avrupa için Paris Yasası” (Charter) belgesi imzalanmıştır. (Bu belgeyi Türkiye adına o sıradaki Cumhurbaşkanı Turgut Ozal imzalamıştır). Bunun yanı sıra bir de uygulamaya dair “Tamamlayıcı Belge” imzalanmıştır. (Ayrıca askeri bir belge de vardır).

Takip eden sayfalarda ana doküman Paris Yasası (Charter)’nın tam metni verilmektedir ve bugün de geçerliliğini korumaktadır.

(Dokümanın başlangıcı): Yeni Bir Demokrasi, Barış Ve Birlik Dönemi

Biz, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'na taraf Devletlerin Devlet ya da Hükümet Başkanları, köklü değişikliklerin ve tarihi beklentilerin yer aldığı bir dönemde Paris'te biraraya geldik. Çatışma dönemi ve Avrupa'nın bölünmüşlüğü -artık sona ermiş bulunuyor. İlişkilerimizin bundan böyle saygı ve işbirliği üzerine kurulacağını ilan ederiz.

Avrupa, kendisini geçmişin mirasından kurtarıyor. İnsanların cesareti, halkların iradelerinin gücü ve Helsinki Nihai Senedi'ndeki fikirlerin kuvveti Avrupa'da yeni bir demokrasi, barış ve birlik dönemi açmıştır.

Bugün, halklarımızın onlarca yıldır besledikleri umut ve beklentilerin gerçekleştirilmesi; insan haklarına ve temel hürriyetlere dayalı demokratik sisteme kesin bağlılık, ekonomik özgürlük ve sosyal adalet yoluyla refah ve tüm ülkeler için eşit güvenlik zamanıdır.

Nihai Senedin On İlkesi, son onbeş yıldan bu yana daha iyi ilişkiler kurulması için bize nasıl ışık tuttuysa, arzuladığımız bu gelecekte de bize rehber olacaktır. Bütün AGİK yükümlülüklerinin tam olarak uygulanması, ülkelerimizin emellerinin gerçekleştirilmesine imkan sağlayacak girişimler için temel teşkil etmelidir.

İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun üstünlüğü

Milletlerimizin tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı, sağlamlaştırmayı ve güçlendirmeyi taahhüt ederiz. Bu çabamızda aşağıdaki hususlara sadık kalacağız;

İnsan hakları ve temel hürriyetler, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklardır ve kanunlarla garanti altına alınmışlardır. Bunların korunması ve geliştirilmesi devletin başta gelen görevidir. Bunlara saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Bunlara uyulması ve tam olarak uygulanması hürriyetin, adaletin ve barışın temelidir.

Demokratik yönetim, düzenli olarak yapılan hür ve adil seçimlerle ifadesini bulan halk iradesine dayalıdır. Demokrasinin temelinde insana saygı ve hukukun üstünlüğü yatar. Demokrasi, ifade hürriyetinin, toplumun her kesimine karşı hoşgörünün ve herkes için fırsat eşitliğinin en iyi güvencesidir.

Temsili ve çoğulcu karakteriyle demokrasi, seçmene karşı sorumluluğu, kamu görevlilerinin kanunlara uyma yükümlülüklerini ve tarafsız bir şekilde dağıtılan adaleti kapsar. Kimse kanunların üzerinde olamaz.

Ayrım gözetmeksizin herkesin: düşünce, vicdan, din ya da inanç hürriyetine, ifade hürriyetine, örgütlenme ve toplantı düzenleme hürriyetine, seyahat etme hürriyetine sahip olduğunu; hiç kimsenin: keyfi tutuklama ya da gözaltına alınmaya, işkenceye veya diğer zalimane, insan onuruyla bağdaşmayan ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamayacağını; yine herkesin:

Haklarını bilmeye ve kullanmaya, hür ve adil seçimlere katılmaya, herhangi bir suçla itham edilmeleri halinde adil ve açık yargılanmaya, tek başına ya da topluca mülk edinmeye ve ferdi teşebbüse, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmaya hakkı olduğunu teyit ederiz.

Ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunacağını, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bu kimliklerini ayrıma tabi tutulmaksızın ve kanun önünde tam bir eşitlikle, hür olarak ifade etmeye, korumaya ve geliştirmeye hakları olduğunu teyit ederiz.

Herkesin, haklarının ihlali halinde, ulusal ve uluslararası alanda, yasal yollara başvurma hakkını garanti altına alacağız.

Bu ilkelere tam saygı, yeni Avrupa'yı üzerinde inşa etmeyi amaçladığımız temeli oluşturmaktadır.

Ülkelerimiz, demokratik kazanımları vazgeçilmez hale dönüştürebilmek amacıyla işbirliği yapacaklar ve birbirlerini destekleyeceklerdir.

Ekonomik Hürriyet ve Sorumluluk

Ekonomik hürriyet, sosyal adalet ve çevre sorumluluğu refah için vazgeçilmez unsurlardır.

Demokrasi içinde kullanılan ve hukukun üstünlüğü çerçevesinde korunan kişinin hür iradesi, başarılı bir ekonomik ve sosyal gelişme için gerekli temeli oluşturur. İnsan haysiyetine saygı gösterip, üstün tutan ekonomik faaliyeti teşvik edeceğiz.

Hürriyet ve siyasi çoğulculuk, dengeli ekonomik gelişmeye, refaha, sosyal adalete, istihdamı artırmaya, ekonomik kaynakların verimli kullanılmasına zemin hazırlayarak pazar ekonomilerinin geliştirilmesi olan ortak hedefimizin zorunlu unsurlarıdır. Pazar ekonomisine geçiş yönünde çaba harcayan ülkelerdeki değişimin başarısı önem taşımakta olduğu kadar hepimizin de çıkarıdır. Bu bize, ortak amacımız olan daha yüksek bir refah seviyesini paylaşma imkanını verecektir. Bu amaçla işbirliği yapacağız.

Çevrenin korunması ülkelerimizin paylaşımları gereken bir sorumluluktur. Bu alandaki ulusal ve bölgesel çabaları desteklerken, daha geniş kapsamlı ortak hareket ihtiyacına da eğilmek mecburiyetindeyiz.

Taraf Devletler Arasında Dostane İlişkiler

Avrupa'da artık yeni bir çağ açılırken, Avrupa Devletleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada arasında dostane ilişkiler ile işbirliğini geliştirmeye ve pekiştirmeye, halklarımız arasında ki dostluğu teşvik etmeye kararlıyız.

Avrupa'da demokrasiyi, barışı ve birliği desteklemek ve geliştirmek için Helsinki Nihai Senedi'nin On İlkesine tam bir sadakatle uyacağımızı taahhüt ederiz. On ilkenin geçerliliğinin devam ettiğini ve bu ilkelerin yürürlükte tutulması hususundaki kararlılığımızı teyit ediyoruz. Tüm ilkeler, her biri öteki ilkeler göz önüne tutularak yorumlanmak suretiyle, eşit değer ve çekincesiz uygulanır. Bu ilkeler ilişkilerimizin temelini oluştururlar.

Birleşmiş Milletler Yasası ile yüklendiğimiz mükellefiyetler ve Helsinki Nihai Senedi'nin getirdiği taahhütlere uygun olarak, herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaktan ya da bu belgelerin

ilke ve amaçlarıyla bağdaşmayan bir tarzda eylemde bulunmaktan sakınacağımız taahhüdünü tekrarlarız. Birleşmiş Milletler Yasası ile yüklenilen mükellefiyetlere uymamanın, uluslararası hukukun ihlali olduğunu hatırlatırız.

Anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözme taahhüdümüzü teyit ederiz. Taraf Devletler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve çözümü için mekanizmalar geliştirmeyi kararlaştırmış bulunuyoruz.

Avrupa'nın bölünmüşlüğü sona ererken, güvenlik ilişkilerimize, birbirimizin bu alandaki tercih hürriyetine tam anlamıyla saygı göstererek, yeni bir nitelik kazandırmak yönünde çaba harcayacağız. Güvenlik bölünemez ve her taraf Devletin güvenliği ayrılmaz bir şekilde diğer Devletle-rinkine bağlıdır. Dolaşısıyla aramızda güveni ve güvenliği güçlendirmek ve silahların kontrolü ve silahsızlanmayı teşvik etme yolunda işbirliği yapacağımızı taahhüt ediyoruz.

İlişkilerinin geliştirilmesi konusunda (Yirmiiki ülkenin Ortak Deklarasyonu)nu memnuniyetle karşılıyoruz.

İlişkilerimizin temelinde demokratik değerlere, insan haklarına ve temel hak ve hürriyetlere ortak sadakatimiz yatacaktır. Devletlerimiz arasında barış ve güvenliği güçlendirmek için demokrasinin ileriye götürülmesinin, insan haklarına saygı ve riayetinin elzem olduğuna eminiz. Halkların eşit haklara sahip olduklarını ve Birleşmiş Milletler Yasası ile uluslararası hukukun, devletlerin toprak bütünlüklerini konu alanlar dahil, ilgili normlarına uygun olarak, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip bulunduklarını tekrar teyit ederiz.

Siyasi danışmayı artırmak ve ekonomik, sosyal, çevresel, kültüre! ve insani sorunları çözümlmek amacıyla işbirliğini genişletmeye kararlıyız. Bu ortak amaç ve aramızda giderek artan karşılıklı bağımlılık onlarca yıldan bu yana devam eden güvensizliğin üstesinden gelinmesinde, istikrarın güçlendirilmesinde ve birleşik Avrupa'nın inşasında bize yardımcı olacaktır.

Avrupa'nın bir barış kaynağı olmasını, diğer ülkelerle görüş alışverişine, diyaloga ve işbirliğine açık bulunmasını ve ilerideki tehlikelere karşı ortak mukabele arayışlarına katılmasını istiyoruz.

Güvenlik

Demokrasinin güçlendirilmesi ve güvenliğin artırılması aramızdaki dostane ilişkilere katkı sağlayacaktır.

Yirmiiki taraf Devlet arasında silahlı kuvvetlerde indirimle gidilmesini sağlayacak Avrupa'da- Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın imzalanmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Taraf Devletler arasında saydamlığı ve güvenin artmasına yol açacak yeni bir dizi güven ve güvenlik artırıcı önlemlerin kabulünü onaylıyoruz. Bunlar Avrupa'da istikrarın ve güvenliğin güçlendirilmesi yönünde önemli adımlardır.

AGİK süreci çerçevesinde güvenliğe ve işbirliğine getirilen yeni yaklaşımların yanı sıra Avrupa'da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın sonucu olarak, silahlı kuvvetlerde şimdiye değin görülmemiş ölçülerde indirime gidilmesi, Avrupa'da güvenliğin yeni bir anlam kazanmasına ve ilişkilerimize yeni bir boyut getirilmesine yol açacaktır. Bu çerçevede devletlerin kendi güvenlik düzenlemelerini seçme özgürlüklerini bütünüyle tanıyoruz.

Birlik

Yekvücut ve hür Avrupa yeni bir başlangıç aşamasındadır. Halklarımızı bu büyük çabaya katılmaya davet ederiz.

Almanya konusunda 12 Eylül 1990 tarihinde Moskova’da imzalanan Nihai Çözüm Antlaşmasını büyük bir memnuniyetle kaydediyor ve Alman halkının Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi ilkelerine uygun olarak ve komşularının tam mutabakatıyla tek bir Devlet altında birleşmiş olmasını samimi bir memnuniyetle karşılıyor. Almanya’nın ulusal birliğinin sağlanması, istikrar, barış ve işbirliği yolundaki sorumluluklarını müdrük birleşik ve demokratik bir Avrupa’da adil ve kalıcı barış düzeninin tesisine önemli bir katkıdır.

Hem Kuzey Amerika ve hem de Avrupa ülkelerinin katılmış olmaları AGİK’in temel niteliğidir; bu husus, geçmişte elde edilen başarıları gözler önüne serdiği gibi AGİK sürecinin geleceği için de elzemdir. Ortak değerlere vazgeçilmez bağlılığımız ve ortak mirasımız bizi birbirimize kenetleyen bağlardır, uluslarımızın zengin çeşitliliği ile tüm alanlarda işbirliğini genişletmek taahhüdümüzde birlik içindeyiz. Önümüzdeki engeller ancak ortak hareket, işbirliği ve dayanışma ile aşılabılır.

AGİK ve Dünya

uluslarımızın kaderi diğer tüm ulusların kaderine bağlıdır. Birleşmiş Milletler’i ve onun uluslararası barışın, güvenliğin ve adaletin tesisi yönündeki rolünün güçlendirilmesini bütünüyle destekliyoruz. Birleşmiş Milletle’in Yasasında kutsallaşan ilke ve amaçlarına bağlılığımızı bir kez daha teyit ediyor ve bu ilkelerin ihlalini kınıyoruz. Birleşmiş Milletler’in dünya olaylarındaki artan rolünü ve devletlerimiz arasındaki ilişkilerin iyileşmesine koşut olarak etkinliğinin artmasını hoşnutlukla karşılıyor.

Dünyanın büyük bir bölümünde korkunç boyutlara ulaşan ihtiyaçları müdrük olarak, kendimizi diğer tüm ülkelerle dayanışmaya adıyoruz. Dolayısıyla bugün Paris’den dünyanın tüm uluslarına çağrıda bulunuyoruz. Temel insani değerler manzumesini korumak ve yüceltmek yolundaki ortak çabalarda her ülkeye ve tüm ülkelere katılmaya hazırız.

Gelecek İçin Rehber İlkeler

AGİK'in tüm ilke ve hükümlerinin bütünüyle uygulanması yönündeki kesin taahhüdümüzden hareket ederek, halklarımızın ihtiyaç ve emellerine cevap vermek üzere, işbirliğimizin dengeli ve kapsamlı bir şekilde geliştirilmesine yeni bir ivme kazandırmaya karar vermiş bulunuyoruz.

İnsani Boyut

İnsan haklarına ve temel hürriyetlere duyduğumuz saygının vazgeçilmez olduğunu beyan ederiz. AGİK'in insani boyutuyla ilgili hükümlerini bütünüyle uygulayacak ve geliştireceğiz.

İnsani Boyut Konferansı Kopenhag Toplantısı Belge-si'nden hareketle demokratik kurumların güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğü uygulamasının geliştirilmesi için işbirliği yapacağız. Bu amaçla Oslo'da 4-15 Kasım 1991 tarihlerinde bir uzmanlar semineri düzenlenmesini kararlaştırmış bulunuyoruz.

Ulusal azınlıkların toplumlarımızın hayatına zengin katkılarını artırmak azmiyle, durumlarının daha da iyileştirilmesine çalışacağız. Barış, adalet, istikrar ve demokrasinin yanı sıra halklarımız arasındaki dostane ilişkilerin de ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunmasını ve bu kimliğin kuvvetlendirilmesi için gerekli şartların yaratılması gerektiğine ilişkin derin inancımızı teyit ederiz, ulusal azınlıklarla ilgili sorunların ancak demokratik bir siyasi çerçevede tatminkar olarak çözümlenebileceğini beyan ederiz, ulusal azınlıklara mensup fertlerin haklarına, evrensel insan haklarının bir parçası olarak, bütünüyle saygı gösterilmesi gerektiğini de kabul ediyoruz, ulusal azınlıkların daha iyi korunması ve ulusal azınlıklar konusundaki işbirliğinin artırılması yönündeki acil gereksinmeyi müdrik olarak, Cenevre'de 1-19 Temmuz 1991 tarihlerinde ulusal azınlıklar konusunda bir uzmanlar toplantısı düzenlenmesini kararlaştırmış bulunuyoruz.

Her çeşit ırkçı ve etnik nefret, Yahudi düşmanlığı, yabancı düşmanlığı, ayırmıcılık ile dini ve ideolojik gerekçelere dayanan zulümle mücadeleye kararlı olduğumuzu ifade ederiz.

AGİK yükümlülüklerine uygun olarak seyahat özgürlüğü ve vatandaşlarımız arasındaki temaslar ile serbest bilgi ve fikir akışının özgür toplumların ve serpilten kültürlerin idamesi ve gelişmesi için zaruri olduğunu vurgularız. Ülkelerimiz arasında turizmin ve ziyaretlerin artmasını memnuniyetle karşılıyoruz.

İnsani boyut mekanizması yararlılığını ispatlamıştır ve bunun bir sonucu olarak bu mekanizmanın, diğer hususlar meyânında, uzmanların ya da insan hakları konularında tecrübe sahibi tanınmış şahsiyetlerin hizmetlerinden yararlanılmasını öngören yeni usulleri içerecek şekilde genişletilmesinde kararlıyız. Bu mekanizma çerçevesinde fertlerin, haklarının korunması sürecine katılmasını sağlayacağız. Dolayısıyla, bu alandaki taahhütlerimizi özellikle İnsani Boyut Konferansı Moskova toplantısında, devletlerimizin taraf bulunabileceği mevcut uluslararası anlaşmalardaki yükümlülükleri sınırlandırmaksızın, geliştirmeyi üstleniyoruz.

Güvenlik

Avrupa’da değişmekte olan siyasi ve askeri ortam, askeri güvenlik alanındaki ortak çabalar için yeni imkanlar yaratmaktadır. Avrupa’da Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması ile Güvenlik ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Görüşmele-ri’nde sağlanan önemli gelişmeleri daha da ileri götüreceğiz. Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler Görüşmeleri’ni, aynı görev yönergesiyle sürdürmeyi ve Helsinki’de 1992’de yapılacak AGİK İzleme Toplantısı’ndan önce sonuçlandırma yollarını aramayı taahhüt ederiz. İlgili taraf Devletlerin Avrupa’da konvansiyonel kuvvetler müzakerelerini aynı görev yönergesiyle sürdürme ve Helsinki İzleme Toplantısı’ndan önce sonuçlandırma kararlarını da memnuniyetle karşılıyoruz,

ulusal bir hazırlık döneminden sonra taraf Devletler arasında görüşme ve danışmalarda bulunulmasını bekliyoruz.

Mümkün olan en kısa zamanda toplanacak ve kimyasal silahları yasaklayacak denetlenebilir, global ve kapsamlı bir Sözleşme'nin sonuçlandırılması çağrısında bulunuyor ve bu Sözleşme'yi imzalayan ilk Devletler olma arzumuzu izhar ediyoruz.

Serbest Semalar girişiminin önemini teyit ediyor ve görüşmelerin mümkün olan en kısa zamanda başarıyla sonuçlandırılması çağrısında bulunuyoruz.

Avrupa'da çatışma tehdidi azalmış olmakla birlikte, diğer tehlikeler toplumlarımızın istikrarını tehdit etmektedir. Taraf Devletlerin bağımsızlıklarını, egemen eşitliklerini ya da toprak bütünlüklerini ihlal eden faaliyetlere karşı demokratik kurumları savunmada işbirliği yapmaya kararlıyız. Bunlar içinde dış baskı, zorlama ve yıkıcılık gibi yasadışı faaliyetler de vardır.

Terörizmin her eylemini, metodunu ve tatbikini canıya-ne olarak tanımlayarak kayıtsız şartsız kınıyor ve terörizmin hem ikili ve hem de çok taraflı işbirliği yoluyla yok edilmesi için çalışmaktaki kararlılığımızı ifade ediyoruz, uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı mücadelede de yine ortak hareket edeceğiz.

Devletlerin kuvvete başvurmaktan veya kuvvete başvurma tehdidinde bulunmaktan kaçınma görevlerini tamamlayan temel unsurlardan birini de uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümünün oluşturduğunu ve her ikisinin de uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve güçlendirilmesi için zorunlu faktörleri teşkil ettiğini müdrik olarak, doğması muhtemel çatışmaları siyasi yollarla etkin biçimde önleme yollarını aramakla kalmayacak, aynı zamanda, ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmek için uluslararası hukuka uygun mekanizmalar geliştireceğiz. Dolayısıyla, bu alanda yeni işbirliği yolları ve özellikle üçüncü tarafların zorunlu katılımını da içeren uyuşmazlıkların barışçı yollardan çözümü yöntemleri geliştirmeyi üstleniyo-

ruz. 1991 yılı başında Valetta’da yapılacak uyumsuzlukların barışçı yollardan çözümü toplantısının yarattığı imkandan bu çerçevede tam olarak yararlanılması gerektiğini vurgularız. Dışişleri Bakanları Konseyi, Valetta toplantısı raporunu dikkate alacaktır.

Ekonomik İşbirliği

Pazar ekonomisine dayanan ekonomik işbirliğinin ilişkilerimizin vazgeçilmez bir unsuru olduğunu ve bunun müreffeh ve birleşik Avrupa’nın kurulmasında araç teşkil edeceğini vurgularız. Sonuçlarını kuvvetle desteklediğimiz Ekonomik işbirliği Bonn Konferansı Belgesi’nde de ifadesini bulduğu gibi demokratik kurumlar ve ekonomik özgürlük, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırır.

Ekonomik, bilimsel ve teknolojik alanlardaki işbirliğinin AGİK’in temel direklerinden biri haline geldiğine dikkat çekerek. Taraf Devletler bu alandaki gelişmeleri periyodik olarak gözden geçirmeli ve bu sürece yeni katkılarda bulunmalıdırlar.

Aramızdaki genel ekonomik işbirliğinin genişletilmesi, hür teşebbüsün teşvik edilmesi ve ticaretin GATT kurallarına göre artırılması ve çeşitlendirilmesi gerektiğine inanıyoruz. Sosyal adaleti ve gelişmeyi güçlendirecek, halklarımızın refahını daha da ileriye götüreceğiz. Bu çerçevede, işsizlik sorununa karşı etkin politikalar geliştirilmesinin önemini müdrükiz.

24’ler Grubunun esasen üstlenmiş olduğu gibi, demokratik ülkelerin Pazar ekonomisine geçiş ve kendine yeten ekonomik ve sosyal büyüme ortamının yaratılması çabalarını desteklemeyi sürdürme görevini teyit ederiz. Bu ülkelerin uluslararası ekonomik ve mali sistemle, faydalarının yanı sıra kurallarını da kabul edecek şekilde bütünleşmeleri gereğine dikkat çekerek.

AGİK sürecinde ekonomik işbirliğinin artan önemi çerçevesinde kalkınmakta olan taraf Devletlerin çıkarlarının göz önüne alınması gerektiğini düşünüyoruz.

İnsan haklarına saygı, insan hakları ve temel hürriyetlerin geliştirilmesi ile bilimsel gelişme arasındaki bağlantıyı hatırlatırız. Bilim ve teknoloji alanındaki işbirliği ekonomik ve sosyal kalkınmada temel bir rol oynayacaktır. Dolayısıyla taraf Devletler arasındaki mevcut teknolojik uçurumun üstesinden gelebilmek maksadıyla bu alandaki işbirliği uygun bilimsel ve teknolojik enformasyon ile bilginin daha büyük oranda paylaşılması yönünde seyretmelidir. Taraf Devletleri insan potansiyelini ve hür teşebbüs ruhunu geliştirmek için birlikte çalışmaya teşvik ederiz.

Ekonomik ve sosyal kalkınma için ülkelerimiz arasında enerji, nakliye ve turizm alanlarında işbirliği yapılmasına gerekli hızı kazandırmaya kararlıyız. Çevre sorunlarına dikkat edilmek kaydıyla, enerji kaynaklarının ekonomik ve akılcı bir şekilde geliştirilmesi için en uygun şartların yaratılması yolundaki pratik adımları bilhassa memnuniyetle karşılıyoruz.

Avrupa Topluluğu'nun siyasi ve ekonomik gelişmesindeki önemli rolünü kabul ediyoruz. Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE/ÜN), Bretton Woods Kurumları, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ve uluslararası Ticaret Odası (ICC) gibi uluslararası ekonomik örgütlerin de, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'nın (EBRD) kurulmasıyla güçlenecek olan ekonomik işbirliğinin daha da ileriye götürülmesinde önemli görevleri olacaktır. Hedeflerimize ulaşabilmek için bu örgütlerin faaliyetlerinde etkin bir eşgüdümüne gidilmesi gerekliliğini vurgular ve bütün ülkelerin bu faaliyetlere katılmaları için yöntemler bulunması ihtiyacına işaret ederiz.

Çevre

Çevre sorunlarının ivedilikle üstesinden gelinmesi gereğini ve bu alanda tek tek ve birlikte çaba gösterilmesinin taşıyacağı önemi müdrikiz. Hava, su ve toprakta sağlam bir ekolojik denge-

nin yeniden tesisi ve idamesi için çevremizi korumak ve geliştirmek maksadıyla çabalarımızı yoğunlaştırmayı taahhüt ederiz. Bu amaçla, çevreye ilişkin ortak yükümlülükler ve hedeflerin oluşturulmasında AGİK sürecinden azami ölçüde yararlanmaya ve böylelikle Sofya Çevre Koruma Toplantısı Raporu'nda öngörülen faaliyetleri sürdürmeye kararlıyız.

Çevrenin geliştirilmesinde fertlere ve kamuya teşebbüs imkanı sağlayacak iyi bilgilendirilmiş bir toplumun rolünün önemi-ne dikkat çekeriz. Bu amaçla, uygulanan politika, proje ve programların çevre üzerindeki etkilerinin halka açıklanmasının yanı sıra, çevreyle ilgili toplum bilincini ve eğitimi geliştireceğimizi beyan ederiz.

Gerekli önlemleri alabilmek için imkanları yetersiz kalan ülkeleri destekleme zaruretinin bilinciyle temiz ve düşük atık teknolojisine geçilmesine öncelik veriyoruz.

Çevre konusundaki politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmeleri için bunların uygun yasal önlemler ve idari düzenlemelerle desteklenmesi gerektiğini belirtiriz.

Mevcut taahhütlere uyulup uyulmadığını düzenli bir şekilde değerlendirecek ve ayrıca, çevrenin durumu ile çevreye yönelebilecek muhtemel tehlikeler konusunda bilgi vermeyi ve bilgi alışverişini mümkün kılacak daha iddialı yükümlülüklerin geliştirilmesi için yeni önlemler alınması gerektiğini vurgularız. Avrupa Çevre Ajansı'nın (EEA) kurulmasını da memnuniyetle karşılıyoruz.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (CJNEP), Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (ECE/ÜN) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi çevrenin korunmasıyla ilgilenen uluslararası örgütlerde izlenecek politikaların gözden geçirilmesi, sorunlara yönelik çalışmalar yapılmasını ve tatbiki faaliyetlerde bulunulmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Bu örgütler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesinin ve etkin bir koordinasyona gidilmesinin gerekliliğini de vurgularız.

Kültür

Ortak Avrupa kültürümüzün ve paylaştığımız ortak değerlerin kıtanın bölünmüşlüğüne son verilmesindeki önemli katkısını takdir ediyoruz. Bu itibarla, yaratıcı özgürlüğe ve tüm zenginliği ve çeşitliliğiyle kültürel ve manevi mirasımızın korunmasına ve güçlendirilmesine bağlılığımızı vurgularız.

Avrupa'daki son değişikliklerin ışığı altında Krakow Sempozyumu'nun taşıdığı artan önemi vurguluyor ve kültür alanında daha yoğun bir işbirliğine gidilmesi için bu sempozyumca daha yoğun bir işbirliğine gidilmesi için bu sempozyumca rehber ilkeler belirlenmesini bekliyoruz. Avrupa Konseyi'ni bu Sempozyuma katkıda bulunmaya davet ediyoruz.

Halklarımız arasında daha fazla yakınlık oluşturmak amacıyla taraf Devletlerin birbirlerinin şehirlerinde kültür merkezleri açmalarını ve aynı zamanda audiovisual alanda yoğun işbirliği yapılmasını ve müzik, tiyatro, edebiyat ve sanat alanlarında daha geniş temaslarda bulunulmasını destekliyoruz.

Kültürel mübadele, eğitimin her alanında işbirliği ve diğer taraf Devletlerin dillerinde eğitim ve öğretim yoluyla, özellikle gençler arasında karşılıklı anlayışı güçlendirmek üzere ulusal politikalarımız çerçevesinde özel çaba harcamaya kararlıyız. Bu çabaların ilk sonuçlarını 1992'de yapılacak Helsinki İzleme Toplantısı'nda gözden geçireceğiz.

Göçmen İşçiler

Misafir oldukları ülkelerde kanunlara uygun olarak ikamet eden göçmen işçiler ve ailelerinin sorunlarının ekonomik, kültürel ve sosyal yönleri kadar insani bir boyutu bulunduğunu da kabul ediyoruz. Haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmesinin ortak kaygımız olduğunu teyit ediyoruz.

Akdeniz

Avrupa’da meydana gelen temel siyasi değişikliklerin Akdeniz bölgesine olumlu bir yansımada bulunacağını düşünüyoruz. Dolayısıyla, Avrupa’nın istikrarı için önemli bir faktör oluşturan Akdeniz’de, işbirliği ve güvenliği güçlendirme çabalarını sürdürüreceğiz. Sonuçlarını hepimizin desteklediği Akdeniz Palma de Mallorca Toplantısı Raporu’nu memnuniyetle karşılıyoruz.

Bölgede devam eden gerginliklerden endişe duyuyor ve belirgin önemli sorunlara Nihai Senet İlkelerine saygıya dayalı, barışçı yollarla adil, geçerli ve kalıcı çözümler bulunması için çabalarımızı artırma kararlılığımızı tekrarlıyoruz.

Taraf olmayan Akdeniz ülkeleriyle ilişkilerimizi çeşitlendirmek ve ahenkli bir şekilde geliştirmek için uygun şartları yaratmak istiyoruz. Bu ülkelerle yoğunlaştırılmış işbirliği, ekonomik ve sosyal gelişmeyi teşvik etmek ve böylelikle istikran pekiştirmek amacıyla yürütülecektir. Bu sonuca ulaşmak için, Avrupa ve onun Akdeniz’deki komşuları arasındaki refah uçurumunu büyük ölçüde kapatmaya yönelik olarak bu ülkelerle birlikte çalışacağız.

Hükümet-dışı Kuruluşlar

Hükümet-dışı kuruluşların, dini ve diğer grupların ve fertlerin AGİK hedeflerine ulaşılmasındaki önemli rollerini hatırlatır ve faaliyetlerini, taraf Devletlerin, AĞIT çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla, kolaylaştırmaya çalışacağımızı açıklarız. Bu kurumlar, gruplar ve fertler, önemli görevlerini yerine getirebilmek için, AGİK’in faaliyetlerine ve yeni yapılarına uygun bir şekilde katılmalıdırlar.

Agik Sürecinin Yeni Yapı Ve Kurumları

İnsan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygıyı pekiştirmek, Avrupa’da barışı güçlendirmek ve birliği geli-

tirmek yönündeki ortak çabalarımız, siyasi diyaloga yeni bir vasıf kazandırmaya ve işbirliğine, dolayısıyla AGİT yapılarının geliştirilmesine bağlıdır.

Gelecekteki ilişkilerimizin şekillendirilmesi için her seviyedeki danışmaların artırılması büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla aşağıdaki kararları almış bulunuyoruz:

Biz, Devlet ya da Hükümet Başkanları bundan sonra 1992'de Helsinki'de yapılacak AGİK İzleme Toplantısı vesilesiyle buluşacağız. Ondan sonra da müteakip izleme toplantılarında bir araya geleceğiz.

Dışişleri Bakanlarımız, Konsey olarak, her yıl asgari bir defa düzenli olarak toplanacaklardır. Bu toplantılar AGİK süreci içindeki siyasi danışmaların merkezi forumunu teşkil edecektir. Konsey, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'yla ilgili konulan gözden geçirecek ve gerekli kararları alacaktır.

Konsey'in ilk toplantısı Berlin'de yapılacaktır.

Kıdemli Memurlar Komitesi, Konsey toplantılarını hazırlayacak ve kararlarını yürütecektir. Komite, güncel sorunları gözden geçirecek, Konsey'e tavsiyede bulunmak dahil, uygun kararları alabilecektir.

Acil sorunları görüşmek üzere taraf Devletler temsilcilerinin katılacakları toplantılar düzenlenmesi kararlaştırılabilecektir.

Konsey, aciliyet kesbeden konularda Kıdemli Memurlar Komitesi'nin toplanması için kurallar geliştirilmesini inceleyecektir.

Diğer bakanların toplanmalarına da taraf Devletlerce karar verilebilir.

Bu danışmalara idari destek sağlamak amacıyla Prag'da bir Sekreteryâ kuruyoruz.

İzleme toplantıları, taraf Devletlerin gelişmeleri değerlendirebilmeleri, taahhütlerinin uygulanmasını gözden ge-

çirmeleri ve AGİK süreci içinde atılacak diğer adımları incelemelerine imkan hazırlamak üzere, kural olarak, iki yılda bir yapılacaktır.

Çatışma riskini azaltmada Konsey'e yardımcı olmak üzere Viyana'da Çatışma Önleme Merkezi kurulmasını kararlaştırmış bulunuyoruz.

Parlamentelerin AGİK sürecinde oynayabilecekleri önemli rolü göz önünde tutarak, özellikle bütün taraf Devletler parlamento üyelerini kapsayan bir AGİK parlamenter asamblesi kurulması yoluyla, parlamenterleri AGİK'e daha geniş katılımıda bulunmaya davet ediyoruz. Bu amaçla, bu alandaki mevcut deneyimlerden ve mevcut çalışmalardan da yararlanarak, böyle bir AGİK parlamento yapısının faaliyet alanlarını, çalışma yöntemlerini ve iç tüzüğünü görüşmek üzere parlamenterler seviyesinde temaslar yapılmasını bekliyoruz.

Dışişleri Bakanlarımızdan bu konuyu Konsey'in ilk toplantısında ele almalarını istiyoruz.

Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası'nda bulunan bazı hükümlerin usul ve organizasyonuna ilişkin yöntemler, Paris Yasası ile birlikte kabul edilen Tamamlayıcı Belge'de belirtilmiştir.

Konseyi, Tamamlayıcı Belge'nin yanı sıra, mevcut belgedeki kararların uygulanmasını temin için gerekli olabilecek tedbirleri almakla ve Avrupa'da güvenlik ve işbirliğinin güçlendirilmesi için yeni çabaları incelemekle görevlendiriyoruz. Konsey, Tamamlayıcı Belge'de gerekli gördüğü her değişiklikliği yapabilir.

İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça ve İspanyolca dillerinde yazılan Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası'nın aslı, arşivlerinde saklanmak üzere Fransız Cumhuriyeti Hükümeti'ne verilecektir. Taraf Devletler Fransız Cumhuriyeti Hükümeti'nden Paris Yasası'nın aslına uygun nüshasını alacaklardır.

Paris Yasası'nın metni, dağıtımı ve mümkün olan en yaygın şekilde öğrenilmesi için bütün taraf Devletlerce yayınlanacaktır.

Fransız Cumhuriyeti Hükümeti'nden, Birleşmiş Milletler Yasası'nın 102.maddesi gereği kayda alınmasına imkan olmayan Yeni Bir Avrupa İçin Paris Yasası'nın metnini, Birleşmiş Milletler'in resmi belgesi olarak örgüt üyesi tüm üyelere dağıtılması için Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndermesi istenmiştir.

Fransız Cumhuriyeti Hükümetinden, Paris Yasası'nın metninin, metinde adı geçen diğer tüm uluslararası örgütlere göndermesi de rica edilmiştir.

Biz, taraf Devletlerin aşağıda belirtilen yüksek temsilcileri, Zirve Toplantısı'nın sonuçlarına verdiğimiz büyük siyasi önemi müdrik olarak ve kabul ettiğimiz kararlar uyarınca hareket etme kararlılığımızı beyan ederek, aşağıya imzalarımızı atıyoruz.

21 Kasım 1990'da Paris'te imzalanmıştır.

EK : 4
KUZEY ATLANTİK ANDLAŞMASI (NATO)

” ” ”

Washington, 4 Nisan 1949*

İşbu Andlaşmaya Taraf olan Devletler,

Birleşmiş Milletler Andlaşmasının gaye ve prensiplerine inançlarını ve bütün milletler ve hükümetlerle barış halinde yaşamak arzularını teyid eyleyerek,

Milletlerinin, demokrasi prensipleriyle ferd hürriyetleri ve hukukun hükümrânlığı üzerine müesses bulunan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumaya karar vererek,

Müşterek müdafaaları ve barış ve güvenliğin korunması için gayretlerini birleştirmeye azmederek,

İşbu Kuzey Atlantik Andlaşması üzerinde mutabık kalmışlardır.

MADDE 1

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında kararlaştırılmış olduğu üzere, Taraflar, dahil olabilecekleri bilumum milletlerarası ihtilafları, milletlerarası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye koymayacak surette barışçı yollar ile halletmeyi ve milletlerarası münasebetlerinde, Birleşmiş Milletlerin gaye-leriyle herhangi bir suretle telif edilemiyecek tehdit veya kuvvet istimalinden çekinmeyi taahhüt ederler.

MADDE 2

Taraflar, kendi hür müesseselerini takviye, bu müesseselerin, istinad ettiği prensiplerin daha iyi anlaşılmasını temin ve istikrar ve refahı sağlamaya has şartları geliştirmek suretiyle milletlere-

rası muslihane ve dostane münasebetlerin inkişafına yardım eyliyeceklerdir.

* Andlaşma, imza koyan devletlerin Yasama Meclislerince tasdikinden sonra, 24 Ağustos 1949 günü yürürlüğe girmiştir.

MADDE 3

İşbu Andlaşmanın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için Taraflar, kendi hususi vasıtalarını geliştirmek ve birbirlerine karşılıklı yardımlarda bulunmak suretiyle, münferiden ve müçtemian, devamlı ve fiili olarak hareket edip, bir silahlı tecavüze karşı münferit ve müşterek mukavemet kudretlerini idame ve tezyit eyliyeceklerdir.

MADDE 4

İçlerinden herhangi birinin mülki tamamiyetinin, siyasi istiklalinin veya güvenliğinin, Taraflardan birinin fikrince, tehdit altında bulunması halinde, Taraflar birbirleri ile istişare eyliyeceklerdir.

MADDE 5

Taraflar, içlerinden birine veya birkaçına karşı Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da vaki olacak silahlı bir tecavüzün bütün Taraflara tevcih edilmiş bir tecavüz addedilmesi ve binnetice Taraflardan her birinin, böyle bir tecavüzün vukuu halinde, Birleşmiş Milletler Andlaşmasının 5linçi maddesiyle tanınan münferit veya müşterek meşru müdafaa hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik Bölgesinde güvenliği yeniden tesis ve temin için, silahlı kuvvet istimali de dahil olmak üzere, lüzumlu göreceği harekete, münferiden ve diğer Taraflarla mutabakat halinde, hemen tevessül etmek suretiyle tecavüze uğrayan Taraf veya Taraflara yardım eylemesi hususunda mutabık kalmışlardır.

Bu mahiyette olan her silahlı tecavüz ve bunun neticesinde alınan her tedbir Güvenlik Konseyinin ittilâna arzo-lunacaktır. Bu tedbirler, Güvenlik Konseyinin milletlerarası barış ve güvenliği yeniden tesis ve idame için lazım gelen tedbirleri alması ile nihayet bulacaktır.

MADDE 6 (*)

5inci maddenin tatbikini icab ettiren, taraflardan birine veya birkaçına karşı yapılmış silahlı bir tecavüz, taraflardan herhangi birinin işbu ülkelerde veya bu ülkeler üzerinde yahut Avrupa'nın, Andlaşma yürürlüğe girdiği tarihte, taraflardan herhangi birinin işgal kuvvetlerinin konaklamış olduğu diğer herhangi bir bölgesinde veya Akdeniz'de yahut Seratan medarının Kuzeyinde kalan Kuzey Atlantik Bölgesindeki kuvvetlerine, gemilerine veya uçaklarına, yapılan bir silahlı tecavüzdür.

(*) Türkiye ve Yunanistan'ın Kuzey Atlantik Andlaşmasına iltihakları hakkındaki 22 Ekim 1951 tarihli protokolün 2inci maddesine uygun olarak yeniden yazılmıştır.

(**) NATO Konseyi'nin 16 Ocak 1963 günlü oturumunda Fransız Temsilcisi, Cezayir'in istiklale kavuşmasının Kuzey Atlantik Andlaşmasının bazı yönlerine olan tesirleri hakkında beyanatta bulunmuş ve Konsey, bu Andlaşmanın, eski Fransız vilayetlerinden Cezayir'e müteallik bütün hükümlerinin 3 Temmuz 1962 tarihinden itibaren yürürlükten kalkmış olduklarını müşahede etmiştir.

MADDE 7

İşbu Andlaşma, Birleşmiş Milletlere üye olan Tarafların Birleşmiş Milletler Andlaşmasından mütevellit hak ve vecibelerini, yahut milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazasında Güvenlik Konseyinin asli mesuliyetini haleldar etmez ve herhangi bir şekilde haleldar ediyor gibi tefsir olunamaz.

MADDE 8

Taraflardan her biri, kendisiyle diğer herhangi bir Taraf veya diğer herhangi bir devlet arasında halen meriyette bulunan milletlerarası taahhütlerden hiçbirinin işbu Andlaşma ahkâmına mugayir olmadığını beyan ve Andlaşmaya aykırı herhangi bir milletlerarası taahhüde girişmemek vecibesini tekabül eyler.

MADDE 9

İşbu madde ile Taraflar, Andlaşmanın tatbikatına müteallik meselelerde selahiyettar olmak üzere, içinde Akitlerden her birinin temsil olunacağı bir Konsey ihdas ederler. Konsey her an ve süratle toplanabilecek şekilde teşki-latlandırılacaktır. Konsey lüzumlu olabilecek tali teşekkülleri kuracak; bilhassa, 3 ve 5inci maddelerin tatbiki için alınacak tedbirleri tavsiye eyliyecek olan bir Müdafaa Komitesini hemen tesis eyliyecektir.

MADDE 10

Taraflar, işbu Andlaşmanın prensiplerinin gelişmesine ve Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğine yardım edebilecek durumdaki diğer her Avrupa devletini Andlaşmaya iltihaka, oy birliği ile davet edebilirler. Bu suretle davet olunan her devlet kendi iltihak vesikasını Amerika Birleşik Devletleri hükümetine tevdi etmekle Andlaşmaya taraf olabilir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti her iltihak vesikasının tevdiinden Taraflardan her birini haberdar eyliyecektir.

MADDE 11

Bu Andlaşma Taraflarca kendi Anayasa kaidelerine tevfiikan tasdik ve hükümlerini ona göre tatbik olunacaktır. Tasdiknameler, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine mümkün olduğu kadar çabuk tevdi edilecek, mezkur Hükümet her tasdiknamenin tevdiinden diğer bilcümle müm-zî devletleri haberdar eyliyecektir.

Andlaşma, Belçika, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere dahil olmak üzere, mümzî devletlerin çoğunluğunun tasdiknameleri tevdi olunur olunmaz, tasdik eden devletler için tasdiknamelerin tevdi günü vacibütatbik olacaktır.

MADDE 12

Andlaşma 10 sene meriyette kaldıktan sonra veya muahhar bir tarihte, Taraflar, içlerinden birinin talebi üzerine, milletlere-

rası barış ve güvenliğin idamesi için Birleşmiş Milletler Andlaşmasına tevfikân aktedilmiş bulunan gerek mıntıkavî, gerek ci-hanşümul mahiyetteki tertiplerin tekâmülü de dahil olmak üzere, Kuzey Atlantik bölgesinde o tarihte barışa ve güvenliğe müessir âmilleri nazarı itibara alarak, Andlaşmanın tâdili husunda yekdiğeriyle istişarede bulunacaklardır.

MADDE 13

Andlaşma 20 sene meriyette kaldıktan sonra, Taraflardan her biri, Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine feshi ihbar ettiği tarihten bir sene sonra, kendisine taalluku itibarıyla Andlaşmaya nihayet verebilecektir. Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, her fesihnamenin tevdiini diğer Akitlere bildirecektir.

MADDE 14

Fransızca ve İngilizce metinleri aynı derecede muteber olan bu Andlaşma, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti Hazinei Evrakına tevdi edilecektir. Tasdikli suretleri bu Hükümet tarafından diğer mümzi devletler hükümetlerine verilecektir.

EK : 5

NÜKLEER SİLAHLARIN YAYILMASININ ÖNLENMESİNE İLİŞKİN ANDLAŞMA (NSYÖ ANDL.1968)

İşbu Andlaşmayı akdeden ve bundan böyle “Andlaşmaya Taraf” olarak anılacak devletler, nükleer bir savaşın bütün insanlığı uğratabileceği yıkıntıyı ve böyle bir savaş tehlikesini önlemek için her türlü çabayı harcamayı ve halkların güvenliğini korumayı amaçlayan önlemlerin alınması gerektiğini göz önünde tutarak;

Nükleer silahların yayılmasının, nükleer savaş tehlikesini ciddi biçimde arttıracığına inanarak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun nükleer silahların daha fazla yayılmasının önlenmesi konusunda bir andlaşma akdi için çağrıda bulunan kararlarına uygun olarak, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun güvenlik denetiminin barışçıl nükleer çalışmalara uygulanışını kolaylaştırmak için işbirliği yapmayı yükümlenerek;

Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun güvenlik denetimi dizgesi çerçevesinde belirli stratejik noktalarda aygıtlar ve diğer teknik yöntemler kullanılarak kaynak ve fizyona uğrayabilen özel madde akımına güvenlik denetiminin etkili bir biçimde uygulanması ilkesini daha da geliştirmek için girişilen araştırma, geliştirme ve diğer çabaları desteklediklerini belirterek;

Nükleer silahlara sahip devletler tarafından patlayıcı nükleer araçların geliştirilmesinden elde edilebilecek teknolojik yan ürünler de dahil olmak üzere, nükleer teknolojinin barışçıl uygulamasından sağlanacak yararların, nükleer silahlara sahip bulunsun veya bulunmasın, Andlaşmaya taraf olan bütün devletlerin barışçıl amaçlarına açık tutulması ilkesini doğrulayarak;

Bu ilkenin gerçekleştirilmesi yönünden, Andlaşmaya taraf, bütün devletlerin atom enerjisinin barışçıl amaçlarla uygulanmasının daha da geliştirilmesi için, bilimsel bilgi alışverişine mümkün olan en geniş biçimde katılmak ve tek başlarına veya diğer devletlerle işbirliği yaparak bu gelişmeye katkıda bulunmak hakkına sahip olduklarına inanarak;

Nükleer silahlanma yarışının mümkün olan en kısa zamanda durdurulmasının sağlanması ve nükleer silahsızlanma yönünde etkili önlemler almayı üstlenmek konusundaki niyetlerini açıklayarak;

Bu amaca ulaşılması için bütün devletleri işbirliğine çağırarak;

Atmosferde, uzayda ve su altında nükleer silah denemelerini yasaklayan 1963 Andlaşmasına taraf devletlerin, söz konusu Andlaşma'nın önsözünde bütün deneysel nükleer silah patlamalarının süresiz durdurulmasını sağlamaya çalışmak ve bu amaçla görüşmelere devam etmek konusunda dile getirdikleri kararlılığı hatırlatarak;

Sıkı ve etkili uluslar arası denetim altında, genel ve tam silahsızlanma Andlaşmasına bağlı olarak, nükleer silahların yapımının durdurulmasının, mevcut bütün nükleer silah stoklarının ortadan kaldırılmasını ve ulusal askeri depoların nükleer silahlardan arındırılmasını ve bunların atıcı araçlarının ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla, uluslar arası gerginliğin yumuşamasının ve devletlerarasındaki güvenin güçlendirilmesinin geliştirilmesini isteyerek;

Devletlerin, uluslar arası ilişkilerinde Birleşmiş Milletler yasası gereğince, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasal bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler Amaçlarıyla bağdaşmayacak başka bir şekilde kuvvet kullanmaktan veya kuvvet kullanma tehdidinden kaçınmaları ve uluslar arası barış ve güvenliğin, dünyanın insan ve ekonomik kaynaklarının en az

kısımının silahlanmaya ayrılarak sağlanması gerektiğini hatırlatarak,

Aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmışlardır;

MADDE-I

Andlaşmaya taraf nükleer silah sahibi her devlet, nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları ya da bu gibi silahların veya diğer patlayıcı araçların kontrolünü, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak, kime olursa olsun, devretmeyi ve nükleer silah sahibi olmayan herhangi bir devlete, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçların kontrolünü elde etmesi için herhangi bir şekilde yardım, özendirme veya isteklendirmede bulunmamayı üstlenir.

MADDE-II

Andlaşmaya taraf nükleer silaha sahip olmayan her devlet, nükleer silahları veya diğer nükleer patlayıcı araçları yahut bu silahların veya patlayıcı araçların kontrolünü, kimden olursa olsun, doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde devralmamayı; nükleer silahları veya diğer patlayıcı nükleer araçları yapmamayı veya başka şekilde elde etmemeyi ve bu silahların veya patlayıcı araçların yapımı için herhangi bir yardım aramamayı veya almamayı üstlenir.

MADDE-III

1. Andlaşmaya taraf nükleer silaha sahip olmayan her devlet, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun statüsüne ve kurumun güvenlik denetimi dizgesine uygun olarak, nükleer enerjinin barışçıl amaçla kullanılmasının, nükleer silahlara veya diğer patlayıcı nükleer araçlara saptırılmasını önlemek amacıyla, sadece bu Andlaşma ile üzerine aldığı yükümlülükleri uygulayıp uyguladığının kanıtlanması amacıyla, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile görüşmeler yoluyla akdedilecek bir anlaşmada belirtilecek güvenlik denetimini kabul etmeyi üstlenir. Bu maddenin gerektiği güvenlik denetimi yöntemleri, kaynak ve fizyona uğrayabi-

len özel madde bakımından hem bu maddelerin herhangi bir ana nükleer tesiste üretimi, işlenmesi veya kullanılması sırasında, hem de böyle bir tesisin dışında bulunduğu sırada uygulanacaktır. Bu maddenin gerektirdiği güvenlik denetimi, anılan devletin egemenliği altındaki herhangi bir yerde yürütülen bütün barışçıl nükleer çalışmalarda kullanılan kaynak ve fizyona uğrayabilen özel maddelerin tümüne uygulanacaktır.

2. Andlaşmaya Taraf her Devlet (a) kaynak veya fizyona uğrayabilen özel madde veya (b) fizyona uğrayabilen özel maddenin işlenmesi, kullanılması veya üretimi için özel olarak tasarlanmış veya hazırlanmış cihaz veya maddeyi, kaynak veya fizyona uğrayabilecek özel madde, işbu maddenin gerektirdiği güvenlik denetimine bağlı kılınmadıkça, nükleer silaha sahip olmayan herhangi bir devlete, kullanma amacı barışçıl olsa da, olmasa da, sağlamamayı üstlenir.

3. İşbu maddenin gerektirdiği Güvenlik Denetimi, Andlaşması'nın IV Maddesine uygun biçimde ve işbu madde hükümleri ve önsözde belirtilen güvenlik denetimi ilkesi uyarınca, nükleer maddenin barışçıl amaçlarla işlenmesi, kullanılması veya üretimine ait nükleer madde ve cihazın uluslararası alışverişi dahil, tarafların iktisadi ve teknolojik gelişmesini veya barışçıl nükleer çalışmalar alanında uluslar arası işbirliğini engellemeyecek şekilde uygulanacaktır.

4. Andlaşmaya Taraf nükleer silah sahibi olmayan devletler, tek başlarına veya diğer devletlerle birlikte, uluslar arası Atom Enerjisi Kurumu'nun statüsüne uygun olarak, bu maddenin gereklerini yerine getirmek üzere, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ile andlaşmalar akdedeceklerdir. Söz konusu andlaşmaların görüşülmesi, bu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren ilk 180 gün içinde başlayacaktır. Onay veya katılma belgelerini 180 günlük süreden sonra vermiş olan devletler için söz konusu andlaşmaların görüşülmeye başlanması, belgelerin sunulma tarihinden sonraya bırakılmayacaktır. Bu andlaşmalar en

geç, görüşülmelerinin başlama tarihini izleyen 18 ay içinde yürürlüğe girecektir.

MADDE- IV

1. Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü ayrıcalık gözetmeksizin ve I ve II. Maddelere uygun olarak, Andlaşmaya taraf olan bütün devletlerin, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla araştırılmasının, üretiminin ve kullanılmasının geliştirilebilmesi için ilgili vazgeçilmez haklarının olumsuz biçimde etkiler şeklinde yorumlanmayacaktır.

2. Bu Andlaşmaya taraf bütün devletler, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasını sağlayacak cihaz madde, bilimsel ve teknolojik bilgilerin mümkün olan en geniş ölçüde alışverişlerini kolaylaştırmayı üstlenirler ve bu alışverişe katılma hakkına sahiptirler. Bunu gerçekleştirebilecek Andlaşmaya taraf devletler, dünyanın kalkınmakta olan bölgelerinin ihtiyaçlarını gereğince göz önünde tutarak, özellikle işbu Andlaşmaya taraf nükleer silahlara sahip olmayan devletlerin topraklarında, nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla uygulanmasının daha da geliştirilmesine, tek başlarına veya diğer devletlerle veya uluslar arası örgütlerle birlikte, katkıda bulunmak üzere işbirliğini de yapacaklardır.

MADDE-V

İşbu Andlaşmaya taraf her devlet, Andlaşma gereğince, uygun uluslar arası gözlemlene ve uygun uluslar arası yöntemlerle, barışçıl nükleer patlamaların yararlarını, bu Andlaşmaya taraf nükleer silahlara sahip olmayan devletlere ayrıcalık göstermeksizin açık bulundurmaya ve bu gibi devletlerden, kullanılan patlayıcı araçlar karşılığı alınacak bedeli mümkün olan düşük düzeyde tutmayı ve araştırma ve geliştirme giderlerini hesaba katmamak için gerekli önlemleri almayı üstlenir.

Andlaşmaya taraf nükleer silah sahibi olmayan devletler bu gibi yararları, özel bir uluslar arası anlaşma veya anlaşmalar uya-

rınca ve nükleer silahlara sahip olmayan devletlerin yeteri şekilde temsil edildikleri uygun bir uluslararası örgüt aracılığı ile sağlanabileceklerdir. Bu konudaki görüşmeler, Andlaşma yürürlüğe girdikten sonra, mümkün olan en kısa zamanda başlayacaktır. Andlaşmaya taraf nükleer silahlara sahip olmayan devletler, isterlerse ikili anlaşmalara dayanarak da bu faydalardan yararlanabilirler.

MADDE-VI

Andlaşmaya taraf devletlerin her biri, nükleer silah yarışının yakın tarihte durdurulması ve nükleer silahsızlanmaya ilişkin etkili önlemler ile sıkı ve etkili uluslararası denetim altında genel ve tam silahsızlanmaya ilişkin bir anlaşma akdi için görüşmeleri iyi niyetle yürütmeyi üstlenir.

MADDE-VII

Bu Andlaşmanın hiçbir hükmü herhangi bir devletler grubunun kendi topraklarının nükleer silahlardan tamamıyla arındırılmasını sağlamak amacıyla bölgesel andlaşmalar yapma hakkını etkilemez.

MADDE-VIII

1. Andlaşmaya taraf herhangi bir devlet Andlaşmada değişiklikler yapılmasını önerebilir. Önerilen herhangi bir değişiklik metni saklayıcı hükümetlere sunulacak, bu hükümetler de alınan Andlaşmanın bütün taraflarına yazıyla bildireceklerdir. Bunun üzerine, Andlaşmaya taraf devletlerden üçte biri veya daha fazlası istediği takdirde, saklayıcı hükümetler böyle bir değişikliği görüşmek üzere, Andlaşmaya taraf bütün devletlerin çağrılacağı bir konferans toplayacaklardır.

2. Bu Andlaşmada yapılacak herhangi bir değişiklik, Andlaşmaya taraf olan bütün devletlerin oy çokluğu ile kabul edilmeli, bu çoğunlukta Andlaşmaya taraf nükleer silah sahibi bütün devletlerin oylarıyla, değişiklik metninin taraflara bildirildiği tarihte Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun Guvernörler Meclisi

si üyesi olan bütün diğer taraf devletlerin oyları da bulunmalıdır. Değişiklik, değişiklikle ilgili onay belgesini veren her taraf devlet için, Andlaşmaya taraf nükleer silahlara sahip bütün devletlerde değişiklik önerisinin bildirildiği tarihte Uluslararası Atom Enerjisi Kurumunun Güvernörler Meclisi üyesi olan diğer bütün taraf devletler dahil olmak üzere, bütün tarafların çoğunluğunun onay belgelerini vermeleri üzerine yürürlüğe girecektir. Bu tarihten sonra diğer herhangi bir taraf devlet bakımından değişiklik, devletin değişiklikle ilgili onay belgesini verdiği tarihten itibaren yürürlüğe girecektir.

3. Bu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra, önsözdeki amaçların ve Andlaşma hükümlerinin uygulama durumunu saptamak amacıyla Andlaşmanın işleyişini gözden geçirmek üzere İsviçre'nin Cenevre şehrinde Andlaşmaya taraf devletlerin katılacağı bir konferans toplanacaktır. Bundan sonra, beş yıllık aralarla Andlaşmaya taraf devletlerin çoğunluğu yine Andlaşmanın işleyişinin gözden geçirilmesi amacıyla, saklayıcı hükümlere bir öneride bulunarak yeni konferanslar toplanmasını sağlayabilirler.

MADDE-IX

1. Bu Andlaşma, imza için bütün devletlere açık olacaktır. İşbu Maddenin 3. fıkrasına göre yürürlüğe girmesinden önce imzalanmayan herhangi bir devlet Andlaşmaya herhangi bir zamanda katılabilir.

2. Bu Andlaşma, Andlaşmayı imzalamış devletlerin onayından geçecektir. Onay ve katılma belgeleri, işbu Andlaşmada saklayıcı hükümetler olarak belirlenen Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Hükümetlerine verilecektir.

3. Bu Andlaşma hükümetleri, saklayıcı olarak belirlenmiş devletlerin ve Andlaşmayı imzalamış bulunan diğer 40 devletin onaylamasından ve onay belgelerini vermelerinden sonra yürür-

lûge girecektir. İşbu Andlaşma bakımından, nükleer silah sahibi devlet, 1 Ocak 1967 tarihinden önce nükleer bir silah yada diğer patlayıcı araç yapıp patlatmış olan devletlerdir.

4. Onay ve katılma belgelerini Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra veren devletler bakımından Andlaşma, onay ve katılma belgelerinin verilme tarihinde yürürlüğe girecektir.

5. Saklayıcı hükümetler, Andlaşmayı imzalamış ve Andlaşmaya katılmış bulunan bütün devletlere, her bir imza tarihini, her bir onay veya katılma belgesinin verilme tarihlerini, Andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihini ve bir konferans toplanması için yapılan istemlerin veya diğer bildirimlerin alınış tarihlerin vakit geçirmeden bildireceklerdir.

6. İşbu Andlaşma, saklayıcı hükümetlerce Birleşmiş Milletler yasasının 102. Maddesi uyarınca tescil edileceklerdir.

MADDE –X

1. Taraflardan her biri, ulusal egemenliğini uygulayarak, Andlaşmanın konusuna giren olağanüstü olayların ülkesinin yüksek çıkarlarını tehlikeye düşürdüğüne karar verirse, Andlaşmadan çekilme hakkına sahip olacaktır. Bu durumda, çekilme kararı hakkında, üç ay önceden Andlaşmanın bütün taraflarına ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine bildirimde bulunacaklardır. Bu bildirim, taraf devletin yüksek çıkarlarını tehlikeye sokmuş saydığı olağanüstü olaylar hakkında bir açıklamayı içerecektir.

2. Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden yirmi beş yıl sonra, Andlaşmanın süresiz olarak yürürlükte kalıp kalmayacağını veya belirli bir ek süre veya süreler için uzatılıp, uzatılmayacağını kararlaştırmak üzere bir konferans toplanacaktır. Bu karar Andlaşma taraf devletlerin çoğunluğunca alınacaktır.

MADDE-XI

İngilizce, Rusça, Fransızca, İspanyolca ve Çin’ce metinleri eşit derecede geçerli olan işbu Andlaşma saklayıcı hükümetlerin arşivlerinde saklanacaklardır. İşbu Andlaşmanın usulüne uy-

gun olarak onaylanmış nüshaları, saklayıcı hükümetler tarafından Andlaşmayı imzalamış ve Andlaşmaya katılmış devletlerin hükümetlerine iletilecektir.

Bu hususları bildirerek, aşağıda imzaları bulunan yetkili temsilciler Andlaşmayı imzalamışlardır. Bindokuzyüzaltmış-sekiz yılının Temmuz ayının birinci günü Londra, Moskova ve Vaşington'da üç nüsha olarak düzenlenmiştir.

Açıklama:

- (1) İran bu “Andlaşma” yı 1970’de imzalamıştır.
- (2) Hindistan, Pakistan ve İsrail “Andlaşma”yı imzalamamışlardır.
- (3) “Andlaşma” 1 Haziran 1968’de imzaya açılmıştır.
- (4) Mart 2006 itibariyle “Andlaşma”yı imzalayan ülke sayısı 187’dir.
- (5) Kuzey Kore “Andlaşma”yı 1985’te imzalamış ancak 10 Ocak 2003’te “Andlaşma”dan çekildiğini açıklamıştır.

EK: 6

LOZAN BARIŞ ANDLAŞMASI
(24.7.1923) İLE LOZAN'DA
İMZALANAN DİĞER
BELGELER (ÖZET)

Lozan Barış Andlaşması'nın tam imzalı tek Fransızca orijinal nüshası Paris'te Fransız devlet arşivlerinde saklanmaktadır. Bu bakımdan, tam geçerli asıl metin bu Fransızca belgedir.

Türkiye bu andlaşmanın bir tercümesini yapmış olup, TBMM tarafından kabul ve tasdik olunmuştur (23.8.1923). Hukuken bizce geçerlik kazanmış bu metin, o zaman ki eski üslupla yazılmış olduğundan, günümüz kuşağınca anlaşılması hayli zordur.

Yukarıdaki nedenlerle, Ek:5 olarak tam metinlerin verilmesinin pratik bir yararı olmayacağı düşünülerek, sırf bir fikir vermek üzere, Andlaşmanın başlangıç kısmı ile I.ci maddesi tam ve eski üslupla aynen aşağıya konulmuş, diğer maddelerinin (tümü 143 maddedir) bölüm başlıkları verilip, Barış Andlaşması sırasında imzalanmış diğer belgelerin de isimleri referans olarak belirtilmiştir.

SULH MÜAHEDENAMESİ (Barış Andlaşması)

Bir taraftan, Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti,

Ve diğer taraftan,

Türkiye,

1914 senesinden beri şarkın sükununu ihlal eden hali harbe kafi surette hatime vermek arzuyu müteakabil ile mütehassis olarak,

Ve Kendi milletlerinin müşterek refah ve saadeti için elzem olan dostane ve ticari münasebatı beyinlerinde yeniden tesis etmek emelinde bulunarak,

Ve bu münasabatin Devletlerin istiklal ve hakimiyetine hürmet esasına müstenit olması vücubunu mülahaza ederek, bu hususta bir Muahede aktine karar vermişler ve murahhas olarak: (isim ve unvanlar) tayin etmişlerdir.

Kısım I. (Bölüm I.) Siyasi ahkâm (siyasi hükümler)

MADDE 1- İşbu Muahedenin mevkii Mer'iyete vaz'ı tarihinden itibaren bir taraftan Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve diğer taraftan Türkiye arasında ve kezalik Tarafeyn tebaaları beyninde hali sulh sureti kat'îye-de tekrar teessüs edecektir.

Tarafeyn arasında münasebatı resmiye vücut bulacak ve Tarafeynin arazileri dahilinde siyasi ve şebhenderi memurin, vaki olacak itilafatı hususiyeye halel gelmeksizin,

hukuku düvel esasatı umumiyesile tayin edilmiş olan muameleye mazhar olacaklardır.

Fasıl I. (Alt bölüm I.)

1. Araziye müteallik ahkâm (Toprak-sınırlar-hakkında-ki hükümler) (29 madde).

Fasıl II. (Alt bölüm II)

Tabiiyet (uyrukluks durumu) (Maddeler: 30-36)

Fasıl III. (Alt bölüm III)

Akalliyetlerin himayesi (Azınlıkların korunması) (Maddeler: 37-45)

Kısım II. (Bölüm II.) Mali ahkâm (Mali hükümler)

Fasıl I. (Alt bölüm I.)

Düyunu Cİumuyei Osmaniye (Osmanlı Kamu Borçları) (Maddeler:46-57)

Fasıl II. (Alt bölüm II.)

Ahkâmı muhtelif (Çeşitli hükümler) (Maddeler: 58-63)

Kısım III. (Bölüm III.) İktisadi ahkâm (Ekonomik hükümler)

Fasıl I (Alt bölüm I)

Emval, hukuk ve menafi (mallar, haklar ve çıkarlar) (Maddeler: 65-72)

Fasıl II (Alt bölüm II)

Mukavelenameler ve Mürûr-u zamanlar (Sözleşmeler ve Zaman aşırımları) (Maddeler: 73-83)

Ekler: Hayat sigortaları, Deniz sigortaları, yangın ve diğer sigortalar.

Fasıl III (Alt bölüm III)

Düyun (Borçlar) (Maddeler: 84-85) **Fasıl IV (Alt bölüm IV)**

Mülkiyeti sınaie, edebiye veya sanayi-i nefise mülkiyeti (sanayi, edebiyat veya güzel sanatlar mülkiyeti) (Maddeler: 86-91)

Fasıl V (Alt bölüm V)

Muhtelif Hakem Mahkemesi (uymazlık Mahkemesi) (Madde: 92-98)

Fasıl VI. (Alt bölüm VI)

Muahedenameler (Andlaşmalar) (Maddeler: 99-100)

Kısım IV (Bölüm IV)

Turuku münakale ve mesaili sıhhiye
(ulaşım yolları ve sağlık sorunları)

Fasıl I. (Alt bölüm I)

Turuku münakale (ulaşım yolları) (Maddeler: 101-113) **Fasıl II. (Alt bölüm II)**

Mesaili Sıhhiye (Sağlık sorunları) (Maddeler: 114-118)

Kısım V (Bölüm V) Ahkâmı muhtelif (Çeşitli hükümler)

1. üserayı harp (Savaş esirleri) (Maddeler: 119-123)

2. Mezarlıklar (Maddeler: 124-136)

3. Ahkâmı umumiye (Genel hükümler) (Maddeler:137-143)

İmzalar

Lozan Barış Andiaşmasının tam içeriği planı yukarıda verilmiş olup, bu sırada imzalanmış belgelerin dökümü şöyledir (Diğer Lozan dokümanları):

1) Türkiye ile (İngiltere, Fransa, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya) arasında (Barış Andlaşması),

2) Türkiye ile (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya, Yugoslavya arasında (Boğazların usûlüne Dair Sözleşme),

3) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya arasında (Trakya Sınırlarına Dair Sözleşme),

4) Türkiye ile (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya) arasında (Yerleşme ve Yargı Yetkisi Hakkında Sözleşme),

5) Türkiye ile (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya) arasında (Ticaret Sözleşmesi),

6) Türkiye ile (İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan) arasında (Genel Af ile ilgili Beyanname ve Protokol),

7) Yunanistan'daki Müslümanların malları hakkında Yunan Beyannamesi,

8) (Sağlık Sorunlarına ait Türk Beyannâmesi)

9) (Adalet İşlerinin İdaresine ait Türk Beyannâmesi),

10) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya arasında (Osmanlı İmparatorluğunca verilmiş olan bazı imtiyazlara dair Protokol) ve (Türk Beyannâmesi),

11) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya arasında (Lozanda imza edilen belgelerin bazı hüküm-

lerine Belçika ve Portekiz'in katılmasına dair Protokol) ve (Belçika Beyannâmesi) ile (Portekiz Beyannamesi),

12) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya arasında (İngiltere, Fransa, İtalya tarafından işgal edilen Türk arazisinin boşaltılmasına dair Protokol) ve (Türk Beyannâmesi),

13) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan arasında (Karaağaç arazisiyle Bozcaada ve İmroz adalarına dair Protokol),

14) İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan arasında (Yunanistan'daki azınlıkların korunması hakkında başlıca müttefik Devletler ile Yunanistan arasında 10.8.1920 gününde yapılmış andlaşması ile Trakya'ya ait olarak aynı devletler arasında aynı günde yapılan andlaş-maya dair Protokol),

15) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan arasında (Yugoslavya tarafından Barış Andlaşmasının imzasına dair Protokol),

16) Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Belçika, Portekiz arasında (Lozan Konferansının bitimine ait Belge).

(Barış Andlaşmasının kapsamı içinde olarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki Rum ve Türk ahalinin karşılıklı değiştirilmesine dair Andlaşma 30.1.1923'de imzalanmıştır.)

Atatürk, Büyük Nutkunda, Mondros Mütakeresinden sonra, Müttefik devletlerce Türkiye'ye dört defa barış teklifi yapıldığını, ilk üçünün Türk milletini tatmin etmekten çok uzak olduklarını, dördüncü ve son teklifin Lozan Antlaşması ile sonuçlanan görüşmeleri başlattığını belirterek ayrıntılarını vermiş ve Lozanı bir zafer olarak nitelemiştir.

EK-7

”””

BOĞAZLAR REJİMİNE İLİŞKİN
OLARAK, MONTREÜX'DE
20 TEMMUZ 1936'DA
İMZALANAN SÖZLEŞME
(MONTREÜX KONVANSİYONU)

(Not: Aşağıda “Bağıtlı Yüksek Taraf = İmzacı” ve “Milletler Cemiyeti = Birleşmiş Milletlerden önceki benzer Kuruluş” demektir).

Majeste Bulgarlar Kralı, Fransa Cumhuriyeti Başkanı, Majeste Büyük Britanya, İrlanda ve Denizler Ötesi Britanya ülkeleri Kralı, Hindistan İmparatoru, Majeste Elenler (Yunan) Kralı, Majeste Japonya İmparatoru, Majeste Romanya Kralı, Türkiye Cumhuriyeti Başkanı, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Merkez Yürütme Komitesi, ve Majeste Yugoslavya Kralı;

“Boğazlar” genel değimiyle belirtilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı'ndan geçişi ve gemilerin gidiş-gelişini (ulaşımı), Lozan'da, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmış olan Barış Andlaşması'nın 23. maddesiyle saptanmış ilkeyi, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'de, kıyıdaş Devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak biçimde, düzenlemek isteğiyle duygulu olarak;

İşbu Sözleşmeyi, 24 Temmuz 1923 de Lozan'da imzalanmış olan Sözleşmenin yerine koymayı kararlaştırmışlar ve Tamyetkili Temsilcilerini aşağıda belirtildiği üzere atamışlardır: (Delegelerin isimleri)

Bu Temsilciler, yetki belgelerini gösterdikten ve bu belgeler usulüne uygun ve geçerli kabul edildikten sonra, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmaya varmışlardır:

Madde 1.

Bağıtlı Yüksek Taraflar, Boğazlar'da denizden geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesini kabul ederler ve doğrularlar.

Bu özgürlüğün kullanılışı bundan böyle işbu Sözleşme hükümleriyle düzenlenmiştir.

Kesim I. -Ticaret Gemileri

Madde 2.

Barış zamanında, ticaret gemileri, gündüz ve gece, bayrak ve yük ne olursa olsun, aşağıdaki 3. madde hükümleri saklı kalmak üzere, hiçbir işlem (formalite) olmaksızın, Boğazlar'dan geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) tam özgürlüğünden yararlanacaklardır. Bu gemiler, Boğazlar'ın bir limanına uğramaksızın transit geçerlerken, Türk makamlarınca, alınması işbu Sözleşmenin I sayılı Ek'inde öngörülen vergilerden ve harçlardan başka, bu gemilerden hiçbir vergi ya da harç alınmayacaktır.

Bu vergilerin ya da harçların alınmasını kolaylaştırmak üzere, Boğazlar'dan geçecek ticaret gemileri, 3. maddede

belirtilen istasyonun görevlilerine adlarını, uyrukluğunu, tonajlarını, gidecekleri yeri ve nereden geldiklerini bildireceklerdir.

Kılavuzluk ve yedekçilik (römorkörcülük) isteğe bağlı kalmaktadır.

Madde 3.

Ege Denizi'nden ya da Karadeniz'den Boğazlar'a giren her gemi, uluslararası sağlık kuralları çerçevesinde Türk yasalarıyla konulmuş olan sağlık denetimi için, Boğazlar'ın girişine yakın bir sağlık istasyonunda duracaktır. Bu denetim, bir temiz sağlık belgesi (patentesi) ya da işbu maddenin 2. fıkrasındaki hükümlerle

rin kapsamına girmediklerini doğrulayan bir sağlık bildirisi gösteren gemiler için, gündüz ve gece, olabilen en büyük hızla yapılacak ve bu gemiler Boğazlar'dan geçişleri sırasında başka hiçbir duruş zorunda bırakılmayacaklardır.

İçinde veba, kolera, sarı humma, lekeli humma (typhus exanthematique) ya da çiçek hastalığı olayları bulunan ya da yedi günden az bir süre önce bu hastalıklar bulunmuş olan gemilerle, bulaşık bir limandan beş kez yirmi-dört saatten az bir süreden beri ayrılmış olan gemiler, Türk makamlarının gösterebilecekleri sağlık koruma görevlilerini gemiye almak üzere, sağlık istasyonunda duracaklardır. Bu yüzden, hiçbir vergi ya da harç alınmayacaktır; sağlık koruma görevlileri Boğazlar'ın çıkışında bir sağlık istasyonunda gemiden indirileceklerdir.

Madde 4.

Savaş zamanında, Türkiye savaştan değilse ticaret gemileri, bayrak ve yük ne olursa olsun 2. ve 3. maddelerde öngörülen koşullar için de Boğazlar'dan geçiş ve gidiş-ge-liş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Kılavuzluk ve yedekçilik (römorkörcülük) isteğe bağlı kalmaktadır.

Madde 5.

Savaş zamanında, Türkiye savaştansa, Türkiye ile savaşta olan bir ülkeye bağlı olmayan ticaret gemileri, düşmana hiçbir biçimde yardım etmemek koşuluyla, Boğazlar'da geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Bu gemiler Boğazlar'a gündüz girecekler ve geçiş, her seferinde Türk makamlarınca gösterilecek yoldan yapılacaktır.

Madde 6.

Türkiye'nin kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehdidi karşısında sayması durumunda, 2. madde hükümlerinin uygulanması yine de sürecektir; ancak, gemilerin Boğazlar'a gündüz

girmeleri ve geçişin, her seferinde Türk makamlarınca gösterilen yoldan yapılması gerekecektir.

Kılavuzluk, bu durumda, zorunlu kılınabilecek, ancak ücrette bağlı olmayacaktır.

Madde 7.

“Ticaret gemileri” terimi, işbu Sözleşmenin II. Kesiminin kapsamına girmeyen bütün gemilere uygulanır.

Kesim II. - Savaş Gemileri

Madde 8.

İşbu Sözleşme bakımından, savaş gemilerine ve bu gemilerin nitelikleriyle tonajlarının hesabı için uygulanacak tanımlama, işbu Sözleşmenin II sayılı Ek’inde yer alan tanımlamadır.

Madde 9.

Deniz kuvvetlerinin, sıvı olsun ya da olmasın, yakıt taşımak için özellikle yapılmış olan yardımcı gemileri, 13. maddede belirtilen ön bildirim koşuluna bağlı tutulmayacaklar ve, Boğazlar’ı tek başlarına geçmek koşuluyla, 14. ve 18. Maddeler gereğince sınırlamaya bağlı tonajlar hesabına katılmayacaklardır. Bununla birlikte, bu gemilerin, öteki geçiş koşulları bakımından, savaş gemileriyle bir tutumları süredir gidecektir.

Bir önceki fıkrada belirtilen yardımcı gemiler, öngörülen kuraldışıktan, ancak silahlan: yüzer hedeflere karşı en çok 105 milimetre çapında iki toptan, hava hedeflerine karşı en çok 75 milimetre çapında iki silahtan çok değilse yararlanabileceklerdir.

Madde 10.

Barış zamanında, hafif su üstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemiler, ister Karadeniz’e kıyıdaş olan ister olmayan Devletlere bağlı bulunsunlar, bayrakları ne olursa olsun, Boğazlar’a gündüz ve aşağıdaki 13. ve sonraki maddelerde öngörülen koşullar içinde girerlerse, hiçbir vergi ya da harç ödemeksizin, Boğazlar’dan geçiş özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Yukarıdaki fıkrada belirtilen sınıflara giren gemiler dışında kalan savaş gemilerinin ancak 11. ve 12. maddelerde öngörülen özel koşullar içinde geçiş hakları olacaktır.

Madde 11.

Karadeniz'e kıyıdaş Devletler, 14. maddenin 1. fıkrasında öngörülen tonajdan yüksek bir tonajda bulunan hat-tıharp gemilerini Boğazlar'dan geçirebilirler; şu koşulla ki, bu gemiler Boğazlar'ı ancak tek başlarına ve en çok iki torpido eşliğinde geçerler.

Madde 12.

Karadeniz'e kıyıdaş Devletler, bu deniz dışında yaptırdıkları ya da satın aldıkları denizaltılarını, tezgaha koyuştan ya da satın alıştan Türkiye'ye vaktinde haber verilmişse, deniz üslerine katılmak üzere Boğazlar'dan geçirme hakkına sahip olacaklardır.

Sözü edilen Devletlerin denizaltıları, bu konuda Türkiye'ye ayrıntılı bilgiler vaktinde verilmek koşuluyla, bu deniz dışındaki tezgahlarda onarılmak üzere de Boğazlar'dan geçebileceklerdir.

Gerek birinci gerek ikinci durumda, denizaltıların gündüz ve su üstünden gitmeleri ve Boğazlar'dan tek başlarına geçmeleri gerekecektir.

Madde 13.

Savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi için, Türk Hükümetine diplomasi yoluyla bir ön-bildirimde bulunulması gerekecektir. Bu ön-bildirimün olağan süresi sekiz gün olacaktır; ancak, Karadeniz kıyıdaş olmayan Devletler için bu sürenin onbeş güne çıkartılması istenmeğe değer sayılmaktadır. Bu ön-bildirimde gemilerin gidecekleri yer, adı, tipi, sayısı ile gidiş için ve, gerekirse, dönüş için geçiş tarihleri belirtilecektir. Her tarih değişikliğinin üç günlük bir ön-bildirim konusu olması gerekecektir.

Gidiş için geçişte Boğazlar'a girişin, ilk ön-bildiride belirtilen tarihten başlayarak beş günlük bir süre içinde yapılması gereke-

cektir. Bu sürenin bitiminden sonra, ilk ön bildirim için olan aynı koşullar içinde yeni bir ön-bildirimde bulunulması gerekecektir.

Geçiş sırasında, deniz kuvvetinin komutanı, durmak zorunda olmaksızın, Çanakkale Boğazı'nın ve Karadeniz Boğazı'nın girişindeki bir işaret istasyonuna, komutası altında bulunan kuvvetin tam kuruluşunu bildirecektir.

Madde 14.

İşbu sözleşmenin 11. maddesinde ve III sayılı Ek'inde öngörülen koşullar dışında,

Boğazlar'da transit geçişte bulunabilecek bütün yabancı deniz kuvvetlerinin en yüksek (tavan) toplam tonajı 15.000 tonu aşmayacaktır.

Bununla birlikte, bir önceki fıkrada belirtilen kuvvetler dokuz gemiden çok gemi içermeyeceklerdir.

Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan Devletlerin, 17. maddede hükümleri uyarınca Boğazlar'daki bir limanı ziyaret eden gemileri bu tonaja katılmayacaktır.

Geçiş sırasında bir avaryaya uğramış olan savaş gemileri de bu tonaja katılmayacaktır; bu gemiler, onarım sırasında, Türkiye'ce yayımlanan özel güvenlik hükümlerine bağlı tutulacaklardır.

Madde 15.

Boğazlar'da transit olarak bulunan savaş gemileri taşımakta olabilecekleri uçakları, hiçbir durumda, kullanılmayacaklardır.

Madde 16.

Boğazlar'da transit olarak bulunan savaş gemileri, avarya ya da geminin teknik yönetimine bağlı olmayan bir aksaklık durumları dışında, geçişleri için gerekli süreden daha uzun süre Boğazlar'da kalamayacaklardır.

Madde 17.

Yukarıdaki maddelerin hükümleri, herhangi bir tonajda ya da kuruluşta olan bir deniz kuvvetinin, Türk Hükümetinin çağ-

rısı üzerine, Boğazlar'daki bir limana sınırlı bir süre için bir nezaket ziyaretinde bulunmasına hiçbir biçimde engel olamayacaktır. Bu kuvvet, 10., 14. ve 18. maddeler hükümleri uyarınca, Boğazlar'dan transit olarak geçmek için istenilen koşullar içinde bulunmuyorsa Boğazlar'dan, giriş için izlediği yoldan ayrılacaktır.

Madde 18.

1. Karadeniz kıyıdaşı olmayan Devletlerin barış zamanında bu denizde bulundurabilecekleri toplam tonaj aşağıdaki gibi sınırlandırılmıştır:

a) Aşağıda (b) paragrafında öngörülen durum dışında, sözü geçen Devletlerin toplam tonajı 30.000 tonu aşmayacaktır;

b) Herhangi bir anda, Karadeniz'in en güçlü donanmasının (filosunun) tonajı işbu Sözleşmenin imzalanması tarihinde bu denizde en güçlü olan donanmanın (filonun) tonajını en az 10.000 ton aşarsa (a) paragrafında belirtilmiş olan 30.000 tonluk toplam tonaj aynı ölçüde ve en çok 45.000 tona varıncaya değin arttırılacaktır. Bu amaçla, kı-yıdaş her Devlet, işbu Sözleşmenin IV sayılı Ek'i uyarınca, Türk Hükümetine her yılın 1 Ocak ve 1 Temmuz tarihlerinde Karadeniz'deki donanmasının (filosunun) toplam tonajını bildirecektir; Türk hükümeti de bu bilgiyi, öteki Bağlı Yüksek Taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine ulaştıracaktır.

c) Bununla birlikte, Karadeniz kıyıdaşı olmayan bir ya da birkaç devlet bu denize, insancıl bir amaçla deniz kuvvetleri göndermek isterlerse toplamı hiçbir varsayımda 8.000 tonu aşması gereken bu kuvvetler, işbu Sözleşmenin 13. maddesinde öngörülen ön-bildirime gerek duyulmaksızın, aşağıdaki koşullar içinde Türk Hükümetinden alacakları izin üzerine, Karadeniz'e girebileceklerdir: Yukarıdaki (a) ve (b) paragraflarında öngörülen toplam tonaj dolmamışsa ve gönderilmesi istenilen kuvvetler--le bu toplam tonaj aşılmayacaksa Türk Hükü-

meti; sözü geçen toplam tonaj daha önce kullanılmış bulunuyorsa ya da gönderilmesi istenilen kuvvetlerle bu toplam tonaj aşıla-caksa, Türk hükümeti, bu izin isteminden Karadeniz kıyıdaşı Devletleri hemen haberli kılacak ve bu Devletler haberli kıldıklarından yirmidört saat sonra bir karşı görüş öne sürmezlerse ilgili Devletlere istemlerine ilişkin olarak verdiği karan en geç kırksekiz saat içinde bildirecektir.

[Karadeniz'e] kıyıdaş olmayan Devletler, deniz kuvvetlerinin, Karadeniz'e bundan sonraki her girişi ancak yukarıdaki (a) ve (b) paragraflarında öngörülen kullanılabilir toplam tonajı sınırları içinde yapılacaktır.

2. Karadeniz'de bulunmalarının amacı ne olursa olsun, kıyıdaş olmayan Devletlerin savaş gemileri bu denizde yir-mibir günden çok kalamayacaklardır.

Madde 19.

Savaş zamanında, Türkiye savaştan değilse, savaş gemileri 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerle belirtilen koşullarla aynı koşullar içinde, Boğazlar'da tam bir geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğünden yararlanacaklardır.

Bununla birlikte, savaştan herhangi bir Devletin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi yasak olacaktır; şu kadar ki işbu Sözleşmenin 25. maddesinin uygulama alanına giren durumlarla, saldırıya uğramış bir Devlete, Milletler Cemiyeti Misakı çerçevesi içinde yapılmış, bu Misak'ın 18. maddesi hükümleri uyarınca kütüğe yazılmış (tescil edilmiş) ve yayımlanmış, Türkiye'yi bağlayan bir karşılıklı yardım anlaşması gereğince yapılan yardım durumları bunun dışında kalmaktadır.

Yukarıdaki fıkrada öngörülen kuraldışı durumlarda, 10. maddeden 18. Maddeye kadar olan maddelerde belirtilen kısıtlamalar uygulanamayacaktır.

Yukarıdaki 2. fıkrada konulmuş geçiş yasağına karşın, Karadeniz'e kıyıdaş olan ya da olmayan savaştan devletlere ait

olup da bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, bu limanlara dönebilirler.

Savaşan Devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'da herhangi bir elkoymaya girişmeleri, denetleme (ziyaret) hakkı uygulamaları ve başka herhangi bir düşmanca eylemde bulunmaları yasaktır.

Madde 20.

Savaş zamanında Türkiye savaşan ise 10. maddeden 18. maddeye kadar olan maddelerin hükümleri uygulanamayacaktır; savaş gemilerinin geçişi konusunda Türk Hükümeti tümüyle dileği gibi davranabilecektir.

Madde 21.

Türkiye kendisini pek yakın bir savaş tehlikesi tehditi karşısında sayarsa Türkiye'nin işbu Sözleşmenin 20. Maddesi hükümlerini uygulamaya hakkı olacaktır.

Yukarıdaki fıkranın Türkiye'ye tanıdığı yetkinin Türki-yece kullanılmasından önce Boğazlar'dan geçmiş olan, böylece bağlama limanlarından ayrılmış bulunan savaş gemileri, bu limanlara dönebileceklerdir. Bununla birlikte, şu da kararlaştırılmıştır ki Türkiye davranışıyla işbu maddenin uygulanmasına yol açmış olabilecek Devletin gemilerini bu haktan yararlandırmayabilecektir.

Türk Hükümeti, yukarıdaki birinci fıkranın kendisine verdiği yetkiyi kullanırsa Bağlı Yüksek Taraflara ve Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine bu konuyla ilgili bir bildiri gönderecektir.

Milletler Cemiyeti Konseyi, üçte iki çoğunlukla, Türkiye'nin böylece almış olduğu önlemlerin haklı olmadığına karar verirse ve işbu Sözleşmenin imzacıları Bağlı Yüksek Tarafların çoğunluğu da aynı görüşte olursa Türk Hükümeti, söz konusu önlemlerle işbu Sözleşmenin 6. maddesi uyarınca alınmış olabilecek önlemleri kaldırmayı yükümlenir.

Madde 22.

İçinde veba, kolera, sarı humma, lekeli humma (typhus exant hematique) ya da çiçek hastalığı olayları bulunan ya da yedi günden az bir süre önce bu hastalıklar bulunmuş olan savaş gemileriyle, bulaşık bir limandan beş kez yirmidört saatten az bir süreden beri ayrılmış olan savaş gemileri, Boğazlar'ı karantina altında geçecekler ve Boğazlar'ın bulaştırılmasına hiçbir olanak bırakmamak için gerekli korunma önlemlerini gemideki araçlarla uygulamak zorunda olacaklardır.

Kesim III. - uçaklar

Madde 23.

Sivil uçakların Akdeniz ile Karadeniz arasında geçişini sağlamak amacıyla, Türk Hükümeti Boğazlar'ın yasak bölgeleri dışında, bu geçişe ayrılmış hava yollarını gösterecektir; sivil uçaklar Türk Hükümetine ara sıra (tarifersiz) yapılan uçuşlar için üç gün öncesinden bir ön-bildirim ile düzenli (tarifeli) servis uçuşları için geçiş tariflerini belirten genel bir ön-bildirimde bulunarak, bu yolları kullanabileceklerdir.

Öte yandan, Boğazlar'ın yeniden askerleştirilmiş olmasına bakılmaksızın, Türk Hükümeti, yine de Türkiye'de yürürlükte olan hava ulaşımı yönetim kuralları uyarınca, Avrupa ile Asya arasında Türk ülkesi üzerinden uçmalarına izin verilmiş olan sivil uçaklara, tam bir güvenlik içinde geçmeleri için gerekli kolaylıkları sağlayacaktır. Bir uçuş izninin verilmiş olduğu durumlarda, Boğazlar bölgesinde izlenecek yol belirli dönemlerde gösterilecektir.

Kesim IV. - Genel Hükümler

Madde 24.

Boğazlar rejimine ilişkin 24 Temmuz 1923 tarihli Sözleşme gereğince kurulmuş olan uluslararası Komisyonun yetkileri Türk Hükümetine aktarılmıştır.

Türk Hükümeti, 11., 12., 14. ve 18. maddelerin uygulanmasına ilişkin istatistikleri toplamayı ve gerekli bilgileri vermeyi yükümlenir.

Türk Hükümeti, işbu Sözleşmenin, savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçişine ilişkin her hükmünün yürütülmesine göz kulak olacaktır.

Türk Hükümeti, yabancı bir deniz kuvvetinin yakında Boğazlar'dan geçeceği kendisine bildirilir bildirilmez, bu kuvvetin kuruluşunu, tonajını, Boğazlar'a giriş için öngörülen tarihi ve gerekirse olası dönüş tarihini, Bağlı Yüksek Tarafların Ankara'daki temsilcilerine bildirecektir.

Türk Hükümeti, Boğazlar'da yabancı savaş gemilerinin gidiş-gelişini gösteren, ayrıca ticarete ve işbu Sözleşmede öngörülen deniz ve hava ulaşımına yararlı bütün bilgileri kapsayan yıllık bir raporu Milletler Cemiyeti Genel Sekreterine ve Bağlı Yüksek Taraflara sunacaktır.

Madde 25.

İşbu Sözleşmenin hiçbir hükmü, Türkiye için ya da Milletler Cemiyeti'ne üye herhangi bir başka Bağlı Yüksek Taraf için, Milletler Cemiyeti Misakından doğan haklara ve yükümlülüklerle hâlel vermemektedir.

Kesim V. - Son Hükümler

Madde 26.

İşbu Sözleşme olabilen en kısa süre içinde onaylanacaktır.

Onama belgeleri, Paris'te Fransa Cumhuriyeti Hükümetinin arşivlerine konulacaktır.

Japon Hükümeti, onamanın yapılmış olduğunu, Paris'deki diplomatik temsilcisi aracılığıyla, Fransa Cumhuriyeti Hükümetine bildirmekle yetinebilecek ve bu durumda, onama belgesini olabilen en kısa süre içinde gönderecektir.

Türkiye'nin onama belgesini de içermek üzere, altı onama belgesi sunulur sunulmaz, bir sunuş tutanağı (proces-verbal de depot) düzenlenecektir. Bundan önceki fıkrada öngörülen bildir, bu bakımdan, onama belgesi sunuşu ile eşdeğerde olacaktır.

İşbu Sözleşme, bu tutanak tarihinden başlayarak yürürlüğe girecektir.

Fransız Hükümeti, bundan önceki fıkrada öngörülen tutanakla, sonradan sunulacak onama belgelerinin sunuş tutanaklarının doğruluğu onaylanmış birer örneğini bütün Bağlı Yüksek Taraflara verecektir.

Madde 27.

İşbu Sözleşme, yürürlüğe girişinden başlayarak, 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Andlaşmasını imzalamış her Devletin katılmasına açık olacaktır.

Her katılma, diplomasi yoluyla Fransa Cumhuriyeti Hükümetine, onun aracılığıyla da, bütün Bağlı Yüksek Taraflara bildirilecektir.

Katılma, Fransız Hükümetine yapılan bildiri tarihinden başlayarak geçerli olacaktır.

Madde 28.

İşbu Sözleşmenin süresi, yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, yirmi yıl olacaktır.

Bununla birlikte, işbu Sözleşmenin 1. maddesinde doğrulanmış geçiş ve gidiş-geliş (ulaşım) özgürlüğü ilkesinin sonsuz bir süresi olacaktır.

Söz edilen yirmi yıllık sürenin bitiminden iki yıl önce, hiçbir Bağlı Yüksek Taraf, Fransız Hükümetine Sözleşmeyi sona erdirmeye ön-bildirim vermemişse, işbu Sözleşme, bir sona erdirmeye ön-bildirim gönderilmesinden başlayarak, iki yıl geçinceye kadar yürürlükte kalacaktır. Bu ön-bildirim, Fransa Hükümetince, Bağlı Yüksek Taraflara iletilecektir.

İşbu Sözleşme, işbu madde hükümlerine uygun olarak sona erdirilmiş olursa, Bağlı Yüksek Taraflar, yeni bir Sözleşmenin hükümlerini saptamak üzere kendilerini bir konferansta temsil ettirmeyi kabul etmemektedirler.

Madde 29.

Bağlı Yüksek Taraflardan birinci yapılacak değiştirme isteminin kabul edilebilmesi için, bu istem 14. ya da 18. Maddelerin değiştirilmesini amaçlamaktaysa, başka bir Bağlı Yüksek Tarafça; başka herhangi bir maddenin değiştirilmesini amaçlamaktaysa başka iki Bağlı Yüksek Tarafça desteklenmesi gerekir.

Böylece desteklenmiş değişiklik istemi, içinde bulunulan beş yıllık dönemin sona ermesinden üç ay önce, Bağlı Yüksek Taraflardan her birine bildirecektir. Bu bildiri, önerilen değişik niteliğini ve gerekçesini kapsayacaktır.

Bu öneriler üzerinde diplomasi yoluyla bir sonuca varmak olanağı bulamazlarsa, Bağlı Yüksek Taraflar, bu konuda toplanacak bir konferansta kendilerini temsil ettireceklerdir.

Bu konferans, ancak oy birliğiyle karar alabilecektir; 14. ve 18. Maddelere ilişkin değişiklik durumları bu hükmün dışında kalmaktadır; bu durumlar için Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçünden oluşan bir çoğunluk yeterli olacaktır.

Bu çoğunluk, Türkiye'yi de içine alarak Karadeniz kı-yıdası Bağlı Yüksek Tarafların dörtte üçünü kapsamak üzere hesaplanacaktır.

Bu Hükümlere Olan inançla, aşağıda adları yazılı Tam Yetkili Temsilciler, işbu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

Montrö'de, yirmi Temmuz bin dokuz yüz otuz altı tarihinde onbir nüsha olarak düzenlenmiştir; bu nüshalardan, Temsilcilerle mühürlenmiş olan birincisi Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arşivlerine konulacak, öteki nüshalar da imzacı Devletlere teslim olunacaktır.